

**ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR**

Mál nr. 3/2007

**Þingeyjarsveit sunnan Ljósavatnsskarðs
og vestan Skjálfafljóts**

6. júní 2008

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	4
2	MÁLSMEDFERÐ	5
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar	5
2.2	Austanvert Norðurland tekið til umfjöllunar	5
2.3	Lýstar kröfur og kynning	6
2.4	Mál nr. 3/2007, Þingeyjarsveit vestan Skjálfandafljóts og sunnan Ljósavatnsskarðs	7
3	KRÖFUGERÐ	9
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	9
3.1.1	Þjóðlenda.....	9
3.1.2	Belgsá.....	10
3.1.3	Bakkasel.....	10
3.1.4	Mýri.....	10
3.2	Kröfur Svavars Þórs Sigurðssonar vegna Birningsstaða	10
3.3	Kröfur Þórhalls Hermannssonar vegna Kambsstæða, Þorgeirs Halldórssonar vegna Arnstapa, Hreins Þórhallssonar vegna Ljósavatns, Þóris Kristins Agnarssonar og Elínar Ingu Þórisdóttur vegna Öxarár, Baldurs Vagnssonar vegna Eyjardalsár og Lífsvals ehf. vegna Sandhauga og Hlíðskóga	11
3.4	Kröfur Ásvalds Ævars Þormóðssonar og Laufeyjar Skúladóttur vegna Stóru-Tjarna	11
3.5	Kröfur Jóns Ingasonar o.fl. vegna Vatnsenda	12
3.6	Kröfur Garðars Jónssonar vegna Stóruvalla I og III.....	12
3.7	Kröfur Sigurðar Pálssonar og Kristínar Ketilsdóttur vegna Lækjarvalla (í Stóruvallatorfu)	12
3.8	Kröfur Péturs Kristjánssonar vegna Litluvalla	13
3.9	Kröfur Tryggva Valdemarssonar, Svanhildar Sigtryggisdóttur, Ingvars Ketilssonar og Bergljótar Þorsteinsdóttur vegna Halldórsstaðatorfu.....	13
3.10	Kröfur ábúenda, Tryggva Höskuldssonar og Guðrúnar Sveinbjörnsdóttur, vegna Mýrar	14
3.11	Kröfur Héðins Höskuldssonar og Ingileifar Ólafsdóttur vegna Bólstaðar (í Mýrartorfu)	14
3.12	Kröfur Þingeyjarsveitar, Eiríks Þóroddssonar o.fl. vegna Sörlastaða.....	15
3.13	Kröfur Sigurlínu Hrannar Halldórsdóttur og Stefáns Kristjánssonar vegna Bakka 15	15
3.14	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Íshóls.....	16
3.15	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Mjóadals	16
3.16	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Hjaltadals	16
3.17	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Kambfellskjálkalands	17
3.18	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Bleiksmýrardals eystri	17
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	19
4.1	Inngangur	19
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	19
4.3	Vettvangsferð	20
4.4	Skýrslutökur	21
5	SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	22
5.1	Landnám	22
5.2	Birningsstaðir	23
5.3	Kambsstæðir	25

5.4	Stórutjarnir	28
5.5	Arnstapi	29
5.6	Vatnsendi	31
5.7	Ljósavatn	33
5.8	Öxará	36
5.9	Eyjardalsá	41
5.10	Sandhaugar	48
5.11	Stóruvellir ásamt Hlíðskógum og Lækjarvöllum	52
5.12	Litluvellir	55
5.13	Halldórsstaðir	56
5.14	Mýri ásamt Bólstað	57
5.15	Sörlastaðir	59
5.16	Bakki	63
5.17	Bakkasel	64
5.18	Belgsá	66
5.19	Íshóll	68
5.20	Mjóidalur	71
5.21	Hjaltadalur ásamt Kambfellskjálka og Timburvöllum	73
5.22	Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár	81
5.23	Sel	89
5.24	Afréttir og afréttarnot	90
5.24.1	Almennt	90
5.24.2	Bárðardalur	93
5.24.3	Fnjóskadalur	102
5.24.4	Fjallskilareglugerðir	103
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	105
6.1	Sameiginleg atriði á svæði 6	105
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	105
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	105
6.1.3	Afréttir einstakra jarða og stofnana	106
6.2	Landnám	110
6.3	Birningsstaðir, Kambsstæðir, Stóru-Tjarnir, Arnstapi, Vatnsendi, Ljósavatn, Öxará, Eyjardalsá, Sandhaugar, Hlíðskógar, Stóruvellir, Lækjarvellir, Litluvellir, Halldórsstaðir, Mýri, Bólstaður, Sörlastaðir, Bakki, Bakkasel og Belgsá	110
6.3.1	Inngangur	110
6.3.2	Sjónarmið aðila	111
6.3.3	Niðurstaða	113
6.4	Íshóll	120
6.4.1	Inngangur	120
6.4.2	Sjónarmið aðila	120
6.4.3	Niðurstaða	121
6.5	Mjóidalur	125
6.5.1	Inngangur	125
6.5.2	Sjónarmið aðila	125
6.5.3	Niðurstaða	127
6.6	Hjaltadalur og Kambfellskjálki	133
6.6.1	Inngangur	133
6.6.2	Sjónarmið aðila	133
6.6.3	Niðurstaða	135
6.7	Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár	139

6.7.1	Inngangur	139
6.7.2	Sjónarmið aðila	140
6.7.3	Niðurstaða	141
6.8	Afréttarland í Þingeyjarsveit	147
6.8.1	Inngangur	147
6.8.2	Sjónarmið aðila	147
6.8.3	Niðurstaða	148
6.9	Hluti Vatnajökuls	150
6.10	Um málskostnað	151
7	ÚRSKURÐARORÐ	152
7.1	II. Aðilaskrá	155

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Föstudaginn 6. júní 2008 er tekið fyrir mál nr. 3/2007, Þingeyjarsveit vestan Skjálfafljóts og sunnan Ljósavatnsskarðs, og í því kveðinn upp svohljóðandi:

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Karl Axelsson, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Sif Guðjónsdóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna og jarðanna Belgsár, Bakkasels og Mýrar.

(Andri Árnason hrl.)

Héðinn Höskuldsson og Ingileif Ólafsdóttir vegna Bólstaðar (í Mýrartorfu).

Svanhildur Sigtryggisdóttir og Tryggvi Valdemarsson vegna Engis (í Halldórsstaðatorfu).

Ásmundur Valdemarsson og fleiri vegna Halldórsstaða I.

Bergljót Þorsteinsdóttir og Ingvar Ketilsson vegna Halldórsstaða II.

Pétur R. Kristjánsson vegna Litlu Valla.

Kristín Ketilsdóttir og Sigurður Pálsson vegna Lækjarvalla (í Stóruvallatorfu).

Guðrún Sveinbjörnsdóttir og Tryggvi Höskuldsson vegna Mýrar.

Garðar Jónsson vegna Stóruvalla I og III.

Helgi Ingason og fleiri vegna Vatnsenda.

(Friðbjörn Garðarsson hdl.)

Þorgeir Halldórsson vegna Arnstapa.

Baldur Vagnsson vegna Eyjadalsár.

Lífsval ehf. vegna Hlíðskóga og Sandhauga.

Þórhallur Hermannsson vegna Kambsstæða.

Hreinn Þórhallsson vegna Ljósavatns.

Elín Inga Þórisdóttir og Þórir Kristinn Agnarsson vegna Öxarár.

(Gunnar Sólmes hrl.)

Þingeyjarsveit vegna Afréttarlands í Þingeyjarsveit, Bleiksmýrardals eystri, Hjaltadals, Íshóls, Kambfellskjálkaland, Mjóadals, Sörlastaða, Tungu og Snæbjarnarstaða.

Gunnar S. Valtýsson og fleiri vegna Bakka.

Svavar Þór Sigurðsson og Þórhalla Bragadóttir vegna Birningsstaða.

Ásvaldur Ævar Þormóðsson og Laufey Skúladóttir vegna Stóru-Tjarna.

Eiríkur Þóroddsson og fleiri vegna Sörlastaða.

(Sigurður Jónsson hrl.)

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Austanvert Norðurland tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 15. júní 2006, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á austanverðu Norðurlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið sjötta í röðinni hjá óbyggðanefnd, var að vestanverðu afmarkað af suðurmörkum Svalbarðsstrandarhrepps og vesturmörkum Þingeyjarsveitar. Hér skal þess getið að vesturmörkum svæðisins var breytt, að ósk fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins. Í stað þess að fylgja suðurmörkum Svalbarðsstrandarhrepps og vesturmörkum Þingeyjarsveitar er Fnjóská fylgt frá ósum þar til hún sker vesturmörk Þingeyjarsveitar. Er þeim mörkum fylgt til suðurs í Fjórðungakvísl.

Að austan afmarkast svæðið af meginfarvegi Jökulsár á Fjöllum frá Jökulsárósi í Öxarfirði og að ármótum við Kreppu. Þaðan er Kreppu fylgt þar til komið er að ármótum við Kverká og hinni síðarnefndu fylgt að upptökum í Brúarjökli.² Þaðan er dregin lína til suðvesturs, til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til suðurs. Þar er hornmark.

Framangreind afmörkun til vesturs endar í Fjórðungakvísl. Að sunnan fylgja mörkin miðjum farvegi Fjórðungakvíslar til austurs í punkt við Nýjadal/Jökuldal. Þaðan eftir dalnum, beina línu milli fimm punkta sem staðsettir eru í miðjum farvegi Fjórðungakvíslar. Þaðan úr austasta punkti í hæðarpunkt 1115 m. Þaðan í Deili, hæð 1125 m, og áfram, inn á Vatnajökul, í Bárðarbungu, hæð 2009 m, þaðan í Svíahnjúk

² Svokölluð Krepputunga, austan Jökulsár á Fjöllum og vestan Kreppuár, er þannig innan svæðis 6 en hún var á sínum tíma skilin undan svæði 5 hjá óbyggðanefnd, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998. Sjá nánar í máli nr. 1/2007.

eystri og loks í stefnu á miðja Breiðubungu, þar til kemur að hornmarki við austurmörk. Hornmark þetta kemur fram á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands, sem staðfest var 10. maí 1999, og er þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker línu þá sem liggur á milli miðrar Breiðubungu og Svíahnjúka eystri. Suðurmerki svæðis 6 hjá óbyggðanefnd byggja á markalínunum þeim sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína. Þetta á m.a. við um framangreint hornmark suður- og austurmerkja, en tekið skal fram að austurmerki eru hér að öðru leyti dregin nokkru austar en lína sú á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands sem áður var nefnd.

Að norðan afmarkast svæðið af hafi.

Fjármálaráðherra var veittur frestur til 15. september 2006 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Grýtubakkahrepps, Svalbarðsstrandahrepps, Þingeyjarsveitar, Skútustaðahrepps, Aðaldælahrepps, Tjörneshrepps og þeim hluta hins nýja sveitarfélags Norðurþings, sem áður tilheyrði sveitarfélögunum Húsavíkurkaupstað og Kelduneshreppi, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 15. október 2006 og síðar til 1. nóvember sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á norðanverðu Austurlandi bárust 1. nóvember 2006. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 10. nóvember 2006, og síðan í fleiri blöðum, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 12. febrúar 2007. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík og Akureyri, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var fyrst framlengdur til 12. mars og síðan lítillega í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti og bárust síðustu kröfulýsingar í júlí 2007.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík og á Akureyri, frá 20. júní til og með 20. júlí 2007, sbr. 12. gr.

laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 27. júlí 2007. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í 5 hlutum og 6 kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti bárust 162 kröfulýsingar ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4 Mál nr. 3/2007, Þingeyjarsveit vestan Skjálfandafljóts og sunnan Ljósavatnsskarðs

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins var skipt niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2007, Mývatnsöræfi og Ódádahraun; mál nr. 2/2007, Tjörnes og Þeistareykir; mál nr. 3/2007, Þingeyjarsveit vestan Skjálfandafljóts og sunnan Ljósavatnsskarðs; mál nr. 4/2007, Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flatey jardalsheiði austan Dalsár og mál nr. 5/2007, Grýtubakkahreppur ásamt Flatey jardalsheiði vestan Dalsár.

Mál nr. 3/2007 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 26. apríl 2007. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu þau Karl Axelsson formaður, Allan V. Magnússon og Sif Guðjónsdóttir. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var athygli vakin á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir þessu. Einnig var gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Þá var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendlaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Enn fremur var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendlaga. Loks var íslenska ríkinu veittur frestur til að skila greinargerð í málinu.

Við aðra fyrirtöku málsins, 11. júní 2007, var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Við sama tækifæri var öðrum málsaðilum veittur frestur til skila á greinargerðum. Formaður gat þess að athygli lögmanna hefði verið vakin á þeim svæðum þar sem engar kröfur, öndverðar við þjóðlendukröfur ríkisins, hefðu borist óbyggðanefnd. Lögmenn voru og minntir á að setja á kort þá punkta sem nefndir væru í kröfulýsingum. Þá var greint frá því að óbyggðanefnd hafði farið þess á leit við Gunnar Friðrik Guðmundsson, sagnfræðing, að hann ritaði umsögn um gagnaöflun óbyggðanefndar og var sú greinargerð lögð fram.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 9. ágúst 2007, voru lagðar fram greinargerðir vegna fjölda jarða. Við þetta tækifæri voru einnig lögð fram frekari gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti.

Við fjórðu fyrirtöku málsins, 29. ágúst 2007, voru lögð fram gögn og farið yfir tilhögun fyrirhugaðrar aðalmeðferðar.

Aðalmeðferð fór fram dagana 10. og 13. september 2007 og skiptist í vettvangsskoðun, skýrslutökur og málflutning. Fundað var á Hótel KEA, Akureyri. Um fyrstnefndu atriðin tvö vísast nánar til kafla 4.3. og 4.4. Var málið tekið til úrskurðar að málflutningi loknum.

Loks var málið endurupptekið 29. maí 2008 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3 KRÖFUGERÐ³

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfur vegna ríkisjarðanna Mýrar, Belgsár og Bakkasels. Hinar síðarnefndu miða við að eignarland umræddra jarða nái ekki lengra en að þjóðlendukröfulínu.

3.1.1 Þjóðlenda

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda og allt til viðmiðunarmarka kröfusvæðis, sbr. meðfylgjandi kröfukort: „Upphafspunktur er við Hrafnabjörg við Skjálfandafljót (1). Þaðan er tekin bein stefna vestur í hólma í Íshólsvatni (2), en síðan til suðurs, að ósi Rangár (3), þaðan bein stefna vestur í Mjóadalsá (4). Þaðan er Mjóadalsá fylgt til norðurs, þar til Syðri Bótará rennur í Mjóadalsá (5). Úr þeim punkti er haldið norður í upptök Syðri Bótarár (6), en síðan beint í 600 metra háan punkt vestan til í Þorvaldsdal (7), þaðan er fylgt til norðurs brúnum Litluvallarfjalls og síðar Ljósavatnsfjalls í um 500 metra hæð, norður í Kamb í Stóradalsfjalli, við Ljósavatnsskarð (8). Þaðan er fylgt brúnum fjalla vestur fyrir Háafell og svo með vesturbrúnum suður með Fnjóskadal og síðar Timburvalladal, í um 500 metra hæð, í punkt á móts við Heimaraklettagil (9). Þaðan bein stefna í vestur um Heimaraklettagil í brúnir vestur að brúnum Kambfells í um 500 metra hæð (10). Þaðan er Kambfelli fylgt að Kambfellshnjúk í norðri og síðan aftur til suðurs í punkt vestan til í Kambfelli í 500 metra hæð í Sláttugili (11). Þaðan er haldið til vesturs um Hjaltadal í svokallað Bæjarstæði í um 500 metra hæð í brúnum Tungufjalls (12). Þaðan er austurbrúnum Tungufjalls fylgt í um 500 metra hæð á móts við Fossagil en þaðan er austurmörkum Tungu fylgt til suðurs að Hamarslækjagili (13). Frá þeim punkti er haldið með suðurmerkjum Tungu í Fnjóská, sem er lokapunktur (14).“

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að ekki væru gerðar athugasemdir hvað varðar kröfur um afrétti á einstökum landsvæðum.

³ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna jarðanna Snæbjarnarstaða og Tungu en breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa leitt til þess að þær falla nú utan þjóðlendukröfusvæðis. Þá var einnig lýst kröfum vegna jarðarinnar Hvarfs, sem nefnd er í kröfulýsingu íslenska ríkisins. Við meðferð málsins hefur komið í ljós að kröfusvæði eigenda hennar liggur utan þjóðlendukröfusvæðis. Framangreindar jarðir koma því ekki til frekari umfjöllunar í þessum úrskurði nema að því er varðar málskostnað. Þá lagði Skógrækt ríkisins fram kröfur vegna Þórðarstaða, Belgsár og Bakkasels, en með vísan til 11. gr. laga nr. 58/1998 var því í kjölfarið lýst yfir af hálfu fjármálaráðherra að íslenska ríkið væri í fyrirsvari fyrir umræddar jarðir.

3.1.2 Belgsá

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til lands jarðarinnar Belgsár, samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu þjóðlendukröfulínu ríkisins.

Jörðin Belgsá heyrir undir Skógrækt ríkisins og af hálfu íslenska ríkisins er litið svo á að það sé í forsvari fyrir slíkar jarðir og hafi það hlutverk að leggja fram kröfur vegna þeirra.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur því verið lýst yfir að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð eru til grundvallar um annað eignarland.

3.1.3 Bakkasel

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til lands jarðarinnar Bakkasels, samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu þjóðlendukröfulínu ríkisins.

Jörðin Bakkasel heyrir undir Skógrækt ríkisins og af hálfu íslenska ríkisins er litið svo á að það sé í forsvari fyrir slíkar jarðir og hafi það hlutverk að leggja fram kröfur vegna þeirra.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur því verið lýst yfir að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð eru til grundvallar um annað eignarland.

3.1.4 Mýri

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til lands jarðarinnar Mýrar, samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu þjóðlendukröfulínu ríkisins.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur því verið lýst yfir að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð eru til grundvallar um annað eignarland.

3.2 Kröfur Svavars Þórs Sigurðssonar vegna Birningsstaða

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Birningsstaða og að landamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi frá. 2. júní 1890: „Að vestan, á milli Birningsstaða og Háls ræður Beinagil úr fjallinu og

bein lína úr því í Þingmannalæk. Að norðan ræður Þingmannalækur, austur að móhorni sem varða er á, þaðan bein lína í móberg í Kambsstaðalandi sem er fyrir sunnan Litla Tjarnalæk lítið eitt fyrir utan landamerkjagil Sigríðarstaða og Litlu tjarna. Að austan ræður Kambsá en úr gilsopinu ræður bein lína að Sigríðarstaðalandamerkjum. Að sunnan ræður bein lína eftir miðju fjalli, eða þar sem vötn skilja.“ Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbygðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3 Kröfur Þórhalls Hermannssonar vegna Kambsstaða, Þorgeirs Halldórssonar vegna Arnstapa, Hreins Þórhallssonar vegna Ljósavatns, Þóris Kristins Agnarssonar og Elínar Ingu Þórisdóttur vegna Öxarár, Baldurs Vagnssonar vegna Eyjardalsár og Lífsvals ehf. vegna Sandhauga og Hlíðskóga

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignaréttur aðila að jörðunum samkvæmt framlögðum þinglýsingarvottorðum, sbr. og framlögð landamerkjabréf og skráning í fasteignamat auk annarra framlagðra skjala. Um kröfulínur er vísað til landamerkja jarðanna eins og þau eru sýnd á korti.

Komi til þess að hluti af framangreindum jörðum verði talinn til þjóðlendna er gerð sú krafa að jarðeigendur hafi að fullu einkaafnotarétt samkvæmt öllum hefðbundnum afnotum til þess hluta jarða þeirra sem talinn verður þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

3.4 Kröfur Ásvalds Ævars Þormóðssonar og Laufeyjar Skúladóttur vegna Stóru-Tjarna

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignaréttur aðila að öllu landi Stóru-Tjarna og að landamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi frá 16. janúar 1883: „Að norðan milli Kambsstaða. Eftir Merkigróf í fjallinu fyrir ofan bæinn og beina stefnu í garðstúf niður í Mó. Að austan milli Stóru- og Litlu Tjarna: Úr Lækjarkrók og beint í Leirtjarnarkrók og þaðan eftir Leirtjörn í Fiskilæk og síðan eftir gömlum merkjagarði norður í Litlu-Tjarnalæk. Milli Stóru-Tjarna að vestan og Arnarstapa að austan. Úr Briðjuhól í Nýphól og síðan beina stefnu niður í Stýflugarð í mýrinni og beint í Litlu-Tjarnalæk.“ Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5 Kröfur Jóns Ingasonar o.fl. vegna Vatnsenda

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Vatnsenda, sbr. framlagt landamerkjabréf, þ.e. öllu landi innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Úr Geitárósi við Ljósavatn (1) eftir Geitá upp á fjall (2) þaðan eftir vatnaskilum þar til komið er á móts við Stapa (3) þaðan í Stapa (4) og þaðan austanvert í Dauðatanga (5) og þaðan ræður Ljósavatn í Geirárós.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.6 Kröfur Garðars Jónssonar vegna Stóruvalla I og III

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Stóruvalla I og III, sbr. framlagt landamerkjabréf, þ.e. öllu landi innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan úr Skjálfanda (1) bein stefna í mitt Sexhólsstaðagil (2) þaðan ræður gilið til enda (3) og þaðan beint vestur á vatnaskil (4) þaðan norður fjallið á vatnaskilum allt þar til komið er á hornpunkt á móti Hlíðskógum (5) og þaðan ráða Hlíðskógamerki í Skjálfanda.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.7 Kröfur Sigurðar Pálssonar og Kristínar Ketilsdóttur vegna Lækjarvalla (í Stóruvallatorfu)

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Lækjarvalla, sbr. framlagt landamerkjabréf, þ.e. öllu landi innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan úr Skjálfanda (1)

bein stefna í mitt Sexhólsstaðagil (2) þaðan ræður gilið til enda (3) og þaðan beint vestur á vatnaskil (4) og þaðan norður fjallið á vatnaskilum allt þar til komið er á hornpunkt á móti Hlíðskógum (5) og þaðan ráða Hlíðskógamerki í Skjálfanda.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.8 Kröfur Péturs Kristjánssonar vegna Litluvalla

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Litluvalla, sbr. framlagt landamerkjabréf, þ.e. öllu landi innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðan ræður úr Skjálfanda (1) bein stefna í mitt Sexhólsstaðagil (2) síðan ræður gilið meðan endist (3) þaðan beint vestur á vatnaskil (4) og þaðan á vatnaskilum suður fjallið uns komið er á móts við Sleikjulækjargil (5) þaðan í Sleikjulækjargil (6) sem ræður merkjum til fjallsróta (7) og þaðan beint í Skjálfanda sem ræður merkjum að punkti 1.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.9 Kröfur Tryggva Valdemarssonar, Svanhildar Sigtryggsdóttur, Ingvars Ketilssonar og Bergljótar Þorsteinsdóttur vegna Halldórsstaðatorfu

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Halldórsstaðatorfu (Halldórsstaða I, II og Engis), sbr. framlögð landamerkjabréf aðliggjandi landsvæða, þ.e. öllu landi innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan ræður úr Skjálfanda (1) svokallað Merkgil (2) sem síðan ræður meðan endist (3) þaðan beint í neðri krókinn á Stóralæk (4) og þaðan ræður lækurinn í efri krókinn á Stóralæk (5) og þaðan beint í vörðu á vatnaskilum (6) þaðan norður á vatnaskilum þar til komið er á móts við Sleikjulækjargil (7) þaðan beint í Sleikjulækjargil (8) sem ræður síðan merkjum til fjallsróta (9) og þaðan beint í Skjálfanda sem ræður að punkti 1.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.10 Kröfur ábúenda, Tryggva Höskuldssonar og Guðrúnar Sveinbjörnsdóttur, vegna Mýrar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni að allt land jarðarinnar innan merkja framlagðs landamerkjabréfs sé beinum eignarrétti undirorpið, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðan ræður úr Skjálfanda (1) bein lína í svokallað Merkgil (2) sem síðan ræður meðan endist (3) þaðan beint í neðri krókinn á Stóralæk (4) og þaðan ræður lækurinn í efri krókinn á Stóralæk (5) og þaðan beint í vörðu á vatnaskilum (6) þaðan suður á vatnaskilum í efsta punkt á Pílagrímsfjalli (7) þaðan í norðvestustu upptök Syðri-Bótarár (8) og þaðan ræður áin þar til hún fellur í Mjóadalsá (9) og þaðan ræður áin uns hún fellur í Skjálfanda (10) en þaðan ræður Skjálfandi að punkti 1.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.11 Kröfur Héðins Höskuldssonar og Ingileifar Ólafsdóttur vegna Bólstaðar (í Mýrartorfu)

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni að allt land jarðarinnar innan merkja framlagðs landamerkjabréfs sé beinum eignarrétti undirorpið, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðan ræður úr Skjálfanda (1) bein lína í svokallað Merkgil (2) sem síðan ræður meðan endist (3) þaðan beint í neðri krókinn á Stóralæk (4) og þaðan ræður lækurinn í efri krókinn á Stóralæk (5) og þaðan beint í vörðu á vatnaskilum (6) þaðan suður á vatnaskilum í efsta punkt á Pílagrímsfjalli (7) þaðan í norðvestustu upptök Syðri-Bótarár (8) og þaðan ræður áin þar til hún fellur í Mjóadalsá (9) og þaðan ræður áin uns hún fellur í Skjálfanda (10) en þaðan ræður Skjálfandi að punkti 1.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.12 Kröfur Þingeyjarsveitar, Eiríks Þóroddssonar o.fl. vegna Sörlastaða

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Sörlastaða og að landamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi frá 19. apríl 1884: „Sörlastaðalandi skiftir frá Bakkalandi að norðan gamall merkjagarður, er liggur frá austri til vesturs á hinu svonefndu Landholti, og beint til fjalls í grjótvröðu, sem hlaðin er á hól nokkru ofar fjallsrótum, er sýnir beina stefnu í næsta mel, sem liggur í fjallsbrúninni fyrir norðan hina svonefndu Grákolluskál. En aðalengjum og flatlendi jarðarinnar skiftir varða sem hlaðin er upp á flatlendinu í beinni línu til vesturs frá hinum fyrrnefnda merkjagarði. Til austurs á Vallnafjall eiga Sörlastaðir land að Bæjargilstjörn, að Grettistaki, að Fremraskarðsdragi, að Hvítárdragi, að Pílagrímsmosum og að Pílagrímsfjalli. Að sunnan liggja eyðigrjót og sandar. Að vestan skiftir Sörlastaðalandi frá Sörlastaðislandi og Snæbjarnarstaðalandi Timburvallaá og Bakkaá.“ Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.13 Kröfur Sigurlínu Hrannar Halldórsdóttur og Stefáns Kristjánssonar vegna Bakka

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Bakka og að landamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi frá 1. nóvember 1883: „Bakki á land til austurs á fjall upp og þar til Eyjadalsárlands, sem ódeilt er; Að sunnan ræður merkjum gamall merkigarðsstúfur, sem liggur austur og vestur á svonefndu Langholti, eru merkin frá eystri enda hans þverstefnu til fjalls í vröðu, sem hlaðin er á litlum grjóthól neðst í fjallinu og þaðan beint upp á fjallið; frá vestari enda garðsins eru merkin til vesturs í vröðu, sem hlaðin er á mýrinni, og þaðan þvert til Bakkaár; liggur að sunnan Sörlastaðaland. Að vestan ræður Bakkaá merkjum. Að norðan eru merkin Fossgil í fjalli, og á flatlendi grjótgarður eða hryggur, sem er lítið norðar en beint niður frá gilinu, og frá honum beina þverstefnu til Bakkaár; liggur að norðan Bakkaselsland.“ Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.14 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Íshóls

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Íshóls og að landamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í skrá yfir afréttarlönd frá 1904: „Að austan: frá hólmanum í Íshólsvatni að Rangárósi, þá Rangá að línu þeirri sem liggur frá Galthól að Sjónarhól á Mjóadal sem er merkjalína að sunnan. Að vestan ræður Mjóadalsá frá sjónarhól að merkjalínunni milli Íshóls og Litlutungu, að norðan ræður merkjalína, sem talin er að sunnan í Litlutungu landamerkjum.“ Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.15 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Mjóadals

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Mjóadals og að landamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í landamerkjabréfi frá 8. maí 1897: „Að austan skilur Mjóadalsá lönd Mjóadals og Íshóls. Að sunnan skilur Tungufellsá, svo þvergil og síðast bein stefna úr því vestur á hágrjót, Mjóadalsland og almenning. Þaðan liggja svo merkin norður háfjallið, eftir því sem vatnsföll deila sveita milli, norður gegnt upptöku Syðri-Bótarár, sem að norðan skilur lönd Mjóadals og Mýrar.“ Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.16 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Hjaltadals

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Hjaltadals og að landamerki jarðarinnar, að frádregnu landi Kambfellskjálka, séu þau sem greinir í landamerkjabréfi frá 16. janúar 1883. Í landamerkjabréfinu segir svo: „Að austan ræður Timburvallaá. [...] Að vestan ræður fjallið. Að sunnan eru Örafi.“ Og í yfirlýsingu um skiptingu jarðarinnar Hjaltadals, dags. 27. ágúst 1950, segir svo: „Ólafur Pálsson á Sörlastöðum á Hjaltadal austan Hjaltadalsár og Austur krók og Timburvalladal, vestan Timburvallaár.“ Kambfellskjálki er austari hlutinn. Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.17 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Kambfellskjálkalands

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu Kambfellskjálkalandi og að landamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í yfirlýsingu um skiptingu jarðarinnar Hjaltadals, dags. 27. ágúst 1950, og í afsölum fyrir spildu úr Kambfellskjálka, dags. 23. júní 1955 og 9. maí 1966. Í yfirlýsingunni segir svo: „Ólafur Pálsson á Sörlastöðum á Hjaltadal austan Hjaltadalsár og Austur krók og Timburvalladal, vestan Timburvallaár.“ Kambfellskjálki er austari hlutinn. Í afsölunum segir svo: „Að austan og sunnan háfjöll, að vestan í miðja fyrstu Hrauntungu, síðan Hjaltadalsá, að norðan lína um hæstan Kirkjuhól í norðvesturhorn Kambfellshnjúks.“ Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.18 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Bleiksmýrardals eystri

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Bleiksmýrardals eystri og að landamerki jarðarinnar séu þau sem greinir í dómi Landsyfirrættar frá 11. júlí 1885, afsali ráðherra Íslands, dagsettu 22. október 1919, og uppdrætti meðfylgjandi kröfulýsingu. Með umræddum dómi var staðfestur dómur undirrættar (héraðsréttarins) um að Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár frá Hamarslæk og allt suður í öræfi væri fullkomin og átölulaus eign Munkaþverárklosturs og í afsalinu kunngerði Ráðherra Íslands í atvinnu og samgöngumálum að „Með því Hálshreppur [...] hefir leitað kaups á afréttarlandinu Austur-Bleiksmýrardal og [...] þá sel ég og afsala [...] Hálshreppi [...] téðu afréttarland eins og það var undanskilið við sölu jarðarinnar Tungu [...]“. Um nánari lýsingu er vísað til meðfylgjandi uppdráttar með hornpunktaskrá.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn einkaafnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Fari svo að ekki verði fallist á að eignarland Bleiksmýrardals nái inn að Kiðagilsdrögum, eins og aðalkrafa gerir ráð fyrir, er þess krafist að það nái ekki

skemmra til suðurs en að Söndunum og þeirri varakröfulínu sem er dregin. Haldið er fast við kröfu um afréttareign svæðisins suður af Söndunum allt að Kiðagilsdrögum ef svo fer að þetta svæði verði ekki talið fullkomið eignarland Þingeyjarsveitar.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða framlögðum málskostnaðarreikningi.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-37 ásamt undirskjölum eða samtals 504 skjöl, auk 14 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins í ágætu skyggni dagana 10. og 11. september 2007, í fylgd með lögmonnum, tilteknum málsaðilum og Hjörleifi Guttormssyni náttúrufræðingi, sem annaðist leiðsögn ásamt heimamönnum, þar á meðal Þórhalli Hermannssyni fjallskilastjóra á Kambsstöðum.

Fyrri daginn var ekið um Ljósavatnsskarð að Kambsstöðum og síðan að Fosshóli. Frá Kambsstöðum að Fosshóli lýstu leiðsögumenn kennileitum og legu þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins í fjallinu ofan bæja í sunnanverðu Ljósavatnsskarði. Frá Fosshóli var haldið að Öxará og síðan áfram inn Bárðardal að Mýri. Á leiðinni var lýst staðháttum og legu kröfulínu íslensku ríkisins. Ekið var frá Mýri inn á veg nr. F26, Sprengisandsleið, og gerð grein fyrir merkjum og kennileitum. Meðal annars var horft yfir í Þvergil, að Gvendarhnjúk, Tungufelli og Mjóadal. Ekið var áfram til suðurs en beygt til norðurs skammt fyrir sunnan Gvendarhnjúk og ekið ofan í Bleiksmýrardal að gangnamannakofa. Horft var yfir Bleiksmýrardalsdrög. Þessu næst var sami slóði ekinn til baka inn á veg F26, Sprengisandsleið, um svæðið sunnan við Mjóadal og Íshól. Ekki var þó talin þörf á að fara alla leið suður að Fjórðungsvatni. Beygt var til vesturs inn á veg nr. F881, Dragaleið, og af honum til norðurs við Geldingsárdrög inn á veg nr. F821, Eyjafjarðarleið, sem ekin var til norðurs út í Eyjafjörð og til Akureyrar, þar sem ferðinni lauk.

Seinni daginn var ekið yfir Vaðlaheiði, veg nr. 832 (Vaðlaheiðarvegur) yfir í Fnjóskadal. Á leiðinni mátti sjá yfir Fnjóskadal, Hjaltadal og Timburvalladal. Leiðsögumenn gerðu grein fyrir kennileitum, í þeim tilgangi að hægt væri að glöggva sig á legu þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins á svæðinu. Fram kom að Fnjóská væri kölluð Bakkaá innar í Timburvalladal. Við Sörlastaði var hópnum skipt niður á jeppa og haldið inn Timburvalladal og farið yfir Timburvalladalsá. Staðnæmst var við eyðibýlið Bakkasel og horft inn dalinn þar sem sást vel inn að kröfulínu íslenska ríkisins og inn dalinn. Fremra-Klettagil og Heimara-Klettagil sáust í vesturhlíð dalsins. Ekki sást í Pílagrímsfjall en heimamenn lýstu því að svæðið væri mest allt vel gróið upp á hálendið. Pílagrímsmosar, norðan við Pílagrímsfjall, væru vel grónir og gróið nánast yfir í Mjóadal. Austan ár séu Hvítármýrar. Þessu næst var snúið við og sama leið ekin til baka að Sörlastöðum. Haldið var inn Hjaltadal, m.a. framhjá Snæbjarnarstöðum og Kambfelli, og inn að Sláttugili. Þar sást hvar kröfulína íslenska ríkisins er dregin. Rætt var um gróðurfar framan og handan gilsins og ekki greinanlegur munur þar á. Leiðsögumenn lýstu staðháttum og legu þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins. Ekin var sama leið til baka og út Illugastaðaveg (nr. 833). Sá vegur var ekinn til suðurs og síðan haldið inn Bleiksmýrardal. Þar var numið staðar við afréttargirðingu í Tungu og horft inn dalinn. Sáust þar m.a. Hamarslækjargil,

Heimara- og Fremragil og lega kröfulínu íslenska ríkisins. Loks var sama leið ekin aftur til Akureyrar.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Tryggvi Höskuldsson, ábúandi á Mýri; Baldur Vagnsson, eigandi Eyjadalsár; Þórhallur Hermannsson, fjallskilastjóri og eigandi Kamsstaða; Hermann Herbertsson, Sigríðarstöðum.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5 SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um einstök landsvæði sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu getur varðað, að því leyti sem þær fjalla um afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Er þar að mestu fylgt efnispáttum og síðan tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttarmálum á svæðinu almennt.⁴

5.1 Landnám

Að sögn Landnámu nam Þórir snepill, sonur Ketils brimils, land í Fnjóskadal, en áður í Kaldakinn milli Skuggabjarga og Ljósavatnsskarðs. Sturlubók segir um landnámið í Fnjóskadal:

Þórir nam síðan Hnjóskadal allan til Ódeilu ok bjó at Lundi; ...⁵

Hauksbók Landnámu er þessu samhljóða.⁶ Ódeila er ókunn nú, en Jón Sigurðsson í Yztafelli segir ekki vafa á, að Ódeila hafi verið á vatnaskilum sunnan Kambsmýra og Flateyjardalur þá verið talinn svo sem vötn falla norður, en heiðin aðeins hið hæsta milli Króka og Kambsmýra.⁷

Bárðardal nam fyrstur Bárður, sonur Heyangurs-Bjarnar, sem eftir flutning í Fljótshverfi nefndist Gnúpa-Bárður. Eða eins og segir í Landnámu:

Bárðr son Heyangrs-Bjarnar kom skipi sínu í Skjálfandafljótsós ok nam Bárðardal allan upp frá Kálfborgará ok Eyjardalsá ok bjó at Lundarbrekku um hríð.⁸

Þorfinnur máni nam land fyrir neðan Eyjardalsá:

Þorfiðr máni hét maðr, son Áskels torfa; hann nam land fyrir neðan Eyjardalsá til Landamóts ok sumt um Ljósavatnsskarð ok bjó at Öxará.⁹

Sturlubók Landnámu getur landnámsmannsins Þóris Grímssonar gráfeldarmúla, sem numið hafi land um Ljósavatnsskarð. Þetta telur Jakob Benediktsson rangt, Þorfinnur máni hafi einn numið land í Ljósavatnsskarði, en greinin um Þóri hafi verið sett inn á rangan stað í Sturlubók.¹⁰

⁴ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 31. Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁵ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 270.

⁶ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 271.

⁷ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 273. Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 111.

⁸ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 273.

⁹ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 274.

¹⁰ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 275.

5.2 Birningsstaðir

Máldagar Auðunar biskups rauða eru frá árinu 1318. Þar kemur fram að Hálsstaður á:

Birningzstadi¹¹

Í máldögum Péturs Nikulássonar, en rekja má sögu þeirra til 1394¹² og Ólafs Rögnvaldssonar, sem teknir voru saman árið 1461 og á næstu áratugum (1461-1510),¹³ kemur fram að Hálskirkja eigi Birningsstaði.

Varðveitt er vitnisburðarbréf séra Gottskálks Jónssonar, Jóns Gottskálkssonar og Ólafs Tómassonar sem gert var á Hólum í Hjaltadal 25. júlí 1506. Þar segjast ofanefndir prestar hafa séð máldaga Hálskirkju í Fnjóskadal frá árinu 1312 sem þeir skrifuðu orðrétt upp. Máldagi þessi er að mestu samhljóða máldaga Auðunar rauða frá 1318 en þar eru að finna nokkrar viðbætur sem skýra t.d. hvar Markdælar liggja en kirkjan átti torfskurð milli Þingmannalækjar og Markdæla og svo að kirkjan fengi fyrst sjöttung sinn af Ljósavatnsreka. Í máldaganum er þess getið að Birningsstaðir tilheyri Hálskirkju. Vitnisburðurinn er að öllum líkindum falsbréf því að engir prestar með þessum nöfnum eru þekktir frá þessum tíma. Hann var þó lesinn á héraðsþingi á Hálsi 3. maí 1740 og manntalsþingi á sama stað 24. maí 1743.¹⁴ Af lögfestu séra Jóns Þorgrímssonar fyrir Hálsstað frá 7. apríl 1744 má sjá að fyrrnefnt falsbréf hefur verið lagt fram í máli sem dæmt var 4. maí 1740 því að þar hafa viðaukar falsbréfsins skilað sér inn í lögfestuna í krafti fyrrnefnds dóms.¹⁵

Birningsstaðir eru nefndir meðal kirkjujarða Hálsstaðar í máldaga sem er væntanlega frá 1523.¹⁶

Birningsstaðir eru taldir meðal jarða Hálskirkju í gömlum máldaga sem séra Guðmundur Skíðason á Bægisá segist í vitnisburði frá 25. október 1581 hafa séð á Hólum í Hjaltadal. Sá vitnisburður hefur varðveist í afskrift séra Gamla Ólafssonar á Þóroddstað og tveggja annarra manna sem gerð var á Hóli í Kinn 12. júní 1608.¹⁷

Minnst er á að Hálskirkja eigi Birnustaði [Birningsstaði] í umfjöllun um Háls í Fnjóskadal í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616.¹⁸

Í vísitasíum Hálskirkju sem skráðar eru í vísitasíubækur Þorláks Skúlasonar, Gísla Þorlákssonar, Einars Þorsteinssonar, Björns Þorleifssonar, Steins Jónssonar og Steingríms Jónssonar er þess einnig getið að Hálskirkja eigi Birningsstaði.¹⁹

¹¹ Skjal nr. 2 (89).

¹² Skjal nr. 2 (94).

¹³ Skjal nr. 2 (101).

¹⁴ Skjal nr. 2 (47).

¹⁵ Skjal nr. 2 (52) a-b.

¹⁶ Skjal nr. 2 (48).

¹⁷ Skjal nr. 2 (49) a-b. Gamalíel Ólafsson var prestur á Þóroddstað 1599-1608, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 298.

¹⁸ Skjal nr. 2 (212) a-b.

¹⁹ Skjöl nr. 2 (65) a-b, nr. 2 (68) a-b, nr. 2 (76) a-b, nr. 2 (77) a-b, nr. 2 (80) a-b og nr. 2 (87) a-b.

Birningsstaða er getið meðal kirkjujarða í lögfestu séra Þorgríms Jónssonar frá 21. maí 1726 fyrir Hálsstað en takmörk jarðarinnar eru ekki nefnd. Lögfestan var lesin á þingi að Hálsi samdægurs.²⁰

Á manntalsþingi 10. júní 1735 las séra Þorgrímur Jónsson lögfestu fyrir heimalandi Hálskirkju og nokkrum jörðum þ.á m. Birningsstöðum. Hann virðist hafa lesið sömu lögfestu á manntalsþingi á Hálsi 7. júní 1736 en í hvorugt skiptið er inntaks getið.²¹

Að sögn Jarðabókar Árna og Páls var grasatekja lítil á Birningsstöðum en úthagar nægir.²²

Í jarðamatinu 1849-1850 er eftirfarandi m.a.:

Birningstadir, taldir 20 hndr. ad dýrleika. ... Land til þrifa og málnytu í betralagi, en fremur litid ummáls, vetrarheit nokkur. ...²³

Landamerkjabréf fyrir Birningsstaði var útbúið þann 2. júní 1890. Því var þinglýst 16. júní sama ár:

Að vestan, á milli Birningsstaða og Háls ræður Beinagil úr fjallinu og bein lína úr því í Þingmannalæk.

Að norðan ræður Þingmannalækur, austur að móhorni sem varða er á, þaðan bein lína í móberg í Kamsstaðalandi, sem er fyrir sunnan litlu Tjarnalæk lítið eitt fyrir utan landamerkjagil Sigríðarstaða og litlutjarna. Að austan ræður Kamsá en úr gilsopinun ræður bein lína að Sigríðarstaðalandamerkjum. Að sunnan ræður bein lína eftir miðju fjalli, eða þar sem vötn skilja.²⁴

Pétur Jónsson prestur á Hálsi skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Skúla Kristjánssyni vegna Sigríðarstaða, Guðmundi Davíðssyni vegna Lunds, Benedikt Bjarnasyni vegna Vagla og Pétri Jónssyni presti vegna Kamsstaða.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Birningsstaða hafi verið þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Birningsstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland gott til sumarþeitar fyrir allar skepnur. All víðlent, en liggur á einn veg og því erfitt að nota það, sem fjærst er. Fremur er snjólétt og vetrarþeit dágóð, en skjólalítið og ekki vel vorgott. ... Jörðin liggur vel fyrir jarðabótum. Dálítið hættusamt fyrir sauðfé.²⁵

²⁰ Skjal nr. 2 (51) a-b. Það sama á við síðari lögfestur séra Þorgríms frá 7. apríl 1744, 18. maí 1745, 7. júní 1770, 3. júní 1779 og 4. október 1782 sem flestar hafa verið lesnar upp oftar en einu sinni, sbr. Skjal nr. 2 (52) a-b – Skjal nr. 2 (56) og lögfestu séra Sigurðar Árnasonar frá 1. júní 1830, sbr. Skjal nr. 2 (57).

²¹ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.2).

²² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 93.

²³ Skjal nr. 2 (39) a-b.

²⁴ Skjal nr. 2 (5) a-b.

²⁵ Skjal nr. 2 (43).

5.3 Kambstaðir

Máldagar Auðunar biskups rauða eru frá árinu 1318. Þar kemur fram að Hálsstaður á kambstaði²⁶

Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar, en rekja má sögu þeirra til 1394,²⁷ Ólafs Rögnvaldssonar, sem teknir voru saman árið 1461 og á næstu áratugum (1461-1510)²⁸ og máldaga Hálskirkju frá 21. september 1565.²⁹

Varðveitt er vitnisburðarbréf séra Gottskálks Jónssonar, Jóns Gottskáلكssonar og Ólafs Tómassonar sem gert var á Hólum í Hjaltadal 25. júlí 1506. Þar segjast ofan nefndir prestar hafa séð máldaga Hálskirkju í Fnjóskadal frá árinu 1312 sem þeir skrifuðu orðrétt upp. Máldagi þessi er að mestu samhljóða máldaga Auðunar rauða frá 1318 en þar eru að finna nokkrar viðbætur sem skýra t.d. hvar Markdælar liggja en kirkjan átti torfskurð á milli Þingmannalækjar og Markdæla og svo að kirkjan fengi fyrst sjöttung sinn af Ljósavatnsreka. Í máldaganum er þess getið að Kambstaðir tilheyri Hálskirkju. Eins og áður hefur verið nefnt er vitnisburðurinn því að engir prestar með þessum nöfnum eru þekktir frá þessum tíma. Hann var þó lesinn á héraðsþingi á Hálsi 3. maí 1740 og á manntalsþingi á sama stað 24. maí 1743.³⁰ Af lögfestu séra Jóns Þorgrímssonar fyrir Hálsstað frá 7. apríl 1744 má sjá að fyrrnefnt falsbréf hefur verið lagt fram í máli sem dæmt var 4. maí 1740 því að þar hafa viðaukar falsbréfsins skilað sér inn í lögfestuna í krafti fyrrnefnds dóms.³¹

Kambstaðir eru meðal jarða Hálskirkju í máldaga sem að öllum líkindum er frá árinu 1523.³²

Kambstaðir eru taldir meðal jarða Hálskirkju í gömlum máldaga sem séra Guðmundur Skíðason á Bægisá segist í vitnisburði frá 25. október 1581 hafa séð á Hólum í Hjaltadal. Sá vitnisburður hefur varðveist í afskrift séra Gamla Ólafssonar á Þóroddstað og tveggja annarra manna sem gerð var á Hóli í Kinn 12. júní 1608.³³

Minnst er á að Hálskirkja eigi Kambstaði í umfjöllun um Háls í Fnjóskadal í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616.³⁴

Í vísitasíum Hálskirkju sem skráðar eru í vísitasíubækur Þorláks Skúlasonar, Gísla Þorlákssonar, Einars Þorsteinssonar, Björns Þorleifssonar, Steins Jónssonar og Steingríms Jónssonar er þess einnig getið að kirkjan eigi Kambstaði.³⁵

²⁶ Skjal nr. 2 (89).

²⁷ Skjal nr. 2 (94).

²⁸ Skjal nr. 2 (101).

²⁹ Skjal nr. 2 (119).

³⁰ Skjal nr. 2 (47).

³¹ Skjal nr. 2 (52) a-b.

³² Skjal nr. 2 (48).

³³ Skjal nr. 2 (49) a-b. Gamalíel Ólafsson var prestur á Þóroddstað 1599-1608, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófata*, bls. 298.

³⁴ Skjal nr. 2 (212) a-b.

³⁵ Skjöl nr. 2 (65) a-b, nr. 2 (68) a-b, nr. 2 (76) a-b, nr. 2 (77) a-b, nr. 2 (80) a-b og nr. 2 (87) a-b.

Kambsstadir eru taldir upp meðal kirkjujarða í lögfestu séra Þorgríms Jónssonar frá 21. maí 1726 fyrir Hálsstað en engra merkja er þó getið. Lögfestan var lesin á þingi að Hálsi samdægurs.³⁶

Á manntalsþingi 10. júní 1735 las séra Þorgrímur Jónsson lögfestu fyrir heimalandi Hálskirkju og nokkrum jörðum þ.á m. Kambsstöðum. Hann virðist hafa lesið sömu lögfestu á manntalsþingi á Hálsi 7. júní 1736 en í hvorugt skiptið er inntaks getið.³⁷

Gunnlaugur Gunnlaugsson prestur á Hálsi lögfesti Kambsstaði 7. maí 1796 til eftirfarandi takmarka:

... ad sunnann verdu er su Gröf er heiter Nóngröf, og so beinleidis þar ofan til LitluTiarnar Lækjar, gagnvart Landamerkia Gile ad austan verdu; Enn ad utann Rædur KambsAa, er Rennur i Aminstann Læk. Þesse Aminstu Landa merke Lögfestast asamt Husum og Tune tödum og Eyngium Holtum og Haga og Lands Nytiium, til Fjalls og Läglandis. Fyrer bydst hvörium manne i ad vinna þvj Lande er Innann tied<r>a takmarka liggur það ad yrkia beita edur bruka, so vidt það er a móte lögum; Enn eg fráskil Lögfestunne Fridsamlega Samgaungu a busmala Nágranna Nærstu.³⁸

Lögfestan var lesin samdægurs á manntalsþingi að Hálsi.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir Kambsstaði 10 hndr. jörð, grasatekju varla teljandi, úthaga litla og þar með snögglanda fyrir stórgripi.³⁹

Samkvæmt jarðamatinu 1804 eru Kambsstadir, Hálskirkjujörð, sagðir 12 hundruð. Í matinu kemur einnig fram að sandfok og skriðuföll séu á tún og úthaga.⁴⁰

Fjallað er um Kambsstaði í jarðamatinu 1849-1850. Þar kemur fram:

Kambstadir metid 12 hndr. ad fornu. ... Okostur: land er fremur litid, uppblásid til fjalls, sumt grófótt, ...⁴¹

Ekkert landamerkjabréf hefur fundist fyrir Kambsstaði, en Hálsprestur, umráðamaður Kambsstaða, skrifaði undir landamerkjabréf Stórutjarna og skrifaði undir landamerki Birningsstaða vegna Kambsstaða.

Virðing vegna fyrirhugaðrar sölu kirkjujarðarinnar Kambsstaða fór fram 23. apríl 1913. Í virðingargerðinni segir m.a. að land jarðarinnar sé nokkurt að víðáttu, einkum í dal sem skerst inn í fjallið upp frá bænum. Sumarheit fyrir sauðfé er sögð allgóð og vetrarheit góð. Næstum engir hagar séu í heimalandi fyrir stórgripi á sumrum og verði árlega að fá kúabeit frá næstu bæjum. Hestaganga á vetrum sé mjög

³⁶ Skjal nr. 2 (51) a-b. Það sama á við síðari lögfestur séra Þorgríms frá 7. apríl 1744, 18. maí 1745, 7. júní 1770, 3. júní 1779 og 4. október 1782 sem flestar hafa verið lesnar upp oftar en einu sinni, sbr. Skjal nr. 2 (52) a-b – Skjal nr. 2 (56) og lögfestu séra Sigurðar Árnasonar frá 1. júní 1830, sbr. Skjal nr. 2 (57).

³⁷ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.1).

³⁸ Skjal nr. 2 (58) a-b.

³⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 93.

⁴⁰ Skjal nr. 2 (37) a-b.

⁴¹ Skjal nr. 2 (39) a-b.

lítill. Stjórnaráðið seldi Bjarna Kristjánssyni jörðina Kamsstaði ári síðar og er afsalið dagsett 7. nóvember 1914.⁴²

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að ekki finnist þinglesin landamerki fyrir Kamsstaði og þau séu ekki skráð í lýsingu jarðarinnar. Einnig kemur fram að landamerkin séu sögð ágreiningslaus. Eftirfarandi upplýsingar um Kamsstaði eru líka fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Sauðland gott, kjarnamikið og all víðlent. Gripahagar litlir og fremur hrjóstugir. Snjólétt, skjólasamt og beitin hæg. Fjárgeymsla erfið. Kamsárdalur, sem liggur upp í fjallið, væri nægilegt upprekstrarland fyrir jörðina.⁴³

Í málinu hefur verið lagt fram afsal fyrir hluta úr landi Kamsstaða til Stórutjarna 7. október 1915 og frumrit landamerkjabréfs Birningsstaða.⁴⁴

Í afsalsbréfinu segir meðal annars eftirfarandi um merkin:

Úr merkjagróf að austan á milli nónbekks og Steinhólts eftir vörðum eða girðingum norðvestur í vinkilkrók vestan við svokallað Hólagerði.

Frumrit landamerkjabréfs Birningsstaða er stórskemmt. Hefur það rifnað og trosnað og reynt hefur verið að gera við það með límbandi svo texti þess er ógreinilegur, ekki síst hvað varðar merki að austan, móti Kamsstöðum. En þar segir, að ætlað verður:

Að austan ræður Kamsá en úr gilsopinu ræður bein lína að Sigriðastaðalandamerkjum.

Einnig hefur verið lagt fram afsalsbréf Kamsstaða 25. nóvember 1968, þar sem tekið er fram um landamerki:

Að austan, samkvæmt veðmálabók Þingeyjarsýslu c 1006, bls. 291.

Að sunnan, vatnaskil, svo sem vötn draga.

Að vestan, Kamsá, frá Tungusporði að gilopi, þaðan bein lína í merki Sigríðarstaða, að undanskyldu því, sem greinir í landamerkjalyýsingu fyrir Kamsstaði II.

Að norðan, samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Sigríðarstaði d.s. 15. okt. 1886, þinglesið að Hálsi 6. júní 1888, og innfært í landamerkjabók Þingeyjarsýslu nr. 17⁴⁵

Ágreiningur var um merki Kamsstaða og Birkihlíðar (nýbýlis úr Sigríðarstöðum). Var gerð sátt um þau árið 1968.⁴⁶ Ágreiningurinn og sáttagerðin virðast ekki varða það landsvæði sem deilt er um í máli þessu.

⁴² Skjal nr. 2 (177).

⁴³ Skjal nr. 2 (43).

⁴⁴ Skjal nr. 16 (22).

⁴⁵ Skjal nr. 16 (28).

⁴⁶ Skjal nr. 16(17).

5.4 Stórutjarnir

Reykðæla saga getur nokkrum sinnum um bæinn Laugar í Ljósavatnsskarði, sem Björn Sigfússon segir virðast hljóta að vera þar, sem nú eru Stórutjarnir eða hjá laugum spöl vestar.⁴⁷

Vitnisburður um landamerki Sigríðarstaða og Vestritjarna (Stórutjarna) er frá 14. ágúst 1468:

ath ion asmundzson handfesti herra einare abota svo felldann vitnisburd ath greindr ion uisse ei annath sannara en sigridarstader i liosavazskarde ætte alla iord mille merkia aanna. ok svo uisse hann hafa uerith haft ok halldit. svo ei sidur sagdiz fyrr nefdur ion áásmundzson hafa verit hia þa er gamli bonde Marteinsson selde magnuse oddasyne iordena vestri tiarner er liggur i losavazskarde ok reiknade hennar iardar eign ecki leingra austr en ath þeim stora læk sem utan geingr epter skardeno ok sudur fellur i liosavatn. en hvorki reiknade gamle bonde iardar eign ok aungvar adrar itaulur yfer vmm lækenn i hlidena tilheyra iordunne vestrum tiornum.⁴⁸

Munkaþverárklostursábóti og klaustrið keyptu Vestritjarnir í jarðaskiptum, 27. mars 1503.⁴⁹

Samkvæmt lista yfir Munkaþverárklostursjarðir í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 tilheyra „Sydretionn“, „Ydretionn“, „Östertiödn“ og „Vestretiödn“ klaustrinu.⁵⁰

Jarðabók Árna og Páls segir jörðina 20 hndr. og úthaga bjarglega.⁵¹

Samkvæmt jarðamatinu 1804 eru Stórutjarnir, Munkaþverárklostursjörð, sagðar 20 hundruð. Fram kemur að skriðuföll og sandfok séu á úthaga.⁵²

Í umfjölluninni um Stórutjarnir í jarðamatinu 1849-1850 stendur m.a.:

Stórutjarnir 20 hndr. að dýrleika. ... Landið er lítið og talsverðt uppblásið, og má því kalla líttnýtt til vetrararbeitar. ...⁵³

Ráðist var í að semja lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs í Hálshreppi og er hún dagsett 1. maí 1878. Í lýsingu Stórutjarna kemur m.a. fram að engjar eru litlar, snöggslægjar en nærtækar. Landið er lítið, skriðuhlaupið og uppblásið en er talið fremur gott málnytu- og þrifaland.⁵⁴

Landamerkjabréf Stórutjarna er frá 16. janúar 1883. Það var þinglesið 19. júní 1884:

⁴⁷ Íslensk fornrit X. Ljósvetninga saga Reykðæla saga ok Víga-Skútu, bls. 177, 178, 180, 187.

⁴⁸ Skjal nr. 2 (105).

⁴⁹ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. VII, 628-630).

⁵⁰ Skjal nr. 2 (64) a-b.

⁵¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 130-131.

⁵² Skjal nr. 2 (36) a-b.

⁵³ Skjal nr. 2 (38) a-b.

⁵⁴ Skjal nr. 2 (135).

Að norðan milli Kambstaða. Eftir Merkigróf í fjallinu fyrir ofan bæinn og beina stefnu í garðstúf niður í Mó.

Að austan milli Stóru-og Litlu-Tjarna: Úr Lækjarkrök og beint í Leirtjarnarkrök og þaðan eftir Leirtjörn í Fiskilæk og síðan eftir gömlum merkjagarði norður á Litlu-Tjarnalæk.

Milli Stóru-Tjarna að vestan [að vestan, ofan línu] og Arnstapa að austan: Úr Briðjuhól í Nýphól og síðan beina stefnu niður í Stýflugarð í mýrinni og svo beint í Litlu-Tjarnalæk.⁵⁵

Stephan Stephensen umboðsmaður skrifaði undir landamerkjabréfið og benti á að jarðirnar Litlutjarnir og Arnstapi væru eign landssjóðs ásamt Stórutjörnum. Bréfið var staðfest af Pétri Jónssyni presti að Hálsi (sem hafði umráð Kambstaða).

Bjarni Kristjánsson skrifaði sýslumanni 20. janúar 1891 og sótti um að fá að kaupa ábýlisjörð sína Stórutjarnir. Það virðist ekki hafa gengið eftir en 10. febrúar 1893 skrifaði Halldór Bjarnason landshöfðingja og óskaði kaups á ábýlisjörð sinni Stórutjörnum. Landshöfðingi seldi Halldóri jörðina og er uppkast að afsalsbréfinu dagsett 30. desember 1893.⁵⁶

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerkjabréf Stórutjarna hafi verið þinglesið árið 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Stórutjarnir eru einnig í matinu:

Búfjárhagar. Land heldur þröngt, en skjólgott og beitland betra en í meðallagi fyrir allan búfénað. ... Fjárgeymsla í erfiðara lagi, sökum brattlendis. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar.⁵⁷

5.5 Arnstapi

Arnstapi er talinn í skrá um kúgildi á Hólastólsjörðum frá 1449.⁵⁸

Arnstapi, metinn á 12 hundruð, var meðal jarða Hólakirkju, sem Jón biskup Arason seldi 1550.⁵⁹

Samkvæmt lista yfir Munkaþverárklaustursjarðir í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 tilheyrir Arnstapi klaustrinu.⁶⁰

G. Jónsson lögfesti klausturjörðina Arnstapa þann 30. apríl 1810 til eftirfarandi takmarka:

... ad Sunnann rædur Lækjarmoldfall, edur gróf, sem fellur úr so Kölludum Svarthamre, og so fast sem sá Lækur heldur, allt i Liósavatn, enn frá Svarthamre réttsyne á Fiall upp; ad nordannverdu allt i Nyphól, og þaðann

⁵⁵ Skjal nr. 2 (21) a-b.

⁵⁶ Skjal nr. 2 (182) a-c.

⁵⁷ Skjal nr. 2 (42).

⁵⁸ Skjal nr. 2 (100).

⁵⁹ Skjal nr. 2 (116).

⁶⁰ Skjal nr. 2 (64) a-b.

beinleides i gardbrot, er vænest að hafa sjest, og enn nu meige sjá lítinn vott til i Myrinne, austur af áminstum Hól, og þaðann rétta sjónhending i LitlutiarnaKyl, enn frá tjedum Nyphól að ofannverdu, rétta sjónhending á FjallsEgg.⁶¹

G. Jónsson bannaði sérhverjum að nýta sér umrætt land án síns leyfis og skyldi lögfestan standa í tólf mánuði yrði henni ekki innan þess tíma hrundið með rétttri aðferð og lagadómi. Lögfestan var lesin fyrir manntalsþingsrétti að Ljósavatni 11. maí 1810 án þess að nokkur hreyfði mótmælum.

Jarðabók Árna og Páls segir úthaga á Arnstapa bjarglega fyrir sauðfé en haglitla fyrir stórgripi og kaupi því ábúandi sumarhaga af Stórutjörnum.⁶²

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er Arnarstapi, Munkaþverárklostursjörð, sagður 12 hundruð. Fram kemur að skriðuföll og sandfok ógni túni og útgangur sé ágætur.⁶³

Í jarðamatinu 1849-1850 stendur m.a.:

Arnstapi 12 hndr. að dýrleika ... landlítið og uppblásið en sæmilega gott til þrifa og málnytu. ...⁶⁴

Ráðist var í að semja lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs í Hálshreppi og er hún dagsett 1. maí 1878. Í lýsingu Arnstapa kemur m.a. fram að engið sé reytingslegt, grýtt og ekki grasgefið. Land jarðarinnar er sagt lítið og uppblásið en skriðuhlaup hafi skemmt bæði tún og engjar.⁶⁵

Þann 16. janúar 1883 var landamerkjabréf fyrir Arnarstapa útbúið. Það var þinglesið 19. júní 1884:

Að austan milli Arnstapa og Stóru-Tjarna að vestan. Úr Briðjuhól í Nýphól og síðan beina stefnu niður í stíflugarð í mýrinni og svo beint í Litlu-Tjarnalæk.

Að vestan milli Vatnsenda og Arnstapa að austan. Úr Skaftá og vestan vert í Dauðatanga (Stapa).⁶⁶

Stephan Stephensen skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Bjarna Kristjánssyni (á Stórutjörnum), Finnþoga Finnþogasyni (á Arnstapa) og Friðfinni Jónassyni (á Vatnsenda).⁶⁷

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerkjabréf Arnstapa hafi verið þinglesið 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Arnstapa eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar litlar og dreifðar um bithaga, en þó nærtækar, ...

⁶¹ Skjal nr. 2 (31) a-b. / sbr. skjal nr. 2, (A.6.19).

⁶² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 131.

⁶³ Skjal nr. 2 (36) a-b.

⁶⁴ Skjal nr. 2 (38) a-b.

⁶⁵ Skjal nr. 2 (135).

⁶⁶ Skjal nr. 2 (1) a-b.

⁶⁷ Heimilisföng Bjarna og Finnþoga eru tekin eftir sóknamannatali Háls árið 1883. Skjalasöfn presta og prófafa. Háls BC/4. Heimilisfang Friðfinns er tekið eftir manntalsþingbók árið 1883. Þing. VIII. C. 9.

Búfjárhagar. Land fremur lítið, en kjarngott og hægt til beitar. ... Sauðfjárbæit allgóð sumar og vetur. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar.⁶⁸

Virðing vegna fyrirhugaðrar sölu Arnstapa fór fram 22. maí 1916. Þar kemur m.a. fram að landamerki jarðarinnar eru ágreiningslaus. Bærinn stendur að sunnanverðu í Ljósavatnsskarði við Ljósavatn. Í virðingargerðinni segir ennfremur:

Landeignin er mest í fjallshlíðinni, og lítið eitt af sléttlendi vestanvert við vatnið. Landrými jarðarinnar er fremur lítið, og nokkuð af því uppblásnir melar og skriður; þar á milli er venjulegur fjallagróður, lyng fjalldrapi, nokkuð af grasgeirum og lítið eitt af mýrlendi við vatnið. Landið er fremur kjarngott til beitar sumar og vetur. Vetrararbeit og jarðsæld fyrir sauðfé er í betra lagi, eptir því sem gerist hér í sveit.⁶⁹

Ennfremur kemur fram að gripahagar á sumrum eru engir nema í engjareitunum og meðal ókosta jarðarinnar er hversu veðrasamt er þar en það valdi uppblæstri. Stjórnarráðið seldi Jóhanni Indriðasyni jörðina ári síðar og er afsalið dagsett 6. desember 1917.⁷⁰

5.6 Vatnsendi

Í máldaga Ljósavatns frá árinu 1380 kemur fram að Ljósavatnskirkja eigi skipsstöðu og naust í Vatnsendalandi.⁷¹

Vatnsendi o.fl. jarðir voru goldnar konu fyrir seldar heimanfylgjujarðir, 10. janúar 1445 og 7. september 1446.⁷²

Í máldögum Ólafs Rögnvaldssonar, sem teknir voru saman árið 1461 og á næstu áratugum (1461-1510), kemur fram að Vatnsendi sé eign Munkaþverárklosturs.⁷³

Vatnsendi var fenginn Ólafi Rögnvaldssyni og Hólakirkju til fullrar eignar fyrir 15 hundruð, 4. maí 1481.⁷⁴

Samkvæmt skrá yfir Hólajarðir, 1. september 1552 var Vatnsendi, 20 hundruð, meðal jarða, sem Jón biskup Arason hafði selt eða látið af hendi.⁷⁵

Jarðabók Árna og Páls segir jörðina 20 hndr. en úthaga mjög litla og því þurfi ábúendur að þiggja beit af Ljósavatni.⁷⁶

Í jarðamatinu 1804 er Munkaþverárklostursjörðin Vatnsendi sögð 20 hundruð. Fram kemur að landbrot ógni túni.⁷⁷

⁶⁸ Skjal nr. 2 (42).

⁶⁹ Skjal nr. 2 (175).

⁷⁰ Skjöl nr. 2 (175), 4 (27).

⁷¹ Skjal nr. 2 (91).

⁷² Skjal nr. 2 (97).

⁷³ Skjal nr. 2 (102).

⁷⁴ Skjal nr. 2 (107).

⁷⁵ Skjal nr. 2 (117).

⁷⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 132.

Í jarðamatinu 1849-1850 stendur eftirfarandi um Vatnsenda:

Vatnsendi 20 hndr. að dýrleika; ... land mjög lítið og stopult til beitar; ...⁷⁸

Ráðist var í að semja lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs í Hálshreppi og er hún dagsett 1. maí 1878. Í lýsingu Vatnsenda kemur m.a. fram að engjarnar séu fremur snöggar og reytingssamar. Þar segir einnig að landið sé fremur lítið og víða skriðuhlaupið en fremur gott til málnytu og þrifa. Stórgripagöngu á sumrin þurfi að útvega annars staðar frá og vetrararbeit geti brugðist.⁷⁹

Landamerkjabréf fyrir Vatnsenda var útbúið 30. apríl 1885 og því þinglýst 9. júní 1886. Þar sem frumbréfið hefur varðveist verður það birt hér en uppskriftin í landamerkjabókinni er því samhljóða. Landamerkin eru þessi:

Að norðan milli Arnstapa ræður bein stefna úr Stapa og austanvert í Dauðatanga.

Að sunnan ræður Geitá alla leið vestur í fjall.

Að vestan ræður fjallsbrúin.

Að austan ræður Ljósavatn, þar til Geitá fellur í það.⁸⁰

Stephan Stephensen skrifaði undir landamerkjabréfið en hann getur þess jafnframt að Vatnsendi sé eign landssjóðs líkt og Arnstapi. (Gildir því undirritun hans vegna Arnstapa). Bréfið var samþykkt af Birni Jóhannssyni eiganda Ljósavats.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerkjabréf Vatnsenda hafi verið þinglesið 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Vatnsenda eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar litlar og dreifðar um bithaga, en fremur nærtækar, ...

Búfjárhagar: Land nokkuð víðlent, skjólasamt og all kjarngott. ... Jörðin á rétt til uppreksturs í afrétt sveitarinnar. ... Ágangur nokkur af afréttarfé.⁸¹

Í bókinni „Suður-Þingeyjarsýsla“ segir um Vatnsenda:

Vatnsendafjallið er brattaminna en vestar um skarðið og vel gróið. Þar var oft heyjað.⁸²

Vatnsendi var seldur einkaaðila á árunum 1963-1965. Var kaupsamningur gerður 5. september 1963, en afsal gefið út 3. ágúst 1965.⁸³

⁷⁷ Skjal nr. 2 (36) a-b.

⁷⁸ Skjal nr. 2 (38) a-b.

⁷⁹ Skjal nr. 2 (135).

⁸⁰ Skjal nr. 2 (35).

⁸¹ Skjal nr. 2 (42).

⁸² Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 203.

⁸³ Skjal nr. 4 (75) a.

5.7 Ljósavatn

Ljósavatns er getið í Landnámu sem jarðar Þorgeirs goða, sem þekktur er frá kristnitökunni. Þorgeir var sonarsonur Þorfinns mána, sem nam land á þessum slóðum, og í móðurætt afkomandi Gnúpa-Bárðar.⁸⁴

Máldagar Auðunar rauða biskups eru frá árinu 1318. Þar kemur fram að Ljósavatnskirkja eigi 30 hundruð í heimalandi.⁸⁵

Máldagi Ljósavatnskirkju er frá því 1380. Kirkjan á þá 30 hndr. í heimalandi samkvæmt honum. Einnig virðist fjallað um mörk Ljósavatns:

Rædur diupaa oc liosaavatn oc geitaa firi vtaann vppaa fiaall til vppsprettu
auxaraa aallt j fliot ...⁸⁶

Ljósavatn var selt með ítökum, 2. júní 1431.⁸⁷

Jón Arason biskup lýsir landeign Ljósavatns, 8. september 1544 en sú lýsing var aðeins til neðsta hluta landsins.⁸⁸

Í vísitasíu Þorleifs Skaftasonar á Ljósavatni 1735 er getið um eignir kirkjunnar (ekki minnst á Króksdal) og vitnað til bréfs frá 1540 og afskriftar af rotnu pappírsbréfi um eignir kirkjunnar þá Logi Jónsson var þar árið 1480.⁸⁹

Fram kemur í vísitasíu Ljósavatnskirkju frá 1760 að kirkjan eigi 30 hundruð í heimalandi.⁹⁰

Lögfesta Ljósavatns var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 10. maí 1793. Inntaks lögfestunnar er ekki getið.⁹¹

Í vísitasíu Ljósavatnskirkju árið 1828 kemur m.a. fram að kirkjan eigi 30 hundruð í heimalandi og að tvö gömul skjöl geymi upplýsingar um eignir og ítök kirkjunnar. Þau eru svohljóðandi:

...

„Vér Jón Biskup ad Holum med Guds þolinmæde giörum vitanlegt ad ver
sáum og yfirlasum máldagann kirkjunnar ad Liósavatni nær Bardardal sem
helgud er Gudi og Sancte Nicolav; ad hún ætti þridjung ur heimalandi, sem ad
væri Hruteyar land alt i Fliót og Hriflugerdi ad þeim gardi sem liggur úr
Diúpá og ofan i fliót, og utan af Öxará-ey ad þeim gardi sem þar liggur ifer
um þvera Eyna, mánadarverk í Finstada Jörd fyrir austan tiörn og þar upp frá
[frá, ofan línu] nockud i mijrina og Gardstödu þar hia; hálfsmánadarverk í
eystra Tjarnar jördu út med læk á milli tveggja garda; veidun i Liósavatni,
þriú dægur í hvörri viku, fyrir hvörs manns landi; Teig í Krossjördu med um

⁸⁴ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 274-275.

⁸⁵ Skjal nr. 2 (89).

⁸⁶ Skjal nr. 2 (91).

⁸⁷ Skjal nr. 2 (96).

⁸⁸ Skjal nr. 2 (115).

⁸⁹ Hliðsjónargagn.

⁹⁰ Skjal nr. 2 (83) a-b.

⁹¹ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.8.)

merkjum; rennur lækur, fyrir sunnann Skridugerdi og ofan í, merkis síkid, síkid rædur sudur í Djúpár snidgötur fyrir ofann rett úr þeim steini í fialli ofan í göturnar þær sem liggja sudur yfir á í torfholt: Þar til géfum vér þessari kirkju alt landid itölulaust, frá tvígardi og sudur í Öxará og her fyrir setium vér vort secretum, her fyrir nedann, skrifad á liósavatni á Mariumessu sídari Anno M.DXL og V ár.“

En hid sídarnefnda þaninn:

„Þeim góðu mönnum sem þetta bréf síá edur heyra sendum ver prestar Sra Teitur Magnússon Sr Einar Hallsson, Jón Ólafsson, Þorolfur Jónsson qvediu Guds og sína, kunnugt giörandi ad ver sáum og yfirlásum svo skrifadann máldaga Liósavatns ord eptir ord sem hér eptir stendur: Anno Domini MCCCCLXXX reiknadist svo gots og itök Liósavatns bædi kirkjunnar og bæarins þa Logi Jónsson [leiðrétt úr, Jóhnnsson] var. XV kugildi, hundradz hross og hundrad vöru til forkirkjugiördar. I Heimalandi 30 hndr. Gerdi fyrir sunnann Diúpá og land alt ad flióti út ad gardi er liggur úr Bug á Djúpá med götu frá efstafelli og austur í Fliót, hálf þridju ey í Fljóti med Hrúthaga, rædur Diúpá og Liósavatn, og Geitá fyrir utann, uppa fiall til uppsprettu Auxarár alt i Fliót á Auxará. Steckjar stödu og Torfstíng sem þarf til Steckjar, med ummerkjum, rædur Gardur milli Liósavatns og Auxará sem geingur í Landsudur í auxará, enn uppi blámel fyrir ofan formannaleidi réttisínis ur þeim mel sudur i Auxará; á Liósavatn i auxarárjördu kolskóg; ... teigur í Krossjördu med umm merkjum ad læk þeim sem fellur fyrir sunnann. Santidagerdi og ofan i merkissyki, og rædur sikid sudur i Diupá, en snidgötur firir ofan Mariuoptir, en fyrir sunnan Steinn í Fjalli, svo rettsíni ofann i Vad það er ridid er út frá Torfholti ofan [Ofan línu: (yfir)] í Djúpá; ... hálfsmánadar teig í eystri Tjarnarjördu. Skálagiörd og Skipstödu í Vikum vid Svíná, géldfjárrekstur í Náttfara vikur um sumar; Skógarhögg i Barnafellsskógi árlega, vid ad því skape þá skóg þritur, gaf það ítak asbjörn Geirsson eigandi Barnafells í Testamentisgiöf, var Barnafell goldid i Vígsbætur XIII hundrud Asbyrni, af alfu Þorgils Gudmundssonar fylgir heimalandid Krossdalur frá Galtargröf framm ad Kidugili ... til sanninnda hér um setium ver undirskrifadir prestar vor Insigli fyrir þetta inscripta bréf, hvört skrifad var í Skridu i Reykjadal þridja dag Páska árum eptir Guds burd 1530.“⁹²

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir grasatekju á Ljósavatni varla teljandi, úthaga næga. Ítak kirkjunnar á Króksdal er ekki nefnt, en e.t.v. er verið að vísa til þess þar sem segir:

⁹² Skjal nr. 2 (86) a-b.

Fleiri ítök á kirkjan og staðurinn eftir máldaganum, en þaug hafa engin brúkast í manna minni, so hjer nálægir viti, og eru menn því efa hvort þau muni undir staðinn aftur komast nokkurn tíma.⁹³

Sjálfseignarkirkjujörðin Ljósavatn er sögð 15 hundruð í jarðamatinu 1804. Fram kemur að skriðuföll ógni túni.⁹⁴

Í jarðamatinu 1849-1850 er umfjöllun um Ljósavatn. Þar stendur:

Ljósavatn með hjáleigunni Holtakoti 30 hndr.; ... landið er lítið til fjals, sæmilega kjarngott, gróflega uppblásið, móar eru þar ummáls miklir brúklegir til beitar ...⁹⁵

Rætt er um ítök Ljósavatns í Öxarárlandi í tengslum við fyrirhuguð makaskipti á Öxará og jörðum Sigurðar Guðnasonar á Ljósavatni en það mál hófst með umsókn hans til konungs 22. nóvember 1860. Nánar er fjallað um það í kafla 5.8 um Öxará.⁹⁶

Í umsókn Sigurðar Guðnasonar til konungs 21. september 1861, segir hann um Öxará:

Að jörð þessi liggur næst eignarjörð minni Ljósavatni og einkum, að kirkjan þar á ítök í Axararárlandi eptir máldaga kirkjunnar frá 1480, sem eru: 1/3 Axararéyjar, og land allt fyrir ofan fjallsbrún að ánni, Axará, - og þessvegna ½ Axarárdal -, sem eigendur Ljósavatns hafa til þessa notað óátalið sem sína eign; en með misjöfnum hagsmunum, af því ítök þessi liggja miklu hagkvæmar við til notkunar landsetanum á Axará.⁹⁷

Í umsögn Jakobs Péturssonar, umboðsmanns Norðursýslujarða, um Öxará og Granastaði, 24. september 1861 er fjallað um ítök Ljósavatns í Öxará. Nánar er fjallað um þetta í kafla 5.8 um Öxará.⁹⁸

Til er landamerkjabréf Ljósavatns frá 12. júní 1890, óþinglesið. Þar stendur:

Að sunnan ræður „Öxará“ landamerkjum frá því hún fellur í „Fljótskvísl“ og óslitið uppá svo kölluð „Dalamót“ eður þangað til Öxará- og Eyjardalir mætast; þaðan beina stefnu vestur á hágrjót þar til vötn falla til vesturs, og svo beina línu norður grjótin í „Geitá“ og ræður hún merkjum ofan fyrir fjallsrætur, þaðan svo aptur eptir miðfarveg árinna í Ljósavatn austan vert við „Skiþól“, þá ræður vatnið merkjum til Djúpáróss; úr því ræður „Djúpá“ merkjum að norðan alla leið til garðs þess, er liggur óslitin austanvert við landið suður að „Fljótskvísl“ og svo með henni til þess er áður er umgetið að Öxará fellur í hana. Auk þess er hálf Hrótey móts við eiganda jarðarinnar Hryflu sameign við Ljósavatn, og sömuleiðis liggur undir Ljósavatni nyrsti

⁹³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 133-134.

⁹⁴ Skjal nr. 2 (36) a-b.

⁹⁵ Skjal nr. 2 (38) a-b.

⁹⁶ Skjal nr. 2(190) a-h.

⁹⁷ Skjal nr. 2(190) a-h.

⁹⁸ Skjal nr. 2(190) a-h.

hluti Öxarár eyjar alt fram að grjótgarði þeim sem hlaðin er yfir þvera eyjuna og tekur þá Öxarár land við þar fyrir sunnan.⁹⁹

Björn Jóhannsson eigandi Ljósavatns skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Kristjáni Jónssyni eiganda Öxarár en hann skrifaði einnig undir fyrir hönd eiganda Hriflu, Jóni Ingjaldssyni eiganda Eyjardalsár, Tryggva Jónssyni fyrir hönd eiganda Kross, og Stephan Stephensen umboðsmanni Vatnsenda.

Á manntalsþingi á Ljósavatni 22. maí 1905 var birt stjórnarráðsbréf frá 27. desember 1904 þar sem spurst var fyrir um gömul heimildarskjöl fyrir fasteignum. Eigandi Ljósavatns framvísaði tveimur gömlum skjölum, þ.á m. var lögfesta Hallgríms Þorlákssonar fyrir Ljósavatnslandi frá 6. maí 1796.¹⁰⁰

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að ekki finnst þinglesin landamerki fyrir Ljósavatn en land sé óskipt milli Ljósavatns og Holtakots. Eftirfarandi upplýsingar um Ljósavatn eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Land víðáttumikið, skjólasamt og fremur kjarngott. ... Sumarheit og vetrarheit góð og nærtæk. Fjárgeymsla erfið. ... Jörðin á stort upprekstrarland á Bárðdælaafreitt, vestan Skjálfafljóts. ... Upprekstur, fyrir fé, í Náttfaravíkum og reka ítak, hvortveggja lítills virði.¹⁰¹

Landskipti milli Ljósavatns og Holtakots, sem verið höfðu í óskiptri sameign, fóru fram 2. júlí 1982. Við skiptin voru lögð fram m.a. kaupsamningur um Ljósavatn og Holtakot frá árinu 1884, kaupsamningur og afsal til Öxarárbónda fyrir landspildu norðan Öxarár árið 1899, landamerkjalyking Ljósavatns 1890, landamerkjalykingar Öxarár 1890 og 1901 og landamerkjalyking Vatnsenda árið 1896. Urðu aðilar sammála um að Holtakot skiptist úr sameignarlandinu sem 1/5 hluti. Fékk Holtakot afmarkað landsvæði, sem ekki virðist ná til fjalls, og nokkrir eigendur afmarkaðar spildur. Aðilar voru sammála um, að hlunnindi jarðanna skyldu fylgja jörðunum eftir því sem þær ættu rétt á eða landamerki segðu til um.¹⁰²

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir fjallið fyrir ofan Ljósavatnsbæ hallalítið og leitótt og gróíð langt vestur og þar hafi verið talið talsvert engi.¹⁰³

5.8 Öxará

Öxará var jörð landnámsmannsins Þorfinns mána.¹⁰⁴

Máldagi Ljósavatnskirkju er frá árinu 1380. Fram kemur að Öxará ræður merkjum Ljósavatns.¹⁰⁵

⁹⁹ Skjal nr. 16 (18).

¹⁰⁰ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.59).

¹⁰¹ Skjal nr. 2 (42).

¹⁰² Skjal nr. 4 (79).

¹⁰³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 203.

¹⁰⁴ Íslensk fornrit I. Íslendingabók Landnámaabók, bls. 274.

¹⁰⁵ Skjal nr. 2 (91).

Öxará var látin í makaskiptum, 4. janúar 1403.¹⁰⁶ Nokkrum áratugum síðar eða þann 12. febrúar 1462 var Öxará seld fyrir 20 hundruð.¹⁰⁷

Jörðin. Öxará er líka nefnd í eignaskrá Hólastóls frá 1550.¹⁰⁸

Í vitnisburðum frá árinu 1631 kemur fram að aldrei hafi verið ágreiningur milli Öxarár- og Eyjardalsármanna um land og beit milli jarðanna. Annars vísast á kafla 5.9 um Eyjardalsá til nánari umfjöllunar um þessa vitnisburði.¹⁰⁹

Í lögfestu séra Björns Scheving frá 2. maí 1753 fyrir Eyjardalsá er komið inn á mörkin milli lands kirkjunnar og Öxarár með eftirfarandi hætti:

Lögfeste Eg Eyadalsár Land ad Nordann verdu, allt i Karastein og Karagard, Hvar ad Er Landamerke Millum Ejadalsár og Öxaraar; Logfeste Eg Ur þessum merkium, ofann i Kvjsl og Vestur ä Fiall upp. 3° Þa Miklu Eyu Sem Liggur fyrer Eyadalsár og Öxaraar Lande ...¹¹⁰

Að öðru leyti vísast til umræddrar lögfestu í umfjöllun um Eyjardalsá.

Í biskupsvísitasíu Ljósavatskirkju frá árinu 1828 er fjallað um máldaga sem eignaður er Loga Jónssyni og sagður frá 1480. Þar segir um Ljósavatn:

... Gerdi fyrir sunnann Diúpá og land alt ad flióti út ad gardi er liggur úr Bug á Djúpá med götu frá efstafelli og austur í Fliót, hálf þridju ey í Fljóti med Hríthaga, rædur Diúpá og Liósavatn, og Geitá fyrir utann, uppa fiall til uppsprettu Auxarár alt i Fliót á Auxará. Steckjar stödu og Torfstíng sem þarf til Steckjar, med ummerkjum, rædur Gardur milli Liósavatns og Auxará sem geingur í Landsudur í auxará, enn uppi blámel fyrir ofan fornmannaleidi réttsínis ur þeim mel sudur i Auxará; á Liósavatn i auxarárjördu kolskóg ...¹¹¹

Nánar er fjallað um vísitasíuna í kafla 5.7 um Ljósavatn.

Að sögn Jarðabókar Árna og Páls var grasatekja mjög lítil á Öxará en nægir úthagar.¹¹²

Samkvæmt jarðamatinu 1804 tilheyrði Öxará konunginum en var í Norðursýslumboði. Fram kemur að jörðin er sögð 20 hundruð og að hún hefur kjarrskóg til eigin nota. Einnig er greint frá töluverðum skriðuföllum og landbroti á úthaga.¹¹³

Um Öxará segir m.a. í jarðamatinu 1849-1850:

¹⁰⁶ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. III, 681-682).

¹⁰⁷ Skjal nr. 2 (103).

¹⁰⁸ Skjal nr. 2 (116).

¹⁰⁹ Skjal nr. 2 (45).

¹¹⁰ Skjal nr. 2 (44) a-b. Sjá einnig Skjal nr. 2 (45).

¹¹¹ Skjal nr. 2 (86) a-b.

¹¹² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 136.

¹¹³ Skjal nr. 2 (36) a-b.

Axará 20 hndr. að dýrleika; ... Eingið mest á þurru; sum erviðt og í fjall að sækja en hitt nærtækt ... landrými nokkurt, gott til þrifa sémilegt til málnytu.
...¹¹⁴

Í umsókn Sigurðar Guðnasonar óðalsbónda, frá 22. nóvember 1860 óskar hann eftir því að makaskipti fari fram á Öxará og jörðum hans Neðribæ, Parti og Hálsi. Ástæðan fyrir bón sinni segir hann vera eftirfarandi:

Konungsjörðin Axará liggur í nágrenni við eignarjörð mína Ljósavatn, svo lönd beggja jarðanna liggja saman; þar að auki á Ljósavatnskirkja ítök í Axarar landi, sem stöðugt hafa verið notuð af hálfu kirkjunnar; en með misjöfnum hagnaði. Einnig hefur Jón biskup Arason gefið Ljósavatnskirkju mikið land og engjastykki undan Axará, sem að undanfögnu hefur að vísu verið brúkað af ábúanda Axarar, en skilríki finnast þó eigi fyrir, að gengið hafi aptur undan kirkjunni að lögum. Það er því hvorttveggja, að mjer þykir mikils umvert, að afstýrt verði ágreiningi þeim, sem rýsa kann út af notkun ítaka þessara, enda liggur það í augum uppi, að notkunin verður miklu hagfeldari og arðsamari þegar sami er eigandi kirkjunnar og beggja jarðanna, eins og það er líka yfirhöfuð æskilegt að geta dregið fasteignir sínar saman í eina samfelda heild.¹¹⁵

Sigurður bendir á að þessi skipti séu konungi ekki óhagkvæm þar sem Neðribær sé $\frac{1}{4}$ Flateyjar en $\frac{3}{4}$ eyjarinnar séu konungs- og klaustureign. Sömuleiðis sé Partur hluti úr konungsjörðinni Halldórsstöðum og eigi óskipt land móts við hana.

Amtmaður falaðist eftir umsögn Jakobs Péturssonar, umboðsmanns Norðursýslujarða, en hún er dagsett 20. desember 1860. Þar segir hann um fullyrðingu Sigurðar varðandi gjöf Jóns biskups undan Öxará handa Ljósavatnskirkju, að hann efist ekki um að umrætt landsvæði tilheyri Öxará. Ástæðan sé sú að ekki sé hægt að sýna fram á að það hafi nokkurn tíma verið nýtt sem kirkjueign auk þess sem gjöfin hafi verið dæmt ógild með Oddeyardómi [1551]. Sú röksemd komi því ekki til greina í málinu. Jakob mælti engu að síður með makaskiptunum og var aðalástæðan mikilvægi þess að Flatey kæmist öll í eigu konungs.

Umboðsmaður skrifaði amtmanni aftur 19. janúar 1861 og greindi honum frá því að úthagi Öxarar væri skóglaus en með góða bithaga og væri allvíðáttumikill. Hann dró í efa réttindi Ljósavatnskirkju í Öxarárlandi nema í Öxarárey. Amtmaður skrifaði dómsmálaráðuneytinu 28. janúar 1861 vegna umsóknar Sigurðar um makaskiptin. Í bréfi sínu segir hann að það sé álit allra að Öxará sé fallegasta og besta jörð ríkisins í Þingeyjarsýslu þrátt fyrir getuleysi núverandi ábúanda við að halda jörðinni í góðri rækt. Hvað ítakið varðar vitnar hann til svars Jakobs umboðsmanns og segir:

¹¹⁴ Skjal nr. 2 (38) a-b.

¹¹⁵ Skjal nr. 2(190) a-h.

... at Eieren af Ljosavatns Kirke kan benytte en Axará tilhørende Deel som Overdrev for Lam og golde Faar, hvilket imidlertid, efter Omstændighederne, ikke skjønnes at kunne skade sidstnævnte Gaard synderligt, ligesom jeg, ifølge de af Godsforvalteren i hans Erklæring af 20de December f.A. anførte Grunde, ikke kan antage, at man behøver at frygte for en Vindication af det Stykke Udmærket og Eng, som den rundhaandede Biskop J Arason skal have skjænket til Ljosavatns Kirke.¹¹⁶

Stjórnvöld höfðu umsókn Sigurðar um makaskipti en hann sótti um að nýju 21. september 1861 og vildi hafa makaskipti á Öxará og jörðunum Neðribæ og Granastöðum. Hann segir í bréfi sínu að ástæðan fyrir umsókn sinni sé:

Að jörð þessi liggur næst eignarjörð minni Ljósavatni og einkum, að kirkjan þar á ítök í Axarálandi eptir máldaga kirkjunnar frá 1480, sem eru: 1/3 Axaráreyjar, og land allt fyrir ofan fjallsbrún að ánni, Axará, - og þessvegna ½ Axarárdal -, sem eigendur Ljósavatns hafa til þessa notað óátalið sem sína eign, en með misjöfnum hagsmunum, af því ítök þessi liggja miklu hagkvæmar við til notkunar landsetanum á Axará.¹¹⁷

Sigurður bendir jafnframt á að gjafabréf Jóns Arasonar frá 1545, er hann sat á biskupsstóli í fullri hollustu við konung og gaf sína vafalausa eign, geti tæpast hafa verið dæmd ógild með Oddeyrardómi því að konungur hafi aðeins ógilt gjörðir biskups eftir að hann féll í ónáð. Hann getur þess einnig að hætt sé við að þessi ítök valdi misklíð og e.t.v. málssóknum og að eign Ljósavatns hljóti að verða arðlítill, jafnvel hvað snertir vafalaus ítök, nema réttinum sé með harðneskju framfylgt móti landsetanum á Öxará.

Sigurður sneri sér því næst til Jakobs Péturssonar umboðsmanns og bað hann um álit sitt á bænarskrá hans til konungs.

Í umsögn Jakobs Péturssonar, umboðsmanns Norðursýslujarða, um Öxará og Granastaði, 24. september 1861, segir hann um Öxará:

Sú umsókta jörð Axará hefur verið álitin um lángrandi tíð vel sætileg jörð og útsjónar fögur; hún á mikið og þrifagott land. ... Eingið fremur viðlent, en viðast graslitið og erfitt aðsoknar allt það sem til fjalls nær, en útbeit er þar í betra lagi fyrir sauðfé, en mjög lítil fyrir hesta. ...

Hvað áhrærir þau ítök í Axará landi, sem sækjandi telur að Ljósavatns kirkja eigi þar, og hann hefur sýnt mer skrifað í skjölum þeirrar kirkju geta mer ekki sýnst að verði til greina tekin við þessi jarðaskipti, því það verður ekki sannað, að þau hafi verið notuð í lángrandi tíð frá Ljósavatni, sem þó er nærfellt hálf Axará land, og allt eingi hennar, og hlýtur slík gjöf Jóns biskups Arasonar, að hafa gjörst ónýtt með einhverju móti.¹¹⁸

¹¹⁶ Skjal nr. 2(190) a-h.

¹¹⁷ Skjal nr. 2(190) a-h.

¹¹⁸ Skjal nr. 2(190) a-h.

Amtmaður skrifaði dómsmálaráðuneytinu á ný 7. október 1861 og mælti með því að makaskiptin færu fram.

Dómsmálaráðherra skrifaði amtmanni í Norður- og Austuramti 27. mars 1862 og greindi frá heimild konungs til makaskipta á Öxará og jörðunum Granastöðum og Neðribæ í Flatey. Dómsmálaráðuneytið tilkynnti endurskoðunarskrifstofu stjórnarinnar að makaskiptin hefðu farið fram 26. ágúst 1863.¹¹⁹

Landið norðan Öxarár var selt með Ljósavatni 30. júní 1884.¹²⁰ Það var síðan selt Öxarárbónda, 11, 18 hndr. að nýju mati, samkvæmt kaupsamningi 20. febrúar 1899, en afsal virðist gefið 6. apríl 1901.¹²¹ Mörkum hins selda lands er lýst þannig í kaupsamningi:

Liggur þessi landshluti þannig fyrir: að norðan ræður forn merkjagarðr austan frá Öxarárkvísl upp móinn og hjá syðri Hraungarðsenda; þá ræður sami garðr upp fjallshlíðina til Ljósavatnsár í fjalli uppi; að austan ræður Öxarárkvísl, en að öðru leyti takmarkast land þetta af ánni Öxará frá upptökum hennar að Öxarárkvísl. Að vestan ráða [ráða virðist hafa verið tvítekið, en reynt að má hið síðara út] fjallsgrjótin ofan við allt haglendi.

Landamerkjabréf fyrir Öxará var útbúið þann 13. júní 1890. Því var þinglýst degi síðar:

Að sunnan ræður merkjum milli Öxarár og Hvarfs, bein stefna úr blágrýtisvörðu, sem er austast á Öxarárey, vestur yfir eyuna og kvíslina að Kárasteini, svo ræður gamall garður upp á há brún, og síðan sama stefna vestur yfir grjótin og að Öxaránni. Þaðan skilur Öxaráin lönd Öxarár og Ljósavatns alla leið að kvíslinni, og síðan ræður kvíslin að svonefndum Grjótgarði og hann að Skjálfandafljóti, merkjum suður að fyrst nefndum takmörkum.¹²²

Kristján Jónsson, eigandi Öxarár, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jóni Ingjaldssyni eiganda Hvarfs og Birni Jóhannessyni [svo] eiganda Ljósavatns.

Nýtt landamerkjabréf fyrir Öxará var útbúið 18. maí 1901. Því var þinglýst 20. maí sama ár:

Að sunnan ræður merkjum millum Öxarár og Hvarfs varða sú er stendur austur [leiðrétt, úr austan] við Skjálfandafljót á svokölluðum „Bótarbörðum“ og þaðan bein stefna vestur [vestur leiðrétt, ofan línu með öðru bleki, úr austur] að „Kárasteini“ og þaðan ræður bein stefna upp fjallið og vestur í Öxará. Þaðan ræður Öxará merkjum suður Öxarárdal alla leið suður í „Dalamót“ og þaðan beina stefnu vestur á hágrjót, svo norður grjótin að

¹¹⁹ Skjal nr. 2(170).

¹²⁰ Skjal nr. 4 (76).

¹²¹ Skjöl nr. 4 (76) og nr. 16 (19).

¹²² Skjal nr. 2 (28) a-b.

upptökum Ljósavatnsár. Að norðan ræður forn merkigarður austan frá kvísl upp móinn og hjá syðri Hraungarðsenda, þá ræður sami garður upp fjallshlíðina til Ljósavatnsár í fjalli uppi, þaðan ræður áin merkjum til áðurgreindra upptaka. Að austan ...¹²³

Ingjaldur Jónsson, eigandi Öxarár, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jóni Ingjaldssyni eiganda Hvarfs og Eyjardalsár og Birni Jóhannssyni eiganda Ljósavatns. [Jón handsalaði nafn sitt].

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerkjabréf Öxarár hafi verið þinglesin 1890 og 1901. Eftirfarandi upplýsingar um Öxará eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar fremur snögglandar, að mestu sléttar, sumpart véltækar, ... nærtækar.

Búfjárhagar: Land víðáttumikið, kjarngott, skjólasamt og beitland hið besta fyrir sauðfé. Gripahagar snöggir. Dalur liggur til fjalls með allmiklu landi. ... Fjárgeymsla erfið sökum víðáttu landsins. ... Jörðin hefir nægilegt upprekstrarland fyrir sig heima. ... Ágangur nokkur af afréttarfé.¹²⁴

Land Öxarár er sagt um 4 km breitt frá norðri til suðurs frá Skjálfandafljóti og upp á fjallsbrún, Öxarárdalur allur vestan ár suður á bak við ystu bæi í Bárðardal og langt suðvestur á grjótin austan Fnjóskadals. Fjallshlíðin öll gróin.¹²⁵

5.9 Eyjardalsá

Eyjardalsá er nefnd sem mörk landnáma Gnúpa-Bárðar og Þorfinns mána.¹²⁶ Þar mun átt við ána, en ekki jörðina.

Máldagar Auðunar rauða biskups eru frá 1318. Þar kemur fram að Eyjardalsárkirkja eigi 30 hundruð í heimalandi.¹²⁷ Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar, en rekja má sögu þeirra til 1394.¹²⁸

Eyjardalsá, 40 hundruð, var meðal jarða sem Jón Arason fékk Hólakirkju 1. september 1552.¹²⁹

Hólastólsjörðin Eyjardalsá var gerð að prestssetri með konungsboði 21. mars 1575 en ekkert prestssetur hafði verið í sókninni fram að því.¹³⁰

Tveir vitnisburðir, upphaflega skrifaðir á kálfskinn með hangandi innsiglum, hafa verið færðir inn í kirkjustól Eyjadalsár. Sá fyrri var gefinn á Lundarbrekku 2. mars 1631 af Þorkatli Eiríkssyni. Hann sagðist hafa verið vinnumaður á Öxará hjá Jóni Sigurðssyni sálugum sem þar bjó í langan tíma og hann vissi:

¹²³ Skjal nr. 2 (29) a-b.

¹²⁴ Skjal nr. 2 (42).

¹²⁵ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 211.

¹²⁶ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 273, 274.

¹²⁷ Skjal nr. 2 (89).

¹²⁸ Skjal nr. 2 (93).

¹²⁹ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. XII, 462).

¹³⁰ Skjal nr. 2(167).

... það aldrei við bera í þann tíma allann, að nokkur ágreiningur eður átala heyrdist á millum Öxarár og Eyjardalsár manna, um land og beit í millum greindra jarda Öxarár og Eyjardalsár, [millum-Eyjardalsár, orðaröð leiðrétt með tölustöfum ofan línu] og jafnlega hafði Eyjardalsár prestur beit fyrir pening sinn, átölulaust, án als hagbeitar tolls, að mínu viti í landinu þar á milli, sér deilis útundir Káraagarð, sem þar stendur nær midleidis.¹³¹

Þorkell fullyrta jafnframt að eyjan í fljótinu, sem fyrir því landi liggja, hafi verið undir sífelldri beit átölulaust af peningum frá Eyjardalsá bæði sumar og vetur þegar Eyjardalsárprestur vildi. Ennfremur minntist hann þess að Jón Sigurðsson hefði sagt að beitina í eyinni ætti Eyjardalsá með réttu.

Í seinni vitnisburðinum, sem einnig er frá 1631, segist Jón Grímsson vera fæddur og uppalinn á Lundarbrékku og hafa lengstum ævinnar dvalið í Kinn og Bárðardal en um 10 ára skeið verið vinnumaður hjá föðurbróður sínum séra Oddi Jónssyni. Jón kveðst hafa heyrt séra Odd segja að kirkjan á Eyjardalsá ætti land út í Káraastein. Ennfremur hefur hann eftir honum eftirfarandi orð:

Heyrda ég sjéra Odd svofeldum ordum mæla: að hann vildi gjarna gott eiga við alla menn, og heldst við sitt yfirvald; og heldur sagdist hann vilja landid kaupa sökum fridar og samþykkis, en halda því með kappi og ofbeldi, því hann sagði liti á sína daga. Eýna, sem liggur í fljótinu, fyrir Eyjardalsár landi eignadi sjéra Oddur Eyjardalsá, því hann setti þángad sína peninga, og það þrúsamlega Jón heitinn Sigurðsson, sem bjó á Öxará, að taka eð færleika uppi þá Ey, því þeir væru sínir óvinir, og sækti sig þrúsamlega heim.¹³²

Þorlákur Skúlason mætti á Eyjardalsá 19. september 1647 ásamt prófasti og fjórum prestum úr sýslunni til þess að jafna ágreining séra Tómasar Ólafssonar á Hálsi og séra Bjarna Magnússonar á Eyjardalsá. Deilan snerist um landamerki Eyjardalsár og Hálskirkjujarðarinnar Sandhauga. Eyjardalsárprestur hélt landamerki kirkju sinnar til þess takmarks og landamerkja:

... sem kallast Helmingzhofdi, fyrir jnnan huort takmark a Eyjardalzärlandz sydu, liggur gierde nockurt, er kallast Geitagerde, enn Hnükakot ädur, að vitnizburder hallda.¹³³

Þessu var séra Tómas á Hálsi ekki sammála og hélt því fram að Sandhaugar ættu:

... nordur i þann gard, sem liggur fyrir nordann ädursagt gierde, og nemur vppi vallargardinn, liggjandi þaðann nockud vpp i hlydina, og beiger so sudur effter hlydinne fyrir ofann ...¹³⁴

¹³¹ Skjal nr. 2 (45).

¹³² Skjal nr. 2 (45).

¹³³ Skjal nr. 2(171).

¹³⁴ Skjal nr. 2(171).

Hann vildi meina að Sandhaugum tilheyrði allt land sunnan við fyrrnefndan garð.

Biskup, prófastur og prestarnir riðu á þrætulandið og báðu deiluaðila að leggja fram skjöl kirkna sinna. Hálsprestur gat engum skjölum framvísað en gat þess að faðir sinn sálugi, séra Ólafur Tómasson, hefði lögfest Sandhaugaland í oftnefndan garð sem hann taldi grannasætti. Eyjardalsárprestur framvísaði fjölda innsiglaðra vitnisburða, suma úr hans tíð en aðra úr tíð forvera hans, séra Odds sáluga Jónssonar, og var einn þeirra skráður í biblíu Eyjardalsárkirkju. Allir vottuðu þeir að Eyjardalsá ætti land í Helmingshöfða og vísuðu til þriggja lýrritarsteina sem sjá mátti og áreiðarmennirnir töldu vera þá sem vitnisburðirnir nefndu. Þeir settu því ágreininginn niður með því að úrskurða að svo lengi sem engin önnur skjöl eða skilríki kæmu fram þá skyldi Eyjardalsárkirkja halda öllu landi átölulaust frá Eyjardalsá og til Helmingshöfða.

Séra Jón Austmann vottar 4. febrúar 1856 að vitnisburðirnir séu rétt skrifaðir eftir frumritunum.

Vísitasúbók Þorláks Skúlasonar 1631 greinir frá eftirfarandi:

Kyrkiann ad Eyardalz aa, a nu allt hejmland þui kong majestat hefur nu giefid Bæinn til Beneficium Undann domkyrkjunnj a Hoolum ...¹³⁵

Fram kemur í vísitasíu Eyjardalsárkirkju frá árinu 1686 að kirkjan eigi engar jarðir og engar hjáleigur byggðar í heimalandi.¹³⁶

Samkvæmt vísitasíum Eyjardalsárkirkju frá árunum 1694, 1702 og 1722 á kirkjan allt heimaland.¹³⁷ Í vísitasíu kirkjunnar frá 1828 kemur hins vegar fram að hún eigi 30 hundruð í heimalandi.¹³⁸

Í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725 er fjallað um Eyjardalsá. Þar stendur:

Prestagardurenn hefur litla Heibiörg utann gardz land Koste fyrir fenad j Medallagi, einkumm a Sumrumm, ...¹³⁹

Eyjardalsá var vísiteruð af prófasti 1735. Þá kom fram:

Kyrkiann ad Beneficio Eyadalsá.

I°.

Heidurlegur Beneficiatus þessa presta kalls Sra Olavur Thorlaksson, er af profastenum effterspurdur hvor skiöl kyrkiunnar hann hafe ad frammvysa effter hvorium hann sig rietta kunne j þessarj Sinne visitatione? lýka hvort hann hafe nochurn uttehta Reikning eda stadarens uppskrifft Sem giorst hafe þegar hann þetta Beneficium medtók, ef skje kynne ad stadarens uttecht nú j stad, kynne ad afgangast, þar sem hann værj af Háifervallidenu til annars

¹³⁵ Skjal nr. 2 (66) a-b.

¹³⁶ Skjal nr. 2 (71) a-b.

¹³⁷ Skjöl nr. 2 (75) a-b, nr. 2 (78) a-b og nr. 2 (81) a-b.

¹³⁸ Skjal nr. 2 (85) a-b.

¹³⁹ Skjal nr. 2 (120) a-b.

brauds Collationeradur? Þar til Svarar presturenn ad echie hafe hann máldaga nochurn, edur kyrkiustól, enn frammvísar uppa landamerkie tiedrar Eyadalsár vitn<e>sburd á pergament A<n>driesar Grýmssonar og Jons Jonssonar med tveimur hángandi Innsiglum, annat og so Þorkiels Eýrikssonar og Jons Einarssona<r> á pergament med tveimur hangande Innsiglum, þridia Andriesar Grýmssonar, Jons Jonssonar og Jóns Grýmssonar einnenn a pergament med þremur hángandi Innsiglum, fiorda Þorkiels Eýrykssonar med brotnu Innsigle, Fimta Halldors Helgasonar, og Jons Nikulassonar med tveimur hangande Innsiglum, enn eingann Reikning edur Memorial seigiast hann hafa uppa Stadarens asigkomulag, þegar hann hafe hann medtekied, enn kvedst sier hvad sem hann til mune trúverdulega vilia underrietta.¹⁴⁰

Í úttekt sem gerð var á Eyjardalsá 9. júní 1748 var m.a. vikið að landamerkjabréfum líkt og sést af eftirfarandi texta:

Framar adspir Prófasturinn, hvert eingenn bref, skiöl eda Docuent ligge hier vid Kyrkiuna, forordningar, Circularbref eda nockud slíkt, hveriu Sr. Jón ölldungis neitar, ad sinn formadur hafe það her epter láted eda Sier framm vísad, utann alleinasta 5 Kalfskinsbref med innsiglum (eitt þeirra án Innsigla) er það fyrsta daterad 1630 Sub. N° 1. annat 1631. N. 2 þridia 1633. N. 3. fiórda 1639. N. 4. fimta 1643. N. 5. öllu þau eru Vitnisburder um Eýadalsár landamerke.¹⁴¹

Úttekt Eyjardalsár árið 1752 nefnir sömu skjöl og úttektin 1748.¹⁴²

Prófastsvísitasía á Eyjardalsá sem fram fór þann 11. febrúar 1758 segir fimm vitnisburði á kálfskinni um eigu staðarins vera til.¹⁴³

Í úttekt á Eyjardalsá 1848 er vitnisburðanna um eigu staðarins ekki getið.¹⁴⁴

Björn Scheving, prestur til Eyjardalsár- og Lundabrekkukirkna, lögfesti fyrir manntalsþingi á Ljósavatni 2. maí 1753 Eyjardalsá til eftirfarandi takmarka:

1° Ad Sunnann verdu, Lögfeste Eg allt Eyadalsär –land, Sudur i HelmýngsHöfda, Hvered liggur millum Hniukakots (Geitagerdis Nu kallad) i Eyadalsärlande, og Hals Kyrkiu Jardarennar SandHauga, Hvor Helmyngshöfde adskilur Ejadals är og Sanhauga Lönd; Þadann ur Helmýngs Höfda midium, og Austur i Skialfanda fliot, og afftur ur Helmyngs Höfda ad ofann, Vestur a fiall upp.

Eirnen Lögfeste Eg allann Eýadal beggia meigenn i fremstu Botna motz vid Annara Jarda Lönd.

¹⁴⁰ Skjal nr. 2 (122) a-b.

¹⁴¹ Skjal nr. 2 (123) a-b.

¹⁴² Hliðsjónargagn.

¹⁴³ Hliðsjónargagn.

¹⁴⁴ Hliðsjónargagn

2° Lögfeste Eg Eyadalsär Land ad Nordann verdu, allt i Karastein og Karagard, Hvar ad Er Landamerke Millum Ejadalsär og Öxaraar; Logfeste Eg Ur þessum merkium, ofann i Kvjsl og Vestur ä Fiall upp. 3° Þa Miklu Eyu Sem Liggur fyrer Eyadalsär og Öxaraar Lande, Lögfeste Eg Effter Hafande Skiöllum og Documentum, ad ollu þvi leite Sem Eyadalsar Kyrkiu tilheirt hefur ad fornu, Undan teknum þeim litla Qvot Sem Liosavatns Kirkiu tilheirer Utann af henne ...¹⁴⁵

Í kjölfarið fylgir hefðbundið orðalag lögfestna um bann gegn notkun ofangreinds lands og um gildistíma. Einnig er þess óskað að Jón Benediktsson sýslumaður lesi lögfestuna en ekki er að finna áritun um að það hafi verið gert. Hins vegar var lögfestan lesin á manntalsþingi á Ljósavatni 5. júní 1754 án mótmæla.

Á bakhlið lögfestu séra Björns er að finna aðra lögfestu fyrir Eyjardalsá sem séra Stefán Þórarinsson hefur útbúið. Ártal hennar er ógreinilegt en virðist vera 1817 en séra Stefán var prestur þar á árunum 1810-1831. Samkvæmt lögfestunni voru takmörk Eyjardalsár svohljóðandi:

Ur Helfmings Hofda ad sunnannverdu til Fliots, beina Stefnu Lynu i Austur, enn vestur beinleidis til fialls yfer um þverann Eyadal, upp til vestara Fialls, þangad sem allra fyrst byr<i>ast halle til Austurs – Enn ad nordannverdu rædur landamerkiu Káragardur austur til Fliots qvislar, og vestur beint upp Fialls hlydina, - sydann krokalaust yfer um þverann Axarardal, upp til vesturs hærst á Fiall, Þángað sem vatn vill allrafyrst til Austurs falla - . Sömuleides logfeste eg umflotid Eyland i Fliote, svo langt utepter, sem fyrrgreind Káragards merk<e> nær til á meginnlande ...¹⁴⁶

Í kjölfarið fylgir hefðbundið orðalag lögfestna um bann gegn notkun ofannefnds lands og getið að hún skuli standa í 12 mánuði. Fram kemur að lögfestan skuli lesin á manntalsþingi á Ljósavatni en engin áritun segir til um að það hafi verið gert en lögfestan er skrifuð mjög smátt og ógreinilega og hvorki undirrituð né árituð.

Á manntalsþingi á Ljósavatni 10. maí 1815 var lesin upp lögfesta fyrir Eyjardalsá en inntak lögfestunnar kemur ekki fram.¹⁴⁷

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir grasatekju litla á Eyjardalsá, engjar á dreif um allt fjallið, með smáblettum hingað og þangað, mjög slitrótt og illt að vinna, úthagarnir góðir og miklir.¹⁴⁸

Prestsetrið Eyjardalsá er sagt 12 hundruð í jarðamatinu 1804. Jörðin á kjarrskóg sem hún notar sjálf en hann er einnig lánaður öðrum fyrir 2 ríkisdali árlega. Einnig kemur fram í matinu að árframburður og skriðuföll ógni túni.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Skjal nr. 2 (44) a-b. Sjá einnig Skjal nr. 2 (45).

¹⁴⁶ Skjal nr. 2 (44) a-b. Um embættistíð séra Stefáns Þórarinssonar, sjá Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 300.

¹⁴⁷ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.21).

¹⁴⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 137.

¹⁴⁹ Skjal nr. 2 (36) a-b.

Um Eyjardalsá segir í sóknalýsingu árið 1840:

Landfínt er til fjallsins og dalsins en útigangur heldur sjaldgæfur. ... Ekki liggja jarðir þessar [þ.e. Hvarf, Eyjardalsá og Hlíðarendi] undir eiginlegum áföllum, nema hvað fjallið fyrir ofan Eyjardalsá út og suður grefst árlega meir og meir sundur af vatnaögum, svo um það eru hvervetna grófir og hættur miklar.¹⁵⁰

Í jarðamatinu 1849-1850 er fjallað um Eyjardalsá. Þar kemur m.a. fram:

Eyjardalsá beneficium 12 hndr. að dýrleika; ... úteingi reitíngssamt, og í fjall að sækja; en nokkuð víðslægt, ... landrými allgott og sæmileg málnytta; ... skógur er gjör eyddur og sauðabeit sömuleiðis ...¹⁵¹

Fjöldi bænda í Lundarbrekkusókn skrifaði stiftsyfirvöldum 22. apríl 1856 um fyrirhuguð makaskipti á Eyjardalsá og Halldórsstöðum. Þeir greindu frá því að prestar stæðu stutt við vegna örðugleika í embættisstörfum og ásigkomulags prestakallsins og hafi viljað komast þaðan og fara annað hvort að Lundarbrekku eða Halldórsstöðum. En nefnd sú, sem biskup skipaði 7. desember 1853 til þess að fara yfir málið, hafi einmitt mælt með því. Halldórsstaðir séu enda í miðju prestakallinu. Bændur Lundarbrekkusóknar sögðust hafa farið þess á leit við eigendur og ábúendur Halldórsstaða að hafa makaskipti á Eyjardalsá og hafði þeir loks gengið að því. Þeir biðja því stiftsyfirvöld að sjá til þess að makaskiptin gangi eftir. Bændurnir báðu séra Jón Austmann á Eyjardalsá og séra Halldór Björnsson, prófast og fyrrum prest á Eyjardalsá, um álit þeirra á framkvæmdinni. Í svari séra Jóns kemur fram ef af þessu yrði myndi Eyjardalsá missa landskuld af hjáleigunum Hlíðarenda og Hvarfi. Á móti kæmi hins vegar að hjáleigurnar væru byggðar heimajörðinni til óhagnaðar enda sviptu þær hana því nær allri vetrarþétt og landrými á báðar hliðar. Hann mælti því með makaskiptunum. Í svari Halldórs prófasts, frá 6. júní 1856, tekur hann undir það sem fram kom í svari séra Jóns. Hann mælir sömuleiðis með makaskiptunum og segir að betra sé fyrir prestinn að búa á Halldórsstöðum og að auki sé það gæða bújörð sem sé hæg til afnota og eigi talsverðan skóg.

Svo virðist sem að Friðfinnur Illugason á Litluvöllum hafi mótmælt fyrirhugðum makaskiptum því að aðal brauðamatsnefnd skrifaði séra Jóni Austmann 2. ágúst 1856. Nefndin óskaði eftir áliti hans á því að hve miklu leyti aðfinnslur Friðfinns væru á rökum reistar og hvort einhverjir sóknarmenn hafi ekki óskað eftir umræddum makaskiptum eða flutningi kirkjunnar. Í bréfi séra Jóns, dagsettu 30. ágúst 1856, kemur m.a. eftirfarandi fram:

En fremur hefir Friðfinnur bóndi nokkud til síns máls að 4-7 hestar séu hafdir á Halldórsstöðum en 12-14 á Eyjardalsártoftunni. – En í þessum samanburði hans er það adgiætandi: að það er einmitt sá mikli kostur við Halldórsstadi í

¹⁵⁰ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 100.

¹⁵¹ Skjal nr. 2 (38) a-b.

Þessu tilliti, að jörðin, vegna hægðar – hvar alt eingid er á þurum og rennsléttum grundum kríngum túnid – útheimtir ekki fleiri hesta og hefir útigang handa nokrum þeirra að vetrarlagi, þar sem sá mikli ókostur hvílir á Eyjardalsá, að þurfa að kosta til jafnmörgum hestum að sumarlagi, hvar allir adflutningar eru svo erfidir, einkum á heyi, sem alt er til fjalls að sækja, lánan veg og brattann, en kaupa síðan hestana nidur inni Eyafýrði a vetrum, alt að 2 sem prestur in hlytur að hafa á eldi vegna erfidleika sóknarinnar.¹⁵²

Að endingu benti séra Jón á að andstöðu Friðfinns við málið mætti rekja til þess að hann hafi ætlað sér jörðina enda hafi hann boðið 800 ríkisdali fyrir fjögur hundruð úr Halldórsstöðum.

Ákveðið var með konungsúrskurði 17. apríl 1857 að taka af kirkjuna á Eyjardalsá og skipta sókninni upp. Jafnframt voru heimiluð makaskipti á Eyjardalsá auk hjáleigna og Halldórsstöðum sem gerðir voru að prestssetri.¹⁵³

Landamerkjabréfi Eyjardalsár frá 2. júní 1886 var þinglýst í júní 1887:

1. Að sunnan liggur Eyjardalsárland að Sandhaugnalandi og eru landamerki þar megin úr tveimur steinum á svonefndum Helmingshöfða, er liggur við fjallsrætur þvert austur í Skjálfandafljót, en að ofan úr sama höfða á fjall upp yfir þveran Eyjardal til vesturgjóta, og á þau þar til vötn falla vestur þaðan eru landamerki að vestan, eftir höfuðátt í norður, norður grjótin, gegnt því, er Eyjardalur og Öxarárdalur mætast og Ljósavatnsland tekur við.

2. Að norðan liggja saman Eyjardalsár- og Öxarárland; eru þar landamerki úr svokölluðum Karasteini, eftir garðbroti, sem liggur ofan í Eyarkvísl, yfir hana og úr henni hellu syðst á Bótarbörðum, svo þvert austur í Skjálfandafljót, er ræður landamerkjum að austan Úr nefndum steini liggur einnig garðbrot upp fjallshlíðina, og ræður það landamerkjum meðan það endist, og þá bein lína vestur yfir austurgjót allt til Öxarár, þaðan eftir því sem áin liggur suður á áðurnefnd dalamót.¹⁵⁴

Jón Ingjaldsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: séra Pétri Jónssyni á Hálsi fyrir hönd kirkjujarðarinnar Sandhauga, Birni Jóhannssyni eiganda Ljósavatns og Jóni Sigurðssyni umboðsmanni eiganda Öxarár:

Annað landamerkjabréf fyrir Eyjardalsá var útbúið þann 22. maí 1907. Því var þinglýst næsta dag:¹⁵⁵

Að austan ræður Skjálfandafljót. Að sunnan gegnt Hlíðarenda ráða vörður frá fljótinu til vesturs í Eyjardalsárgilið í fjallinu. Úr því ræður áin merkjum suður að Sandhaugalandi. Þá ræður bein lína í vestur miðuð við Helmingshöfða niðri í Bárðardal vestur yfir Eyjardal eftir vörðum vestur á há fjallið. Að

¹⁵² Skjal nr. 2(189) a-c.

¹⁵³ Skjal nr. 2(169).

¹⁵⁴ Skjal nr. 2 (6) a-b.

¹⁵⁵ Skjalasafn bæjarfógetans á Húsavík og sýslumannsins í Þingeyjarsýslu G A / 7. Dómsmálabók 1905-1910, bls. 139.

vestan ræður há fjallið norður á dalamót þar sem hefst Öxarárdalur, en úr því ræður Öxará norður að Hvarfslandi, en gegnt því ráða vörður frá Hvarfseyarkvísl í læk í fjallinu sunnan við Stekkjarbrot og úr honum bein lína vestur í ána á Öxarárdal.¹⁵⁶

Jón Ingjaldsson, Stefán Jónsson og Guðni Jónsson skrifuðu undir landamerkjabréfið en þeir voru sameigendur Eyjardalsár, Hvarfs og Hlíðarenda.

Í fasteignamatinu 1916-1918 kemur fram að landamerkjabréf fyrir Eyjardalsá hafi verið þinglesið 1907. Eftirfarandi upplýsingar um Eyjardalsá eru einnig fengnar úr matinu:

Engjarnar ... Sumar nærtækar, en sumar í fjalli og upp á svonefndum Eyjardal, og þaðan slæmur engjavegur. Heyfengur í meðalári talinn 300 hestar.

Búfjárhagar: Beitlandið mikið, en liggur meira af því nokkuð fjarri. Dalur, sem gengur vestur í fjallið. Sumarheit góð en skjól lítil og snjóþyngsli töluverð. Fjárgeymsla erfið og fénaðarhættur nokkrar. ... Jörðin hefir upprekstur á Eyjardal, en notar þó stundum rétt sinn til upprekstrar á afrétt sveitarinnar.¹⁵⁷

Jón Sigurðsson í Yztafelli sagði land Eyjardalsár mjög vítt, allur Eyjardalur að vestan, allt að 10 km til suðurs.¹⁵⁸

5.10 Sandhaugar

Máldagar Auðunar rauða Þorbergssonar biskups eru frá 1318. Þar kemur fram að Hálsstaður eigi:

sandhauga land er ysleyfur prestur gaf.¹⁵⁹

Í máldögum Péturs Nikulássonar, en rekja má sögu þeirra til 1394¹⁶⁰ og Ólafs Rögnvaldssonar, sem teknir voru saman árið 1461 og á næstu áratugum (1461-1510),¹⁶¹ kemur fram að Hálskirkja eigi Sandhauga. Einnig er minnst á þetta í máldaga Hálskirkju staðfestum af Ólafi Hjaltasyni biskupi 21. september 1565.¹⁶²

Varðveitt er vitnisburðarbréf séra Gottskálks Jónssonar, Jóns Gottskálkssonar og Ólafs Tómassonar sem gert var á Hólum í Hjaltadal 25. júlí 1506. Þar segjast þessir prestar hafa séð máldaga Hálskirkju í Fnjóskadal frá árinu 1312 sem þeir skrifuðu orðrétt upp. Máldagi þessi er að mestu samhljóða máldaga Auðunar rauða frá 1318. Í máldaganum er þess getið að Sandhaugar tilheyri Hálskirkju. Vitnisburðurinn

¹⁵⁶ Skjal nr. 2 (7) a-b.

¹⁵⁷ Skjal nr. 2 (41).

¹⁵⁸ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 213.

¹⁵⁹ Skjal nr. 2 (89).

¹⁶⁰ Skjal nr. 2 (94).

¹⁶¹ Skjal nr. 2 (101).

¹⁶² Skjal nr. 2 (119).

er þó að öllum líkindum falsbréf því að engir prestar með þessum nöfnum eru þekktir frá þessum tíma. Hann var þó lesinn á héraðsþingi á Hálsi 3. maí 1740 og á manntalsþingi á sama stað 24. maí 1743.¹⁶³ Af lögfestu séra Jóns Þorgrímssonar fyrir Hálsstað frá 7. apríl 1744 má sjá að fyrrnefnt falsbréf hefur verið lagt fram í máli sem dæmt var 4. maí 1740 því að þar hafa viðaukar falsbréfsins skilað sér inn í lögfestuna í krafti fyrrnefnds dóms.¹⁶⁴

Í máldaga Hálskirkju, sem virðist vera frá árinu 1523, er Sandhauga að finna meðal jarða kirkjunnar.¹⁶⁵

Sandhaugar eru taldir meðal jarða Hálskirkju í gömlum máldaga sem séra Guðmundur Skíðason á Bægisá segist í vitnisburði frá 25. október 1581 hafa séð á Hólum í Hjaltadal. Sá vitnisburður hefur varðveist í afskrift séra Gamla Ólafssonar á Þóroddsstað og tveggja annarra manna sem gerð var á Hóli í Kinn 12. júní 1608.¹⁶⁶

Minnst er á að Hálskirkja eigi Sandhauga í umfjöllun um Háls í Fnjóskadal í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616.¹⁶⁷

Í vísitasíum Hálskirkju sem skráðar eru í vísitasíubækur Þorláks Skúlasonar, Gísla Þorlákssonar og Einars Þorsteinssonar er þess einnig getið að kirkjan eigi Sandhauga.¹⁶⁸

Landamerkjaágreiningur milli Sandhauga og Eyjardalsár var settur niður 19. september 1647. Nánar er fjallað um málið í kafla 5.9 um Eyjardalsá.¹⁶⁹

Sandhaugar eru meðal kirkjujarða í lögfestu séra Þorgríms Jónssonar fyrir Hálsstað frá 21. maí 1726 en engin takmörk koma þar fram. Lögfestan var lesin á þingi að Hálsi samdægurs.¹⁷⁰

Á manntalsþingi 10. júní 1735 las séra Þorgrímur Jónsson lögfestu fyrir heimalandi Hálskirkju og nokkrum jörðum þ.á m. Sandhaugum. Hann virðist hafa lesið sömu lögfestu á manntalsþingi á Hálsi 7. júní 1736 en í hvorugt skiptið er inntaks getið.¹⁷¹

Í lögfestu séra Björns Scheving frá 2. maí 1753 fyrir Eyjardalsá er komið inn á mörkin milli lands kirkjunnar og Sandhauga með eftirfarandi orðum:

Ad Sunnann verdu, Lögfeste Eg allt Eyadalsár –land, Sudur i HelmýngsHöfda, Hvered liggur millum Hniukakots (Geitagerdis Nu kallad) i

¹⁶³ Skjal nr. 2 (47).

¹⁶⁴ Skjal nr. 2 (52) a-b.

¹⁶⁵ Skjal nr. 2 (48) a-b.

¹⁶⁶ Skjal nr. 2 (49) a-b. Gamalíel Ólafsson var prestur á Þóroddsstað 1599-1608, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 298.

¹⁶⁷ Skjal nr. 2 (212) a-b.

¹⁶⁸ Skjöl nr. 2 (65) a-b, nr. 2 (68) a-b og nr. 2 (76) a-b).

¹⁶⁹ Skjal nr. 2(171).

¹⁷⁰ Skjal nr. 2 (51) a-b. Það sama á við síðari lögfestur séra Þorgríms frá 7. apríl 1744, 18. maí 1745, 7. júní 1770, 3. júní 1779 og 4. október 1782 sem flestar hafa verið lesnar upp oftast en einu sinni, sbr. Skjal nr. 2 (52) a-b – Skjal nr. 2 (56) og lögfestu séra Sigurðar Árnasonar frá 1. júní 1830, sbr. Skjal nr. 2 (57).

¹⁷¹ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.3).

Eyadalsárlande, og Hals Kyrkiu Jardarennar SandHauga, Hvor Helmyngshöfde adskilur Ejadals är og Sandhauga Lönd ...¹⁷²

Að öðru leyti vísast til umræddrar lögfestu í kafla 5.9 um Eyjadalsá.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir grasatekju varla teljandi á Sandhaugum og engjar engar, nema það sem næðist í úthögum hingað og þangað. Úthagar væru víðlendir og búgóðir.¹⁷³

Sandhaugar tilheyra Hálskirkju samkvæmt jarðamatinu 1804 og er jörðin sögð 5 hundruð. Í matinu kemur einnig fram að hún hafi kjarrskóg til eigin nota.¹⁷⁴

Fram kemur í jarðamati 1849-1850 að Sandhaugar séu metnir á 12 hundruð:

Sandhaugar. 12 hndr. landkostir góðir til málnytu og þrifa og beitar, ... annars er landið hjerumbil nóg fyrir allar skjepnur. ...¹⁷⁵

Jarðamatið greinir einnig frá landamerkjaprætu:

Þætulandið milli Stóruvalla og Sandhaugna er alt beitlendi og skóglendisleifar og liggur bæði til fjalls og á sokallaðri Vallnaey; nú um tíma eptir samningi brúkað frá báðum jörðunum.

Á manntalsþingi á Ljósavatni 16. maí 1828 voru lesnar upp lögfestur Sandhauga og Stóruvalla. Inntaks þeirra er ekki getið en fram kemur að þær hafi verið ósamkvæmar hvor annarri.¹⁷⁶ Lögfesta fyrir Háls í Fnjóskadal með tilheyrandi kirkjújörð Sandhaugum var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 2. júní 1830. Inntaks hennar er hins vegar ekki getið.¹⁷⁷

Þorsteinn Pálsson, aðstoðarprestur séra Sigurðar Árnasonar á Hálsi, lögfesti og friðlýsti kirkjújörðina Sandhauga á manntalsþingi á Ljósavatni 22. maí 1839. Ingjaldur Jónsson á Mýri mótmælti lögfestunni að því leyti að þar væri lögfestur skógarpartur sunnanvert við Sandhaugaland sem hann taldi tilheyra Stóruvöllum. Þetta gerði hann fyrir hönd síðasta ábúanda og umráðamanns Stóruvalla sem var erlendis og krafðist þess að málið biði heimkomu hans.¹⁷⁸

Landamerkjabréf fyrir Sandhauga var útbúið 2. júní 1890. Því var þinglýst 27. maí 1891:

Að sunnan eru landamerkin: bein lína frá svonefndum Yztaklett við Fljótskvíslina og austur yfir Vallnaey, en til vesturs lína frá Yztakletti vestur yfir fjallið í Biskupsvörðu, þaðan í sömu stefnu vestur yfir Eyadal og á hágrjótin. Að vestan: Hágrjótin á fjallinu norður til Eyadalsárland<s>. Að norðan: Bein

¹⁷² Skjal nr. 2 (44) a-b. Sjá einnig Skjal nr. 2 (45).

¹⁷³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 138.

¹⁷⁴ Skjal nr. 2 (36) a-b.

¹⁷⁵ Skjal nr. 2 (38) a-b.

¹⁷⁶ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.25).

¹⁷⁷ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.27).

¹⁷⁸ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.28). Um Hálspresta, sjá Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 297.

lína úr hágrjótunum á fjallinu, yfir þveran Eyadal, þaðan austur yfir fjallið í Helmingshöfða beint í Sk<j>álfandafljót. Að austan: Skjálfa]ndafljót.¹⁷⁹

Pétur Jónsson, prestur á Hálsi, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jóni Ingjaldssyni eiganda Eyjardalsár fyrir Hlíðarenda og Karli Friðrikssyni og Páli H. Jónssyni en þeir samþykktu fyrir Stóruvelli.

Bent skal á að Hálsprestur skrifaði undir landamerkjabréf Sörlastaða árið 1884 vegna Sandhauga. Sjá Sörlastaði.

Virðing vegna fyrirhugaðrar sölu kirkjujarðarinnar Sandhauga fór fram 31. október 1909. Þar er þess getið að bærinn standi fulla 200 faðma frá Skjálfafljóti upp við fjallshlíðina. Ennfremur segir:

Engjar jarðarinnar voru mjög litlar fram að síðustu 8-10 árum og lágu meiri hluti þeirra austan í fjallsbrúninni út og suður þar sem fjallið er hæðst og brattast. Þar eð þetta engi var alllangt frá bænum, þá var það afar ervitt til notgunar. Ennfremur voru þá smá engja blettir suður frá bænum neðan við fjallið. Samkvæmt skýrslu sem til er frá þeim tíma (20 ár), [(20ár), ofan línu] þá gáfu eng<j>arnar af sjer rúma 100 hesta af heyi. En nú á hinum 8-10 síðastl. árum, þá hefur engið neðan við fjallið, verið aukið og bætt, mest með því að slá út í víðir og móa og áveitu úr smálækjum úr hlíðinni, svo nú fæst hjerumbil eins mikið af enginu neðan við fjallið eins og áður fjekkt af öllu engjину, enda þykir svo dýrt að afla heyja [strikað yfir, að] upp í fjallsbrúninni, að naumast þykir borga sig. Engið er allt fremur graslítið en heyið kjarngott.

Landrými jarðarinnar er mikið að víðáttu og gott til beitar sumar og vetur, mest fjalllendi og víðáttu miklir viðar og ling móar. Í fjallshlíðinni hjer og hvar, er talsvert skógarkjarr sem er fremur að aukast. Fjallið er heldur snjó þungt á vetrum, en móarnir snjóljettari og góðir til vetrarbeitar.¹⁸⁰

Þess er ennfremur getið að jörðin hafi engin sérstök hlunnindi. Stjórnarráðið seldi Kristínu Sigurðardóttur Sandhauga tveimur árum síðar og er afsalið dagsett 25. júní 1911.¹⁸¹

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Sandhauga hafi verið þinglesin 1891. Eftirfarandi upplýsingar um Sandhauga eru einnig fengnar úr matinu:

Engjarnar ... Fjallheyskapur að auki, afar erfiður. Gefur árlega um 30 hesta, en gæti verið meiri.

Búfjárhagar: Landrými mikið og beitland kjarngott. Skógivaxin fjallshlíð. ... Fjárgeymsla erfið. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. ... Ágangur nokkur af afréttarfé.¹⁸²

¹⁷⁹ Skjal nr. 2 (19) a-b.

¹⁸⁰ Skjal nr. 2 (179).

¹⁸¹ Skjal nr. 2 (179).

¹⁸² Skjal nr. 2 (41).

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir um Sandhauga:

Þetta er landrúm jörð og sauðland gott, en erfitt var um engjar, smá grasblettir eltir hátt og lágt um allt fjallið.¹⁸³

Hlíðin norðan bæjar var gefin Skógrækt ríkisins árið 1946 til skógræktar. Síðar keypti Skógræktin hlíðina sunnan bæjar.¹⁸⁴

5.11 Stóruvellir ásamt Hlíðskógum og Lækjarvöllum

Máldagar Auðunar rauða Þorbergssonar biskups eru frá 1318. Þar kemur fram að tíund liggja til Lundarbrekku af tvennum Völlum.¹⁸⁵

Hólakirkju og biskupi seld fimm hundruð og 20 hundruð í Hóli í Kinn fyrir hálfu Velli (Stóruvelli) í Bárðardal, 28. mars 1520.¹⁸⁶

Jóni Arasyni biskupi var seldur Prestshvammur, kaupahluti 24 hundruð, fyrir hálfu Velli (Stóruvelli) og fimm hundruð að auki, 30. apríl 1529.¹⁸⁷

Hluti úr eyðijörðinni Stóruvöllum var byggður Ólafi Ólafssyni með 8 ríkisdala styrk úr konungssjóð á manntalsþingi á Ljósavatni 4. maí 1786.¹⁸⁸

Þórður Björnsson sýslumaður var mættur að Stóruvöllum 6. október 1815 til þess að stjórna virðingu á skemmdum sem jörðin hafði orðið fyrir á undanförunum árum af völdum skriðufalla og vatnsgrefti. Davíð Indriðason bóndi á Stóruvöllum hafði óskað eftir virðingunni með því markmiði að lækka jörðina, sem var 36 hundruð að dýrleika, til tíundargjalds. Hreppstjóri, sóknarprestur og fjárhaldsmaður kirkjunnar, sem allir áttu hagsmuna að gæta vegna tíundarinnar, voru mættir á staðinn. Í framburði ábúanda og fleiri kunnugra kom fram að jörðin gæfi af sér í meðalgrasári þriggja kúa fóður af töðu og u.þ.b. 120 hesta úttheys. Jörðin hafi engin sérstök hlunnindi nema fína landkosti, lítið eitt af fjallagrösum og nokkurt hrístak sem hjálpast má við til kolagjörðar. Allt slægjuland jarðarinnar er valllendi eða grundir sem liggja með fram fjallsrótum en ofan úr fjallinu falla skriður og leirrennsli. Síðan var lýst skemmdum á túni og hættum sem yfir því vofðu. Skoðunarmenn sögðu að lítið væri hægt að gera til þess að stemma stigu við ástandinu nema kannski að skera bæjarlæknum nýjan farveg gegnum túnið sem væri lægri og dýpri en núverandi farvegur. Þeir gátu þess jafnframt að fjallið, sem liggja vestan við land Stóruvalla, væri svo skemmt orðið af skriðum og jarðföllum að það hindraði að þaðan yrði náð heyskap sem annars mætti hafa þar nokkurn. Niðurstaða þeirra var sú að landinu væri

¹⁸³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 214.

¹⁸⁴ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 259.

¹⁸⁵ Skjal nr. 2 (89).

¹⁸⁶ Skjal nr. 2 (110).

¹⁸⁷ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. IX, 487-488)

¹⁸⁸ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.6).

hætt við spjöllum og gæti því ekki haldið sama dýrleika og því lækkuðu þeir hann niður í 25 hundruð.¹⁸⁹

Á manntalsþingi á Ljósavatni 16. maí 1828 voru lesnar upp lögfestur Sandhauga og Stóruvalla. Inntaks þeirra er ekki getið en fram kemur að þær hafi verið ósamkvæmar hvor annarri.¹⁹⁰ Á sama stað ári síðar, eða 26. maí 1829, var lesin lögfesta fyrir Stóruvöllum. Inntaks er ekki getið en greint er frá því að henni hafi ekki verið mótmælt.¹⁹¹

Ingjaldur Jónsson á Mýri mótmælti lögfestu sem Hálsprestar létu lesa á manntalsþingi á Ljósavatni 22. maí 1839. Þ.e. að lögfestur væri skógarpartur sunnanvert við Sandhaugaland sem hann taldi tilheyra Stóruvöllum og þar sem umráðamaður og seinasti ábúandi þeirrar jarðar væri erlendis krafðist hann þess að málið biði heimkomu hans.¹⁹²

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir dýrleika jarðarinnar 36 hndr., úthaga víðlenda og búgóða.¹⁹³

Í jarðamatinu 1804 kemur fram að sjálfseignarjörðin Stóruvellir, sem sögð er 36 hundruð, sé metin 30 hundruð í jarðabókinni. Stóruvellir hafa kjarrskóg til eigin nota. Einnig kemur fram að skriðuföll ógni túni og úthaga.¹⁹⁴

Í jarðamatinu 1849-1850 er fjallað um Stóruvelli. Þar stendur m.a.:

Stóruvellir er 36 hndr. að dýrleika. ... landrými í betra lagi; ... A eyði hjáleigunum Hlíðskógum og Sexhólstöðum er sín beitarhús á hvorri með miklum erfiðismunum. Eingið er stundum sára graslítið og í þurka tíð erviðt afsláttar; so menn neyðast til að tína saman með miklum erfiðismunum viðbót við heyskapinn í fjallinu. Fjalllendið er nokkuð uppblásið, en þó með því minna sem viðgeingst í þessari sveit. ...¹⁹⁵

Jarðamatið greinir einnig frá landamerkjaprætu:

Þrætulandið milli Stóruvalla og Sandhaugna er alt beitlendi og skóglendisleifar og liggur bæði til fjalls og á sokallaðri Vallnaey; nú um tíma eptir samningi brúkað frá báðum jörðunum.

Landamerkjabréf fyrir Stóruvelli var útbúið 17. október 1883. Það var þinglesið 24. maí 1889:

Að sunnanverðu skilur Sexhólsstaðagil, lönd Stóruvalla og Litluvalla úr miðju gílinu bein stefna í Skjálfandafljót hvar merkivarða nú er sett á svonefndum Farvegum. Úr efri enda Sexhólsstaðagils ræður bein stefna til vesturs uppá Vallnafjall og svo langt vestur sem vatnsfjöll deila sveita á milli,

¹⁸⁹ Skjal nr. 2 (144) a-b.

¹⁹⁰ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.25).

¹⁹¹ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.26).

¹⁹² Sbr. skjal nr. 2, (A.6.28).

¹⁹³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 138 og 139.

¹⁹⁴ Skjal nr. 2 (36) a-b.

¹⁹⁵ Skjal nr. 2 (38) a-b.

svo norður fjallið gegnt svo nefndri Biskubsvörðu [svo, leiðrétt úr Biskubsvörðu], sem er óumþrætt land milli Stóruvalla og Sandhauga frá ómunatið. Svo bein stefna austur í svonefnda Biskubsvörðu, og úr henni ræður sama stefna ofan fjallið í klett þann, sem norðast stendur í klifinu milli Stóruvalla og Sandhauga og sem hér eftir nefnist merki klettur, svo úr nefndum kletti austur yfir fljótshvíslina hvar merki varða nú er sett. Ræður síðan Skjálfaða fljót merkjum suður til fyrgreindra um merkja.

Þannig skrásett eftir gömlum vitnisburðum.¹⁹⁶

Jón Benediktsson, eigandi og ábúandi Stóruvalla, skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt af: S. Bergvinssyni en hann sem eigandi og ábúandi Sörlastaða samþykkti landamerkin milli þeirrar jarðar og Stóruvalla, Tómasi Friðfinnssyni eiganda og ábúanda Litluvalla og Pétri Jónssyni fyrir Sandhauga.

Jón Benediktsson á Stóruvöllum skrifaði ári síðar undir landamerkjabréf Sörlastaða. Sjá Sörlastaði.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Stóruvalla hafi verið þinglesin 1889. Eftirfarandi upplýsingar um Stóruvelli eru einnig fengnar úr matinu:

Engjarnar ... Í fjallinu eru grasgeirar, stundum slegnir.

Búfjárhagar. Land mikið og sauðland hið bezta. Algróin fjallshlíð meira og minna skógi vaxin, full míla á lengd. Fjárgeymsla nokkuð erfið. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. ... Agangur er mikill af afréttarfé.¹⁹⁷

Hlíðskógar eru sagðir fornt býli, haldið hafa fallið í eyði í svartadauða. Jarðabók Árna og Páls segir í lýsingu Stóruvalla árið 1712:

Hlyðskogar og Sexhólstader heita tvö eyðiból hjer í landinu með sýnilegum byggíngaleifum tófta og girðinga. Þessar jarðir meinast að hafi af fallið í stóru plágunni. Ekki má þessi eyðiból aftur byggja fyrir heyskaparleysi, en þó er túnstæði nokkuð á Hlíðskógum.¹⁹⁸

Jarðamatið 1849-1850 segir Hlíðskóga eyðihjáleigu frá Stóruvöllum þar sem höfð séu beitarhús.¹⁹⁹

Hlíðskógar voru byggðir að nýju árið 1926 og eiga úrskiptan nyrsta hluta Stóruvallalands.²⁰⁰

Lækjarvellir eru nýbýli, byggt á 2/5 hlutum Stóruvalla árið 1956. Land er óskipt nema tún.²⁰¹

¹⁹⁶ Skjal nr. 2 (22) a-b.

¹⁹⁷ Skjal nr. 2 (41).

¹⁹⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 139.

¹⁹⁹ Skjal nr. 2 (38) a-b.

²⁰⁰ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 258. Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 215.

²⁰¹ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 254.

5.12 Litluvellir

Máldagar Auðunar rauða eru frá 1318. Þar kemur fram að tíund liggi til Lundarbrekku af tvennum Völlum.²⁰²

Meðal þess sem Gottskálf Nikulásson biskup gaf Hólakirkju 6. júní 1520 voru Minnivellir, 10 hundruð.²⁰³

Jón Arason biskup seldi Minnivelli, 17. október 1535.²⁰⁴

Að sögn Jarðabókar Árna og Páls var grasatekja varla teljandi á Litluvöllum og úthagar mjög litlir og uppblásnir og yrði ábúandi að þiggja beit af nágrönnum á báðar hendur.²⁰⁵

Samkvæmt jarðamatinu 1804 tilheyrðu Litluvellir konungi, en í Norðursýslumboði. Fornt mat var 5 hundruð. Í matinu kemur einnig fram að skriðuföll séu á tún og úthaga.²⁰⁶

Eftirfarandi er fram í jarðamatinu 1849-1850:

Litluvellir 5 hndr. ... Landið er mjög lítið, en hátt í fjalli, gott til málmytu og sæmilegt til þrifa, ...²⁰⁷

Litluvellir voru seldir einkaaðila 27. mars 1839.²⁰⁸ Skjöl, sem fjölluðu um þá sölu, munu líklega flest hafa brunnið á Möðruvöllum í Hörgárdal árið 1874, a.m.k. þau sem e.t.v. gætu veitt upplýsingar um land jarðarinnar.

Landamerkjabréf fyrir Litluvelli var útbúið 18. maí 1885. Því var þinglýst 28. maí sama ár:

Að norðan verðu skilur Sexhólsstaðagil lönd Litluvalla og Stóruvalla og úr miðju gilinu bein stefna í Skjálfandafljót hvar merkivarða nú er sett á svonefndum „Farvegum“. Úr efri enda Sexhólsstaðagils ræður bein stefna til vesturs uppá Vallafjall og svo langt, sem Vatnsföll [leiðrétt úr Vatnsfjöll] deila sveita á milli, svo Suðurfjallið gegnt svonefndu Sleikjulækjargili. Að sunnan verðu milli Litluvalla og Halldórsstaða ræður merkjum bein stefna vestan af fjalli í áðurnefnt Sleikjulækjargil, sem þá ræður merkjum til fjallsróta og þaðan bein [leiðrétt úr, beina] lína í Skjálfandafljót hvar nú er sett merkivarða á bakkanum;

Að austan ræður merkjum Skjálfandafljót.²⁰⁹

Tómas Friðfinnsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jóni Benediktssyni hann sem eigandi og ábúandi Stóruvalla samþykkti landamerkin

²⁰² Skjal nr. 2 (89).

²⁰³ Skjal nr. 2 (111).

²⁰⁴ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. IX, 746-747)

²⁰⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 140.

²⁰⁶ Skjal nr. 2 (36) a-b.

²⁰⁷ Skjal nr. 2 (38) a-b.

²⁰⁸ J. Johnsen: Jarðatal á Íslandi, bls. 441.

²⁰⁹ Skjal nr. 2 (13) a-b.

móti Litluvöllum, Jóni Þorsteinssyni umráðamanni Halldórsstaða og Jóni Þorkelssyni ábúanda Halldórsstaða.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Litluvalla hafi verið þinglesin 1885. Eftirfarandi upplýsingar um Litluvelli eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Landrými lítið. Beitland kjarngott, en vantar víðáttu. Snjóþungt og vetrarþing lítil. Fjárgeymsla frekar hæg. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. Ágangur nokkur af afréttarfé.²¹⁰

5.13 Halldórsstaðir

Í fyrirbyggjandi heimildum er ýmist talað um Halldórsstaði eða Halldórustaði. Máldagar Auðunar rauða eru frá 1318. Þar kemur fram að tíund liggi til Lundarþrekkju af Halldórustöðum²¹¹

Árið 1449 voru Halldórsstaðir eign Hólastóls.²¹²

Halldórsstaðir ásamt tveimur öðrum jörðum voru goldnir upp í skuld við Laufáskirkju, 20. september 1485.²¹³

Jón biskup Arason seldi Halldórustaði, 17. október 1535.²¹⁴

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir grasatekju litla á Halldórsstöðum en úthaga víðlenda og búgóða.²¹⁵

Sjálfs eignarjörðin Halldórsstaðir er sögð 16 hundruð í jarðamatinu 1804 og kemur þar einnig fram að jörðin hafi kjarrrskog til eigin nota og að skriðuföll séu á tún og úthaga.²¹⁶

Í jarðamatinu 1849-1850 segir m.a. um Halldórsstaði:

Haldórsstaður 16 hndr. ... dálítið af heyi má fá í fjalli og bithaga. Landrými er sæmilegt, landkostir til málnytu og þrifa; lamba upprekstur fyrir heimilið og kolskógur; bithagann er yfir á að sækja ...²¹⁷

Upp úr miðri 19. öld voru áform uppi um að hafa makaskipti á Eyjardalsá og Halldórsstöðum og að presturinn flyttist þangað. Sjá nánar um það í kafla 5.9 um Eyjadalsá.²¹⁸

Ákveðið var með konungsúrskurði 17. apríl 1857 að taka af kirkjuna á Eyjardalsá og skipta sókninni upp. Jafnframt voru heimiluð makaskipti á Eyjardalsá

²¹⁰ Skjal nr. 2 (41).

²¹¹ Skjal nr. 2 (89).

²¹² Skjal nr. 2 (100).

²¹³ Skjal nr. 2 (108).

²¹⁴ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. IX, 746-747)

²¹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 141.

²¹⁶ Skjal nr. 2 (36) a-b.

²¹⁷ Skjal nr. 2 (38) a-b.

²¹⁸ Skjal nr. 2(189) a-c.

auk hjáleigna og Halldórsstöðum sem gerðir voru að prestssetri.²¹⁹ Ekkert kemur fram um landamerki Halldórsstaða í skjölum um jarðaskiptin.

Landamerkjabréf fyrir Halldórsstaði hefur ekki komið fram.

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki fyrir Halldórsstaði séu talin ágreiningslaus þó að ekki finnist þau þinglesin. Eftirfarandi upplýsingar um Halldórsstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Engjarnar ... Nálægt ¼ engjanna liggur á dreif um bithaga í nokkurri fjarlægð.

Búfjárhagar. Beitland mikið og gott, og alllangt í bezta beitlandið. Fjallshliðin, sunnan ár, mikið skógi vaxin. Smalamennska fremur erfið. Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. ... Nokkur ágangur af afréttarfé.²²⁰

Virðing á kirkjújörðinni Halldórsstöðum fór fram 3. júlí 1920 vegna fyrirhugaðrar sölu. Í virðingunni segir m.a. að engjar jarðarinnar séu sléttar harðvellisgrundir norðan og sunnan við túnið. Heyið sé orðið mjög kjarngott, engjarnar eru fremur snögglægjar en sprettan hafi brugðist þar stöku sinnum. Einnig eru dálitlar engjar á reitingi í fjallinu, smágeirar, og sunnan við svokallaða Halldórsstaðaá, í bithaga, eru dálitlar slægjur hér og þar en þetta engi er allangt frá bænum. Virðingarmenn telja land jarðarinnar víðlent og kjarngott, mestur hluti þess liggur suður frá bænum, sumt í mikilli fjarlægð og því verður að hafa fé á beitarhúsum til þess að geta notað það á vetrum. Vegalengd á beitarhúsin er um hálf míla. Land jarðarinnar er snjóþungt á vetrum en þó eru í áðurnefndu beitarhúsalandi fremur jarðsæl stykki eftir því sem tíðkast í sveitinni. Talsverður uppblástur er í fjallinu út og upp frá bænum en ekki er talið að land jarðarinnar liggi undir stórfelldum áföllum af náttúrunnar hendi. Stjórnarráðið seldi Tryggva Valdimarssyni Halldórsstaði 11. ágúst 1923.²²¹

Halldórsstöðum var skipt í tvö býli árið 1955, þá voru Halldórsstaðir II byggðir, en landið er óskipt nema tún og engi. Einnig var iðnaðarbýlið Engi byggt úr Halldórsstöðum árið 1971.²²²

5.14 Mýri ásamt Bólstað

Máldagar Auðunar rauða eru frá 1318. Þar kemur fram að tíund liggja til Lundarbrekku frá Mýri.²²³

Mýri, 16 hundruð, og Skarð í Fnjóskadal, 20 hundruð, og fjögur málnytukúgildi voru goldin fyrir Stóruvoga á Vatnsleysuströnd 4. október 1489 (24. mars 1491):

²¹⁹ Skjal nr. 2(169).

²²⁰ Skjal nr. 2 (41).

²²¹ Skjöl nr. 2 (172) og 4 (38 og 39).

²²² Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 250, 252.

²²³ Skjal nr. 2 (89).

sagdi hvorki þeirra odrv til landamerkia aa greindvm jordvm en hvort selde odrv epter því sem jardernar ætti oc þeim hefde fylgtt at fornv oc nyiv oc þær hefdu fremst eigande at vordet.²²⁴

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir hestagöngu enga í heimalandi Mýrar og séu þeir látnir til „afréttar“ á haustin fram á eyðifjöll upp á líf og dauða. Grasatekja er lítil en úthagarnir yfir máta víðlendir, búgóðir og grösugir.²²⁵

Jarðabókin getur um Hátún í landi Mýrar:

Hatun kallast örnefni hjer í landinu sunnarlega, og sjást þar nokkur deili til fornra garða og tóftarústa, ei ólíkt því að þar hafi í fyrndinni bygð verið, þó það viti öngvir með sanni að segja. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæði er víði vaxið.²²⁶

Í jarðamatinu 1804 kemur fram að sjálfseignarjörðin Mýri, sem sögð er 16 hundruð, sé metin á 10 hundruð samkvæmt jarðabókinni. Mýri hefur kjarrskóg til eigin nota. Einnig kemur fram að skriðuföll séu á úthaga.²²⁷

Lýsing Eyjardalsár- og Lundarbrekkusókna árið 1840 hefur þetta um Mýri og Mjóadal:

Nú er allt að mílu vegar upp til Mýrar sem ásamt Mjóadal er talin 16 hundruð. Eru þar landgæði mikil, víðlendir en framar snöggvar slægjur, útingangur affaragóður.²²⁸

Í jarðamatinu 1849-1850 stendur m.a.:

Mýri 16 hndr. ... Hagar all góðir fyrir allar skjepnur, fyrri part sumars og með stórum erfiðismunum notuð afrjett fyrir heimilið; skógleifar til ljádeingslis; málnytta í góðu meðallagi, einkum fyrir selför; ... mikill ágangur af afrjettarfe. ...²²⁹

Landamerkjabréf fyrir Mýri var útbúið þann 20. maí 1885. Það var þinglesið 14. júní 1890:

Að sunnan skilur Syðri-Bótará lönd Mýrar og Mjóadals. Frá norðvestustu upptökum Bótarár liggja svo merkin norður há fjallið eftir því sem vatnsföll deila sveita milli, norður gegnt svonefndum Stóralæk og er þar nú sett merkivarða. Merkjum milli Myrar og Halldórsstaðar ræður svo fyrst bein stefna úr áðurnefndri vörðu í efri krókinn á Stóralæk, svo lækurinn að neðri króknum og þaðan bein stefna í svonefnt Merkigil, sem svo ræður að

²²⁴ Skjal nr. 2 (109).

²²⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 142.

²²⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 142.

²²⁷ Skjal nr. 2 (36) a-b.

²²⁸ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 100.

²²⁹ Skjal nr. 2 (38) a-b.

Skjalfanda fljóti. Að austan ræður Skjalfandafljót að ósi Mjóadals ár, og Mjóadalsá síðan til fyrst greindra um merkja.²³⁰

Jón Ingjaldsson, Kristján Ingjaldsson og Kristbjörg Ingjaldsdóttir skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Kristjáni Jónssyni eiganda Mjóadals, Jóni Þorsteinssyni umráðamanni Halldórsstaða og Sigurjóni Bergvinssyni eiganda og ábúanda Sörlastaða.

Árið 1904 lýstu sameigendur Mýrar- og Litlutungulanda, þeir Ingjaldur Jónsson, Jón Ingjaldsson og Jón Jónsson, sig samþykka mótmælum sem meðeigandi þeirra Sören Jónsson hafði hreyft á manntalsþinginu að Ljósavatni 31. maí það ár gegn afréttarskrá sem þar var þinglýst þar sem í henni var Litlutunguland talið „afréttur“ sveitarinnar.²³¹

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Mýrar hafi verið þinglesin 1890 og engjarnar séu nokkuð dreifðar um landið og sumpart langsóttar. Eftirfarandi upplýsingar um Mýri eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar Landrými mjög mikið og kjarnaland. Ágætt sumarreitland fyrir sauðfé og hross, lakara fyrir kýr. Vetrararbeit góð og vorgott sumstaðar í landinu. Skjól næg. Snjólétt fremur. Fjárgeymsla mjög erfið, og hættur nokkrar fyrir búfénað. Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. ... Silungsveiði nokkur í Íshólsvatni, sem liggur í nokkurri fjarlægð. Jörðin liggur á sveitarendu með afrétt á aðra hönd, og er því ágangur af afréttarfé. ... Jörðin átti ½ Aldeyjarfoss, sem var seldur undan fyrir allmörgum árum.²³²

Aldeyjarfoss í Skjalfandafljóti var seldur hlutafélaginu „Skjalfandi“, líklega árið 1908, en sú sala yfirfærð á „Fossafélag Íslands“ 31. desember 1909.²³³

Nýbýlið Bólstaður var stofnað árið 1931 á 1/3 hluta Mýrar. Því var skipt í tvö býli árið 1958.²³⁴ Var þriðjungur Mýrar verið afsalaður stofnanda Bólstaðar, Höskuldi Tryggvasyni, 25. maí 1933.²³⁵ Tveir þriðju hlutar Mýrar og jafnstór hluti Litlutungu voru afsalaðir Jarðakaupasjóði 24. febrúar 1937.²³⁶

5.15 Sörlastaðir

Máldagar Auðunar biskups rauða eru frá árinu 1318. Þar segir að:

Saurlastader. geytabu.

séu eign Munkaþverárklosturs.²³⁷

²³⁰ Skjal nr. 2 (17).

²³¹ Skjal nr. 2 (18).

²³² Skjal nr. 2 (41).

²³³ Skjal nr. 4 (59).

²³⁴ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 249.

²³⁵ Skjal nr. 4 (59).

²³⁶ Skjal nr. 4 (60).

²³⁷ Skjal nr. 2 (90).

Í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar (1461–1510) kemur fram að Munkaþverárklaustur eigi í Fnjóskadal:

hialltadal oc sollastade med badum dolunum.²³⁸

Í Sigurðarregistri, sem byrjað var að skrá 1525, kemur fram að Sörlastaðir með báðum dölunum séu eign Munkaþverárklausturs.²³⁹

Lögfesta Sörlastaða var lesin upp á manntalsþingi á Hálsi 16. maí 1797. Inntaks hennar er ekki getið en fram kemur að enginn hafi hreyft mótmælum.²⁴⁰

Pegar Kambfell var metin til tíundar og skuldaútsvars, 4. september 1804, var jörðinni úthlutað mýrlendi á Timburvalladal sem ábúandi Sörlastaða hafði nýtt meðan Kambfell var í eyði. Nánar er gerð grein fyrir þessu í kafla 5.21 um Kambfell o.fl.²⁴¹

Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls var grasatekja lítil á Sörlastöðum, smáfengar engjar á dreif um skóginn en úthagarnir bágóðir.²⁴²

Munkaþverárklaustursjörðin Sörlastaðir er sögð 18 hundruð í jarðamatinu 1804. Í því kemur einnig fram að skriður spilli úthaga.²⁴³

Minnst er á Sörlastaði í jarðamatinu 1849-1850. Þar kemur fram:

Sörlastadir, taldir 20 hndr. ad dýrleika. ... Engi bædi nær og fjær á votu og þurru, vidatta talsverd, en nokkud slitrótt. Landvidd og landgædi til allra afnota i bestalagi; skogarland nokkurt, og vídir mikill til kolagerdar; afrettar hlunnindi, lika nokkur hestaganga, og fjallagrös til heimilis brúkunar. Okostir grjot og leyrskridur á eingi;... langsoktur meiripartur af heyskap; jordin þessvegna erfid ábúanda. ...²⁴⁴

Jón Gunnlaugsson í Böðvarsnesi sótti um til amtmanns 20. maí 1851 að hafa makaskipti á Syðribakka í Eyjafirði og Munkaþverárklausturjörðinni Sörlastöðum. Amtmaður leitaði umsagnar A. Sæmundssonar umboðsmanns og svaraði hann 25. júlí 1851. Í svari hans kemur m.a. fram að gæði heys á Syðribakka séu betri en hins vegar sé heyið af engjum Sörlastaða kjarnbeta og bithagi mjög góður. Land Sörlastaða sé yfirmáta stórt, frjótt og grasgefið. Hann getur þess ennfremur að jörðinni fylgi „afrétt“ og í henni séu birki- og víðitré. Amtmaður skrifaði innanríkisráðuneytinu 29. júlí 1851 og greindi þeim frá umsókn Jóns í Böðvarsnesi. Hann endurtók ummæli Ara umboðsmanns og sagði að Sörlastaðir væru vegna frjórna bithaga og víðáttumikils lands með tilheyrandi „afrétt“ ein af betri landbúnaðarjörðum. Amtmaður mælti með makaskiptunum út frá hagkvæmnisjónarmiðum.²⁴⁵ Innanríkisráðherra Danmerkur

²³⁸ Skjal nr. 2 (102).

²³⁹ Skjal nr. 2 (114).

²⁴⁰ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.12).

²⁴¹ Skjal nr. 2 (141) a-b.

²⁴² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 87

²⁴³ Skjal nr. 2 (37) a-b.

²⁴⁴ Skjal nr. 2 (39) a-b.

²⁴⁵ Skjal nr. 2(188) a-b.

skrifaði amtmanni í Norður- og Austuramti 12. nóvember 1851 og heimilaði makaskipti á þessum jörðum.²⁴⁶

S. Schulesen sýslumaður setti aukarétt að Skógum 21. júní 1859 að kröfu Jóns Gunnlaugssonar á Sörlastöðum sem bað um að Sigurlaug Guðmundsdóttir yrði látin eiðfesta vitnisburð sem tekinn hafði verið af henni 28. maí síðastliðin. Sigurlaug var kölluð fyrir réttinn og kannaðist hún:

... við hann að öllu innihaldi hans með tilliti til brúkonarinnar á Timburvalladal frá Sörlastöðum, einungis kvedst hún ekki muna rjett ártalid nær Hermann flutti að Kambfelli en muna glögggt veru hans þar, þegar hún var á Sörlastöðum.²⁴⁷

Mál Jóns Gunnlaugssonar á Sörlastöðum við hjú Guðmundar Davíðssonar á Munkapverárklaustursjörðinni Hjaltadal fór fyrir sáttanefnd 3. október 1860 á Akureyri. Ari Sæmundsson klausturhaldari og Jón á Sörlastöðum ræddu málin og náðu að lokum sáttum. Jón lýsti því m.a. yfir að þingsvitnið í Skógum þann 21. júní 1859 skyldi verða ógilt og ónýtt að öllu leyti, hann skyldi sleppa öllu tilkalli til landsins vestan Timburvalladalsár og bæta Guðmundi á Hjaltadal aðfarirnar við hjú hans síðastliðið sumar. Á móti skyldi Ari umboðsmaður fá Jóni aftur til eignar mýrarpartinn fyrir austan ána sem hjú Guðmundar voru að slá þegar misklíðin varð.²⁴⁸

Landamerkjabréf fyrir Sörlastaði var útbúið þann 19. apríl 1884. Það var þinglesið 18. júní sama ár:

Sörlastaðalandi skiftir frá Bakkalandi að norðan gamall merkjagarður, er liggur frá austri til vesturs á hinu svonefnda Langholti, og beint til fjalls í grjótvörðu, sem hlaðin er á hól nokkru ofar fjallsrótum, er sýnir beina stefnu í næsta mel, sem liggur í fjallsbrúninni fyrir norðan hina svonefndu Grákolluskál. En aðalengjum og flatlendi jarðanna skiftir varða, sem hlaðin er uppá flatlendinu á beinni línu til vesturs frá hinum fyrnefnda merkjagarði. Til austurs á Vallnafjall eiga Sörlastaðir land að Bæargilstjörn, að Grettistaki, að Fremraskarðsdragi, að Hvítárdragi, að Pílagrímsmosum og að Pílagrímsfjalli. Að sunnan liggja eiðigrjót og sandar. Að vestan skiftir Sörlastaðalandi frá Hjaltadalsslandi og Snæbjarnarstaðalandi Timburvalladalsá og Bakkaá.²⁴⁹

Sigurjón Bergvinsson, eigandi og ábúandi Sörlastaða, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jónatan Þorlákssyni eiganda Bakka, Benedikt Sigurðssyni ábúanda Hjaltadals, Bjarna Davíðssyni ábúanda Snæbjarnarstaða, Jóni Benediktssyni eiganda og ábúanda Stóruvalla og Pétri Jónssyni presti að Hálsi fyrir hönd kirkjujarðarinnar Sandhauga.

²⁴⁶ Skjal nr. 2(168).

²⁴⁷ Skjal nr. 2 (149) a-b.

²⁴⁸ Skjal nr. 2 (132).

²⁴⁹ Skjal nr. 2 (23) a-b.

Sigurjón Bergvinsson skrifaði undir landamerkjabréf Mýrar árið 1885 fyrir Sörlastaði. Sjá Mýri.

Þeir Jónatan Þorláksson og Ólafur Guðmundsson voru settir af sýslumanni Benedikt Sveinssyni til þess að meta jörðina Sörlastaði og er greinargerð þeirra dagsett 2. maí 1891. Þar kemur fram að jörðin var 22,5 hndr. samkvæmt síðasta mati en þá hafi jörðin haft miklu minna engi vegna mikils víði- og hríslands sem nú sé orðið að miklum og góðum slægjum og sé jörðinni til mikilla bóta. Ennfremur segir:

Útengar jarðarinnar eru víðáttu miklar ... Jörðin á góðan kjarrskóg til beitar, en grannur er hann til húsabyggingar. Einnig lyggur undir jörðina góður og mikill afrettur með hinum bestu landgæðum.²⁵⁰

Jörðina virtu þeir á 3.800 kr. og töldu hana vera meðal meiri landgæðajarða sýslunnar.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Sörlastaða hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Sörlastaði eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar ... Á afrétt jarðarinnar eru slægjur grasgefnar og víðlendar í 3-10 km fjarlægð. ... Á afréttinni, hefir heyið verið 100-150 hestar undanfarin ár.

Búfjárhagar. Beitland afar víðlent og gott fyrir sauðfé, alltaf er til þess nær, kjarngott og viðfeldið. Sumarhagar gripa dágóðir. Snjóþungt mjög í austan átt, og útbeit því mjög misbrestasöm, en sérstaklega góð, þegar hún gefst. Skjólasmát. Fjárgeymsla er afar örðug. Jörðinni fylgir upprekstrarland. Hefir það gefið af sér 15 krónur árlega. ... Afréttarfé gerir usla í engjum, þar eð allt er ógirt.²⁵¹

Hálfir Sörlastaðir voru seldir Hálshreppi samkvæmt kaupsamningi 17. nóvember 1955.²⁵² Þar er landamerkjum lýst svo:

Að vestan, Timburvalladalsá og Bakkaá, að sunnan og austan, vatnaskil á fjöllum og að norðan, á mitt Langholt og þaðan þvert til fjalls og að á.

Hinn helmingur Sörlastaða mun vera í einkaeign.²⁵³

Í bókinni „Suður-Þingeyjarsýsla“ segir, að Sörlastaðir eigi allan Timburvalladal austan ár og áttu á sumum öldum einnig vesturdalinn. Sörlastaðasel var undir Hellunúpi, sunnan Hellunúpskarðs. Þar hafi verið byggt fyrir móðuharðindi og aftur laust fyrir 1840 og búið þar í nokkur ár. Skarðssel er allmiklu sunnar, í um 300 m hæð yfir sjó, og þar byggð öðru hverju fyrr á öldum. Fagraneskot nálægt 2 km sunnar Skarðsseli, tæturnar að mestu orpnar skriðu. Fornbýli hafi verið norðan við Hvítármýrar vestan árinna, nefnt Bakkakot. Þar var býlið Nýibær á árunum 1858-1862. Á Hvítármýrum var legið við mánaðartíma á sumri hverju við heyskap.

²⁵⁰ Skjal nr. 2 (33).

²⁵¹ Skjal nr. 2 (43).

²⁵² Skjal nr. 23 (4).

²⁵³ Skjal nr. 23 (5).

Hvítáarkot var sunnan við mýrarnar við Hvítá. Tættur þar virðast hafa horfið undir skriðu á fimmta áratug 20. aldar. Hvítármýrar eru um 10 km sunnar Sörlastöðum og 310 m yfir sjó.²⁵⁴

Sörlastaðir fóru í eyði árið 1959.²⁵⁵

5.16 Bakki

Bakki er talinn í skrá yfir eignir Munkaþverárklosturs árið 1446.²⁵⁶

Í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar (1461–1510) kemur fram að Munkaþverárklostur eigi Bakka í Fnjóskadal.²⁵⁷

Samkvæmt lista yfir Munkaþverárklostursjarðir í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 tilheyrir „Backa“ klaustrinu.²⁵⁸

Bakki var meðal þeirra jarða, sem konungur seldi Henrik Bjelke 3. apríl 1674.²⁵⁹

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir jarðardýrleika 20 hndr. Þá hafði Bakka verið skipt í tvo bæi. Var annar nýbyggður á selstæði jarðarinnar út frá heimajörðinni, og hafði ábúandi kotsins, hálfra heimajörðina að meðreiknuðu kotinu. Úthagar voru víðlendir og búgóðir.²⁶⁰

Sjálfseignarjörðin Bakki er sögð 12 hundruð í jarðamatinu 1804. Fram kemur auk þess að jörðin hafi kjarrskóg til eigin nota. Einnig er minnst á í matinu að landbrot skemmi tún og að skriður falli á úthaga.²⁶¹

Bakki er ein þeirra jarða sem fjallað er um í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur:

Bakki talin 12 hndr. ad dyrleika. - ... Engi á þurru og votu, greidfært en reitingslegt og grýtt ... Landrými og landkostir i betralagi til þrifa og málnytu. ... Vetrarheit þegar til jardar nær i betralagi. ...²⁶²

Landamerkjabréf fyrir jörðina Bakka var útbúið þann 1. nóvember 1883. Því var þinglýst 18. júní 1884:

Bakki á land til austurs á fjall upp og þar til Eyardalsárlands, sem ódeilt er; að sunnan ræður merkjum gamall merkigardsstúfur, sem liggur austur og vestur á svonefndu Langholti, eru merkin frá eystri enda hans þverstefnu til fjalls í vörðu, sem hlaðin er á litlum grjóthól [leiðrétt úr, grjótgardi] hól neðst í fjallinu og þaðan beint upp á fjallið; frá vestri enda gardsins eru merkin til vesturs í vörðu, sem hlaðin er á mýrinni, og þaðan þvert til Bakkaár; liggur að

²⁵⁴ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 154-155.

²⁵⁵ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 158.

²⁵⁶ Skjal nr. 2 (99).

²⁵⁷ Skjal nr. 2 (102).

²⁵⁸ Skjal nr. 2 (64) a-b.

²⁵⁹ J. Johnsen: Jarðatal á Íslandi, bls. 446.

²⁶⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 87-88.

²⁶¹ Skjal nr. 2 (37) a-b.

²⁶² Skjal nr. 2 (39) a-b.

sunnan Sörlastaðaland, að vestan ræður Bakkaá merkjum, að norðan eru merkin Fossgil í fjalli, og á flatlendi grjótgarður eða hryggur, sem er lítið norðar en beint niður frá gilinu, og frá honum beina þverstefnu til Bakkaár; liggur að norðan Bakkaselsland.²⁶³

Benedikt Jónatansson, ábúandi Bakka og Jónatan Þorláksson, eigandi Bakka, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Helga Davíðssyni bónda í Bakkaseli, G. Davíðssyni fyrir eiganda Bakkasels og Sigurjóni Bergvinssyni eiganda og ábúanda Sörlastaða.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Bakka hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Bakka eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar snögglendir hálfdeigjur, grundarblettir og fjalllendislágar á dreif um bithagann og reytingslegar, nærtækar.

Búfjárhagar. Beitland allvíðlent, en þó hægt. Kjarngott og viðfelldið. Sauðland ágætt. Gripahagar dágóðir. Kvistlendi mikið og skógarkjarr nokkurt. Vetrararbeit nokkur, en all snjóþungt í austanátt og snjóflóð tíð, er skemma engi við og við. Fjárgeymsla allerfið sökum bratta og kletta. ... Ágangur mikill af afréttarfé, þar eð allt er ógirt.²⁶⁴

Bakki fór í eyði árið 1960.²⁶⁵

5.17 Bakkasel

Jarðabók Árna og Páls segir, árið 1712, að Bakka í Fnjóskadal sé sundur skipt í tvo bæi, og annar sé nýbyggður á selstæði jarðarinnar út frá heimajörðinni, og hafi ábúandinn hálfa jörðina að meðreiknuðu kotinu. Ekki er öruggt að hér sé komin jörðin Bakkasel, þótt það sé líklegt, því að Jarðabókin nefnir býlið Skíðagerði. Dýrleiki Bakka alls var þá 20 hndr. Úthagar voru víðlendir og búgóðir.²⁶⁶

Fjöldi skjala hafa varðveist um sölu Bakkasels en þannig var mál með vexti að Jón Björnsson á Stóra-Eyrrarlandi veðsetti jörðina Bakkasel vegna verslunarskulda 15. september 1761. Hann gat ekki leyst jörðina út og reyndi því að bjóða hana upp án þess að fá viðunandi verð. Konungsverslunin í Eyjafirði eignaðist því jörðina og fékk reglulega landskuld af henni árin 1764-1782. Í bréfi stjórnar konungsverslunarinnar til rentukammers frá 16. mars 1784 segir að í skýrslu Lynge kaupmanns frá 1779 komi fram að jörðin sé mjög niðurnídd og hann mælist því til þess að hún verði metin og seld. Í öðru bréfi stjórnar konungsverslunarinnar frá 5. október 1785 segir að samkvæmt skýrslu Lynges hafi Bakkasel verið í eyði síðan 1782. Reynt var að bjóða jörðina upp til sölu og ábúðar en án árangurs og því hafi landið verið leigt Bakka til notkunar. Stefán amtmaður Þórarinnsson skrifaði rentukammeri 1. september 1790 eftir

²⁶³ Skjal nr. 2 (3) a-b.

²⁶⁴ Skjal nr. 2 (43).

²⁶⁵ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 158.

²⁶⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 87-88.

að hafa boðið hæst í Bakkasel á uppboði. Þar segir hann ástæðu kaupanna þá að hann sé fjárhaldsmaður yngsta bróður síns sem sé eigandi Bakka en Bakkasel hafi áður verið hjáleiga þeirrar jarðar. Hann segir land jarðanna liggja saman og að engin landskipti hafi verið gerð. Úrskurður konungs um að selja beri Stefáni amtmanni eyðijörðina Bakkasel fyrir 20 ríkisdali er dagsettur 30. mars 1791. Í framangreindum skjölum er takmarka hins vegar hvergi getið.²⁶⁷

Eyðihjáleigan Bakkasel var boðin upp að fyrirmælum amtmanns á manntalsþingi á Hálsi 18. maí 1789. Amtmaður bauð 20 ríkisdali í jörðina en ekki var hægt að samþykkja það fyrr en rentukammer hefði samþykkt það. Þrátt fyrir vilyrði um peningastyrk þá fengist aðeins á jörðina ábúandi sem er talinn óheppilegur.²⁶⁸

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að Bakkasel, sem talið er 6 hundruð, sé hjáleiga Bakka og hafi kjarrskóg til eigin nota. Einnig kemur fram að skriðuföll og snjóflóð skemmi úthaga.²⁶⁹

Í umfjölluninni um Bakkasel í jarðamatinu 1849-1850 kemur m.a. fram:

Bakkasel kallad 6 hndr. ad dýrleika. ... Eingjareitur innan um grjótskriður, Landrymi og landkostir i betralagi til þrifa og málnýtu, sæmileg vetrararbeit. – Okostir: staklega afallasamt af snjóflóðum og skridum; ...²⁷⁰

Landamerkjabréf fyrir Bakkasel var útbúið 1. nóvember 1883. Þinglýsingardagsetning er ekki skráð, en það er fært í landamerkjabók milli skjala sem þinglesin voru 18. júní 1884:

Að austan mitt fjallið, að sunnan fossgil í fjalli og á flatlendi grjótgarður, sem liggur lítið norðar en beint niður undan gilinu, og þaðan beint til Bakka ár, að vestan Bakka á og Fnjóská, og að norðan Belgsá á Belgsárdal og miðfarvegur hennar, og stefna úr honum í vörðu utarlega á Réttarholti og þaðan til Fnjóskár.²⁷¹

G. Davíðsson skrifaði undir landamerkjabréfið fyrir hönd eiganda Bakkasels. Það var samþykkt af: Jónatan Þorlákssyni eiganda Bakka, Benedikt Jónatanssyni ábúanda Bakka, Helga Davíðssyni ábúanda Bakkasels, Jónasi Indriðasyni ábúanda Belgsár og Stephani Stephensen umboðsmanni Belgsár.

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Bakkasels hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Bakkasel eru einnig fengnar úr matinu en þá hafði jörðin verið nýtt með Belgsá í 12 ár:

Engjar Smá grundarblettir hér og þar innan um grjótskriður, ...

²⁶⁷ Hliðsjónargagn.

²⁶⁸ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.7).

²⁶⁹ Skjal nr. 2 (37) a-b.

²⁷⁰ Skjal nr. 2 (39) a-b.

²⁷¹ Skjal nr. 2 (2) a-b.

Búfjárhagar Beitland víðáttumikið og kjarngott kvistlendi. Sumarheit mjög góð fyrir allan búfénað, nema helst til þur. Vetrarheit góð fremur, vorgott og skjólasamt.²⁷²

Bakkasel fór í eyði árið 1904.²⁷³

5.18 Belgsá

Belgsá er talin í skrá yfir eignir Munkaþverárklosturs árið 1446.²⁷⁴

Í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar (1461–1510) kemur fram að Munkaþverárklostur eigi Belgsá í Fnjóskadal.²⁷⁵

Samkvæmt lista yfir Munkaþverárklostursjarðir í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 tilheyrir „Belzsaa“ klaustrinu.²⁷⁶

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir Belgsá 12 hundruð að dýrleika, grasatekju litla og úthaga næga fyrir sauðfé.²⁷⁷

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er Belgsá, Munkaþverárklostursjörð, sögð 10 hundruð. Einnig kemur fram að jörðin hafi kjarrskóg til eigin nota og að hún sé undirlögð skriðuföllum og snjóflóðum.²⁷⁸

Í jarðamatinu 1849-1850 er meðal annars minnst á:

Belgsá talin 10 hndr. ... Land i betralagi til þrifa og malnytu fyrir saudfenad, meiri part hrísi vaxid, og þess vegna gott til beitar á vetrum. Okostir: leýrrennur, og nokkur uppblástur i fjalli; ...²⁷⁹

Ráðist var í að semja lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs í Hálshreppi og er hún dagsett 1. maí 1878. Í lýsingu Belgsár er engið sagt lítið en heygott. Landkostir eru taldir góðir til þrifa og málnytu auk þess sem vetrarheit er góð. Land er frekar lítið, sérstaklega fyrir stórgripi. Fjalllendið er þar eins og víðast hvar annars staðar í sveitinni að blása upp.²⁸⁰

Landamerkjabréf fyrir Belgsá var útbúið þann 16. janúar 1883. Því var þinglýst 18. júní 1884:

Að norðan ræður Botnagil og úr því Víðirlækur, og þaðan beint í Fnjóská sunnan við Þrætubrekku.

Að sunnan ræður miðfarvegur Belgsár.

Að vestan Fnjóská.

²⁷² Skjal nr. 2 (43).

²⁷³ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 158.

²⁷⁴ Skjal nr. 2 (99).

²⁷⁵ Skjal nr. 2 (102).

²⁷⁶ Skjal nr. 2 (64) a-b.

²⁷⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 88.

²⁷⁸ Skjal nr. 2 (37) a-b.

²⁷⁹ Skjal nr. 2 (39) a-b.

²⁸⁰ Skjal nr. 2 (134).

Að austan Fjallið.²⁸¹

Stephan Stephensen skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jónatan Þorlákssyni en hann samþykkti sem ábúandi Þórðarstaða landamerkin milli þeirrar jarðar og Belgsár og Helga Davíðssyni er samþykkti sem ábúandi Bakkasels merkin milli þeirrar jarðar og Belgsár.

Indriði Árnason skrifaði sýslumanni 14. apríl 1891 og óskaði eftir því að fá að kaupa ábýlisjörð sína Belgsá sem tilheyrði Munkaþverárklaustursumboði. Sýslumaður útnefndi tvo menn til þess að framkvæma skoðunargerð á Belgsá en hún er dagsett 2. maí 1891. Þar kemur m.a. fram að búfjárhagar, sem eru mest vaxnir hrísi og smá skógarbrúskum, séu góðir fyrir sauðfé en þeir séu hvort tveggja víðáttulitlir og snjóþungir á vetrum. Sandfok er töluvert í landinu og spillir það túni, engjum og úthaga. Jörðina skortir einnig að mestu haga fyrir stórgripi.²⁸²

Stephan Stephensen umboðsmaður Munkaþverárklausturs skrifaði sýslumanni 16. maí 1891 og lýsti þeim jörðum sem ábúendur Munkaþverárklaustursjarða höfðu óskað eftir að kaupa. Þar kemur m.a. fram að land Belgsár sé fremur lítið en sumarhagar séu hins vegar góðir fyrir fé og útbeit einnig góð.²⁸³

Virðing á Belgsá fór fram 10. maí 1907 vegna fyrirhugaðrar sölu jarðarinnar. Þar kemur m.a. fram að landrými jarðarinnar sé lítið miðað við aðrar jarðir í sveitinni. Í beinu framhaldi segir:

Er landið mestallt viði vaxið – hrísmóar á undirlendinu, og lítilsháttar birkikjarr í fjallsbrekkunum norðantil. Ofantil má fjallið heita gróðurlaust, aðeins litlar teygjur hér og þar. Á landamerkjunum að sunnan, sem eru skamman spöl fyrir sunnan túnið liggur geysistört klettagil austur í fjallið, svonefndur „Belgsárdalur“. Eru þar að vísu Belgsármegin töluverðar gróðurteygjur, en verða á engan hátt til nota, því sökum hætta vor og haust er ekki vogandi að hafa þar fé, og hins vegar er mjög örðugt að ná þangað vegna bratta og kletta. Er óhætt að fullyrða, að jörðinni sé ókostur mikill að þessum „Belgsárdal“.

Í virðingunni segir ennfremur að landkostir séu sérlega góðir og sauðfjárbætt ágæt þegar til landsins nær en þar sé fremur snjóþungt og fjallið leggst oftast fljótt undir snjó. Virðingarmenn geta þess að talsverð heytækning hafi orðið á jörðunni en ástæðan sé sú að undanfarin ár hafi ábúandinn haft aðra jörð sem liggur sunnan við Belgsá og beitt þangað öllum sínum búpeningi yfir sumartímann. Stjórnarráðið seldi Indriða Árnasyni jörðina Belgsá og er afsalið dagsett 7. september 1908.²⁸⁴

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Belgsár hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Belgsá eru einnig fengnar úr matinu:

²⁸¹ Skjal nr. 2 (4).

²⁸² Skjal nr. 2 (183) a-b.

²⁸³ Skjal nr. 2 (184).

²⁸⁴ Skjal nr. 2 (173).

Búfjárhagar. Beitland mjög gott fyrir sauðfé, en snjóþungt í austan átt og vetrarþétt því eigi trygg. Kvistlendi mikið og vorgott fremur. ... Landið nærri, en fjárgeymsla þó frekar erfið, vegna brattlendis og kletta. ... Ágangur mikill af afréttarfé og enda búfénaði nágrannabæja.²⁸⁵

Belgsá fór í eyði árið 1949.²⁸⁶

5.19 Íshóll

Fyrsta heimild um Íshól mun vera frá árinu 1597.²⁸⁷ Þá er jörðin í eigu Laufáskirkju og var svo langt fram á 19. öld.

Vísitasubók Þorláks Skúlasonar 1631 greinir frá eftirfarandi:

Kyrkiann S. Peturz Postula ad Laufaase. Hun a allt heimaland, Item þessar Jarðer, LomaTiorn L. 2 hndr., Noll L. 1 hndr, Grund landsk. 1 ½ hndr. Item Borgargierdj og midgierdj, stundum byggt, annat ecke. Paalzgierdj L. 1 hndr. ... Land a Kurtsveinzstodum med riettum Endjmorkum, Icholl j Bardardal, er sagdi 5 hndr. Land, ...²⁸⁸

Í skrá Magnúsar Ólafssonar prests frá 1635 er vikið að jarðeignum Laufáskirkju. Þar kemur m.a. fram:

item er sagt þ(ess)e kirkia eige Jshól j Bardardal er sumer hallda v hundrada land madur sa þar hefur gagn af ä at suara xl alna virde, enn það verður optast miklu minna. ...²⁸⁹

Fram kemur í vísitasíu Laufáskirkju frá árinu 1686:

Anno 1686 þann 10 Aprilis Manadar Vppskrifud kirkiann [Laufáskirkja, bl. 52r-v, vantar; talað um sálugan séra Markús Geirsson og sálugan séra Jón Magnússon] ...

Kirkiann a Þessar Jarðer ... Ishóll Landsk. 30 al....²⁹⁰

Eignarhalds Laufáskirkju á Íshóli er getið í vísitasíum kirkjunnar frá árunum 1687 (vísitasíu Jóns Vigfússonar biskups, sem tekur upp orð vísitasíu Þorláks 1631)²⁹¹, 1694²⁹² og 1715²⁹³ en í þeim tveimur síðustu er Íshóll sagður heimaland.

Íshóll er meðal jarða Laufáskirkju og byggður úr landi kirkjunnar samkvæmt vísitasíu Björns Þorleifssonar biskups frá 21. maí 1701.²⁹⁴ Hann er talinn til heimalanda Laufáss í skilum séra Geirs Markússonar á tekjum kirkjunnar frá 2.

²⁸⁵ Skjal nr. 2 (43).

²⁸⁶ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 158.

²⁸⁷ Skjal nr. 1 (7).

²⁸⁸ Skjal nr. 2 (67) a-b).

²⁸⁹ Skjal nr. 2 (211) a-b).

²⁹⁰ Skjal nr. 2 (69) a-b).

²⁹¹ Skjal nr. 2 (73) a-b).

²⁹² Skjal nr. 2 (74) a-b).

²⁹³ Skjal nr. 2 (79) a-b).

²⁹⁴ Skjal nr. 2 (59) a-b).

september 1730 en þá virðist Íshóll hafa legið í eyði því að engin landskuld galst af jörðinni það árið.²⁹⁵

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi, er ná yfir tímabilið febrúar 1723–febrúar 1724, er Íshóll talinn meðal afbýla Laufáss:

Ishóll i Eide það ár galldst echert af .²⁹⁶

Í vísitasíu Laufáskirkju frá 1760 eru talin upp skjöl sem tilheyra kirkjunni og Laufásbæ. Meðal þess, sem minnst er á, er lögfesta fyrir Íshóli frá 1743.²⁹⁷

Í greinargerð séra Stefáns Halldórssonar um Laufásprestakall frá 1795 segir að síðastliðið vor hafi loksins tekist að byggja Íshól eftir að hann hafi staðið undanfarin tólf ár í eyði.²⁹⁸

Á manntalsþingi á Ljósavatni 13. maí 1799 var Laufáskirkjujörðin Íshóll árangurslaust boðin upp til ábýlis næstkomandi fardagaár en án árangurs. Aftur var hún árangurslaust boðin upp á manntalsþingi á Hálsi þremur dögum síðar.²⁹⁹

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hefur þetta um Íshól:

Jarðardýrleiki v hndr., eftir því sem kotið tíundast presti og fátækum.

Eigandinn beneficium Laufás, og er þetta kallað heimaland þess staðar, en liggur þó þaðan undir hálfu aðra þíngmannaleið.³⁰⁰

Síðar segir í Jarðabókinni að úthagarnir séu miklir og góðir.³⁰¹

Kirkjujörðin Íshóll tilheyrir Laufási samkvæmt jarðamatinu 1804 og er sögð 5 hundruð. Þar kemur einnig fram að sandfok ógni úthögum.³⁰²

Í jarðamatinu 1849-1850 er fjallað um Íshól. Þar kemur m.a. fram:

Ishóll heimastaðarland frá Laufási. ... Landrými mikið, málnytta ljeleg, til kosta má telja afrjettar part, til lítils aflags og hrossa haga. Okostir hættur í vestalagi og ágángur af afrjettarfje; ...³⁰³

Eftirfarandi er sagt um Íshól í lýsingu Eyjardalsár- og Lundarbrekkusókna árið 1840:

Íshóll er 5 hundruð. Þar er landgott og slægjur nokkrar en vetrarhart og hætt við landskemmdum af sandfoki á vetrum.³⁰⁴

²⁹⁵ Skjal nr. 2 (60) a-b. Íshóll er talinn til heimalanda kirkjunnar í greinargerð um Laufásprestakall frá 1782, sbr. skjal nr. 2 (61) a-b.

²⁹⁶ Skjal nr. 2 (121) a-b.

²⁹⁷ Skjal nr. 2 (84) a-b.

²⁹⁸ Skjal nr. 2 (62) a-b.

²⁹⁹ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.14).

³⁰⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 143.

³⁰¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls.

³⁰² Skjal nr. 2 (36) a-b.

³⁰³ Skjal nr. 2 (38) a-b.

³⁰⁴ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 101.

Jón Benediktsson á Stóruvöllum skrifaði Birni Halldórssyni prófasti í Laufási 23. janúar 1874 um hvort hann vildi hafa jarðaskipti á Heiðarhúsum og Íshóli. Í bréfi Jóns segir:

Eins og yður er kunnugt, þá liggur Laufáskirkju umboðsjörð yðar Íshóll, innst allra jarða hjer í Bárðardal, við afrjettarlönd okkar bárðdælinga. En af því þessi afrjettarlönd eyðileggjast árlega, af sandfoki, þá er hjer, að verða hinn mesti skortur á sumarhögum, fyrir gjeldfenað vorn. Líka höfum við opt óhagræði af ábúðinni á Íshóli með það, hvað afrjettarfje okkar styggist úr sínum högum, sem náttúrulegt er; og rennur fyrir það til byggða út í sveitina.³⁰⁵

Hann vonaðist til að prófasti þætti jarðaskiptin hagkvæm fyrir prestakallið og segir að Heiðarhús séu meiri og miklu vissari eign en Íshóll sem árlega gangi af sér af völdum náttúrunnar eins og „afréttarlönd“ Bárðdælinga. Prófastur skrifaði stiftsyfirvöldum 7. mars 1874 og mælti með jarðaskiptunum enda taldi hann að þau myndu hvorki verða Laufáskirkju til rýrðar eða óhagnaðar. Hann taldi Heiðarhús betra land eða í það minnsta vissara jarðnæði og væri að öllum líkindum miklu óhættara en Íshólslandi við því að eyðast og verða óbyggilegt af náttúrunnar völdum. Einnig benti prestur á að til óhagræðis væri að Íshóll væri í þrefalt meiri fjarlægð frá Laufási en Heiðarhús.

Í bréfi stiftsyfirvalda til landshöfðingja, frá 16. september 1874, samþykkja stiftsyfirvöld fyrir sitt leyti makaskipti á Laufáskirkjujörðinni Íshóli og Heiðarhúsum.³⁰⁶

Íshóll fór í eyði árið 1897.³⁰⁷ Jörðin var seld Ljósavatnshreppi 4. júní sama ár.³⁰⁸

Mörkum Íshólslands er lýst í „skrá yfir Afréttarlönd suður af Bárðardal vestan Skjálfandafljóts“ sem oddviti í Ljósavatnshreppi gerði í umboði hreppsnefndarinnar 23. mars 1904 og þinglesin sama ár. (Skráin í heild sinni er í kafla 5.24.3):

B. *Ishólsland*. (eign Ljósavatnshrepps) Takmörkin eru: Að austan: frá hólmanum í Ishólsvatni að Rangarósi, þá Rangá að línu þeirri sem liggur frá Galthól að Sjónarhól á Mjóadal sem er merkjalína að sunnan. Að vestan ræður Mjóadals á frá sjónarhól að merkjalínunni milli Íshóls og Litlutungu, að Norðan ræður Merkjalínan, sem talin er að sunnan í Litlutungu landamerkjum.³⁰⁹

Lögð hafa verið fram skjöl varðandi Íshól og Mjóadal sameiginlega vegna greiðslu lambsfóðra (prestslamba) af þessum eyðijörðum, sem prestur kallaði eftir um aldamótin 1900, en hreppsnefnd Ljósavatnshrepps færðist undan að greiða.³¹⁰

³⁰⁵ Skjal nr. 2 (181) a-c.

³⁰⁶ Skjal 2(191) a-b.

³⁰⁷ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 268.

³⁰⁸ Skjal nr. 4 (47).

³⁰⁹ Skjal nr. 4 (80) a-b.

³¹⁰ Skjöl nr. 33 (1-4).

Einnig hafa verið lögð fram skjöl varðandi leigu hreppsnefndar Bárðardalshrepps á Íshólstúni til slæгна árið 1912³¹¹ og tolla fyrir sauðfé og hross utansveitarmanna á Íshóli og Mjóadal árið 1919.³¹² Ákvað hreppsnefndin gjald fyrir sumargöngu hrossa og vetrararbeit, sumar- og vorbeit sauðfjár og naut í nauthaga.

5.20 Mjóidalur

Mjóidalur er sagður byggður árið 1812, þar sem áður var hið forna Mjóadalskot, sem nefnt er í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.³¹³ Þar stendur:

Mjóidalur kallast eitt dalland sem liggur fram frá Mýri og er almennings afrjettur Bárðardalshrepps fyrir vestan fljótið út að Djúpá, so sem sómast, hefur og brúkast til uppreksturs fyrir lömb og geldfje. Þessi almenníngur tekur alt austur í Skjálfandafljót fyrir framan bygðina so langt á fjall suður sem grös eru, og er þetta furðu víðáttu.

Króksdalur, sem nú kallast Smiðjuskógur, hefur áður verið eignaður Ljósavatni, en ekki notið þess so menn viti. Þessi dalur liggur í nefndum almenníngi.

Mjóadalskot og Holkot kallast tvö eyðiból á Mjóadal fyrir vestan ána, og sjást enn nokkur byggíngarmerki á báðum þeim, bæði tóftarústa og túngarða. Ekki má þessi eyðiból aftur byggja fyrir heyskaparleysi og so fjarska við bygðina.³¹⁴

Um Mjóadal segir í lýsingu Eyjardalsár- og Lundarbrekkusókna árið 1840:

Í Mjóadalnum, sem suður af Mýri liggur upp til landsins, stendur bærinn Mjóidalur, áður nefndur Mjóadalskot, hér um bil mílu sunnar en Mýri og er hjáleiga frá Mýri. Þar er landgott og víðslægt en frammar vetrarhart.

Í Jarðatali J. Johnsens frá 1847 segir svo um Mýri:

Hjá A.M., 1805 og nú hjá sýslumanni er jörð þessi talin 16 h. að dýrleika, og segir sýslumaður, að Mjóídalur (sem eigi er getið í jarðabókunum), sé afbýli frá Mýri, ómetið til dýrleika, og telur þar 1 kúg., en A.M. telur eyðihjáleiguna Hátún með Mýri.

Í jarðamatinu 1849-1850 er fjallað um Mjóadal. Þar kemur m.a. fram:

Mjóidalur byggdur úr Mýrar landi fyrir 36 árum en ómetin. ... Eingi á þurru helst af laufi, meiri partur lángsóktur og óviss, þar uppi er að blása eingi og

³¹¹ Skjal nr. 33 (6)

³¹² Skjal nr. 33 (7).

³¹³ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 100.

³¹⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 142. Sjá einnig Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 220.

hagbeitt, ... landrými er sámilegt og landkostir til málnytu og þrifa í betra lagi,
...³¹⁵

Í Nýrri jarðabók fyrir Ísland 1861 er Mjóidalur metinn sér til dýrleika, sagður 6 hundruð forn og 9,9 ný.³¹⁶

Haldið var opinbert uppboðsþing að Ljósavatni 21. maí 1880. Þar var jörðin Mjóidalur í Ljósavatnshreppi tilheyrandi dánarbúi Jóns Jónssonar seld hæstbjóðanda, Kristjáni Jónssyni á Úlfsbæ.³¹⁷

Pann 8. maí 1897 var útbúið landamerkjabréf fyrir Mjóadal. Því var þinglýst 29. júní sama ár:

Að austan skilur Mjóadalsá lönd Mjóadals og Íshóls. Að sunnan skilur Tungufellsá, svo Þvergil og síðast bein stefna úr því vestur á hágrjót, Mjóadalsland og almenning. Þaðan liggja svo merkin norður háfjallið, eptir því sem vatnsföll deila sveita milli, norður gegnt upptökum Syðri-Bótarár, sem að norðan skilur lönd Mjóadals og Mýrar.³¹⁸

Kristján Jónsson handsalaði landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jóni Ingjaldssyni eiganda 2/3 hluta Mýrar, Jóni Jónssyni ábúanda Mýrar og Karli E. Friðrikssyni vegna eiganda Íshóls.

Mjóidalur fór í eyði árið 1894.³¹⁹ Jörðin var seld Ljósavatnshreppi 4. júní 1897 eða um leið og Íshóll.³²⁰ Seljandi var Kristján Jónsson á Úlfsbæ í sama hreppi. Jörðin var sögð 9,9 hndr. að nýju mati. Engin hús fylgdu eða kúgildi, aðeins seld landeign jarðarinnar. Var tekið fram að seljanda bæri að annast um og afhenda löggilda merkjaskrá fyrir landeigninni innan loka júnímánaðar 1898.³²¹

Mörkum Mjóadalslands er lýst í „skrá yfir Afréttarlönd suður af Bárðardal vestan Skjálfandafljóts“ sem oddviti í Ljósavatnshreppi gerði í umboði hreppsnefndarinnar 23. mars 1904 og þinglesin sama ár. ((Skráin í heild sinni er í kafla 5.24.3):

C. *Mjóadalsland* (eign Ljósavatnshrepps). Takmörk þess eru: Að austan er Mjóadalsá frá syðri Bótará að Tungufellsá. Að sunnan ræður Tungufellsá að Þvergili, þá ræður Þvergil uns það þrýtur. Að vestan ræður bein stefna vestan við öll drög er liggja að Lambám og Grjótá að botni Syðri Botará [upphaflega skrifað: Botnár]. Að Norðan ræður syðri Botará [upphaflega skrifað: Botnár] að ósi hennar.³²²

³¹⁵ Skjal nr. 2 (38) a-b.

³¹⁶ Skjal nr. 4 (23).

³¹⁷ Skjal nr. 2 (207).

³¹⁸ Skjal nr. 2 (16) a-b.

³¹⁹ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 268.

³²⁰ Skjal nr. 4 (46).

³²¹ Skjal nr. 4 (84).

³²² Skjal nr. 4 (80) a-b.

5.21 Hjaltadalur ásamt Kambfellskjálka og Timburvöllum

Hjaltadalur er talinn í skrá yfir eignir Munkaþverárklosturs árið 1446.³²³

Í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar (1461–1510) kemur fram að Munkaþverárklostur eigi í Fnjóskadal:

hialltadal oc sollastade med badum dolunum.³²⁴

Í Sigurðarregistri, sem byrjað var að skrá 1525, er minnst á að Hjaltadalur sé eign Munkaþverárklosturs.³²⁵

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir Hjaltadal 20 hundruð að dýrleika, grasatekju litla og úthagana bjarglega og búgóða.³²⁶ Þá er Kambfells getið sem örnefni á Hjaltadal en þar segir:

Kambfell heitir örnefni á Hjaltadal hinumegin árinna. Það eru munnmæli að þar hafi bygð verið í fyrndinni. Engin sjást þess nú <merki>, nema fáeinar tóftaleifar ekki ólíkar fornu bæjarstæði. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er komið í skriðu, en heyskapur enginn.³²⁷

Í jarðabók Munkaþverárklosturs frá 1760 kemur fram að Kambfell er eyðihjáleiga Hjaltadals.³²⁸

Munkaþverárklostursjörðin Hjaltadalur er sögð 18 hundruð í jarðamatinu 1804 en einnig er nefnt að í jarðabókinni sé hún metin á 20 hundruð. Árstekjur af „afrétt“ eru 1 ríkisdalur og 32 skildingar. Einnig er nefnt í matinu að skriður skemmi úthaga.³²⁹ Jörðin Kambfell, Munkaþverárklostursjörð er í matinu sögð 7 hundruð. Búskapur hafi hafist þar fyrir fimm árum. Í matinu kemur einnig fram að skriður falli á úthaga.³³⁰

Sveinn Sölvason lögmaður og Munkaþverárklosturshaldari gaf Jóni Péturssyni á Reykjum leyfi fyrir heyskap á Timburvalladal 24. júní 1773. Í leyfinu segir hann hafa orðið þess áskynja að einhverjir af klausturlandsetunum brúki slægjur og heytak á Timburvalladal sem liggi fram úr Fnjóskadal. Þar sem hann viti ekki til þess að Timburvalladalur tilheyri nokkurri annarri jörðu heldur einungis Munkaþverárklostri þá leyfi hann Jóni á Reykjum að slá og heyja þar upp á nokkra hesta. Leyfi þetta gefi Jóni þó ekki heimild til þess að banna öðrum nauðstöddum landsetum Munkaþverárklosturs að gera slíkt hið sama eftir tiltölu.³³¹

³²³ Skjal nr. 2 (99).

³²⁴ Skjal nr. 2 (102).

³²⁵ Skjal nr. 2 (114).

³²⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 86.

³²⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 86.

³²⁸ Skjal nr. 2 (136).

³²⁹ Skjal nr. 2 (37) a-b.

³³⁰ Skjal nr. 2 (37) a-b.

³³¹ Skjal nr. 2 (32) a-b. Sveinn Sölvason hélt Munkaþverárklostur frá 1759 og til dauðadags 6. ágúst 1782, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár* IV, bls. 377.

Pórður Björnsson sýslumaður var staddur á Kambfelli 4. september 1804 ásamt sex bændum úr sveitinni til þess að verðleggja jörðina til tíundar- og skuldaútsvars en hún hafði verið byggð á fimmta ár eftir að hafa legið í eyði meira en öld. Viðstaddir voru einnig prestur og hreppstjóri sem fjárhaldsmenn hluta af tíundargreiðslunum. Á jörðinni, sem tilheyrði Munkaþverárklaustri, var ekkert afgirt tún og aðeins lítill hluti, u.þ.b. dagsláttur að stærð, í kringum húsin hafði verið sleginn og hafði gefið 10 bagga heys að sögn ábúanda. Túnstæði, sem rækta mætti með tíð og tíma, var nokkurn veginn slétt og lá ekki óhentuglega. Jarðvegurinn var hins vegar hörð og blönduð leirjörð sem þarfnaðist mikils og góðs áburðar til þess að þar sprytti gras. Því næst skoðuðu þeir engjarmark og útheyskap Kambfells um allt það svæði sem jörðin náði til. Vestan undir hnjúk þeim sem býlið stóð undir, u.þ.b. fjórðung þingmannaleiðar fram til fjalls frá bænum, fundu þeir mýrlendi, Sláttugilsmýrar kallað, sem notað var og nota mætti til slægna en í meðal grasári fengjust þar 15 hestar af heyi. Annað engi var ekki að fá þeim megin hnjúksins en austan við hann og í honum utanverðum fékkst ekki annað slægjuland en nokkrar lágur, jarðgeirar og bollar sem reittir voru innan um víði og grjót. Þaðan var ekki að fá nema lítið á hverjum stað enda bæði slitrótt, örðugt og langsótt en samanlagt gerði það þó 9-10 hríshesta í meðalgrasári. Í því landi, sem Kambfelli yrði lagt til og afmarkaðist að vestanverðu af Hjaltadalsá en að austan af Timburvallaá, var ekki annan heyskap að finna en þegar var getið. Meðan kotið lá í eyði var landið notað til „afréttar“. Önnur hlunnindi jarðarinnar voru nokkur grasatekja á báðum dölunum, sæmileg útibeit á vetrum og landgæði til búsmala en torfrista er sögð ill.

Það var álit skoðunarmanna að jörðin eins og henni var lýst gæfi ekki af sér meira hey en fóður fyrir 18 ær og 1 hest en ekki veitti af a.m.k. 3 hestum til þess að geta nýtt sér hinn örðuga og léttvæga heyskap. Þeir töldu því athugandi hvort ekki væri hægt að leggja jörðinni til heyskap eða engjaítak af nærliggjandi jörðum. Fram kom að á Timburvalladal, austan við ána, lægju mýrar sem notaðar hafi verið til slægna, oftast af ábúendum næstu jarðar, þ.e. klausturjörðinni Sörlastöðum. Þó að enginn hafi átalið umrædd not þá töldu menn að mýrarnar tilheyrðu ekki Sörlastöðum. Þær væru hins vegar svo víðáttumiklar að ábúandi Sörlastaða áleit sér skaðlaust að gefa eftir þriðjung þeirra, þ.e. þann hluta sem syðstur lægi. Þetta töldu skoðunarmennirnir nauðsynlegt að legðist Kambfelli til slægna en með því myndi ábúandinn ávallt fá rúma 20 hesta af nytgæfu heyi í meðalgrasári þó í fen og um langan veg væri að sækja. Þeir úthlutuðu því Kambfelli þessu engjapláss árlega til slægna hér eftir en geymdu þó Sörlastöðum rétt þeirra ef nefnt engjarmark kæmi til með að reynast vera innan takmarka þeirra. Sameiginleg ályktun og verðlagning var svohljóðandi:

Klaustur Jördunni Kambfelli skal hér epter tilheýra það Land sem liggur í Tungu þeirri er bærenn stendur í, og afmarkast af Hialltadalsá að vestan, og Tymburvallna á að austan, allt til þess þær renna samann að nordannverdu.

Skal þetta land fylgja Kambfelli, þess ábúanda til allra löglegra nytja, framm til mela og hér að auki þridjungur ofannefndra myra fyrir austann Tymburvallna á til Slægna, epter ádursogdum Skilmálum, og soleides er Jördenn Kambfell taxerud af oss fyrir Sjö hundrud til Tyunda afgjalds, enn Landskulld svarest af henni hérepter 2rdr Courant. Enn kúgilldi synest epter framann upplýstu ófært að setja að so stöddu [að-stöddu, ofan línu] sokum Heyskaparleises. Enn skyllde ofannefndur Eingjapartur austann framm á Dalnum ecki géta tilheýrt Jördunni, þá gangi nidur virding hennar til Tyundar um Tvö hundrud og landskulld epter tiltölu.³³²

Að endingu krafðist ábúandi Sörlastaða þess að gripir sínir mættu óhindraðir njóta göngu fyrir vestan Tymburvallaá í hinu nýúthlutaða Kambfellslandi eins og tíðkast hafði fram til þessa. Það þótti sanngjarnt svo lengi sem heyskapur Kambfellsábúanda skemmdist ekki við það sem þótti ólíklegt því að landið var svo víðáttumikið.

Þann 16. júlí 1819 var Þórður Björnsson sýslumaður til staðar í Hjaltadal að beiðni ábúanda Munkaþverárklausturjarðanna Hjaltadals og Tungu til þess að álíta landbrot og skemmdir sem Hjaltadalur og nærliggjandi eyðikot Kambfell urðu fyrir í stórríningum þann 11. júlí 1818. Ábúendur vildu fá afgjöld jarðanna lækkuð í samræmi við rýrnun landgæða. Sýslumaður útnefndi álitsmenn og var riðið á landið undir leiðsögn Árna Dínussonar í Hjaltadal. Staðháttum lýstu þeir þannig:

Mestallt land sem tilheyrir Jördunne Hjaltadal, liggur sudur frá bæ, frammeptir einsnefndum Dal, fyrir vestann ána. Þetta land, sem liggur í brattri Fjallshlýd, hefir leingi að undanfögnu vered Skridum og jardnámi underped, sem nóg síást merki til; enn sjerilagi hafa þar, ofann ummgétenn Dag, framhlauped 12 Skridur, stærri og minni, flestar frá Fjallsbrún og ofanná Undirlendi, edur ofann í á, hvörjar burtteked hafa það lited af Slægjulandi, sem fannst í þessu takmarki, enn sjerilagi mikid hagbeitar land, sem ádur var notad fyrir Búsmala frá Hjaltadal, bæde Sumar og Vetur. Hjer greint land liggur á milli bæarins, og sokalladra Stífluhóla; enn fyrir framann nefnda hóla, hvar einkanlegast var Hjalltadal tilheyrande land fyrir Afréttarpening, líka til nockurrar grasatekju, má mestöll fjallshlídinn, fyrir vestann ána, fram til mela, segjast kominn í grjótskridur og Jarðföll, enn Undirlendi í aur, grjót og Sand, að undanteknum litlum Jarðgeirum og Lauftorfum, sem epter standa hjer og þar. Epter Hjaltadals ábúanda Sögn, sem af kunnigum meinast sannferdug, gjörer túnid þar, í medal-grasári 1 ½ kyrfódur af Tödu, enn úteingi allt 30 til 40 hesta heýs.³³³

Álitsmenn vissu af snjóflóði sem hafði fallið á Hjaltadal árið 1738 og eyðilaggt tún og land, brotið bæinn og banað fólki og gripum. Það hafi orðið til þess að

³³² Skjal nr. 2 (141) a-b.

³³³ Skjal nr. 2 (145) a-b.

landskuldin var lækkuð um helming, þ.e. í 60 álnir, sem sé of hátt miðað við núverandi ástand jarðarinnar.

Skemmdirnar höfðu valdið því að Kambfell, sem átti land á austanverðum Hjaltadal, lagðist í eyði vorið áður. Ástandi jarðarinnar lýstu álitsmenn þannig:

Tún skjækilleinn, umm kríng kofana, hefir á nærstu árum, géfid af sjer allt að 20 böggum heýs, enn örskammt fyrir sunnan hann hafa falled í fyrra 2ær stórar Skridur, nærfeldt hvör vid adra, frá Fjallsbrún ofann að á, hvörra hin ytri tók af grundarpart, ádur notadann til heyreitíngs; auk þessara tók sig upp Skrida, ofarlega í Fjallinu, sem stefndi á bæar kofana, enn standsade í fiállshlíðinni; þó faeinar Skridur hafi falled frammepter eýstri Dals hlíðinni, allt að móts vid Stífluhóla, taka þær egenlega þar til, því fyrer framann þá er so að segja gjörvallur Jarðvegur í hlýðinni frammhlaupinn, og af þeim Landbrotum hreint aftekinn sá litli heýskapur, sem kotinu tilheyrdi á sokölludum Sláttugilsmýrum, og að ödru leyti beitar- og Afréttar-land þar frammfra enn í austannverdum Kambfells hnjúk hafa ecki stór felldar Skridur falled.³³⁴

Ólíklegt var talið að þær skemmdir, sem landbrotin höfðu valdið, myndu ganga aftur í nálægri framtíð. Einnig töldu álitsmenn ólíklegt að kotið Kambfell myndi nokkurn tíma byggjast upp aftur svo gagn væri að. Ábúandi Hjaltadals, sem hafði nýtt land Kambfells síðan það lagðist í eyði, óskaði að það yrði lagt til Hjaltadals og sú ráðstöfun yrði varanleg en fyrir það væri hann reiðubúinn að greiða 70 álna leigu.

Það var sameiginleg niðurstaða álitsmanna að skaðann, sem Hjaltadalur hafði orðið fyrir, mætti meta til 20 álna sem væri þriðjungur af landskuld jarðarinnar. Einnig töldu þeir að 50 álnir væru of há leiga fyrir Hjaltadal jafnvel þó að land Kambfells legðist til. Því það, sem væri jörðinni helst til ágætis, nefnilega landið á dalnum fyrir framan, væri að mestu tapað fyrir búpening og geldfé og gæfi ekki sumarhaga fyrir meiri „afréttarpening“ en um 200 lamba og kinda eftir venjulegri tiltölu, auk bóndans kvíffjár.

Útdráttur úr úttektabók vesturhluta Munkaþverárklaustursjarða var lagður fram í aukarétti að Grund í Eyjafirði 26. janúar 1825 og vitnar Gunnlaugur Briem sýslumaður að uppskriftin sé samhljóða frumritinu. Úttektin fór fram 10.-11. september 1824 og aftan við skoðunargerð er getið eigna sem ekki komu fram í úttektinni sökum fjarlægðar þeirra frá klaustrinu. Þar á meðal er eyðijörðin Kambfell í Fnjóskadal með tilheyrandi „afrétt“.³³⁵

³³⁴ Skjal nr. 2 (145) a-b.

³³⁵ Skjal nr. 2 (128), sbr. skjal nr. 2 (192) a-b.

Björn Jónsson, umboðsmaður vesturhluta Munkaþverárklosturs, byggði Árna Dínussyni Hjaltadal ásamt eyðijörðinni Kambfelli og undirliggjandi „afrétt“ með byggingarbréfi dagsettu 30. mars 1825.³³⁶

Sigurður Árnason, prestur á Hálsi segir í sóknalýsingu sinni árið 1839:

Fram af Fnjóskadal liggja til öræfa þrjú afdalir sem fjöll aðskilja, eins og kortið sýnir. Hinn austasti er hér um 2/3, miðdalurinn ca. ½ og sá vestasti full mæling þingmannaleiðar. Þeir eru hafðir fyrir afréttarlönd geldfjár og næst byggðum fyrir búsmala.

Milli austari dalanna stendur hátt fjall, Kambfellsnjúkur nefnt. Stóð þar fyrir skömmu norðvestan undir kot eitt að nafni Kambfell, sem eyðilagðist vegna skriðufalla á tún og engi. ...

Miðdalurinn, Hjaltadalur, heyrir og til einsnefndri sama klosturs [Munkaþverár] jörð, en Timburvalladalur, sá austasti, Sörlastöðum að austanverðu, en að vestan fyrrum Kambfelli, sem nú er lagt undir Hjaltadal.³³⁷

Á manntalsþingi á Hálsi 22. maí 1846 var lesin upp skoðunargjörð um hvað margt fé mætti að skaðlausu taka í „Hjaltadalsafrétt“. Inntaks er ekki getið að öðru leyti en því að fjöldinn, sem álitíð var að hægt væri að taka, var 1.200 fjár.³³⁸

Jarðamatið 1849-1850 segir Hálshrepp mega kallast sjálffæran að „afréttarlandi“ og jörðunum innst í dalnum, Sörlastöðum og Hjaltadal, talið „afréttarland“ til kosta.³³⁹ Sörlastaðir eru sagðir hafa „afréttarhlunnindi“ en um Hjaltadal er eftirfarandi:

landrými mikið og geldfjár upprekstur til góðra hlunninda.

Einnig segir um Hjaltadal í jarðamatinu 1849-1850:

Hjaltadalur nú 20 hndr að dyrleika. ... Eingi að meiraparti lángsokt, líka slitrótt, meira á þurru, og sæmilega heýgott og vídatta talsverd. Landkostir til allra afnota í medallagi; landrými mikid og geldfjár upprekstur til góðra hlunninda. ...³⁴⁰

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir Kambfell hafa staðið austan Hjaltadalsár, beint móti Hjaltadalsbæ. Byggð hafi hafist þar að nýju á seinni hluta 18. aldar og vitað fyrir vísu um þrjú bændur, sem þar bjuggu. Árið 1818 gerði ægilegar úrkomur með fádæma skriðuföllum í framdölum. Kambfellsbóndi gekk upp í fjallið og sá sprungu í brúninni yfir bænum og flýði jörðina næsta vor. Síðan hafi ekki verið búið þar. Jón nefnir einnig tvö selstæði Kambfellsmeigin í Hjaltadal, Bjarnarsel, skammt fyrir sunnan

³³⁶ Skjal nr. 2 (137).

³³⁷ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 54

³³⁸ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.39).

³³⁹ Skjal nr. 2 (39).

³⁴⁰ Skjal nr. 2 (39) a-b.

Kambfell, og Smáhólasel, sem sé nokkru norðar en Stíflhólar austan ár. Engar sagnir fylgi þessum tóftum.³⁴¹

Einnig segir Jón Sigurðsson í Yztafelli Timburvallabæ hafa staðið sunnanvert undir norðurhyrnu Kambfells, og jörðina hafa verið stóra og landrúma. Árið 1868 hafi verið byggður þar bær, en byggðin aðeins staðið fá ár.³⁴² Hann segir engar sagnir um eyðibýli innar á Timburvalladal vestan ár, en utar hafi verið Tungufell, austan undir norðurhala Kambfells. Þar sjái glöggt til bæjartóttu og vallargarðs, en enginn viti, á hvaða öld byggt var.³⁴³

Mál Jóns Gunnlaugssonar á Sörlastöðum og Ara Sæmundssonar klausturhaldara á Munkaþverá, vegna klausturjarðarinnar Hjaltadals, fór fyrir sáttanefnd á Akureyri 3. október 1860. Sættum var komið á og lofaði Jón á Sörlastöðum m.a. að hann skyldi sleppa öllu tilkalli til landsins vestan Timburvalladalsár. Nánari umfjöllun er að finna um málið í kafla 5.15 um Sörlastaði.³⁴⁴

Ráðist var í að semja lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs í Hálshreppi og er hún dagsett 1. maí 1878. Í lýsingu Hjaltadals segir að heima sé lítið en grasgott engi. Hins vegar sé fram á „Hjaltadalsafreitt“ hafður og megi hafa töluverðan heyskap en mjög erfitt sé að sækja hann þangað vegna fjarlægðar. Landrými er mikið fram til dala og töluvert „afreitarland“ fylgir jörðinni. Vetrararbeit er góð í góðum árum en í harðindavetrum er mjög snjóþungt og vorhart.³⁴⁵

Landamerkjabréf fyrir Hjaltadal var útbúið 16. janúar 1883. Því var þinglýst 18. júní 1884 án mótmæla:

Að austan ræður Timburvallaá.

Að norðan merkjagarður, er liggur miðja vegu milli Snæbjarnarstaða og Hjaltadals.

Að vestan ræður Fjallið.

Að sunnan eru Örafi.³⁴⁶

Stephan Stephensen umboðsmaður skrifaði undir landamerkjabréfið. Sigurgeir Hallgrímsson og Benedikt Sigurðsson í Hjaltadal skrifuðu undir 21. febrúar 1883 sem og Bjarni Davíðsson á Snæbjarnarstöðum og S. Bergvinsson á Sörlastöðum.

Benedikt Sigurðsson ábúandi í Hjaltadal skrifaði sýslumanni 3. apríl 1891 og óskaði eftir að fá ábýlisjörð sína keypta. Hann bað sýslumann ennfremur um að afla álits umboðsmanns jarðarinnar. Í lýsingu jarðarinnar, sem gerð var 6. júní 1891, kemur m.a. eftirfarandi fram:

³⁴¹ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 153.

³⁴² Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 134.

³⁴³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 154.

³⁴⁴ Skjal nr. 2 (132).

³⁴⁵ Skjal nr. 2 (133).

³⁴⁶ Skjal nr. 2 (9) a-b.

Jörðin á afrjettarland fyrir 1200 fjár, innan um það eru aðalslægjur jarðarinnar, reitingssamar og fjarlæggar; en með nægum vinnukrafti má fá af þeim 140 hesta af heyji árlega. Búfjárhagar eru nægjir, en lyggja ásamt afrjettarlandi fyrir skémdum af skriðuföllum og snjóflóðum. Útbeit er kjarngóð, þegar til hennar nær, en notast opt illa fyrir stórviðrum, sem líka valda skémdum á þökum og veggjum á húsum jarðarinnar; einnig miklum uppblástri á landi hennar, einkum því er næst lyggur túni.³⁴⁷

Stephan Stephensen umboðsmaður Munkaþverárklosturs skrifaði sýslumanni 16. maí 1891 og lýsti þeim jörðum sem ábúendur Munkaþverárklostursjarða höfðu óskað eftir að kaupa. Þar kemur m.a. fram að Hjaltadalur hafi óþrjótandi land og miklar slægjur en sumar séu í fjarska.³⁴⁸ Ekki varð af sölunni að því sinni.

Vegna fyrirhugaðrar sölu eyðjarðarinnar Hjaltadals fór fram virðing á henni þann 13. mars 1911. Virðingarmenn segja að flest bendi til þess að jörðin leggist endanlega í eyði enda sé leitað kaups á jörðinni með það eitt fyrir augum að Hálshreppur fái umráð þess „afréttarlands“ sem henni fylgi. Fram kemur að jörðin hafi verið í eyði síðastliðin þrjú ár en fyrsta árið hafi nytjar hennar verið leigðar en síðastliðin tvö ár hafi Hálshreppur haft jarðarnytjarnar á leigu. Öll þrjú árin, sem jörðin hefur legið í eyði, var reynt að útvega ábúendur en án árangurs og er ástæðan sögð lega jarðarinnar og margskonar erfiðleikar en þar er m.a. óhemju veðrasamt. Í virðingargerðinni segir enn fremur:

Jörð þessi liggur innst í Fnjóskadalnum og gengur þar inn af afréttardalur, samnefndur henni, og líka heyrir henni til Timburvalladalur vestan megin, sem er afréttardalur austan við Hjaltadalinn. Landrými er þannig geysimikið, og sauðland gott. Heyskap hefir og verið hægt að fá all mikinn með því að sækja hann afar langt, inn alla afréttina.³⁴⁹

Um framtíðarafnot jarðarinnar segja virðingarmenn að ekki verði annað séð en þau verði sáralítill önnur en upprekstur sauðfjár í „afréttina“ vegna þess hversu afskekkt jörðin er. Það séu aðeins tvær nálægustu jarðirnar, Snæbjarnarstaðir og Sörlastaðir, sem hugsanlega geti notað slægjurnar og beitina þar. Það hafi líka verið gert undanfarin tvö ár en ástæðan er tvíþýli á Sörlastöðum sem veldur því að sú jörð er fullsetin. Þar sem annað býlið muni leggjast af í vor telja þeir litla þörf fyrir slægju-eða beitarnytjar af Hjaltadalslandi enda rýrni túnnytjar fljótt, fari í órækt og eyðist af „afréttarfé“. Upprekstur fjár í Hjaltadalsland telja þeir, með hliðsjón af reynslu undanfarinna ára, um 15 hundruð árlega. Þriggja ára gjald sé tekið fyrir hverja kind en að frádregnum kostnaði við „afréttarumsjón“, grenjapössun, fyrirstöðu o.s.frv. eru árlegar tekjur af landinu í hæsta lagi 30 kr.

³⁴⁷ Skjal nr. 2 (187).

³⁴⁸ Skjal nr. 2 (184).

³⁴⁹ Skjal nr. 2 (174).

Virðingargerðin var send Péttri Jónssyni á Gautlöndum umboðsmanni Norðursýslujarða og er umsögn hans dagsett 22. desember 1911. Þar kemur m.a. fram þegar hreppsnefnd Hálshrepps fékk Hjaltadal með núverandi leigumála 1909 þá hafi hreppsnefnd annars hrepps sótt um jörðina með sama afgangi. Umboðsmaður er ósammála virðingarmönnunum um þá upphæð sem þeir verðlögðu Hjaltadal á. Hann segir að vissulega séu tún og heimaengi jarðarinnar, sem full þörf væri á að nota frá næstu jörðum, mjög heyskaparlítill. Ef hins vegar væri sett „afréttargirðing“ sunnan við tún Hjaltadals, sem ekki væri vanþörf á fyrir nærliggjandi jarðir og svaraði vel kostnaði, mætti viðhalda túni og engjum til slægna. Einnig liggi þrír dalkjálkar fram nyrst í landi Hjaltadals og sé sjaldgæft að ekki sé góð vetrarþétt á einhverjum þeirra sem gæti nýst nærliggjandi jörðum. Loks séu slægjur suður í landinu þar sem „afréttarfé“ gangi, sem nota mætti að einhverju leyti frá öðrum jörðum og séu þær engu meira verðar nú fyrir afréttarfé en verið hafi þegar þær hafa verið mikið notaðar. Umboðsmaður bendir á þó svo að þeir, sem næstir búa, geti haft mikilsverð not af Hjaltadal sé það ekki trygging fyrir því að þeir vilji borga raunvirði þeirra þar sem þeir eru einir um hituna. Hann segist ekki sjá neitt verulega athugasvert við það þó sveitarfélagið fái jörðina með góðum kjörum þar sem „afréttarlandið“ sé best komið í höndum þess.

Pétur umboðsmaður gefur einnig umsögn um Snæbjarnarstaði og telur verðið full lágt hjá virðingarmönnunum. Hann segir að virðingarmennirnir bendi á ágang „afréttarfjár“ en tiltölulega auðvelt sé með samtökum að stífla þann ágang með „afréttargirðingu“. Yrði það gert hefðu Snæbjarnarstaðir þægilegan aðgang að gripahaga, vetrarþétt og slægjum í Hjaltadalslandi norðan við umrædda girðingu.

Stjórnarráði seldi Hálshreppi Hjaltadal og er afsalið dagsett 21. október 1912.³⁵⁰

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Hjaltadals hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Hjaltadal eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Landið er geysimikið, bæði sjálft heimalandið og afréttardalir, sem fylgja. Kjarnagott, sauðland hið bezta og vetrarþétt þar í bezta lagi. Nú sem stendur, er jörðin notuð sem upprekstrarland. Upprekstrartekjur um 50 krónur. Auk þess nokkur slægjunot, frá næstu bæjum. Hjaltadalur var innsti bær í F<n>jóskadalnum, 3 km innar en Snæbjarnarstaðir.³⁵¹

Sala Hálshrepps á jörðinni til bænda á Snæbjarnarstöðum og Sörlastöðum virðist ekki hafa verið þinglesin, en 27. ágúst 1950 var gerð yfirlýsing um skipti Hjaltadals milli síðarnefndu jarðanna.³⁵² Yfirlýsingin er svohljóðandi:

³⁵⁰ Skjal nr. 2 (174).

³⁵¹ Skjal nr. 2 (43).

³⁵² Skjöl nr. 4 (42) og 4 (43) a-b.

Við undirritaðir eigendur eyðingarinnar Hjaltadals í Hálshreppi í Suður Þingeyjarsýslu höfum komið okkur saman um að skipta henni á milli okkar þannig:

Jón Ólafsson á Snæbjarnarstöðum á Hjaltadal, vestan Hjaltadalsár og Krókana, vestan fyrsta Hrauntungufjalls.

Ólafur Pálsson á Sörlastöðum á Hjaltadal austan Hjaltadalsár og Austur Krók og Timburvalladal, vestan Timburvalladalsár.

Landamerkin eru norðan í miðju fyrsta Hrauntungufjalli.³⁵³

Hjaltadalshluti Snæbjarnarstaðabónða var seldur Hálshreppi ásamt Snæbjarnarstöðum 24. júní 1958.³⁵⁴ Sá hluti Hjaltadals, sem féll undir Sörlastaði, mun vera kallaður Kambfellskjálki. Þann hluta seldi eigandi Sörlastaða Þórðarstaðabónða 23. júlí 1955.³⁵⁵ Þar er eftirfarandi sagt um landamerki:

Að austan og sunnan háfjöll, að vestan í miðja fyrstu Hrauntungu, síðan Hjaltadalsá, að norðan lína um hæstan Kirkjuhól í norðvesturhorn Kambfellsahnjúks.

Þórðarstaðabóndi seldi Hálshreppi Kambfellskjálka með sömu landamerkjalyfingu 9. maí 1966.³⁵⁶

Að sögn Jóns Sigurðssonar í Yztafelli er Hjaltadalur mikil jörð að landi og hafði nytjar inn um allan dal. Síðasti ábúandi hafi flutt þaðan árið 1908. Jón getur nokkurra tófta á Hjaltadal vestan ár, Grænutóttu, 4 km sunnar Hjaltadal og Stíflhólasel, nálægt 2 km sunnar Grænutóttum. Um þær séu engar sagnir. Nálægt 10 km suður frá Hjaltadalsbæ séu miklar, sléttar mýrar, nefndar Bæjarstæðismýrar, sem liggja um 400 m yfir sjó og þó góðar engjar. Þar hafi oft verið heyjað á seinni öldum. Fólk í Hjaltadal muni skömmu eftir aldamótin 1800 hafa legið þar við grös. Þá voru tóttir enn svo glöggar þar, sem hét Bæjarstæði, upp við fjallið, að tjaldað var brekánum yfir eina tóttina. Þjó grasafólkið þar. Gerði mikla rigningu og fór fólk heim, en þegar um var vitjað, hafði skriða hlaupið yfir tættur og farangurinn.³⁵⁷

5.22 Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár

Engar heimildir eða sagnir virðast um býli eða selstöður á austanverðum Bleiksmýrardal, inn frá Tungu.³⁵⁸

Halldór Loftsson prestur gaf Grundarkirkju í Eyjafirði 8. desember 1403. (Ekki kemur fram hvorum megin Fnjóskár þetta er):

³⁵³ Skjal nr. 22 (4).

³⁵⁴ Skjal nr. 21 (4).

³⁵⁵ Skjal nr. 22 (5).

³⁵⁶ Skjöl nr. 4 (49) a-b og 22 (6).

³⁵⁷ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 152-153.

³⁵⁸ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 149-150.

lx. yxnaRekstur j bleiksmýrardal.³⁵⁹

Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar var tekin saman árið 1461 og á næstu áratugum (1461-1510). Þar kemur fram að Munkaþverárklausur eigi í Fnjóskadal:

bleiksmýrardalr allr firir avstan aa. jardareign med ollum gædvum a mille soluagils oc seyru þeirrar sem ofan fellr vm mitt brunagerde.³⁶⁰

Óvíst er hvort síðari setningin í tilvitnuninni á við jörðina Brúnagerði eða Bleiksmýrardal.

Í Sigurðarregistri er það hins vegar orðað svo að Munkaþverárklausur eigi:

bleiksmýrardal fyrir austan áá med jardar eign og ollum giædum áa milli soluagils og seyru þeirrar er fellu ofan vm mitt hraunagerdi.³⁶¹

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir um Munkaþverá árið 1712:

Afrjettarland liggur undir klaustrið, Bleiksmýrardalur austan framm, er liggur fram frá Fnjóskadal. Þángað er rekið á sumur hross, og hefur so áður venja verið.³⁶²

Ekki verður séð, að Jarðabókin minnst á nýtingu klausturjarða á Bleiksmýrardal. Hið sama er að segja um sýslu- og sóknalýsingar Eyjafjarðarsýslu, sem gerðar voru á vegum Hins íslenska bókmenntafélags um 1840 eða síðar.

Hins vegar kemur fram í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns í umfjöllun um Illugastaði árið 1712:

Afrjettarland á kirkjan eður jörðin fram úr Fnjóskadal hálfan Bleiksmýrardal fyrir framan klausturlandið. Engin not hefur nú jörðin þessa afrjettar, en ýmsir láta þángað hesta sína í leyfisleysi.³⁶³

Um þessa eign Illugastaðakirkju urðu síðan málaferli um miðja 19. öld sem síðar verður vikið að.

Sýslumaður (varalögmaður) bauð íbúum í Fnjóskadal Munkaþverárklausurs „afréttardali“ fyrir billegan lambatoll, nefnilega hálfan Bleiksmýrardal, Timburvalladal og Hjaltadal á manntalsþingi að Hálsi 30. maí 1722: Hvar til allir sameiginlega svöruðu að þeir lambatollana fyrir næstliðið og komandi ár við sýslumanninn ánægjanlega forlíka vilja.³⁶⁴

Þriðjungur Bleiksmýrardals austan Fnjóskár var heimaland Tungu í Fnjóskadal en ábúendur í Tungu höfðu nýtt hina tvo þriðjunga dalsins eins og kemur fram í

³⁵⁹ Skjal nr. 2 (85).

³⁶⁰ Skjal nr. 2 (102).

³⁶¹ Skjal nr. 2 (114).

³⁶² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, bls. 288.

³⁶³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 83.

³⁶⁴ British Library Add 11096. Dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724, bl. 219v-222v.

álitsgerð sýslumanns og skoðunarmanna 16. júlí 1819, en miklar skemmdir urðu á Tungu í stórrígingum 11. júlí 1818. Þar segir:

Rydum vjer framm, fyrer vestann Fnjótská, á sokalladann Bleiksmýrardal, til ad géta þess betur sjed og skodad þaug Spjöll og Landbrot, sem nefndann dag skédu á tjedrar Jardar bithaga og afréttarlandi, hvör vjer fundum ad vera soleidis: Frá gamallri Tíd hefir það vered venja, ad hjerumm 10 til 14 bændur i Fnjótskadal hafa árlega feinged afrétt, fyrer lömb sín og gélldfé, hjá ábúendum Túngu, hvörjer sjerilagi hafa leigt tvo þridjunga af Bleiksmýrardals austare kjálka, enn sá eine þridjungur, sem nærst liggur byggdinni, fyrir austann Fnjótská, heim frá so nefndum Hamarslæk, er Jördinni afskamtað heimaland; þessa lands fremste og betste Partur, ...³⁶⁵

Útdráttur úr úttektabók vesturhluta Munkaþverárklostursjarða var lagður fram í aukarétti að Grund í Eyjafirði 26. janúar 1825 og vitnar Gunnlaugur Briem sýslumaður að uppskriftin sé samhljóða frumritinu. Úttektin fór fram 10.-11. september 1824 og aftan við það, sem skoðað var, er eigna getið sem ekki komu fram í úttektinni sökum fjarlægðar þeirra frá klaustrinu. Þar á meðal er „afréttarland“ á Bleiksmýrardal sem liggur næst klausturjörðinni Tungu í Fnjótskadal en vegna náttúrlegra orsaka hefur enginn notað það í langan tíma.³⁶⁶

Á manntalsþingi á Ljósavatni 17. maí 1841 var lesið upp bréf A. Sæmundssonar klausturhaldara, dagsett 22. apríl 1841, um útmælingu og aðra álitsgjörð yfir part Munkaþverárklosturs á Bleiksmýrardal öllum hlutaðeigandi til umhugsunar. Inntak bréfsins er ekki tilgreint.³⁶⁷ Klausturhaldarinn lét lesa annað bréf á manntalsþingi á Hálsi 19. maí 1841. Það fjallaði um útmælingu og álitsgjörð til þess að setja niður nýlendur á þeim hluta Bleiksmýrardals sem tilheyrði Munkaþverárklostri svo að viðkomandi aðilar gætu undirbúið sig.³⁶⁸ Bændum á Svalbarði var tilkynnt um fyrirhugaða áreiðargjörð á Bleiksmýrardal á manntalsþingi þar 22. maí 1841.³⁶⁹

Var þetta í framhaldi af umsókn Höskulds Jónssonar (1792-1863) til rentukammers um að mega byggja á Bleiksmýrardal, en hann fékk afsvar árið 1842.³⁷⁰

Við áreiðargerð 16. júlí 1841 mætti m.a. Kristján Jónsson á Illugastöðum. Taldi umboðsmaður hann gagnkunnugan og vildi taka tillit til þess að Kristján meinti sig hafa einhvern rétt til Bleiksmýrardals að austanverðu. Var kannað land fyrir framan Hamarslæk, þar sem hluti Munkaþverárklosturs var álitinn byrja. Á svonefndri Bleiksmýri fannst engin afgerandi hindrun móti nýlendubyggingu, þar var túnstæði, slægjuland, bæjarstæði, vatnsból, velta til byggingarinnar og ekki

³⁶⁵ Skjal nr. 2 (146) a-b.

³⁶⁶ Skjal nr. 2 (128), sbr. skjal nr. 2 (193) a-b.

³⁶⁷ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.29)

³⁶⁸ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.31)

³⁶⁹ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.32).

³⁷⁰ Blanda. Fróðleikur gamall og nýr III, bls. 29-30.

stórkostleg snjóflóðahætta úr fjallinu fyrir ofan. Vegurinn frá byggð og fram á Bleiksmýri var álitinn 3 mílur, en mjög tæpur og hættulegur víða, svo að ófært mátti álíta með flutning, en illskárra virtist að vestanverðu við Fnjóská. Umboðsmaðurinn bað bókað, þó að nýlendustofnun væri möguleg á þessum stað, væri hún samt óstofnandi fyrir fátækling, sem ekki kynni almennustu og mest áriðandi sveitar- og landvinnu, en Höskuldur Jónsson á Ráeyrarkoti væri sagður fullkomlega ókunnandi að slætti. Áreiðarmenn álitu ógerandi að reyna nýbyggingu á Bleiksmýri nema fyrir efna- og dugnaðarmenn vegna afstöðunnar, einkum vegalengdar og erfiðleika frá mannabyggð.³⁷¹

Illugastaðir í Fnjóskadal voru meðal jarða þeirra, sem konungur seldi Henrik Bjelke 3. apríl 1674.³⁷²

Á manntalsþingi á Hálsi 1. júní 1844 var lesin lögfesta fyrir jörðinni Illugastöðum ásamt hjáleigum og Bleiksmýrardal austan Fnjóskár. Bjarni Guðmundsson í Tungu mótmælti hvað snerti landspartinn á milli Sölvagils og Seyru. Annars er inntaks lögfestunnar ekki getið.³⁷³

Friðlýsing Bjarna Guðmundssonar ábúanda í Tungu á landi Tungu og Bleiksmýrardals austanverðs var lesin upp á manntalsþingi á Hálsi 22. maí 1849. Einnig var lesin upp sættargerð milli Bjarna og séra Jóns Kristjánssonar í Ystafelli um sameiginleg „afréttarnot“ á austanverðum Bleiksmýrardal og mótmælti presturinn friðlýsingunni að því leyti sem hún stríddi gegn umræddri sættargerð.³⁷⁴

Árið 1850 ætlaði umboðsmaður Munkaþverárklosturs, Ari Sæmundsson, að bjóða afréttarlandið upp til leigu á manntalsþingi. Þá hafði hann fengið pata af því, að hálfur Bleiksmýrardalur hefði verið seldur með Illugastöðum og tilkynnt amtmanni, sem skipaði honum (samkvæmt tillögu umboðsmanns) að leigja dalinn í 5 ár. Eigandi Illugastaða, Þuríður Aradóttir, gerði forboð gegn því, þar eð hún hefði keypt landið með jörðinni Illugastöðum og lagði fram afsalsbréf því til sönnunar.³⁷⁵ Hafði eigandi Illugastaða „samkvæmt Sigurdarregistri“ lögfest Bleiksmýrardal fyrir austan Fnjóská og allt land milli Sölvagils og Seyru, sem féll ofan um mitt Brúnagerði árið 1844.³⁷⁶ Ekki náðust sættir í málinu og stóðu málaferlin yfir árin 1850-1855. Fór það tvisvar fyrir landsyfírétt.

Aukahéraðsréttur dæmdi 11. ágúst 1851:

Sameigendum jardarinnar Illugastada i Fnjotskadal ekkjunni Þuridi Aradottur [leiðrétt úr: Arnadottir] og ómyndugum syni hennar Arngrimi Andressyni, ber Afrettarlandid á Bleiksmýrardal öllum austan ár frá Vothamar til Odeilu.³⁷⁷

³⁷¹ Skjal nr. 2 (148).

³⁷² J. Johnsen: Jarðatal á Íslandi, bls. 446.

³⁷³ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.37).

³⁷⁴ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.40).

³⁷⁵ Skjöl nr. 2(195) a-b, 2(196) a-b og 2(198) a-b.

³⁷⁶ Skjal nr. 2(204) a-b.

³⁷⁷ Skjal nr. 2 (156).

Landsyfirréttur vísaði þessum dómi aftur heim í hérað því að dómariinn hefði dæmt hann einn án meðdómsmanna. Aukahéraðsréttur 25. nóvember 1853 dæmdi hins vegar:

Afrjettarlandið Bleiksmýrardalur allur fyrir austan Fnjóská frá Hamarslæk og suður á öræfi, á að tilheyra Munkaþverár klaustri, sem fullkomin og átölulaus eign, og eigindómur þess.

Mæðginunum Þuríði Aradóttur og syni hennar Arngrími Andressyni, ber að greiða klaustrinu sanngjarna borgun fyrir not þau og brúkun, sem þau hafa haft af dalnum, síðan þau fyrst voru ákærð um brúkun hans, eptir kunnugra og óvilhallra af rjettinum útnefndra manna mati.³⁷⁸

Landsyfirréttur staðfesti dóm undirréttar í máli Illugastaðamanna gegn Munkaþverárklaustri 25. júní 1855, þó þannig að Illugastaðamenn ættu upprekstur fyrir geldfénað á Bleiksmýrardal austan Fnjóskár ókeypis.³⁷⁹ Í forsendum dómsins segir að áfrýjendur hafi ekki fært rök að því að Munkaþverárklaustur hafi eignast Bleiksmýrardal ásamt jörðinni Illugastöðum. Séu allar líkur fremur fyrir því að klaustrið hafi eignast dalinn austan Fnjóskár með sérstakri heimild. Vísað er til máldaga Ólafs Rögnvaldssonar og Sigurðarregisturs og sagt:

En hinir tveir tilvitnuðu máldagar sýna með ljósum og berum orðum, að Munka-Þverárklaustur átti á 15. og 16. öld það umþrætta afréttarland austan Fnjóskár, og það ekki sem eigandi Illugastaða, heldur ex titulo speciali, því Illugastaðir og Bleiksmýrardalur eru í Ólafs máldaga taldar sem aðskildar eignir, og hvort út af fyrir sig, sem ljósast vottast af því, að aðgreiningsmerki er í þessum máldaga (eftir hinu framlagða, sannaða eftirliti [svo, hlýtur að vera misritun eða misprentun fyrir: eftirriti]) millum Illugastaða og Bleiksmýrardals, er ekki gat átt sér stað, ef hin síðartalda eign hefði verið einn kvótapartur eður integrerandi hluti úr jörðunni Illugastöðum. Og þegar svona er ástatt, er eðlilegast að skilja orð máldagans, eins og þau liggja, þegar að öðru leyti ekki eru neinar þær ástæður fyrir hendi, sem leiða til þess að skilja orðin annað hvort í þrengra eða rýmra skilningi en næst liggur eftir þeim sjálfum eða orðaskipuninni. Samkvæmt Ólafsmáldaga verður það yngra Sigurðarregistur einnig að skiljast, hvað og er því auðveldara sem orð og orðaskipun er því nær hin sama.

Hins vegar var varakrafan um geldfjárrekstur í „oftnefnt afréttarland“ á sumrum tekin til greina.³⁸⁰

Í yfirmatsgerð árið 1850 segir m.a. varðandi framlagðar kærur:

³⁷⁸ Skjal nr. 2 (163).

³⁷⁹ Skjal nr. 1 (8).

³⁸⁰ Skjal nr. 1 (8).

Einnig frá Umbodsmanni A. Sæmundssen, uppástand um það að þrætuland á Bleiksmýrardal, austan verðum; verði hjer í Sysslu metid á samt Hálshrepps jörðum, hvar það liggur. - ³⁸¹

Í yfirliti yfirmatsnefndar um mat á jörðum segir síðast í umfjöllun um Hálshrepp:

2, eptir uppástandi Umbodsmannsins A. Sæmundsens er hjer sieri lagi að meta þrætulandid, austanverðan Bleiksmýrardal sem áður ómetinn með Illugastöðum, og þýkir þessi afrejtta partur hæfilega metinn 75 [rd]--³⁸²

Ráðist var í að semja lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs í Hálshreppi og er hún dagsett 1. maí 1878. Í lýsingu Bleiksmýrardals austan Fnjóskár segir að framan við svokallaðan Hamarslæk sé allmikið „afréttarland“ og það sé álitid vera góður „afréttur“. Talið er að sumri til sé dalurinn ekki ofsettur þó að þar gangi 20 trippi og 800-900 fjár. Af þeim sökum er talið að hækka mætti leiguna úr 12 krónum í 24 krónur. Bleiksmýrardalur kemur einnig við sögu í lýsingu á Tungu en þar segir að heyskapur sé notaður langt fram á Bleiksmýrardal og með mikilli fyrirhöfn megi ná þaðan um 100 hestum heys.³⁸³

Um skeið, a.m.k., var hálfur Bleiksmýrardalur, 4 hundruð að mati, byggður með jörðinni Tungu eins og kemur fram í byggingarbréfi 19. júní 1911.³⁸⁴

Í virðingargjörð sinni fyrir Þeistareykjalandi, frá 30. júní 1914, bera virðingarmennirnir matið á landinu í jarðabókinni frá 1860 [hér er væntanlega átt við jarðabókina 1861] saman við önnur „afréttar-“ og öræfalönd í sýslunni. Þau lönd sem þeir telja upp eru eftirfarandi; Svínadalshland, Svartárkotsland, Bleiksmýrardalur og Framfjöll.³⁸⁵

Samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 var Austur-Bleiksmýrardalur þjóðeign. Umráðamaður var Pétur Jónsson á Gautlöndum en notandi Sigtryggur Jónsson í Tungu. Landið var, ásamt Vestur-Bleiksmýrardal, 9,6 hundruð að dýrleika. Matsmenn mátu Austur-Bleiksmýrardal á 300 krónur en landið á Vestur-Bleiksmýrardal á 650 krónur. Eftirfarandi upplýsingar um Austur-Bleiksmýrardal eru einnig fengnar úr matinu:

Land þetta, sem er afréttarland, liggur fram af Tungu landi austan Fnjóskár, fram til öræfa, og er afar langt, en víðast hvar mjótt og fremur snögglent, einkum eftir því, sem fram dregur, þó talið mikið fremur kjarnagott sauðland, en afréttin erfið vegna legu sinnar.³⁸⁶

³⁸¹ Skjal nr. 2 (40) a-b.

³⁸² Skjal nr. 2 (40) a-b.

³⁸³ Skjal nr. 2 (133).

³⁸⁴ Skjal nr. 20 (5).

³⁸⁵ Skjal nr. 2 (210).

³⁸⁶ Skjal nr. 2 (43).

Fyrir hönd hreppsnefndar Hálshrepps skrifaði Guðni Þorsteinsson Stjórnarráðinu bréf, dagsett 6. maí 1918, þar sem hann fór þess á leit að Hálshreppur fengi keyptan „afréttarkjálkan“ svonefndan Austur-Bleiksmýrardal. Hann tók jafnframt fram í bréfi sínu að hreppsnefndin hafi beðið átekta þangað til ljóst varð að ábúandi Tungu næði ekki kaupum á „afréttinum“. Einnig gat hann þess að kaupbeiðni hreppsins væri með fullu samþykki téðs ábúanda sem myndi halda ábúðarrétti sínum á „afréttinum“ með óbreyttum kjörum þó svo að hreppurinn eignaðist hann. Hann sagðist vonast til þess að Stjórnarráðið samþykkti málaleitan hreppsnefndar því að eðlilegast og heillarikast væri að hrepparnir hefðu fullt umráðavald yfir „afréttum“ sínum. Með bréfi sínu lét hann fylgja nokkur skjöl. Þar á meðal var útdráttur úr aðalfundargerð sýslunefndar Suður-Þingeyjarsýslu frá 1.-4. mars 1916. Þar voru lagðar fram umsóknir um kaup á þjóðjörðum, m.a. frá ábúanda Tungu. Sýslunefndin komst að þeirri niðurstöðu að ekki væri rétt að selja ábúandanum „afréttarland“ það sem hann hafi haft á leigu ásamt ábúðarjörð sinni. Hún lýsti því hins vegar yfir að hún væri samþykk því að Hálshreppur keypti þetta „afréttarland“. Einnig fylgdi með umsögn Péturs Jónssonar umboðsmanns Norðursýslu sem dagsett er 3. júlí 1918. Hann var samþykkur því að sveitarstjórn Hálshrepps fengi keypt „afréttarlandið“ sem fylgi þjóðjörðinni Tungu í Fnjóskadal, nefnilega hálfan Bleiksmýrardal. Loks fylgdi með bréfi hreppstjóra útdráttur úr virðingargerð þjóðjarðarinnar Tungu ásamt „afréttarkjálkanum“ Austur-Bleiksmýrardal sem gerð var í marsmánuði 1916. Í virðingunni kemur m.a. eftirfarandi fram:

Afréttardalurinn Austur-Bleiksmýrardalur liggur suður frá Tungu landi, austan Fnjóskár, og greinist, er fram dregur, í fleiri drög og teygjur fram á sanda. Hefir verið talið, að þangað mætti reka 12-14 hundruð fjár, og aðrar nytjar en upprekstur sauðfjár, verða eigi af afréttinni hafðar. Afréttina má telja sæmilega góða.³⁸⁷

Stjórnarráðið seldi Sigtryggi Jónatanssyni jörðina Tungu og er afsalið dagsett 15. júní 1918. Þar er sérstaklega tekið fram að „afréttarhlutinn“, þ.e. Austur-Bleiksmýrardalur fylgi ekki með í kaupunum. Stjórnarráðið ákvað 29. september 1919 að selja Hálshreppi „afréttarlandið“ Austur-Bleiksmýrardal fyrir 300 krónur. Umboðsmanni Norðursýsluumboðs var með bréfi samdægurs tilkynnt um að Hálshreppi hafi verið afsalaður Austur-Bleiksmýrardalur.

Samkvæmt afsali 29. september 1919 var Hálshreppi selt:

téð afréttarland eins og það er undanskilið við sölu jarðarinnar Tungu.³⁸⁸

Illugastaðir héldu upprekstrarréttinum um sinn, t.d. samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Illugastaði og Kotungsstaði frá 24. maí 1886 sem þinglesið var 4. júní sama ár. Þar kemur eftirfarandi fram:

³⁸⁷ Skjal nr. 2 (176).

³⁸⁸ Skjöl nr. 2 (176), 4 (34 og 35) og 20 (4).

...

(~~Ennfremur eiga ofanskrifaðar jarðir frían upprekstur fyrir geldfénað sinn á sumrum á Austur-Bleiksmýrardal austan Fnjóskár).~~

Jóhann Fr. Jóakimsson skrifaði undir landamerkjabréfið fyrir hönd eiganda. Stephan Stephensen umboðsmaður Munkaþverárklosturs samþykkti einnig bréfið þ.e. þann hluta þess sem vék að því að Illugastaðir með Kotungstöðum ættu frían upprekstur fyrir geldfénað sinn á Austur-Bleiksmýrardal. Ítakinu var ekki lýst samkvæmt áskorun 20. maí 1953 og taldist því niður fallið.³⁸⁹

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Illugastaða hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Illugastaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar ... Jörðin á rétt til uppreksturs á Austur-Bleiksmýrardal.³⁹⁰

Sigurður Draumland segir í greininni „Örnefni á Austur-Bleiksmýrardal“:

Innstu drög Bleiksmýrardals er gróðurlaust verpi, með fremur lágum melhálsnum aðliggjandi, sem þó hækkar er neðar kemur í drögin. Þarna seytlar Bleiksmýrardalsáin upp á milli steinanna, og er þegar furðu stór lækur. Uppspretturarnar eru í fyrstu nær eystri hálsinum, en beygja næstum því óðara til vesturs, fyrir suður-odda *Einstöku-torfu* (21), og renna síðan vestan-við hana. Það virðist vera óskráð lög meðal allra haustfjallgangnamanna, að fara aldrei lengra en á Einstöku-torfu, nema kindur sjáist sunnar. En það ber oft við. Af torfunni er frek klukkutímarið suður úr draginu.³⁹¹

Í tímaritinu „Súlur“ er grein um göngur á Bleiksmýrardal, byggð á frásögn eftir Magnús Aðalsteinsson frá Grund í Eyjafirði, sem ólst þar upp og var einnig bóndi á árunum 1935-1948. Í inngangi að greininni segir, að Grundarbændur, fleiri búendur úr Grundarplássi og norðar úr hreppnum (Hrafnagilshreppi) hafi rekið fé sitt til sumararbeitar í „afréttina“ á eystri Bleiksmýrardal um langt árabíl. Hafi reksturinn austur yfir Vaðlaheiði hafist strax að rúningi loknum, sem jafnaðarlega fór fram um mánaðamót júní-júlí. Rekstrarleiðinni á Bleiksmýrardal er lýst í innganginum. Einnig segir, að þeir sem lengst fóru í göngur, þ.e. fram á svonefnda Sanda, hafi nánast alltaf farið af stað í fyrstu göngur 15. september, og fyrir þá verið um þriggja daga göngur að ræða.³⁹²

Í ritinu Göngur og réttir IV segir:

Bleiksmýrardalur er lengstur allra dalanna á suðurafrétt Fnjóskadals. Er talið, að hann muni um 70 km á lengd. Vestur- og Austur-Bleiksmýrardalur er nefnt eftir því, hvorum megin ár er átt við. Heitir á Austur-Bleiksmýrardal Tungufjall frá Tungu suður að læk þeim, er Hamarslækur heitir, Miðpartur þaðan og suður að Svartá. Kemur hún úr Svartárdal, sem skerst suðaustur úr

³⁸⁹ Skjal nr. 2 (127) a-b.

³⁹⁰ Skjal nr. 2 (43).

³⁹¹ Skjal nr. 20 (6).

³⁹² Súlur. Norðlenskt tímarit XXIV. árgangur, 37 hefti, bls. 10-13.

Bleiksmýrardal. Frá Svartá heita Austursandar suður að svonefndri Einstökutorfu. Það er syðsti hagabletturinn á dalnum.³⁹³

Einnig segir í ritinu:

Á Bleiksmýrardal var legið úti tvær nætur í göngunum. Var farið af stað í fyrstu göngur frá syðstu bæjum, Reykjum og Tungu, ekki seinna en um hádegi 15. september. Tjaldað var suður á Austur-Söndum dálítið sunnan við Svartá. [...]

Svo var lagt á hestana og riðið hart suður á Sanda, því að vegurinn er þar betri en heimar á dalnum. Farið var suður á Einstökutorfu, en vanalega snúið þar við.³⁹⁴

Loks segir:

Á Bleiksmýrardal taka göngur 3 daga. [...]

Síðan 1968 hefir flest haust verið farið með tvo gangnamenn í fyrstu göngur á bíl suður Bárðardal og áfram Sprengisandsleið allt að Kiðagilsdrögum. Þaðan er ekið vestur á Bleiksmýrardalsdrög og eru það um 13 km af Sprengisandsvegi á austurbrún Bleiksmýrardals við Einstökutorfu. Þar eru fremstu hagar á Bleiksmýrardal og er það regla gangnamanna, ef ekki sést til kinda á Einstökutorfu, þá er þar snúið við. Ekki er það óalgengt að fremstu kindur séu á drögum sunnan við torfuna.³⁹⁵

5.23 Sel

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns getur óvída selja á þessu svæði. Nefnt er Sandhaugasel, sem kallaðist forn selför en þá stekkjartæði heimajarðarinnar. Þar væri girðing í kring eigi ólík fornum túngarði og ætluðu sumir því að þar hefði í fyrndinni verið byggt ból.³⁹⁶ Hlíðarendi, sem þá kallaðist Syðra-Eyjardalsársel, var forn eyðihjáleiga suður frá staðnum á Eyjardalsá í úthögum, hafði verið í eyði í 30 ár. Syðra-Eyjardalsársel kallaðist stekkjartæði staðarins út frá staðnum.³⁹⁷ Öxarársel hét forn selstaða Öxarár, sunnarlega í landinu. Fyrir 30 árum lá fátæk kona með börn sín við þessi selhús eitt eða tvö ár.³⁹⁸ Skíðagerði var nýbyggt á selstæði Bakka, út frá heimajörðinni.³⁹⁹ (Sjá nánar kafla 5.17 um Bakkasel).

Svo er að sjá sem Munkaþverárklostur hafi fyrr á öldum haft selstöðu á Bleiksmýrardal, væntanlega austanverðum. Í skrá yfir eignir Munkaþverárklosturs

³⁹³ Göngur og réttir IV, bls. 256.

³⁹⁴ Göngur og réttir IV, bls. 256.

³⁹⁵ Göngur og réttir IV, bls. 270.

³⁹⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 138.

³⁹⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 137.

³⁹⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 136.

³⁹⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 87.

árið 1446 er Bleiksmýrardals ekki getið sérstaklega sem eignar en meðal reka og ítaka klaustursins er talið:

Manaðar halld öllu fé annat mal j bleiks myrar dal ok þriggia tigu geldneyta
Rekstur⁴⁰⁰

Þessi réttindi eru talin á Bleiksmýrardal vestan Fnjóskár í biskupavísitasíum og öðrum yngri heimildum. Klaustrið hefur því haft selstöðu á Bleiksmýrardal og nýtt landið beggja megin Fnjóskár á seljatíma.

Sóknalýsing árið 1840 segir Eyjardalsá eiga selstöðu fram á Eyjardal, ekki notaða þá. Líka sé auðvelt að reka búsmala í dalinn að heiman. Á Mýri sé árlega tíðkuð selstaða, 3-4 vikur, fyrir slátt í svokölluðu Sellandi milli Mýrar og Mjóadals.⁴⁰¹

Jón Sigurðsson nefnir nokkur sel í bók sinni „Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla“. Hefur það flest verið tekið upp í lýsingar einstakra jarða en selin skulu talin hér upp til áréttingar: Grund eða Stóruvallasel í landi Stóruvalla. Segir Jón það vera fornbyli mitt á milli Hlíðskóga og Stóruvalla. Þar hyggi menn að verið hafi bær, sem nefndur er Grund í fornsögum, og sennilega verið fyrir byggður en Vellir (Stóruvellir). Grund hafi farið í eyði snemma á öldum en sel verið þar lengi og síðar beitarhús.⁴⁰² Sörlastaðasel, Skarðssel og Bakkasel í landi Sörlastaða, Bjarnarsel og Smáhólasel í landi Kambfells/Hjaltadals, Stífhólasel í landi Hjaltadals.

Að sögn Daniels Bruun var haft í seli frá Mýri á Hátúni fram um 1850 og kallað Mýrarsel.⁴⁰³

5.24 Afréttir og afréttarnot

5.24.1 Almennt

Á Helgastaðþingi árið 1639 báðu Jón Gissurarson prófastur og séra Guðmundur Bjarnason um að skorið yrði úr fyrir dómi hvort þeir mættu ekki halda þeim rekum, „afréttum“ og ítökum sem væru eign kirkna þeirra samkvæmt máldögum. Dómur var ekki kveðinn strax upp í málinu, því að talið var að fleiri þyrftu að vera viðstaddir, en stuttu eftir að beiðni Jóns og Guðmundar kom fram sendu Þorbergur Hrólffson og Hrólffur Sigurðarson sýslumenn frá sér tilkynningu þar sem fram kom að þeim þætti þetta réttlát krafa.⁴⁰⁴

Á manntalsþingi á Húsavík 1. maí 1775 var lesið upp bann við því að menn úr þingsókninni reki sauðþening sinn á „afrétt“ fyrir vestan Skjálfafljót eða með nokkrum hætti orsaki að pestveikur fénaður fari eða færist hingað í hrepp.⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ Skjal nr. 2 (99).

⁴⁰¹ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 102.

⁴⁰² Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 216.

⁴⁰³ Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898, bls. 73.

⁴⁰⁴ Skjal nr. 2 (124) a-b.

⁴⁰⁵ Skjal nr. 2 (138) a-b.

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“ frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.⁴⁰⁶ Steingrímur Jónsson sýslumaður Þingeyjarsýslu svaraði bréfinu 6. apríl 1920:

Eftir því sem ég hefi heyrt munu vera taldir þessir almenningar á öræfum hér í sýslu:

1. Vestan megin Skjálfafljóts land alt suður af Íshóls og Mjóadals löndum.

...

Af öðrum afréttarlöndum mun Bleiksmýrardalur suður af Fnjóskadal og Hálsmannatungur á Flateyardalsheiði (nú eign Hálsahrepps) eigi hafa tilheyrt neinu lögbýli.

Um aðra almenninga en þessa er mér ekki kunnugt, en vel má vera, að í óbygðum Norður-Þingeyjarsýslu séu einhver lönd, sem rétt sé að telja almenninga, þó mér reyndar þyki það fremur ólíklegt. Einnig má vera, og er enda líklegt, að suður af Fnjóskadal, vestanvert við afrétt Bárðdæla, séu svæði sem telja beri til almenninga.⁴⁰⁷

Svarið virðist byggt á eigin þekkingu sýslumanns því að ekkert kemur fram sem sýnir að það sé byggt á svörum hreppstjóra eða oddvita.

Sýslumaður í Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaptason, tók saman „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“.⁴⁰⁸ Þar er skrá yfir „afrétti“ í umsjá hreppsnefndar Bárðdælahrepps höfð eftir oddvita:

Afrjettarland vestan Skjálfafljóts: Að norðan ráða landamerki milli Mýrar og Bólstaðar annarsvegar en Íshóls og Mjóadals hinsvegar. Að austan Skjálfafljót. Að vestan og sunnan ráða hagar með öllum þeim ám og lækjum er í Mjóadalsá og Skjálfafljót falla.

Um Ljósavatnshrepp er haft m.a. eftir oddvita:

Ennfremur 5/11 „Vesturafrijetta“ í Bárðardal. Erfið í notkun vegna langræðis.

Að sögn oddvita Hálsahrepps voru „afréttir“:

Timburvalla- Hjalta- og Bleiksmýrardalur.

Oddviti Bárðdælahrepps sagði hreppinn eiga „afréttina“ vestan Skjálfafljóts að 6/11 hlutum móti Ljósavatnshreppi, sem ætti 5/11. Auk þess mundi Ljósavatn eiga einhver ítök í svæðinu frá Galthól að Kiðagili. Tók oddviti Ljósavatnshrepps undir um eignarhaldshlutann á „Vesturafrétt“.

⁴⁰⁶ Skjal nr. 2 (125).

⁴⁰⁷ Skjal nr. 2 (126).

⁴⁰⁸ Skjal nr. 4 (81).

Um afréttæign í Hálshreppi var haft eftir oddvita:

Austur-Bleiksmýrardalur: Eign Hálshrepps. Hjaltadalur að vestan: Eign Hálshrepps. Að austan (Kambfellskjálki) eigandi Jónas Þórðarson. Timburvalladalur. Að vestan, eign Hálshrepps. Að austan hálfur eign Hálshrepps, hálfur eign Sigurðar Árnasonar frá Höfnum.

Engar ákveðnar reglur giltu um upprekstrarrétt í Bárðdælahreppi, og notkun byggðist á venju og hefð, en í Ljósavatnshreppi var landið notað samkvæmt mjög fornri venju, án takmarkana.

Að sögn oddvita Hálshrepps var upprekstur á „afréttir“ hreppsins að mestu háður sérstöku leyfi árlega af hálfu afréttareigenda eða umráðaaðila. Suðurdalirnir (í Fnjóskadal) voru sagðir liggja að öræfum, en göngur gerðar svo langt sem talið væri, að fé kynni að finnast. Hið sama væri um eftirleitir.

Félagsmálaráðuneytið sendi öllum sveitarstjórnnum bréf árið 1989 og spurðist fyrir um, hvort íbúar sveitarfélagsins ættu upprekstrarrétt í einhvern „afrétt“, hvað „afrétturinn“ hétu, hver væru mörk hans og hvort íbúar annarra sveitarfélaga ættu upprekstrarrétt í sama „afrétt“.⁴⁰⁹

Í svari oddvita Bárðdælahrepps segir, að Bárðdælir eigi upprekstrarrétt á Bárðardalsafrétti eystri og vestri. Mörkum Bárðardalsafréttar vestri er lýst svo:

Bárðardalsafréttur eystri. Vesturmörk: Skjálfafljót, meginkvísl. Norðurmörk: Sandá. Austurmörk: Lönd jarðanna Mýrar og Litlutungu. Vesturmörk: Vatnaskil milli Mjóadalsár og Kiðagilskvísla okkar megin og upptakakvísla Fnjóskár hinum megin. (Hálshreppur) Sunnar vatnaskil Skjálfafljóts og Bergvatnaskvíslar. Suðurmörk: óljós. Bárðdælingar hafa leitað Tómasarhaga og Jökuldal (Nýjadal) við Tungnafellsjökul.

Ljósavatnshreppur eigi 5/11 hluta upprekstrar á Bárðardalsafrétt vestri, enda hrepparnir eitt sveitarfélag til ársins 1907 og Ljósavatnshreppur hafi fengið þennan hluta upprekstrarréttarins við hreppaskilin. Ljósvefningar hafi nýtt sér upprekstrarrétt á vesturafrétt. Bárðdælingar hafi haft lögsögu yfir afréttunum eystri og vestri og Ljósvefningar ekki vefengt hana, en Mývetningar skipt sér meir af málum austurafréttarins. Tekið er fram að Bárðdælir taki ekki afstöðu til hver séu hreppamörk á öræfum utan upprekstrarlanda.⁴¹⁰

Oddviti Ljósavatnshrepps sagði hreppinn eiga upprekstrarrétt á „afrétt“ Vestur-Bárðdæla, Bárðdælafrétt. Mörk hans væru frá landamerkjum Mýrar til jökla og eignarhlutföll væru Bárðdælahreppur 6/11 og Ljósavatnshreppur 5/11.⁴¹¹

Í svari oddvita Hálshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um „afrétti“ árið 1989 segir að hreppsþúar eigi upprekstrarrétt á Framdali, þ.e. Bleiksmýrardal, Hjaltadal og Timburvalladal. Mörkin séu þau sömu og hreppamörk samkvæmt korti.

⁴⁰⁹ Skjal nr. 4 (3).

⁴¹⁰ Skjal nr. 4 (4).

⁴¹¹ Skjal nr. 4 (6).

„Afrétturinn“ nái u.þ.b. 70 km suður fyrir byggð, nær upptökum Þjósár. Öll afréttarlönd í Hálshreppi séu háð fullkomnum eignarrétti.⁴¹²

Í yfirliti yfir fjallskil í vestri hluta Þingeyjarsveitar gerðu í febrúar 2007 kemur fram að fjallskiladeild Vestur-Bárðardals nái yfir Vestur-Bárðardal auk bæjanna Öxarár, Ljósavatns, Vatnsenda, Arnstapa, Stórutjarna og Hriflu. Markist skil milli heimalanda og „afréttar“ af girðingu úr Skjálfandafljóti í norðausturhorn Íshólsvatns norður í Mjóadalsá í mynni Mjóadals. Vestan Mjóadalsár eigi fé úr Bárðardal greiða leið fram í „afrétt“. Heimalönd jarða smali ábúendur hver fyrir sig, allt að vatnaskilum milli Bárðardals og Fnjóskadals.⁴¹³

Í sama yfirliti segir að fjallskiladeild í fremri hluta Fnjóskadals tilheyri jarðirnar Kambsstaðir, Birningsstaðir, Birkihlíð og Sigríðarstaðir í Ljósavatnsskarði, Háls og Víðivellir og allar bújarðir og „afréttarlönd“ frammar í dalnum. Sameiginleg sumarbeitilönd afmarkist að norðan af girðingu úr Fnjóská skammt sunnan við Belgsá til austurs til fjalls og úr girðingu úr Fnjóská skammt sunnan Reykja vestur til fjalls. Fé sé flutt eftir þörfum suður fyrir girðingar að vori. Svipaður háttur hafi verið á hafður síðustu 50 ár. Smalað sé beggja vegna Fnjóskár sunnan girðingar allt að efstu gróðurmörkum.⁴¹⁴

Hér á eftir verður fjallað um þetta landsvæði í tvennu lagi, þ.e. upp af Bárðardal annars vegar og inn af Fnjóskadal, enda um aðskilin fjallskilasvæði að ræða.

5.24.2 Bárðardalur

Takmarkaðar heimildir eru um landið inn af Bárðardal. Þar hefur verið byggð eftir landnám en sennilega lagst tiltölulega fljótt í eyði.

Í lýsingu Eyjardalsár- og Lundarbrenkusókna árið 1840 segir í dalalýsingu:

Suður úr Bárðardalnum liggja tveir byggðir dalir, þó ei nema sinn bær í hvörjum. Báðir eru þeir dalir fyrir vestan Fljótið. Ísólf- til forna máske Rangár- eða Hofgarðsdalur. Tjáist þar hafa verið gamalt eyðibýli, Hof- eður Horngarðar, og skyldi þar hafa verið kirkjustaður, jafnvel prestssetur. Í þessum dal stendur bærinn Íshóll hjá Íshólsvatni. Vestar liggur Mjóidalur. ... Fyrir sunnan byggð liggur báðu megin upp með Skjálfandafljóti dalur sá er Krókdalur heitir, af Helga krók sem bjó að Helgastöðum. Til annarra eyðingarða vita menn ekki í því plássi. ... Dalur þessi, sem vestan Fljótsins er eignaður Ljósavatnskirkju, hallast dálítið til suðvesturs og nær allt fram að Kiðagili sem kemur sunnan af Sprengisandi.⁴¹⁵

Þorvaldur Thoroddsen fór um Króksdal árið 1884 og segir:

⁴¹² Skjöl nr. 4 (3) og 4 (5).

⁴¹³ Skjal nr. 4 (2).

⁴¹⁴ Skjal nr. 4 (2).

⁴¹⁵ Þingeyjarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 95.

Nokkru fyrir norðan opið á Yxnadal, að vestanverðu við fljótið, eru rústir af Helgastöðum í Króksdal.⁴¹⁶

Árbók Hins íslenska fornleifafélags fylgdi árið 1898 fylgirit eftir Daniel Bruun, sem í íslenskri þýðingu nefnist „Nokkurar eyðibygðir í Árnassýslu, Skagafjarðardölum og Bárðardal rannsakaðar sumarið 1897 af Daniel Bruun.“ Þar segir um Helgastaði:

Nú segja menn, að Helgastaðir hafi verið í nánd við Kiðjagil, 6-7 klukkustunda reið suður frá Íshóli, og þykjast menn geta bent á staðinn, þar sem bærinn var, en engar tóftir sjást þar, enda er allur jarðvegur blásinn burt af þessu svæði, hálfa leið heim undir Íshól, úr því eru að eins fáeinar grasflesjar eftir.⁴¹⁷

Á Hofgörðum segir Bruun, að sjáist miklar tóftir og margar, en á Hólkoti hafi sést rústir til skamms tíma, en nú komnar í sand. Þegar bær var reistur í Mjóadal fyrir nær 100 árum, hafi verið þar fyrir gamlar tóftir og girðingar; án efa rústir af Mjóadalskoti. Og um Hátún hefur Daniel Bruun þetta:

Hátún var neðst í Mjóadal; var haft þar í seli frá Mýri og selið kallað Mýrarsel, en nú eru tæp 50 ár síðan því var hætt. Sagt er, að leifar hins forna túngarðs sjáist þar enn.

Enn segir Bruun, að í tungunni milli Fiskiár, er rennur úr Íshólsvatni, og Mjóadalsár, skammt frá ámótunum, hafi fyrir fáum árum komið í ljós alls 7 tóftir. Allar nema ein virðist hafa verið sérstök hús. Í þremur fundust eldstór, kol og aska. Einnig fundust nokkrir gripir í þessum tóftum.⁴¹⁸

Matthías Þórðarson segir í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1909, að fundist hafi tveir fornlegir gripir á Helgastöðum (líklega árið 1909), hnífsblað með tanga og flatt járn með tanga, e.t.v. pottskafi.⁴¹⁹

Í máldaga Ljósavatnskirkju árið 1380 segir:

fyngier heimaa laande krogsgdaalur fraa gaalltar grof fram aad kidaagile⁴²⁰

Króksdalur, með þessum mörkum, fylgdi heimalandi Ljósavatns við sölu 2. júní 1431.⁴²¹

Þverá í Laxárdal var seld, 12. apríl 1477, með ítökum, þar á meðal:

gielldfienadar rekstr til afriettar aa kroksdal arlega.⁴²²

⁴¹⁶ Þorvaldur Thoroddsen. Ferðabók I, bls. 349. (Útgáfa 1913).

⁴¹⁷ Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898, bls. 72.

⁴¹⁸ Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898, bls. 73-74.

⁴¹⁹ Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1909, bls. 25.

⁴²⁰ Skjal nr. 2 (91).

⁴²¹ Skjal nr. 2 (96).

⁴²² Skjal nr. 2 (209).

Ætla má, að hér sé átt við dalinn austan Skjálfandafljóts, en ráða má af síðari heimildum að fé hafi verið rekið vestur yfir fljótið á „afrétt“. Raunar hefur ekki fundist nema þessi eina heimild um afréttarítak Þverár á Króksdal.

Í biskupsvísitasíu Ljósavatnskirkju árið 1828 kemur m.a. fram að kirkjan eigi 30 hundruð í heimalandi og að tvö gömul skjöl geymi upplýsingar um eignir og ítök kirkjunnar. Víkið er að Króksdal (nefndur Krossdalur) í því síðara:

„Þeim góðu mönnum sem þetta bréf síá edur heyra sendum ver prestar Sra Teitur Magnússon Sr Einar Hallsson, Jón Ólafsson, Þorolfur Jónsson qvediu Guds og sína, kunnugt giörandi ad ver sáum og yfirlásum svo skrifadann máldaga Liósavatns ord eptir ord sem hér eptir stendur: Anno Domini MCCCCLXXX reiknadist svo gots og ítök Liósavatns bædi kirkjunnar og bæarins þa Logi Jónsson [leiðrétt úr, Jónhsson] var. ... af alfu Þorgils Gudmundssonar fylgir heimalandid Krossdalur frá Galtargröf framm ad Kidugili ... til sanninnda hér um setium ver undirskrifadir prestar vor Insigli fyrir þetta inscripta bréf, hvört skrifad var í Skridu i Reykjadal þridja dag Páska árum eptir Guds burd 1530.“⁴²³

Nokkuð er fjallað um þetta landsvæði í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1712. Ekki er minnst á eign Ljósavatnskirkju í lýsingu Ljósavatns, því að þar segir:

Fleiri ítök á kirkjan og staðurinn eftir máldaganum, en þau hafa engin brúkast í manna minni, svo hér nálægir viti, og eru menn því í efa hvort þau muni undir staðinn aftur komast nokkurn tíma.⁴²⁴

Síðar er fjallað um landið inn af Mýri:

Mjóidalur kallast eitt dalland sem liggur fram frá Mýri og er almennings afrjettur Bárðardalshrepps fyrir vestan fljótið út að Djúpá, so sem rómast, hefur og brúkast til uppreksturs fyrir lömb og geldfje. Þessi almenníngur tekur alt austur í Skjálfandafljót fyrir framan bygðina so langt á fjall suður sem grös eru, og er þetta furðu víðáttu.

Króksdalur, sem nú kallast Smiðjuskógur, hefur áður eignaður verið Ljósavatni, en ekki notið þess so menn viti. Þessi dalur liggur í nefndum almenníngi.

Mioadalskot og Hólkot kallast tvö eyðiból á Mjóadal fyrir vestan ána, og sjást enn nokkur byggíngamerki á báðum þeim, bæði tóftarústa og túngarða.⁴²⁵

Horngardur eður Hofgardur heitir fornt eyðiból hjer [fyrir framan Íshól] skamt fyrir framan, þar eru mikil garðalög og margar rústir, og atla menn að þetta hafi stór jörð verið. Ekki má hjer aftur byggja, því túnið er að kalla alt viði vaxið.

⁴²³ Skjal nr. 2 (86) a-b.

⁴²⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, 134.

⁴²⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, 142.

Helgastaðir kallast örnefni framm með Skjálfandafljóti langt fram frá bygð, og eru munnmæli að þar hafi bygð verið og kirkjustaður, en engi sjást þess nú merki, og atla sumir að fljótið hafi tekið þessa jörð með landbroti, so sem líklegt sýnist, hafi hún nokkurn tíma til verið.⁴²⁶

Undir lok 18. aldar kom upp ágreiningur milli Bárðdæla og Hallgríms Þorlákssonar, eiganda Ljósavatns og fjárhaldsmanns kirkjunnar þar, vegna eignar kirkjunnar á Króksdal. Á manntalsþingi á Ljósavatni, 6. maí 1796:

Liet Ábuandinn og Eigande Ljósavatns og kyrkiunnar Sama stadar Væрге Mr. Hallgrím Þorláksson, lesa upp lögfestu, fyrir þeirrar kyrkiu Eign á Framfiöllum Vestann Fliot, hvör og so hefr vered á undan förnnum Árum hér auglist enn protested af Barddælingum, sem helga sier það Land ad miklu leite til Gielfjár og lamba afriettar, enn nu leggr Hallgrím FimtarStefnu til þeirra vid þessa lögfestu, ..⁴²⁷

Þar sem ekki var hægt að ríða á staðinn sökum færðar og halda þing á fjöllum var ákveðið að taka málið fyrir á þingi 28. júní næstkomandi. Ekki verður séð að af því þinghaldi hafi orðið.

Árni Sigurðsson, hreppstjóri og umboðsmaður Hallgríms Þorlákssonar, kom fyrir manntalsþing á Ljósavatni 15. maí 1797 og krafðist þess að landaþrætumál milli Hallgríms og Bárðdæla, sem var uppástefnt og útsett síðastliðið ár, yrði tekið fyrir og lagði fram lögfestu Hallgríms, frá 6. maí 1796, fyrir Ljósavatnskirkju og ítökum. Hann stefndi þeim, sem mótmæltu henni, til þess að verja mótmæli sín og til þess að hlýða á skjöl sem hann hugðist leggja fram og til þess að líða dóm:

Pegar her var komed málenu, og nockrer Vitnisburder og Skjöl á bádar Sijdur frammfærd, aftaladist sofeld Sáttargjörd á milli hlutadeigenda þessa Landaþrætu Máls, nefnel. Hallgríms Þorlákssonar, uppá Ljósavatns kyrkju vegna, og Barddælinga, sem vidhaldast skal so leinge hann er eigande tjedrar jardar og Kyrkju: Ad þrætuplatsed Króksdalur, liggjande framm med Skjalfandafljóti vestann verdu, milli Galltagrófar og Kidagils, sje átölulaus Eign Ljósavatns kyrkju; enn proprietarius yferláti búendum i Eyadalsár og Lundarbrecku Sóknum , brúkun og nytjar þessa Landsparts, hvörju nafni sem heita, med því Skilyrði, ad þeir ljúki honum árlega til betalíngs 4 merkur Croner, án þess hann þurfi ad gánga epter því hjá hvörjum einum bónda;⁴²⁸

Einhver styr mun hafa staðið um þetta land síðar, því að á manntalsþingi á Ljósavatni 17. maí 1841 var:

Var upplesed Forbodsbrief frá Gudna Hallgrímssyni Þorgrími Þorgrímss. og Eyríki Björnssyni [strikað yfir, í þ] á móti því ad nockur án þeirra Leifis ræki géldkyndur sínar í þá þeim tilheyrandi Parta af Bardardals Afrett. Einnig var

⁴²⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, 144.

⁴²⁷ Skjal nr. 2 (139) a-b.

⁴²⁸ Skjal nr. 2 (140) a-b.

uppleid Forbodsbréf frá Hreppstjóra Jonasi Jonssyni fyrir þeim parti af Afréttinni sem Hreppnum tilheyrir.⁴²⁹

Ef til vill hefur landið, sem hreppstjórinn „forbauð“ árið 1841 verið „almennigurinn“ Melar, sem fjallað var um á Ljósavatsþingi 28. apríl 1807:

5. Frammfærdu Hreppstjórar þessa Hrepps, að under þessa Sveit Liggi almenningspartur, í Bárðardals-afrétt, fyrer vestann Skjálfandafljót, kalladur Melar, sem varla nægi til Sumarhaga tveimur Hundrudum af rosknu fé; klaga þeir að í þetta Landspláts reki nockrer Hreppsændur so mikenn Fénad, að þar af orsakest mikill Skadi og Átroðningur þeim Bændum, sem búa nærster Afréttinni; Fyrirspyrja þeir sig hvört þeir ecke megi heimta Lamba Toll af þeim, sem ár epter ár reka í þetta Landspláts og leggja hann Hreppsins fátækum til góða; Hvaruppá Sysslumadurenn géfur þann úrskurd, að Hreppstjórar í Ljósavats Hrepp skule einer ráða fyrer að byggja þennan Almennings Part þeim Hreppsins búendum sem hellst með þurfa, til Gjeldfjár haga á Sumar, fyrer edur án betalings, sem þá Leggest Hreppnum til Nota, og skulu Hreppstjórar under eins sjá til að Lands-parturenn verde ecki ofsettur.⁴³⁰

Í sýslu- og sóknalýsingum Þingeyjarsýslu segir Sigurður Árnason prestur á Hálsi eftirfarandi um landið milli Fnjóskadals og Bárðardals:

Til beggja hliða í Ljósavatsnsskarði liggja fjöll, þaug nyrðri til Kinnarfjalla, og hin syðri, allt frá Hálshnjúk til suðurs austan við fram-Fnjóskadal, til Bárðardalsfjalla og svo fram til meginöræfa norðvestan undir Sprengisand. Norður milli byggðanna eru í fjallaklasa þessum nokkrir þverdalir með langdrögum og grasteygjum fyrir fé, einkum þeim er upp liggja frá Bárðardal að austan.⁴³¹

Halldór Björnsson, prestur á Eyjardalsá, segir í lýsingu Eyjardalsár- og Lundarbrekkusókna, sem barst Bókmenntafélaginu árið 1840:

32. *Afréttarlöndin* eru fyrir ofan byggðina beggja megin Fljótsins. Mývetningar hafa geldfjárupprekstur fyrir austan það og nokkrir Reykdælingar, en Bárðælar fyrir vestan, bæði á Mjóadal, Íshólsdal, í Melum og á Krókdal. Almennigur er nefndur partur sunnan af Mjóadal og reka Bárðælingar tollfrítt í hann geldfé sitt. Krókdal eignar sér Ljósavatskirkja, en til hinna landanna, sem fyrir afrétt brúkast, eiga tiltölu efstu bæirnir í byggðinni, svo sem Íshóll, Litlatunga og Mjóidalur fyrir vestan Fljótið, ... Aðalrétt Bárðælinga er á grjóthæð nokkurri rétt austur af Mýri, fyrir utan Litlutungu. Sækja menn almennt þangað þriðjudaginn þegar fullar 5 vikur lifa

⁴²⁹ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.30). Guðni Hallgrímsson var bóndi á Ljósavatni (Þing. VII. 6. Manntalsbók 1837-1845). Líklega sonur Hallgríms Þorlákssonar. Ekki er búið að finna tengsl Þorgríms og Eiríks við Ljósavatn.

⁴³⁰ Skjal nr. 2 (142) a-b.

⁴³¹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844, bls. 53.

sumars. Fyrir utan Bárðdælinga ei nema tveir eða þrír bændur úr Mývatnssveit sem tíðka upprekstur vestan Fljótsins.⁴³²

Í jarðamatinu 1849-1850 er að finna eftirfarandi umfjöllun um Ljósavatnshrepp:

... Í Bárðardal ... og landkjarni víðasthvar í betralagi, ef hans mætti viðnjóta fyrir ágángssakir af afrjettar fje því, er sækjir þaðan í búfjár haga, einnig er sumarhagi fyrir gjeldfje sveitarmanna þegar mjög eyddur af sandfoki. ...⁴³³

Jarðamatið 1849-1850 segir um Íshól:

Til kosta má telja afrjettar part, til lítills aflags og hrossa haga.⁴³⁴

Ekkert er minnst á „afrétt“ í beinum tengslum við aðrar jarðir í Bárðardal vestan Fljóts í þessu jarðamati, en kvartað er yfir ágangi afréttarfjár á Mýri og Halldórsstöðum.⁴³⁵

Ekki hafa allir bændur í Bárðardal vestanverðum þurft að notfæra sér Bárðdælaafrétt. Amtmaður í Norður- og Austuramti segir í bréfi 28. janúar 1861 vegna umsóknar Ljósavatnsbónda um að fá Öxará í makaskiptum fyrir nokkrar jarðir, þar sem hann minnst á kosti Öxará:

Med Hensyn til dens Beskaffenhed og Tilliggende maa jeg iøvrigt henvise til Godsforvalterens Erklæring af 19de i d. M., idet jeg i Henseende til de i Andragendet nævnte Servituter skal tilføie, at det er mig forebragt, at Eieren af Ljosavats Kirke kan benytte en Axará tilhørende Deel som Overdrev for Lam og golde Faar, ...⁴³⁶

Árið 1874 bað Stóruvallabóndi um að mega fá Íshól í makaskiptum fyrir Heiðarhús á Flateyjardal. Í bréfi til Laufásprests, 7. mars s.á., sagði hann (sjá að öðru leyti Íshól):

Eins og yður er kunnugt, þá liggur Laufáskirkju umboðsjörð yðar Íshóll, innst allra jarða hjer í Bárðardal, við afrjettarlönd okkar bárðdælinga. En af því þessi afrjettarlönd eyðileggjast árlega, af sandfoki, þá er hjer, að verða hinn mesti skortur á sumarhögum fyrir gjeldfjenað vorn. Líka höfum við opt óhagræði af ábúðinn<i> á Íshóli með það, hvað afrjettarfje okkar styggist úr sínum högum, sem náttúrulegt er: og rennur fyrir það til byggða út í sveitina.⁴³⁷

Á manntalsþingi á Ljósavatni 31. maí 1904 var þinglesin „skrá yfir Afréttarlönd suður af Bárðardal vestan Skjálfandafljóts“ sem oddviti Ljósavatnshrepps hafði gert í umboði hreppsnefndarinnar 23. mars sama ár og verið

⁴³² Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844, bls. 102-103.

⁴³³ Skjal nr. 2 (38) a-b.

⁴³⁴ Skjal nr. 2 (36).

⁴³⁵ Skjal nr. 2 (36).

⁴³⁶ Skjal nr. 2(190) a-h.

⁴³⁷ Skjal nr. 2(181) a-c.

samþykkt af eiganda og ábúanda Ljósavatns vegna Ljósavatnskirkju og eigendum Litlutungu og Mýrar. Er hún svohljóðandi:

1. Sameiginleg takmörk hinna síðartöldu afréttar hluta:

Að austan ræður Skjálfafljót frá ósi Mjóadalsár suður gegnt hrauninu, sunnan við Marteinsflæðu.

Að sunnan ræður bein stefna þaðan að upptökum Kiðagilsár. Að vestan ræður fjallgarðurinn vestan við Kiðagils drög og Mjóadalsárdrög norður að upptökum Syðri-Bótarár. Að norðan ræður Syðri-Bótará að ósi, og svo Mjóadalsá að ósi hennar.

2. Innan þessara takmarka sem nefnd eru hér að ofan eru eftirfylgjandi jarðarhlutar:

A. *Litlutunguland* (eign Mýrar í Bárðardal). Takmörk þess eru: Að Austan Skjálfafljót frá ósi Mjóadalsár suður að merkilágum. Að sunnan bein stefna úr Merkilágum yfir miðjan hólmann í Ishólsvatni að Mjóadalsá lítið sunnan við ós syðri Bótarár, að vestan ræður Mjóadalsá að ósi hennar.

B. *Ishólsland*. (eign Ljósavatnshrepps) Takmörkin eru: Að austan: frá hólmanum í Ishólsvatni að Rangárósi, þá Rangá að línu þeirri sem liggur frá Galthól að Sjónarhól á Mjóadal sem er merkjalína að sunnan. Að vestan ræður Mjóadals á frá sjónarhól að merkjalínunni milli Íshóls og Litlutungu, að Norðan ræður Merkjalinan, sem talin er að sunnan í Litlutungu landamerkjum.

C. *Mjóadalsland* (eign Ljósavatnshrepps). Takmörk þess eru: Að austan er Mjóadalsá frá syðri Bótará að Tungufellsá. Að sunnan ræður Tungufellsá að Þvergili, þá ræður Þvergil uns það þrýtur. Að vestan ræður bein stefna vestan við öll drög er liggja að Lambám og Grjótá að botni Syðri Botará [upphaflega skrifað: Botnár]. Að Norðan ræður syðri Botará [upphaflega skrifað: Botná] að ósi hennar.

D. *Ítak Ljósavatnskirkju*: (eign Ljósavatnskirkju) Takmörk þess eru: Að austan er Skjálfafljót frá Galthól suður að Kiðagilsá, að sunnan er Kiðagilsá, að botni Kiðagils. Að vestan há grjótin milli Mjóadals og Smiðjuskógskjálkans. Að norðan bein lína frá Galthól er miðar á Sjónarhól.

E. *Almenningar* (eign Ljósavatnshrepps)

I. Stykkið milli Skjálfafljóts að austan og Ishólslands að vestan, Merkilága að Norðan og línunnar milli Galthóls og sjónarhóls að sunnan.

II. Allur Mjóidalur sunnan við Tungufellsá og Þvergil vestan Mjóadalsár, og alt land sunnan við Sjónarhól austan Mjóadalsár.

III. Alt land sunnanvið Kiðagilsá suður að Merkjunum móts við Marteinsflæðu (sjá sameiginlegu takmorkin að sunnan).⁴³⁸

Sören Jónsson, meðeigandi Litlutungu, mótmælti skjalinu að því leyti sem það snerti land jarðar hans og sérstaklega þar sem aðeins tveir af fimm sameigendum Litlutungu höfðu skrifað undir það.⁴³⁹

Í landamerkjabréfi Stórutungu í máli 1/2007 segir:

Lönd þau , er liggja að Stórutungulandi eru:

...

b. Syðst að vestan er Almennigur eður eign Ljósavatnshrepps.⁴⁴⁰

Meðal þeirra, sem skrifa undir bréfið, er K. E. Friðriksson hreppstjóri. Má ætla að hann hafi skrifað undir vegna Almenningsins.

Afréttarland framan við Bárðardalsbyggð vestan fljóts er talið meðal eigna sveitarsjóðs Ljósavatnshrepps í efnahagsreikningum í fardögum 1897 og 1898. Mjóidalur er talinn sérstaklega meðal eigna í reikningnum 1897 og Mjóidalur og Íshóll sérstaklega í reikningum 1898.⁴⁴¹ Eignaskrá Bárðdælahrepps í fardögum 1908 getur afréttarlandsins sérstaklega og einnig landeignar jarðanna Íshóls og Mjóadals, sem virðast hvor um sig virtar á 700 kr.⁴⁴² Afréttarland vestan Fljóts er talið meðal eigna Bárðardalshrepps í fardögum 1918 en ekki minnst á Mjóadal og Íshól sérstaklega.⁴⁴³ Hins vegar eru Íshóll og Mjóidalur nefndir meðal eigna í fardögum 1919 en ekki minnst á afréttarlandið.⁴⁴⁴

Jarðirnar Íshóll og Mjóidalur voru komnar í eyði þegar fasteignamatið 1916-1918 fór fram. Tekið er þá fram um jarðir í Bárðdælahreppi að þær eigi rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar,⁴⁴⁵ og hið sama er um jarðirnar Vatnsenda, Arnstapa og Stórutjarnir, sem eru í Ljósavatnshreppi,⁴⁴⁶ en síðan koma ýmsar viðbætur við einstakar jarðir. Skal öðru fremur bent á það, sem sagt er um Ljósavatn og Kambsstaði.

Mýri:

Jörðin liggur á sveitarendu með afrétt á aðra hönd, og er því ágangur af afréttarfé.

Stóruvellir:

Ágangur er mikill af afréttarfé.

⁴³⁸ Skjal nr. 4 (80).

⁴³⁹ Sbr. skjal nr. 2, (A.6.58).

⁴⁴⁰ Skjal nr. 2 (208) a-b.

⁴⁴¹ Skjöl nr. 33 (9) og nr. 33 (10)

⁴⁴² Skjal nr. 33 (20).

⁴⁴³ Skjal nr. 33 (28).

⁴⁴⁴ Skjal nr. 33(28).

⁴⁴⁵ Skjal nr. 2 (41).

⁴⁴⁶ Skjal nr. 2 (42).

Sandhaugar:

Ágangur nokkur af afréttarfé.

Eyjardalsá:

Jörðin hefir upprekstur á Eyjardal, en notar þó stundum rétt sinn til upprekstrar á afrétt sveitarinnar.

Öxará:

Jörðin hefir nægilegt upprekstrarland fyrir sig heima. ... Ágangur nokkur af afréttarfé.

En um Ljósavatn segir:

Jörðin á stórt upprekstrarland á Bárðdælaafrétt, vestan Skjálfandafljóts. ... Upprekestur fyrir fé í Náttfaravíkum og reka ítak, hvorttveggja lítils virði.

Vatnsendi:

Nokkur ágangur af afréttarfé.

Kambsstaðir:

Kambsárdalur sem liggur upp í fjallið, væri nægilegt upprekstrarland fyrir jörðina.

Birningsstaðir: Afréttur eða upprekstrarland eru ekki nefnd í fasteignamati 1916-1918.

Jóhann Skaptason getur um upphaf fjárleita Bárðdæla suður á Sprengisand í Árbók Ferðafélags Íslands 1969. Tómas Sæmundsson hafi fundið Tómasarhaga og séð til Jökuldals sumarið 1835.

Þessar fréttir vöktu athygli Bárðdæla, sem stundum þóttu heimtur sínar slæmar. Grunaði þá, að hagar kynnu að leynast sunnar en venja var að leita í haustgöngum. Fóru þeir því könnunarferð haustið 1846 á þær slóðir, sem Tómas hafði orðið dalsins var, og fundu þá dal þann, sem gengur suðaustur með suðvestanverðum Tungnafellsjökli og nefndu hann Jökuldal nýja. ... Í dalnum eru sæmlegir hagar, og þar fundust beinagrindur úr fé, sem hafði orðið þar úti.

Frá þeim tíma tókust upp göngur úr Bárðardal suður um Sprengisand, með efstu Þjósárkvíslum og í Jökuldal. Um skeið gengu Bárðdælir allt suður á Háumýrar og hittu þá Rangæinga þar. En það lagðist fljótt niður.

Á heimleiðinni var svo leitað um Tómasarhaga, norðanverðan Sprengisand, örafin norður af Tungafellsjökli og síðan um Mjóadal, Íshólsdal og Fljótaldal til Bárðardals.⁴⁴⁷

⁴⁴⁷ Árbók Ferðafélags Íslands 1969. Jóhann Skaptason: Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandafljóts og Fljótshéiðar, bls. 151.

Hjörleifur Guttormsson hefur fjallað stuttlega um göngur á Vesturafrétti Bárðdæla og vísast til þess.⁴⁴⁸

Í Göngum og réttum er öllu fyllri lýsing á fyrirkomulagi gangna eins og þær voru fyrrum. Segir þar að Bárðælir hafi um allan skeið gert reglulega göngur suður í Jökuldal í Tungnafellsjökli. Voru á tímabili sendir þrír menn í göngurnar og voru 5 daga úr byggð. Síðar voru aðeins tveir menn sendir og voru þá degi lengur og gistu tvær nætur í Jökuldal. Daginn á milli leituðu þeir suður með jöklinum að vestan vestur á Sand og víðar. Síðar styttust göngurnar í 5 daga en mönnum ekki fjölgað.

Lagt var af stað í Jökuldalsgöngur 11. september og farið í náttstað við Kiðagil. Næsta dag var farið í Jökuldal og smalað með Þjórsárkvíslum á suðurleið. Þriðja daginn var Jökuldalur genginn og kindahagar norður af Tungnafellsjökli allt norður af Tjarnardragi. Þar var þriðji náttstaðurinn og komu þangað svonefndir framgangnamenn á móts við Jökuldalsmenn. Næsta dag fóru nokkrir menn norður með Fljóti, norður að Kvíum og gistu þar. Hinir fóru vestur á Klyfberadrag og Hældrag og vestur á Kiðagilsdrög, sem voru leituð norðaustur og fé því, sem þar fannst, komið í veg fyrir þá, sem með fljóti gengu, venjulega sunnan í Kiðagilshnjúk. Þaðan héldu þeir vestur á bóginn, vestur í kringum Gvendarhbjúk, norður Fremrimosa og á Ytrimosa og gistu þar. Mættu þeim þar Mjóadalsgangnamenn. 15. september héldu Kvíamenn áfram smölun norður með Fljóti en hinir um Mjóadal og Íshólsdal. Lauk göngum það kvöld.⁴⁴⁹

Jón Sigurðsson segir um afréttarmál Ljósavatnshrepps hins yngra (1950):

Afrétti á sveitin allgóða, í Náttfaravíkum og uppi á dölum Kinnarfjalla og á vesturafrétt Bárðdæla að 5/11 móti Bárðdælahreppi. Sá afréttur var áður árlega notaður úr öllum syðri hluta hreppsins, norður að Gvendarstöðum, en nú eigi nema af fáum bæjum.⁴⁵⁰

5.24.3 Fnjóskadalur

Í ritinu Göngur og réttir segir eftirfarandi um Suðurafrétt Fnjóskdæla: „Suður frá byggð í Fnjóskadal liggja þrír dalir: Timburvalladalur austast suður frá Sörlastöðum; Hjaltadalur í miðið, suður frá eyðibýlinu Hjaltadal, og Bleiksmýrardalur vestast, suður frá Tungu og Reykjum. Nú er Tunga í eyði. Allir hafa dalir þessir frá ómunatíð verið notaðir sem afréttarlönd Suður-Fnjóskdælinga, mjög margra Eyfirðinga og nokkurra manna úr öðrum sveitum.

Að öðru leyti eru fyrirliggjandi heimildir um afréttarnot á dölunum, sem ganga inn úr Fnjóskadal, þ.e. Bleiksmýrardal, Hjaltadal og Timburvalladal raktar í köflunum

⁴⁴⁸ Skjal nr. 32.

⁴⁴⁹ Göngur og réttir IV, bls. 286-287.

⁴⁵⁰ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 175.

hér á undan um Sörlastaði, Kambfell, Hjaltadal og Bleiksmýrardal austan Fnjóskár, og vísast þangað.

Hjörleifur Guttormsson hefur lýst landslagi á dölunum, Bleiksmýrar-, Hjalta- og Timburvalladal, og gert grein fyrir Fnjóskdælingaafréttum og fjallskilum í greinargerð, sem unnin hefur verið fyrir óbyggðanefnd og vísast til hennar.⁴⁵¹

5.24.4 Fjallskilareglugerðir

Elsta fjallskilareglugerð fyrir vesturhluta Þingeyjarsýslu, þ.e. Suður-Þingeyjarsýslu og Kelduneshrepp í Norður-Þingeyjarsýslu, er frá árinu 1893 og tók gildi 1. janúar 1894.⁴⁵²

Var þá svæðinu öllu skipt í þrjú fjallskilafélög: 1. Svæðið milli Jökulsár og Skjálfandafljóts. 2. Svæðið vestan Skjálfandafljóts og norðan Ljósavatnsskarðs, vestur í Fnjóskadal hjá Skógum og þaðan yfir Vaðlaheiði að Veigastöðum á Svalbarðsströnd. 3. Svæðið vestan Skjálfandafljóts ofan við Ljósavatnsskarð. Hvert fjallskilafélag gat skipst í deildir eftir því sem hagar, fjöll og vatnsföll deildu. (1. gr.).

Allt land skiptist í „afréttir“ og heimalönd. Hreppsnefndir í hverjum hreppi ákváðu, hvað skyldu vera „afréttir“ og takmörk milli „afréttar“ og heimalanda. (3 gr.).

Hreppsnefndir skyldu gangast fyrir sveitarsamþykktum um, hvort nota skyldi heimalönd til upprekstrar fyrir geldfé eða lömb. Skyldi tekið skýrt fram, hver þau lönd væru og tala fjár, er í þau mætti reka. Heimalönd, sem heimild væri til fyrir að nota til upprekstra, skyldi skoða sem „afrétti“, enda væru þau notuð á þann hátt af fleiri en landeigendum sjálfum (4. gr.).

Ef tveir eða fleiri menn ættu „afrétti“ saman, skiptust afréttartollar milli þeirra eftir tiltölu hvers og eins í „afrétti“, þótt einn leyfði frekar en aðrir. (9. gr.).

Fjárleitir á öræfi, sem ekki gætu talist til nokkurra „afrétta“, skyldu gerðar eftir sömu reglum sem eftirleitir. (29. gr.).

Ný fjallskilareglugerð var sett árið 1904.⁴⁵³ Mikilvægasta breytingin var á 3. grein, en fyrri málsgrein hennar var svohljóðandi:

Allt land skiptist í öræfi, afrjetti og heimalönd. Það skulu vera afrjetti, sem að fornu hafa verið. Sýslunefnd getur og tekið upp nýja afrjetti, ef nauðsyn ber til, eptir tillögum hreppsnefnda og með samþykkt landeiganda.

Næstu fjallskilareglugerðir voru settar árin 1913 og 1920 (dálítil breyting gerð 1924).⁴⁵⁴ Engar breytingar voru þá gerðar, sem ástæða er til að nefna hér, en árið 1929 var svæðið gert að einu fjallskilafélagi eða eins og segir í 1. grein:

Suður-Þingeyjarsýsla, ásamt Kelduneshreppi í Norður-Þingeyjarsýslu er eitt fjallskilafélag, sem skiftist í deildir eftir því sem landi hagar og fjöll og

⁴⁵¹ Skjal nr. 32.

⁴⁵² Skjal nr. 4 (11).

⁴⁵³ Skjal nr. 4 (12).

⁴⁵⁴ Skjöl nr. 4 (13), nr. 4 (14) og nr. 4 (15)

vatnsföll deila. Sýslunefndin ákveður takmörk deilda eftir tillögum sveitarfélaga.

Stjórn og umsjón fjallskilamála breyttist samkvæmt 3. grein:

Hver hreppsnefnd getur valið einn mann eða fleiri úr sínum flokki til að hafa á hendi stjórn og umsjón allra fjallskilamála hreppsins og nefnast þeir fjallskilastjórnar.

Þar sem svo hagar til, að ein fjallskiladeild tilheyrir tveimur eða fleiri hreppum, kjósa hlutaðeigandi hreppsnefndir sameiginlega fjallskilastjórn, er hafi störf þessi á hendi í umboði hreppsnefnda.⁴⁵⁵

Næsta fjallskilareglugerð, árið 1937, var fyrir Suður-Þingeyjarsýslu eina, sem og frá árunum 1952, 1959 og 1974, en árið 1952 var Húsavík orðin að kaupstað og því nefnd sérstaklega eftir það.⁴⁵⁶ Breytingar, sem ástæða þykir til að nefna eru eftirtaldar:

Árið 1959 varð 4. grein svohljóðandi:

Allt land skiptist í öræfi, afréttir og heimalönd. Ekki verður afréttarland, þótt í einkaeign sé, gert að heimalandi, nema samþykki hreppsnefndar komi til, enda hafi það aldrei áður í byggð verið.

Sýslunefnd getur ákveðið nýjar afréttir eftir tillögum hreppsnefndar, enda liggja samþykki landeigenda fyrir.⁴⁵⁷

Nýrri málsgrein var aukið í 4. grein í fjallskilareglugerðinni árið 1974:

Enn fremur geta hreppsnefndir með samþykki sýslunefndar breytt takmörkum afrétta og lagt til þeirra land, er þær hafa full umráð yfir.⁴⁵⁸

Núgildandi fjallskilasamþykkt er frá árinu 1996 og er fyrir Suður-Þingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, þ.e. Tjörnes-, Reykja-, Aðaldæla-, Reykdæla-, Skútustaða-, Bárðdæla-, Ljósavatns- og Hálshreppa og Húsavík. Hljóðar 4. grein svo:

Land, sem fjallskilaf framkvæmd tekur til, skiptist í almenninga, afrétti og heimalönd. Héraðsnefnd getur ákveðið nýjar afréttir eftir tillögum sveitarstjórna og með samþykki landeigenda. Ennfremur geta sveitarstjórnir með samþykki héraðsnefndar, breytt takmörkum afrétta og lagt til þeirra land, er þær hafa full umráð yfir. Ekki verður afréttarland, þótt í einkaeign sé, gert að heimalandi, nema samþykki héraðsnefndar komi til. Héraðsnefnd ákveður mörk á afréttum og almenningum.⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ Skjal nr. 4 (16).

⁴⁵⁶ Skjöl nr. 4 (17) - nr. 4 (20).

⁴⁵⁷ Skjal nr. 4 (19).

⁴⁵⁸ Skjal nr. 4 (20).

⁴⁵⁹ Skjal nr. 4 (21).

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Sameiginleg atriði á svæði 6

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og fyrir-
liggjandi dómafordæmi í þjóðlendumálum og samhengi þessara gagna við það mál
sem hér er til umfjöllunar. Í framhaldinu verður einnig sérstaklega hugað að því hvort
í nýjum dómum um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afréttarsvæða megi greina
áherslumun sem tilefni gefi til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambæri-
legum tilvikum. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál
þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu
einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.⁴⁶⁰ Loks verður fjallað um ákvörðun
málkostnaðar.

6.1.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 (svæði 1), er í kaflanum *Almennar
niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar
staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í
úrskurðum í málum nr. 1-5/2001 (svæði 2) er í kaflanum *Viðauki við almennar
niðurstöður óbyggðanefndar* aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum
bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig
sem viðauki með úrskurðum í málum nr. 1-9/2003 (svæði 3), 1-6/2004 (svæði 4) og 1-
5/2005 (svæði 5). Sami viðauki fylgir hér og með öðrum úrskurðum í málum nr. 1-
5/2007 (svæði 6).

Sú umfjöllun um einstök landsvæði sem hér fer á eftir er í beinu samhengi og
samræmi við áðurnefndar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*, ásamt viðauka við
þær, og vísar til þeirra, sbr. einnig kafla 6.1.2.-6.1.3. hér á eftir.

6.1.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

Á þeim tíma sem liðinn er frá því *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og viðauki
við þær birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem almenna
þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Samhengi nýrra niðurstaðna
dómstóla við þau grundvallaratriði sem úrlausnir óbyggðanefndar byggjast á kemur að
sjálfsögðu til skoðunar hverju sinni.

Í þeim úrskurðum sem kveðnir voru upp 31. maí 2006, nánar tiltekið kafla
6.1.1. í málum nr. 1-6/2004 (svæði 4), var þannig fjallað sérstaklega um dóm
Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005. Svo sem þar segir verður sú

⁴⁶⁰ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Hjörleifs Guttormssonar,
náttúrufræðings, sbr. skjal nr. 32, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá
Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppláttarritum, svo
sem árbókum Ferðafélags Íslands.

ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland.

Í þeim úrskurðum sem kveðnir voru upp 29. maí 2007, nánar tiltekið kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005 (svæði 5), tók óbyggðanefnd einnig afstöðu til þess hvort þeir dómar sem þá lágu fyrir gæfu tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða. Niðurstaðan var sú að svo væri ekki. Þá skal þess getið að í sömu málum, kafla 6.1.2., var gerð almenn grein fyrir stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi.

Frá því óbyggðanefnd kvað upp síðastnefnda úrskurði, í málum nr. 1-5/2005 (svæði 5), hafa gengið níu Hæstaréttardómar sem tengjast fyrri svæðum. Nánar tiltekið eru þetta fimm dómar frá 14. júní 2007, þ.e. í málum nr. 22/2007 (Þórsmörk og Goðaland), nr. 23/2007 (Steinsholt), nr. 25/2007 (Almenningar), nr. 26/2007 (Merkurtungur), nr. 28/2007 (Stakkholt), einn dómur frá 4. október 2007, í máli nr. 27/2007 (Græna fjall/Fljótshlíðarafréttur), einn dómur frá 11. október 2007, í máli nr. 99/2007 (Skaftártunguafréttur) og loks tveir dómar frá 18. október 2007, í málum nr. 47/2007 (Núpsstaður og fleiri jarðir í Fljótshverfi) og 79/2007 (Mörtunga og Prestbakkjarðir).

Tveir hinir síðastnefndu dómar eru fremur til staðfestingar á framangreindri niðurstöðu, þ.e. að ekki beri að herða sérstaklega kröfur til landamerkjabréfa jarða. Að öðru leyti telur óbyggðanefnd nauðsynlegt að taka til athugunar samhengi eldri og yngri dóma um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afrétta einstakra jarða og/eða stofnana og hvort tilefni sé til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambærilegum tilvikum. Fer sú umfjöllun hér á eftir.

6.1.3 Afréttir einstakra jarða og stofnana

Um þýðingu hugtakanna jörð, afréttur og almenningur er rækilega fjallað í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*, sbr. kafla 6.1.1. og viðauka. Að því er varðar hugtakið jörð er niðurstaðan sú að almennt megi gera ráð fyrir að slíku landi hafi upphaflega verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Þannig eru taldar líkur á því að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi eða innan annarra ótvíræðra merkja, sé beinum eignarrétti háð. Tilvist landamerkjabréfs ein og sér ræður því ekki úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. og 4.5. í áður nefndum *Almennum niðurstöðum*. Þar eru í fyrsta lagi samnota-afréttir, þ.e. þeir afréttir sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum

jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyru einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærileg sjónarmið og að framan greindi um eignarhald á landi jarða yfirleitt.

Hafi umþrætt landsvæði ekki legið innan merkja jarðar hefur óbyggðanefnd talið að líkur séu á því að það hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendulaga. Tilvist landamerkjabréfs skiptir þá ekki grundvallarmáli en litið til atriða svo sem umfjöllunar í heimildum, nýtingar, staðháttu, gróðurfars og landnáms. Ekki er þó alltaf augljóst hvort landsvæði hefur stöðu jarðar eða afréttar. Á það álitaefni hefur sérstaklega reynt þegar undir einstakar jarðir og/eða stofnanir hafa legið svæði sem skilin hafa verið frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Eru aðstæður þá oft þær að landsvæðisins er getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og heimildir um afnot einskorðaðar við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hefur komið nokkur fjöldi landsvæða sem fella má undir framangreinda lýsingu. Þessi landsvæði hafa verið úrskurðuð þjóðlendir og afréttir/landsvæði í afréttareign, eftir atvikum með vísan til heimilda, legu, sögu, staðháttu, nota o.fl. Ber hér að nefna Afrétt norðan vatna í máli nr. 4/2000 (svæði 1), Hrunaheiðar í máli nr. 5/2000 (svæði 1); Hoffellslambatungur í máli nr. 4/2001 (svæði 2); Þórsmörk, Goðaland, Almenna, Teigstungur, Múlatungur, Merkurtungur, Stakkholt, Steinsholt, Hólatungur, Borgartungur og Skógafjall í máli nr. 5/2003 (svæði 3); Hvítmögu og Stórhöfða í máli nr. 6/2003 (svæði 3); Villingadal, Suðurfell og Múla í máli nr. 1/2005 (svæði 5); Steinvarartungu og Þorbrandsstaðatungur í máli nr. 3/2005 (svæði 5); Þverfellsland og sunnanverða Grímólfsártungu í máli nr. 4/2005 (svæði 5) og loks afréttarland á Hólsfjöllum í máli nr. 5/2005 (svæði 5).

Segja má að Hæstiréttur hafi einnig tekið skýra afstöðu til landamerkjabréfa annarra landsvæða en jarða, þegar í fyrstu dómum í þjóðlendumálum. Í forsendum réttarins í dómi frá 21. október 2004, máli nr. 48/2004, segir þannig svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Að auki segir svo í dómi réttarins frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005:

...nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta

og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

Þá hefur komið fram það skýra mat Hæstaréttar að sé ekki um jörð að ræða hafa landamerkjabréf takmarkaðra vægi sem „sönnunargagn um beinan eignarrétt“, sbr. dóm Hæstaréttar 14. júní 2007 í máli nr. 22/2007.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þær þjóðlendur og afrétti/landsvæði í afréttareign sem áður voru tilgreindar hafa verið staðfestir efnislega með dómum Hæstaréttar að því er varðar Afrétt norðan vatna, Hoffellslambatungur, Hrunaheiðar, Þórsmörk, Goðaland, Steinsholt, Almennunga, Merkurtungur og Stakkholt, sbr. dóma frá 21. október 2004, 28. september 2006, 5. október 2006 og 14. júní 2007 í málum nr. 47/2004, nr. 497/2005, nr. 133/2006, nr. 22/2007, nr. 23/2007, nr. 25/2007, nr. 26/2007 og nr. 28/2007. Í tilvikum Skógafjalls, Hvítmögu og Stórhöfða var sams konar niðurstöðum óbyggðanefndar á hinn bóginn snúið við og komist að þeirri niðurstöðu að þar væru eignarlönd en ekki þjóðlendur í afréttareign, sbr. dóma frá 16. maí 2007 í málum nr. 24/2007, nr. 536/2006 og nr. 448/2006. Önnur framangreind landsvæði hafa ekki komið til kasta dómstóla en af dómum um eignarland frá því fyrir gildistöku þjóðlendulaga ber að nefna Hrd. frá 29. febrúar 1996 (Hrd. 1996/696) um Blikdal í Esju og dóm aukadómpings Árnassýslu 23. febrúar 1980 um Tunguheiði í Biskupstungum.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þjóðlendur í afréttareign á þessum svæðum eru þannig almennt í góðu samræmi við úrlausnir Hæstaréttar, fyrr og síðar, þó svo forsendur séu ekki einsleitar í öllum tilvikum og taki þess utan mið af sérstöðu einstakra svæða. Dómar Hæstaréttar um landskikana þrjá sunnan Mýrdalsjökuls, þ.e. Skógafjall, Hvítmögu og Stórhöfða, skera sig þar hins vegar nokkuð úr.

Framangreind úrlausnarefni eiga það sameiginlegt að viðkomandi landsvæði hefur legið undir einstaka jörð/jarðir eða stofnun, landfræðilega aðskilið frá henni/þeim með einum eða öðrum hætti, jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og afnot einskorðuð við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Ef reynt er að taka saman þau sameiginlegu atriði sem leiða til niðurstöðu Hæstaréttar um eignarland í umræddum þremur undantekningartilvikum, þá sýnist landfræðileg lega, m.a. gagnvart aðliggjandi eignarlöndum og að einhverju marki almennir staðhættir vega mjög þungt. Í tilvikum Hvítmögu og Skógafjalls var á því byggt að svæðin hefðu verið innan merkja jarða og að hvorki staðhættir né gróðurfar mæltu gegn því að þau hefðu verið numin, a.m.k. að einhverju leyti. Beinn eignarréttur hefði þannig stofnast. Um Stórhöfða segir að líkur séu fyrir því að hann hafi verið innan upphaflegs landnáms eins og aðliggjandi lönd. Hann hafi ekki verið talinn

til samnotaafréttar og ekkert sé komið fram í málinu sem stutt geti að munur verði að þessu leyti gerður á Stórhöfða og aðliggjandi landsvæðum. Nægilega sé því leitt í ljós að hann hafi frá landnámi verið háður beinum eignarétti sem heiðaland jarðar.

Dómar Hæstaréttar um þjóðlendur í Þórsmörk, Goðalandi, Almennungum, Merkur tungum, Stakkholti og Steinsholti, eru kveðnir upp mánuði síðar en dómar um eignarlönd í Stórhöfða, Hvítmögu og Skógafjalli. Fyrstnefndu svæðin sex liggja norðan Eyjafjallajökuls og voru öll talin heyra undir einstaka jörð/jarðir sem þau eru landfræðilega aðskilin frá. Í forsendum Hæstaréttar er m.a. vísað til möguleikans á landnámi, legu og staðháttu, skorts á skriflegum eignarheimildum og samræmis milli þeirra innbyrðis. Tekið er sérstaklega fram að ekki sé sýnt fram á önnur not meintra rétthafa en hefðbundin afréttarnot til sumarbeitar fyrir búfé. Í öllum þessum sex tilvikum var dæmd þjóðlenda í afréttareign.

Sýnist þannig ekki vera fullt samræmi í mati réttarins að því er varðar hin tilgreindu atriði í annars vegar tilvitnuðum þremur dómum og hins vegar öðrum úrlausnum um sams konar landsvæði, auk eldri dóma um Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar.

Draga má þá ályktun af framangreindum dómum að það séu fyrst og fremst staðbundnar aðstæður, þ.m.t. staðhættir, en þó einkum lega viðkomandi þriggja landsvæða að eignarlöndum til annarra átta en gagnvart Mýrdalsjökli sem úrslitum ráði. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar hverju sinni. Þá liggja fyrir eldri dómar um þjóðlendur á landsvæðum með svipaða legu gagnvart annars vegar eignarlöndum og hins vegar þjóðlendum, sbr. einkum Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar í Hrd. 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 og Hrd. 5. október 2006 í mál nr. 133/2006. Ekki liggur fyrir skýr yfirlýsing Hæstaréttar um breytta afstöðu að þessu leyti. Með hliðsjón af framangreindu og að teknu tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd útilokað að líta svo á að umræddir þrjú dómar, um Hvítmögu, Skógafjall og Stórhöfða, feli í sér að lega þrætusvæðis að eignarlandi eða eignarlöndum geti ein og sér vegið svo þungt að önnur sú sönnunarfærsla sem ella fer fram við slíkar kringumstæður hafi hverfandi þýðingu.

Óumdeilt er hins vegar að eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða getur auk hefðbundinna og viðurkenndra eignarheimilda haft vægi við eignarréttarlegt mat og ásamt öðru leitt til þeirrar niðurstöðu að um eignarland sé að ræða. Má þar um vísa til dóms Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 varðandi efstu jarðir í Biskups-tungnahreppi, sbr. einnig úrskurð óbyggðanefndar um þau landsvæði. Hið sama má segja um eignarland í dómi Hæstaréttar 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 um jarðir í Fljótshverfi, sbr. og úrskurð óbyggðanefndar um sama svæði.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að ekki séu forsendur til þess að breyta því sönnunarmati sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum tilvikum. Fyrir liggur að í málum

nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd snúa sérstök álitæfni af þessu toga að eftirtöldum landsvæðum: Hálsmannatungur, Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, Tjarnahverfi á Gönguskarði, Finnsstaðadalur, Grímsland og Kambsmýrar í máli nr. 4/2007 og Upprekstrarland milli Höfðagilja og Eyvindará/Laufáshagi í máli nr. 5/2007.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.⁴⁶¹ Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffellslambatungur í Nesjum.

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir þeim takmörkuðu frásögnum Landnámu sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Af þeim verður ekki ráðið hversu langt inn til landsins numið var. Að öðru leyti vísast til eftirfarandi kafla um einstök landsvæði.

6.3 Birningsstaðir, Kambsstaðir, Stóru-Tjarnir, Arnstapi, Vatnsendi, Ljósavatn, Öxará, Eyjardalsá, Sandhaugar, Hlíðskógar, Stóruvellir, Lækjarvellir, Litluvellir, Halldórsstaðir, Mýri, Bólstaður, Sörlastaðir, Bakki, Bakkasel og Belgsá

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfufsvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Birningsstaða, Kambsstaða, Stóru-Tjarna, Arnstapa, Vatnsenda, Ljósavatns, Öxará, Eyjadalsár, Sandhauga, Hlíðskóga, Stóruvalla, Litluvalla, Halldórsstaða, Mýrar, Sörlastaða, Bakka, Bakkasels og Belgsár gera tilkall til. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.2-3.13.

Landsvæði það er hér um ræðir er samfelldur fjallgarður, að mestu úr blágrýti. Fjallgarðurinn hefur leguna norður – suður og liggur sunnan frá Sprengisandi norður að Ljósavatnsskarði og að austan heitir Vallafjall (779 m) á löngum kafla, nafnið tekið eftir Stóruvöllum. Hæstu hnjúkar eru Háafell (917 m) sunnan Ljósavatnsskarðs, Belgsárfjall (853 m), Bakkaselsfjall (853 m), Bæjarfjall (745 m), Litluvallafjall (737 m) og Pílagrímsfell (818 m) sem liggur vestan Þorvaldsdals en norðan þess liggja Pílagrímsmosar og Fremri-Slakkhæðir (777-795 m). Upp af Sörlastöðum norður að Vatnsenda eru hlíðar fjallsins allbrattar en hallaminni að austanverðunni. Frá Háfelli að norðanverðu, suður í Pílagrímsfell eru tæpir 34 km, mælt í beinni loftlínu.

⁴⁶¹ Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.3.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að ræða hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdar í öndverðu en landnám hafi ekki tekið til fjalla og síðan öræfa sunnan dalanna á svæðinu. Ekki er fallist á merkjalýsingar Mýrar, Halldórsstaða, Litluvalla, Stóruvalla, Hlíðskóga, Sandhauga, Eyjardalsár, Öxarár, Ljósavatns, Vatnsenda, Arnstapa, Stórutjarna, Kambsstaða, Birningsstaða og Bakka umfram 500 m hæðarlínu. Er hér m.a. á því byggt að svæðið ofan kröfulínunnar hafi ekki verið numið í öndverðu og hafi ekki verið nýtt til annars en sumarbeitar fyrir búfé. Því er haldið fram að lýsingar jarða til fjalls takmarkist við brúnir í 500 m hæð en nái ekki til háfjallsins. Rétt sé að benda á að einungis nokkrar jarðir sunnanvert í Bárðardal hafi samþykki jarða á móti til fjallsins en slíku virðist ekki til að dreifa vegna jarða norðan til. Njóti landamerkjalyýsingar jarðanna Vatnsenda, Arnstapa og Stórutjarna ekki stuðnings annarra jarða á lýsingum í háfjöllum. Að því er Sörlastaði varðar er litið svo á að jörðin hafi ekki átt land sunnan Heimaraklettagils í Timburvalladal, með vísan til þjóðlendusjónarmiða en svæðið standi hátt og fjarri byggð auk þess sem ekki njóti við eldri heimilda um slíkt eignarhald. Þá er einnig vísað til óljósrar lýsingar Sörlastaða um suðurmörk, þ.e. „eyðigrjót og sandar“, sjá einnig til hliðsjónar leyfi Munkaþverárklosturs frá árinu 1773 til heyskapar en þá virðist sem fram hafi komið að ýmsir aðrir hafi nýtt Timburvalladal án sérstaks leyfis.

Varðandi ríkisjarðirnar Bakkasel og Belgsá er byggt á því að merki þeirra nái ekki hærra en í 500 m hæðarlínu í brúnum Háafells, Belgsárfjalls og Bakkaselsfjalls vestanverðum.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þ.e. þinglýstra eigenda Kambsstaða, Arnstapa, Öxarár, Eyjardalsár, Sandhauga, Hlíðskóga, er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum gögnum sem lögð hafi verið fram. Hafa beri í huga þá viðurkenndu sönnunarreglu íslensks eignarréttar að sá sem fari með fullkomin umráð landareignar, hafi gert það um áratuga skeið og hafi þinglýsta eignarheimild, þurfi ekki frekari sönnunargagna við. Sönnunarbyrðin hvíli á þeim sem vefengi slíkar eignarheimildir landeigandans, sbr. einnig almennar niðurstöður óbyggðanefndar og dóm Hæstaréttar í máli nr. 48/2004. Krafa íslenska ríkisins sé ekki studd neinum sögulegum sönnunargögnum né heldur réttarlegum gögnum. Aðeins séu settar fram örökstuddar tillögur að því hvernig óbyggðanefnd skuli úrskurða um mörk milli þjóðlendu og eignarlanda. Ekki sé heldur að finna í kröfulýsingu íslenska ríkisins neinn lagalegan rökstuðning fyrir því hvers vegna eignarréttur samkvæmt þinglýstum landamerkjabréfum skuli víkja. Einnig er á því byggt að fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreind landamerki voru gerð. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda noti enginn landið með nokkrum hætti nema eigendur þess á hverjum tíma. Þá verður að telja að það hafi mikla þýðingu að eigendur hafi um langt

skeið gengið út frá því að merkjum sé rétt lýst og eigendur grannjarða virt og viðurkennt merkin.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þ.e. þinglýstra eigenda Vatnsenda, Stóruvalla, Litluvalla og Halldórsstaða auk ábúenda Mýrar er byggt á landamerkjabréfum og öðrum eignarheimildum sem þeir hafi. Því er sérstaklega mótmælt að „eingögnu dalir og hlíðar hafi verið innan landnáms.“ Það komi fram í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en hæpið sé að draga ályktanir á grundvelli takmarkaðra lýsinga Landnámu. Hafi þessar niðurstöður nefndarinnar verið staðfestar af dómstólum. Ekki séu heimildir um annað en að jarðirnar hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan landamerkja þeirra hafi eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildi um eignarland almennt. Fjallendið hafi ekki verið undanskilið. Engin gögn bendi til þess að land vestan kröfulínu íslenska ríkisins, innan merkja jarðanna, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land innan merkja þeirra. Lögð sé áhersla á að þegar óbyggðanefnd meti hvort um fullkominn eignarrétt sé að ræða á svæðinu verði að líta til þeirra atvika er varða núverandi eigendur og forvera þeirra sem styðji tilkall þeirra til beinna eignarréttinda innan merkja jarðanna. Þá sé ljóst að landsvæðið sem lýst sé í landamerkjabréfum hafi verið innan landnáms Gnúpa-Bárðar og því mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja verði dregin í efa. Með landamerkjalögum frá 1882 hafi stjórnvöld í fyrsta sinn haft frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum, þau skráð og leyst úr ágreiningi um þau ef hann væri uppi. Elstu upplýsingar um landamerki verði ekki til fyrr en í kjölfar laganna. Eru kröfur byggðar á eignarheimildum sem grundvöll eigi í fyrnefndum lögum. Á því er jafnframt byggt að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrár séu uppfyllt og beri þegar af þeirri ástæðu að hafna kröfur ríkisins. Með hliðsjón af meðalhófsreglu stjórnsýslulaga sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að axla hana. Þá er því haldið fram að eftir að ríkisvald hafi stofnast hér á landi hafi handhafar þess margsinnis, bæði beint og óbeint, viðurkennt fullkominn eignarrétt þeirra innan lýstra merkja. Loks er byggt á réttmætum væntingum og hefð.

Ábúendur Mýrar mótmæla sérstaklega kröfulýsingu íslenska ríkisins vegna Mýrar. Falli kröfulýsingin alfarið að þjóðlendukröfum. Ábúendur telja afar óeðlilegt að svo skuli að málum staðið þar sem ekki verði fram hjá því litið að þeir eigi allir sömu hagsmuna að gæta.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Birningsstaða, Stórutjarna, Ljósavatns, Bakka og Sörlastaða, er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því

framangreindum landamerkjabréfum var þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Eignarheimildir hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna. Grundvallarreglan um réttaröryggi í skiptum manna geri kröfu um traust og festu í lögskiptum. Samrýmis þá í engu þessari grundvallarreglu réttarríkis að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi margsinnis í aldanna rás viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi ríkisvaldið getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur eigendum framangreindra jarða þá sé hún niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Í ljósi þeirra gjörninga sem fyrir liggja um ráðstöfun jarðanna er því haldið fram nægar heimildir hafi verið færðar fram fyrir eignartilkalli þinglýstra eigenda þeirra. Vísast einnig til almennra niðurstaðna óbyggðanefndar þar sem segi að landsvæði sem talið hafi verið jörð samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalyfing fari ekki í bága við eldri heimildir sé beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkjabréfa sé ekki beinum eignarrétti háð. Þá er byggt á réttmætum væntingum, jafnræðisreglu stjórnarskrár og stjórnarsýslulaga og hefð. Loks er byggt á því að telja verði röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til fjalla algerlega ósannaðar enda séu þær ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum.

6.3.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Birningsstaða, Kambsstáða, Stóru-Tjarna, Arnstapa, Vatnsenda, Ljósavatns, Öxarár, Eyjardalsár, Sandhauga, Hlíðskóga, Stóruvalla, Litluvalla, Halldórsstaða, Mýrar, Sörlastaða, Bakka, Bakkasels og Belgsár er rakin í köflum 5.2 til 5.18. Af þeim heimildum sem þar er getið má ráða að um sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.⁴⁶² Flestar koma þær þar fyrst fram á 14. öld en einnig nokkrar á 15. öld.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum umræddra jarða er lýst í landamerkjabréfum þeirra og hvað ráðið verður af þeim fáu eldri heimildum um sama efni sem fyrir hendi eru. Athugun þessi tekur til merkja jarðanna inn til landsins, á kröfusvæði íslenska ríkisins. Fyrst verður litið til merkja jarða í Ljósavatnsskarði en talið frá norðri til suðurs eru þetta Birningsstaðir, Kambsstáðir, Stóru-Tjarnir, Arnstapi, Vatnsendi og Ljósavatn. Þá verður litið til merkja jarða sem liggja í Bárðardal en það eru, talið frá norðri til suðurs, Öxará, Eyjardalsá, Sandhaugar, Hlíðskógar, Stóruvellir, Litluvellir, Halldórsstaðir og Mýri. Að því búnu verða merki jarðarinnar Sörlastaða í Fnjóskadal skoðuð en stór hluti kröfusvæðis vegna hennar er

⁴⁶² Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

einnig í Timburvalladal. Loks verður litið til merkja þeirra jarða í Fnjóskadal sem norðar liggja, en það eru, talið frá suðri til norðurs, Bakki, Bakksel og Belgsá. Að fenginni niðurstöðu um landamerki umræddra jarða með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Af þeim jörðum sem hér eru til umfjöllunar liggja Birningsstaðir vestast í Ljósavatnsskarði. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 2. júní 1890 og þingl. 16. júní sama ár. Til austurs „... ræður Kambsá en úr gilsopinu ræður bein lína að Sigríðarstaðalandamerkjum. Að sunnan ræður bein lína eftir miðju fjalli, eða þar sem vötn skilja.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Kambsstaða.

Jörðin Kambsstaðir liggur austan Birningsstaða. Merkjum hennar er fyrst lýst í lögfestu frá 7. maí 1796. Merkjum er lýst svo: „... að sunnann verdu er su Gröf er heiter Nóngröf, og so beinleidis þar ofan til LitluTiarnar Lækjar, gagnvart Landamerkia Gile að austan verdu; Enn að utann Rædur KambsAa, er Rennur í Aminstann Læk.“ Ekkert landamerkjabréf er til fyrir Kambsstaði en merkjum er lýst í afsalsbréfi frá 7. október 1915 þegar hluti af landi jarðarinnar var seldur til Stóru-Tjarna en einnig í afsali frá 25. nóvember 1968. Í fyrra afsalinu segir m.a. um merkin: „Úr merkjagróf að austan á milli nónbekks og Steinholts eftir vörðum eða girðingum norðvestur í vinkilkrók vestan við svokallað Hólagerði.“ Í seinna afsalinu segir um merki til vesturs: „Kambsá, frá Tungusporði að gilopi, þaðan bein lína í merki Sigríðarstaða ...“ Síðan segir um suðurmerkin: „... vatnaskil, svo sem vötn draga.“

Jörðin Stóru-Tjarnir liggur austan og norðan Kambsstaða og vestan Arnstapa. Til er vitnisburður um merki Sigríðarstaða og Vestritjarna (Stóru-Tjarna) frá 14. ágúst 1468. Þar kemur fram um jörðina „vestritjarnir“ sem liggur í „losavazskarde ok reiknade hennar iardar eign ecki leingra austr en ath þeim stora læk sem utan geingr epter skardeno ok sudur fellur i liosavatn.“ Í landamerkjabréfi fyrir Stórutjarnir, frá 16. janúar 1883 og þingl. 19. júní 1884, er merkjum gagnvart Kambsstöðum lýst svo: „Eftir merkigróf í fjallinu fyrir ofan bæinn og beina stefnu í garðstúf niður í Mó.“ Á milli Stóru-Tjarna „að vestan og Arnstapa að austan: „Úr Briðjuhól í Nýpuhól og síðan beina stefnu niður í Stýflugarð í mýrinni og svo beint í Litlu-Tjarnalæk.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Litlutjarna, Arnstapa og Kambsstaða.

Jörðin Arnstapi liggur austan Stórutjarna, norðan Kambsstaða og vestan Vatnsenda. Merkjum hennar er fyrst lýst í lögfestu frá 30. apríl 1810. Merkjum er lýst þannig: „... að Sunnann rædur Lækjarmoldfall, edur gróf, sem fellur úr so Kölludum Svarthamre, og so fast sem sá Lækur heldur, allt i Liósavatn, enn frá Svarthamre réttysne á Fjall upp; að nordannverdu allt i Nyphól, [...] enn frá tjedum Nyphól að ofannverdu, rétta sjónhendíng á FjallsEgg.“ Í landamerkjabréfi Arnstapa, frá 16. janúar 1883, er merkjum lýst „að austan milli Arnstapa og Stóru-Tjarna að vestan. Úr Briðjuhól í Nýphól og síðan beina stefnu niður í stíflugarð í mýrinni og svo beint í Litlu-Tjarnalæk. Að vestan milli Vatnsenda og Arnstapa að austan. Úr Skaftá og

vestan vert í Dauðatanga (Stapa).“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Stórutjarna og Vatnsenda.

Jörðin Vatnsendi liggur austan Arnstapa og Kambsstaða og vestan Ljósavatns. Landamerkjum er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 30. apríl 1885 og þingl. 9. júní 1886. Merkjum til vesturs „ræður bein stefna úr Stapa og austanvert í Dauðatanga.“ Að austan ræður „Geitá alla leið vestur á fjall.“ Að suðvestan og sunnan ræður „fjallsbrúnin.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Arnstapa og Ljósavatns.

Jörðin Ljósavatn liggur austan Vatnsenda, Kambsstaða og Belgsár og norðan og vestan Öxarár. Jörðinni er fyrst lýst í máldaga Ljósavatnskirkju frá 1380. Þar segir: „Ræður diupaa oc liosaavatn oc geitaa firi vtaann vppaa fiaall til vppsprettu aauxaraa aallt j fliot ...“ Einnig er merkjum lýst í vísitasíu Ljósavatnskirkju frá 1828. Þar kemur eftirfarandi fram um mörk jarðarinnar: „... alt landid itölulaust, frá tvígardi og sudur í Öxará ...“ Síðar segir: „... og Geitá fyrir utann, uppa fiall til uppsprettu Auxarár alt i Fliót á Auxará.“ Loks er merkjum Ljósavatns lýst í landamerkjabréfi frá 12. júní 1890, óþinglýst. Þar stendur að Öxará ráði merkjum að sunnan „... þangað til Öxarár- og Eyjardalir mætast; þaðan beina stefnu vestur á hágrjót þar til vötn falla til vesturs, og svo beina línu norður grjótin í „Geitá“ og ræður hún merkjum ofan fyrir fjallsrætur, þaðan svo aptur eptir miðfarveg árinna í Ljósavatn ..“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Öxarár, Eyjardalsár og Vatnsenda. Nú tilheyrir hluti þess landsvæðis sem lýst er í framangreindum merkjalýsingum jörðinni Öxará, sbr. afsal frá 6. apríl 1901.

Þá er lokið yfirferð yfir merki jarða í Ljósavatnsskarði. Næst verður fjallað um merki jarða í Bárðardal en þær eru nánar tiltekið, talið frá norðri til suðurs, Öxará, Eyjardalsá, Sandhaugar, Hlíðskógar, Stóruvellir, Litluvellir, Halldórsstaðir og Mýri.

Jörðin Öxará liggur sunnan og austan Ljósavatns, austan Belgsár og Bakkasels og norðan Eyjardalsár. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 3. júní 1890 og þingl. degi síðar. Er merkjum lýst þannig að ráði „... gamall garður upp á há brún, og síðan sama stefna vestur yfir grjótin og að Öxaránni. Þaðan skilur Öxaráin lönd Öxarár og Ljósavatns alla leið að kvíslinni og síðan ræður kvíslin að svonefndum Grjótgarði ...“ Bréfið er áritað um samþykki vegna eigenda Ljósavatns. Nýtt landamerkjabréf var útbúið fyrir Öxará 18. maí 1901 en þá hafði hluta af landi Ljósavatns verið afsalað til eigenda Öxarár. Þar er merkjum lýst svo: „... ræður Öxará merkjum suður Öxarárdal alla leið suður í „Dalamót“ og þaðan beina stefnu vestur á hágrjót, svo norður grjótin að upptökum Ljósavatnsár. Að norðan ræður forn merkigarður austan frá kvísl upp móinn og hjá syðri Hraungarðsenda, þá ræður sami garður upp fjallshlíðina til Ljósavatnsár í fjalli uppi, þaðan ræður áin merkjum til áðurgreindra upptaka.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Eyjardalsár og Ljósavatns.

Jörðin Eyjardalsá liggur sunnan Öxarár, austan Bakka og Sörlastaða og norðan Sandhauga. Samkvæmt landamerkjabréfi Eyjardalsár, frá 2. júní 1886 og þingl. í júní

1887, er merkjum lýst til suðurs úr Helmingshöfða „á fjall upp yfir þveran Eyardal til vesturgjóta, og á þau þar til vötn falla vestur þaðan ... “ Þaðan er svo farið í norðurátt „ ... norður grjótin ... “ Til norðurs fylgja merkin „garðbroti“ úr Kárasteini „ ... upp fjallshlíðina, og ræður það landamerkjum meðan það endist, og þá bein lína vestur yfir austurgjót allt til Öxarár, þaðan eftir því sem áin liggur suður á áðurnefnd dalaþót [Eyjardals og Öxarárdals].“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Sandhauga, Ljósavatns og Öxarár. Annað landamerkjabréf var gert fyrir Eyjardalsá 22. maí 1907 og þingl. næsta dag. Það er í samræmi við eldra bréfið og lýsir merkjum: „ ... vestur á há fjallið ... “ og „ ... norður á dalaþót ... “ Einnig er merkum Eyjardalsár lýst í tveimur eldri heimildum. Í lögfestu frá 2. maí 1753 segir um mörk inn til landsins: „ Vestur a fjall upp.“ Þá eru merki miðuð við vatnaskil í lögfestu frá 1817 og einnig að farið sé “ ... upp til vestara Fjalls ... “---

Jörðin Sandhaugar liggur sunnan Eyjardalsár, austan Sörlastaða og norðan Hlíðskóga. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 2. júní 1890 og þingl. 27. maí 1891. Merki til suðurs eru lína „ ... frá Yztakletti vestur yfir fjallið í Biskupsvörðu, þaðan í sömu stefnu vestur yfir Eyadal og á hágrjótin.“ Þaðan er merkjum lýst „Að vestan: Hágrjótin á fjallinu norður til Eyadalsárland<s>. Að norðan: Bein lína úr hágrjótonum á fjallinu, yfir þveran Eyardal, þaðan austur yfir fjallið í Helmingshöfða ... “ Bréfið er áritað um samþykki vegna Eyjardalsár og Stóruvalla.

Jörðin Hlíðskógar liggur sunnan Sandhauga, austan Sörlastaða og norðan Stóruvalla. Ekkert landamerkjabréf er til fyrir Hlíðskóga en jörðin á útskiptan nyrsta hluta Stóruvallalands sem rúmast innan landamerkjabréfs Stóruvalla. Verður því fjallað í einu lagi um merki beggja jarðanna. Jörðin Stóruvellir liggur sunnan Hlíðskóga, austan Sörlastaða og norðan Litluvalla. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 17. október 1883 og þingl. 24. maí 1889. Til suðurs fylgja merkin Sexhólsstaðagili og úr því ræður „ ... bein stefna til vesturs uppá Vallnafjall og svo langt vestur sem vatnsfjöll deila sveita á milli ... “ Vesturmerkin fylgja svo síðastnefndu fjalli til norðurs „ ... gegnt svonefndri Biskubsvörðu, sem er óumþrætt land milli Stóruvalla og Sandhauga frá ómunatíð.“ Þá eru merki til norðurs: „ ... bein stefna austur í svonefnda Biskubsvörðu, og úr henni ræður sama stefna ofan fjallið í klett þann, sem norðast stendur í klifinu milli Stóruvalla og Sandhauga og sem hér eftir nefnist merki klettur ... “ Bréfið er áritað um samþykki vegna jarðanna Sörlastaða, Litluvalla og Sandhauga.

Jörðin Litluvellir liggur sunnan Stóruvalla, austan Sörlastaða og norðan Halldórsstaða. Henni er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 18. maí 1885 og þingl. 28. maí sama ár. Merkjum til norðurs er lýst í Sexhólsstaðagil og síðan „ ... bein stefna til vesturs uppá Vallafjall og svo langt, sem Vatnsföll deila sveita á milli ...“ Til vesturs fylgja merkin Suðurfjallinu þar til komið er gegnt „svonefndu Sleikjulækjargili.“ Til suðurs er svo farið úr Suðurfjallinu „ ... í áðurnefnt Sleikjulækjargil, sem þá ræður

merkjum til fjallsróta.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Stóruvalla og Halldórsstaða.

Jörðin Halldórsstaðir liggur sunnan Litluvalla, austan Sörlastaða og norðan Mýrar. Ekkert landamerkjabréf er til fyrir Halldórsstaði né aðrar eldri heimildir um merki jarðarinnar en landamerkjabréf Litluvalla og Mýrar er áritað vegna Halldórsstaða.

Jörðin Mýri liggur sunnan Halldórsstaða, vestan Sörlastaða og norðan Mjóadals. Hún er síðasta jörðin sem fjallað verður um hér sem liggur í Bárðardal. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 20. maí 1885 og þingl. 14. júní 1890. Til suðurs eru merki miðuð við Syðri-Bótará. Til vesturs er farið úr „ ... norðvestustu upptökum Bótarár [og] liggja svo merkin norður há fjallið eftir því sem vatnsföll deila sveita á milli, norður gegnt svonefndum Stóralæk og er þar nú sett merkivarða.“ Til norðurs er miðað við að tekin sé „ ... bein stefna úr áðurnefndri vörðu í efri krókinn á Stóralæk, svo lækurinn að neðri króknum ...“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Halldórsstaða, Sörlastaða og Mjóadals.

Næst verður litið til merkja jarðarinnar Sörlastaða í Fnjóskadal en hluti kröfusvæðis hennar er einnig í Timburvalladal. Á eftir þeirri umfjöllun verður fjallað um merki jarðanna Bakka, Bakkasels og Belgsár en þær eru í Fnjóskadal.

Jörðin Sörlastaðir liggur norðan Mjóadals, vestan Mýrar, Halldórsstaða, Litluvalla, Stóruvalla, Hlíðskóga, Sandhauga og Eyjardalsár, sunnan Bakka og austan Kambfellstungu. Merkjum Sörlastaða er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 19. apríl 1884 og þingl. 18. júní sama ár. Til norðurs fylgja merkin gömlum merkjagarði „ ... er liggur frá austri til vesturs á hinu svonefnda Langholti, og beint til fjalls í grjótvörðu, sem hlaðin er á hól nokkru ofar fjallsrótum, er sýnir beina stefnu í næsta mel, sem liggur í fjallsbrúninni fyrir norðan hina svonefndu Grákolluskál.“ Til austurs er merkjum lýst svo: „Til austurs á Vallnafjall eiga Sörlastaðir land að Bæargilstjörn, að Grettistaki, að Fremraskarðsdragi, að Hvítárdragi, að Pílagrímsmosum og að Pílagrímsfjalli.“ Um suðurmerkin segir þetta: „Að sunnan liggja eiðigrjót og sandar.“ Til vesturs fylgja merkin Timburvalladalsá og Bakkaá. Bréfið er áritað um samþykki vegna Bakka, Hjaltadals, Snæbjarnarstaða, Stóruvalla og Sandhauga.

Jörðin Bakki liggur norðan Sörlastaða, vestan Eyjardalsár og sunnan Bakkasels. Henni er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 1. nóvember 1883 og þingl. 18. júní 1884. Að norðan eru merkin miðuð við „Fossgil í fjalli.“ Til austurs er miðað við að merki nái „ ... á fjall upp og þar til Eyjardalsárlands, sem ódeilt er ...“ Til suðurs ræður „ ... gamall merkigjarðsstúfur [...], eru merkin frá eystri enda hans þverstefnu til fjalls í vörðu, sem hlaðin er á litlum grjóthól hól neðst í fjallinu og þaðan beint upp á fjallið ... “ Bréfið er áritað um samþykki vegna Bakkasels og Sörlastaða.

Jörðin Bakkasel liggur norðan Bakka og sunnan Belgsár. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 1. nóvember 1883 og þingl. 18. júní 1884. Merki til suðurs eru miðuð við „fossgil í fjalli“. Til austurs ræður „mitt fjallið“. Til norðurs eru

mörkin „ ... Belgsá á Belgsárdal og miðfarvegur hennar ...“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Bakka og Belgsár.

Jörðin Belgsá liggur norðan Bakkasels, vestan Öxarár og Ljósavatns og sunnan Kambsstæða. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 16. janúar 1883 og þingl. 18. júní 1884. Um merki til norðurs, suðurs og austurs segir þetta: „Að norðan ræður Botnagil og úr því Víðilækur og þaðan beint í Fnjóská [...]. Að sunnan ræður miðfarvegur Belgsár. [...]. Að austan Fjallið.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Bakkasels.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan eru rakin er merkjum milli jarða almennt lýst „á fjall upp“, „á hágrjót“, „upp á brún“ eða í vatnaskil. Hafa þessar lýsingar stuðning af eldri heimildum í þeim tilvikum sem þeirra nýtur við. Ekkert landamerkjabréf er þó til fyrir Halldórsstaði en landamerkjabréf Litluvalla og Mýrar, sem liggja norðan og sunnan Halldórsstaða, eru árituð vegna Halldórsstaða. Hér ber þess að geta að svæðið er samfelldur fjallgarður, að mestu úr blágrýti, sem liggur sunnan frá Sprengisandi að Ljósavatnsskarði og heitir Vallafjall (779 m) á löngum kafla, nafnið tekið eftir Stóruvöllum. Hæstu hnjúkar eru Háafell (917 m) sunnan Ljósavatnsskarðs og Litluvallafjall (737 m). Víðast hvar eru hlíðar hamralausar og gróið upp á brúnir nema þar sem jarðvegur hefur blásið ofan í grjót og klungur.

Óbyggðanefnd telur að framangreindar heimildir og staðhættir bendi til þess að merki jarða á umræddu landsvæði, þ.e. sunnanverðu Ljósavatnsskarði, vestanverðum Bárðardal og austanverðum Timburvalladal og Fnjóskadal, hafi náð þar saman, fremur en að þau lægju umhverfis fjallgarðinn í hlíðum hans, svo sem haldið hefur verið fram af hálfu íslenska ríkisins. Umræddur hluti af þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu telst því allur innan merkja jarða. Afmörkun þeirra er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins.

Verður þá næst fjallað sameiginlega um eignarréttarlega stöðu þessa landsvæðis. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf þeirra jarða sem hér eru til umfjöllunar voru gerð í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi árið 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst. Bréfin voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem hér geti skipt máli. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Þá er og ljóst að eigendur jarðanna hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Af frásögnum Landnámu verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að land á þessu svæði hafi a.m.k. verið numið að hluta. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbeitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávíka frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómur Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Jarðir þær sem hér um ræðir liggja að öðrum jörðum, þar á meðal á fjallseggjum. Heimildir um afréttarnot á þessu svæði eru almenns eðlis og endurspeglar fremur beitarnot á hálendari hlutum jarðanna. Þær benda ekki til þess að land innan merkjalýsinga jarða á þessu svæði hafi haft stöðu afréttar að lögum. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Ekki eru heimildir um annað en að umræddar jarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem hér er byggt á hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Engin gögn benda til þess að land á þjóðlendu-kröfussvæði íslenska ríkisins, innan merkja jarða, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land þeirra og verða staðhættir, gróðurfar og nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting fjallendis jarðanna hafi, eðli máls samkvæmt, verið takmarkaðri en láglandis þeirra, leiðir það eitt og sér ekki til eignarréttarlegrar aðgreiningar. Loks verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að á þessu landsvæði sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari

með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁶³ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar um merki felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land það sem eigendur jarðanna Kambsstæða, Stórutjarna, Arnstapa, Vatnsenda, Ljósavatns, Öxarár, Eyjardalsár, Sandhauga, Hlíðskóga, Stóruvalla, Litluvalla, Halldórsstæða, Mýrar, Sörlastaða, Bakka, Bakkasels, Belgsár og Birningsstæða gera eignarlandskröfur til, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.4 Íshóll

6.4.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfufsvæðis íslenska ríkisins sem Þingeyjarsveit gerir tilkall til sem eignarlands Íshóls, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.15. Landsvæðið það sem hér um ræðir liggur í yfir 400 m hæð og afmarkast af Skjálfandafljóti til austurs. Hrafnabjargafjall liggur þar norðaustast og Lækjardalir þar suður af. Íshólsdalur liggur vestan Hrafnabjargarfjalls og Lækjardala og hefur leguna norður–suður. Hann er allvíður og eftir honum rennur Rangá. Þrátt fyrir jarðvegseyðingu er víða gróið á Íshólsdal, votlendi, vallendi og sendnar torfur með grávíði og sandtöðu.

6.4.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu. Landnám hafi ekki tekið til fjalla og öræfa sunnan þeirra á þessu svæði. Heimildir greini frá því að stór hluti þjóðlendukröfufsvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarþeirrar fyrir búfé. Þjóðlendukrafan fylgi merkjum Íshóls að Mjóadalsá sem ráði merkjum að vestan. Þaðan sé fylgt merkjum Íshóls að Syðri-Bótará sem ráði merkjum Mýrar. Með þessu sé fallist á að Íshóll, innan framangreindra marka, sé fullkomið eignarland.

Af hálfu Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á skrá yfir afréttarlönd frá árinu 1904 og öðrum skráðum eignarheimildum, auk þinglýstra landamerkjabréfa aðliggjandi jarða. Eldri heimildir mæli þeim almennt ekki í mót. Við rannsókn hafi komið í ljós að afréttarlýsingin nái langt inn í land Íshóls en jafnframt er höfð hliðsjón af staðsetningu bæjarhúsarústa jarðarinnar. Þá sé skilyrðum

⁴⁶³ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

hefðar fullnægt. Jarðeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not landsins og hafi öll nýting verið háð leyfi frá þeim. Vísað er til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggji eignarhaldið ennfremur á viðskiptavenju. Það fái ekki samrýmst grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum eignarrétti og hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur aðilum þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Vísað er í Almennar niðurstöður óbyggðanefndar og dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004, í máli nr. 48/2004, um að sönnunarbyrðin hvíli á þeim er vefengi landamerkjalyfingar og elstu heimildir um eignarhald á landsvæði. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan landamerkja Íshóls hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Notkun lands geti gefið vísbendingar um það hvort land sé eignarland eða ekki en þó megi ekkert alhæfa út frá því. Einnig er vísað í Hæstaréttardóm frá 16. maí 2007. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi hvorki náð til heiða né Íshóls enda sé sá skilningur ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til þoku fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka á Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhjá hefð og venjurétti. Vísað er til ákvæða Grágásar og Jónsbókar. Þá er því haldið fram að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar tekin sé afstaða til þess hvort jörðin sé öll beinum eignarrétti háð. Loks er vísað til eignarréttarákvæðis Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1994, eignarréttarákvæðis og jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnsýslulaga nr. 37/1993.

6.4.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Íshóls er rakin í kafla 5.19 hér að framan, samanber einnig kafla 5.24 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 16. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða en hún mun hafa farið í eyði árið 1897 og verið nýtt til beitar síðan.⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Ágreiningur aðila í máli þessu varðar afmörkun jarðarinnar til suðurs og austurs. Skeikar þá verulegu á kröfugerð íslenska ríkisins og kröfugerð eigenda Íshóls.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvað ráðið verði af heimildum um afmörkun Íshóls. Athugun þessi tekur til merkja jarðarinnar til vesturs, suðurs og austurs en óumdeilt er að nyrsti hluti kröfusvæðis Íshóls sé eignarland. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að kröfusvæði Íshóls til vesturs og suðurs en að austan er það skýrt afmarkað af Skjálfandafljóti. Til vesturs er kröfusvæði Mjóadals til suðurs er kröfusvæði „afréttarlands í Þingeyjarsveit“. Að fenginni niðurstöðu um afmörkun Íshóls með tilliti til ágreiningssvæðis málsaðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Einu heildstæðu lýsinguna á merkjum Íshóls er að finna í þinglesnu skjali sem ber yfirskriftina „skrá yfir afréttarlönd suður af Bárðardal vestan Skjálfandafljóts“ frá 1904. Skráin er gerð af oddvita Ljósavatnshrepps en hreppurinn hafði keypt jörðina árið 1897.

Í afréttaskránni frá 1904 er mörkum Íshóls til vesturs lýst þannig: „að vestan ræður Mjóadals á frá sjónarhól að merkjalínunni milli Íshóls og Litlutungu [...]“. Í landamerkjabréfi Mjóadals frá 8. maí 1897 sem þinglýst var 29. júní sama ár er merkjum Mjóadals til austurs lýst svo að Mjóadalsá skilji lönd Mjóadals og Íshóls. Bréfið var samþykkt vegna Íshóls. Samræmi er því milli afréttaskrárinnar frá 1904 og landamerkjabréfs Mjóadals um að vesturmörk Íshóls séu þau sem gagnaðilar íslenska ríkisins byggja á í máli þessu.

Í afréttaskránni frá 1904 er merkjum Íshóls til suðurs lýst svo að lína sú „sem liggur frá Galthól að Sjónarhól á Mjóadal“ sé „merkjalína að sunnan“. Í sömu heimild er fjallað um landsvæðið vestan Skjálfandafljóts og sunnan Galthóls sem „ítak Ljósavatnskirkju“. Norðurmörkum „ítaks Ljósavatnskirkju“ er þar lýst svo að þau marki „bein lína frá Galthól er miðar á Sjónarhól“. Þessi afmörkun Íshóls að beinni línu sem dregin er milli Galthóls og Sjónarhóls kemur heim og saman við afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins á jörðinni til suðurs.

Austurmörkum Íshóls er lýst svo í afréttaskránni frá 1904: „frá hólmanum í Ishólsvatni að Rangárósi, þá Rangá að línu þeirri sem liggur frá Galthól að Sjónarhól á Mjóadal sem er merkjalína að sunnan“. Í sömu heimild er getið um að „stykkið milli Skjálfandafljóts að austan og Ishólslands að vestan, Merkilága að Norðan og línunnar milli Galthóls og sjónarhóls að sunnan“ tilheyri „Almenningum“ sem séu eign Ljósavatnshrepps. Land Íshóls er þannig afmarkað skemur til austurs í afréttaskránni en krafa eigenda Íshóls gerir ráð fyrir, þ.e. að Rangá í stað Skjálfandafljóts.

Ekki eru fyrirbyggjandi eldri heimildir um afmörkun Íshóls til vesturs, suðurs og austurs en þær sem hér hafa verið raktar. Óbyggðanefnd telur að líta beri til þess að afréttaskráin 1904 var gerð af oddvita Ljósavatnshrepps skömmu eftir að Íshóll komst í eigu hreppsins. Í skránni er einnig getið um „Almenninga“ sem eign hreppsins, aðliggjandi landi Íshóls að austanverðu. Þessi tvískipta umfjöllun um það landsvæði

sem nú er gerð krafa um vegna Íshóls, þ.e. annars vegar sem Íshólslands og hins vegar sem „Almenninga“ bendir eindregið til þess að landsvæðið austan Rangár hafi verið utan þess lands Íshóls sem hreppurinn fékk afsalað árið 1897. Engar heimildir eru um að það hafi nokkru sinni heyrt undir jörðina Íshól.

Krafa eigenda Íshóls um að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur þeirra nái austur fyrir Rangá verður því ekki talin geta stuðst við heimildir um afmörkun Íshóls en um önnur atriði sem krafa þessi er studd við verður fjallað síðar. Landsvæðið vestan Rangár sem deilt er um í máli þessu er hins vegar innan marka Íshóls eins og þau verða ráðin af afréttaskránni frá 1904 og öðrum heimildum.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan greindra marka Íshóls, þ.e. vestan Rangár og línu sem dregin er frá ósi hennar í hólmann í Íshólsvatni. Ekki er vefengt af hálfu íslenska ríkisins að Íshóll hafi stöðu jarðar að lögum. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu. Óbyggðanefnd telur að miða beri mörk jarðarinnar til vesturs, suðurs og austurs við það sem fram kemur í afréttaskránni frá 1904, þ.e. að Mjóadalsá ráði vesturmörkum, lína dregin beina stefnu milli Sjónarhóls og Galthóls ráði norðurmörkum að Rangá, austurmörkum ráði síðan Rangá að ósi og síðan lína sem dregin er þaðan í hólmann í Íshólsvatni.

Af frásögnum Landnámu verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að nyrðri hluti þessa landsvæðis hafi verið numinn en vafi um þetta atriði hlýtur að vaxa eftir því sem sunnar dregur.

Heimildir þær um afréttarnot sem íslenska ríkið vísar til kröfum sínum til stuðnings og taka til Íshóls endurspeglar fremur beitarnot á Íshól eftir að jörðin komst í eigu Ljósavatnshrepps. Þær benda ekki til þess að land innan marka Íshóls hafi haft stöðu afréttar að lögum. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Að öllu framangreindu virtu verður lagt til grundvallar að jörðin Íshóll hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma þar til hún fór í eyði árið 1897 og komst í eigu Ljósavatnshrepps. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1904, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur Íshóls farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar á svæðinu ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að vestan framangreindrar merkjalínu sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau

eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁶⁵ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Kemur þá sérstaklega til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða þess landsvæðis innan kröfusvæðis Íshóls sem liggur austan Rangár og línunnar sem dregin er frá ósi hennar í hólmann í Íshólsvatni, þ.e. utan marka Íshóls eins og þau verða ráðin af afréttaskránni frá 1904 og öðrum heimildum. Í afréttaskránni eru nefnd þrjú mismunandi svæði sem teljist til „Almenninga“ og séu „eign“ Ljósavatnshrepps. Eitt þeirra er „stykkið milli Skjálfandafljóts að austan og Íshólslands að vestan, Merkilága að norðan og línunnar milli Galthóls og sjónarhóls að sunnan“. Frekari heimildir er ekki að finna um afmörkun þessa landsvæðis og engar heimildir eru um að það hafi nokkru sinni verið innan marka Íshóls. Ekki liggja heldur fyrir heimildir um að það hafi verið innan marka annarra jarða. Þvert á móti er svæðið í afréttarskránni frá 1904 nefnt meðal „Almenninga“ ásamt hluta þess landsvæðis sem fjallað er um í kafla 6.7 um Vesturafrétt Bárðdæla. Það bendir til þess að staða landsvæðisins að lögum hafi verið talin sú sama og „Almenninga“ að öðru leyti. Í kafla 6.7 er komist að þeirri niðurstöðu að á Vesturafrétti Bárðdæla sé um að ræða þjóðlendu og afrétt og á umfjöllun þess kafla jafnframt við um það svæði sem hér er til skoðunar. Samkvæmt gögnum þessa máls og skýrslutökum hafa nýttar af landsvæði þessu austan Rangár einskorðast við sumarheit fyrir búfé og eftir atvikum önnur takmörkuð not. Það bendir til þess að þar sé afréttur í þeim skilningi að um sé að ræða óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.⁴⁶⁶

Ekki liggur fyrir hvernig Ljósavatnshreppur er kominn að rétti sínum til þessa svæðis. Ekki hefur verið sýnt fram á annað en að hann hafi orðið til á þann veg að landsvæðið hafi verið tekið til sumarheitar fyrir búpening og ef til vill annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd að ekki hafi verið í ljós leitt að á landsvæði þessu austan og utan marka jarðarinnar Íshóls, svo sem þeim er lýst í afréttaskránni frá 1904, hafi stofnast til eignarlands með námi, hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem grein hefur verið gerð fyrir í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (sjá viðauka). Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁴⁶⁷ Heimildir benda hins vegar til þess að landsvæðið sé afréttur jarða í fyrrum Ljósavatns- og Bárðdælahreppum. Er þá einkum um að ræða afréttarskrána frá 1904.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæðið sem afmarkað er hér á eftir og liggur austan og utan við austurmörk jarðarinnar Íshóls en innan kröfusvæðis

⁴⁶⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴⁶⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴⁶⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

eigenda Íshóls í máli þessu teljist þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá Skjálfandafljóti við Hrafnabjörg er dregin bein lína norðvestur í hólmann í Íshólsvatni og þaðan suður í ós Rangár. Þaðan er Rangá fylgt að línu sem dregin er beina stefnu milli Galthóls og Sjónarhóls. Frá þeim stað sem sú lína sker Rangá er línunni fylgt austur í Galthól við Skjálfandafljót og þaðan stystu leið í fljótið. Frá Skjálfandafljóti við Galthól er fljótinu fylgt til norðurs í upphafspunkt við Hrafnabjörg.

Sama landsvæði er afréttur jarða í fyrrum Bárðdæla- og Ljósavatnshreppum, nú Þingeyjarsveit, í skilningi 1. gr. og b-liðar 7. gr. laga nr. 58/1998. Um rétt til upprekstrar á afréttinn og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Þar ber sérstaklega að nefna 7. gr. laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 21/1986.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.5 Mjóidalur

6.5.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem Þingeyjarsveit gerir tilkall til sem eignarlands Mjóadals, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.16. Landsvæðið það sem hér um ræðir liggur í yfir 400 m hæð upp af vestanverðum Mjóadal. Mjóidalur gengur í um 15 km í suðsuðvestur og rennur Mjóadalsá um hann. Mjóadalsá verður til þar sem Mosakvísl og Tungufellsá renna saman við Tungufellssporð. Svæðið hallar til vesturs og er fjallent. Vesturhlíð dalsins er skorin giljum þar sem um renna nokkrar smáar til austurs í Mjóadalsá. Er þar að nefna Ytri- og Syðri-Lambá, og Grjótá norðan þeirra. Dalurinn er vel gróinn.

6.5.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu. Landnám hafi ekki tekið til fjalla og öræfa sunnan þeirra. Heimildir greini frá því að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur og að Mjóidalur sé meðal afréttarlanda Ljósavatnshrepps og Bárðdælahrepps. Í því sambandi er vísað til afréttaskrár frá árinu 1904 og til umfjöllunar í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns um afréttarsvæði á Mjóadal. Þar sé þess getið að landið sé almennings afréttur. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki

fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarþeitar fyrir búfé.

Af hálfu Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á landamerkjabréfi Mjóadals, dags. 8. maí 1897 og þinglýst 29. júní 1897, og öðrum skráðum eignarheimildum, auk þinglýstra landamerkjabréfa aðliggjandi jarða. Eldri heimildir mæli þeim almennt ekki í mót. Samkvæmt landamerkjalögum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að hafa frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum jarða, þau væru skráð og leyst yrði úr ágreiningi væri hann fyrir hendi. Landamerkjalyásingar þær sem gerðar hafi verið í kjölfar setningar landamerkjalaga 1882 hafi víða verið byggðar á eldri heimildum, svo sem lögfestum, máldögum og eldri landamerkjabréfum. Það eigi við um þetta svæði. Þessum lýsingum hafi svo verið gefið aukið vægi með þinglýsingu og eftirlitsskyldu valdsmanna sem leiði til þess að þarna hafi orðið til fullkomnar heimildir um landamerkin og þannig eignarrétt þinglýstra eigenda. Í samræmi við fyrri niðurstöður óbyggðanefndar hvíli því sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landsvæðinu á ríkisvaldinu. Þá sé skilyrðum hefðar fullnægt. Landeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not landsins og öll nýting verið háð leyfi frá þeim. Vísað er til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið ennfremur á viðskiptavenju. Það fái ekki samrýmst grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum eignarrétti og hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur aðilum þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis.

Vísað er í Almennar niðurstöður óbyggðanefndar og dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004, í máli nr. 48/2004, um að sönnunarbyrðin hvíli á þeim er vefengi landamerkjalyásingar og elstu heimildir um eignarhald á landsvæði. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Mjóadals hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Notkun lands geti gefið vísbendingar um það hvort land sé eignarland eða ekki en þó megi ekki alhæfa út frá því. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi hvorki náð til heiða né Mjóadals, enda sé sá skilningur ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til þoku fortíðarinnar. Ekki sé hægt að byggja á Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta

framhjá hefð og venjurétti. Vísað er til ákvæða Grágásar og Jónsbókar. Þá er því haldið fram að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar tekin sé afstaða til þess hvort jörðin sé öll beinum eignarrétti háð. Loks er vísað til eignarréttarákvæðis Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1994, eignarréttarákvæðis og jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993.

6.5.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Mjóadals er rakin í kafla 5.20 hér að framan, samanber einnig kafla 5.24 um afrétti og afréttarnot. Örnefnið Mjóidalur sést fyrst í umfjöllun um Mýri í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá árinu 1712. Þar er einnig getið Mjóadalskots og Holkots sem muni vera eyðiból á Mjóadal. Mjóadals er fyrst getið sem býlis í lýsingu Eyjardalsár- og Lundarbrekkusókna árið 1840 en þar kemur fram Mjóidalur hafi áður verið nefndur Mjóadalskot. Byggð virðist hafa verið á Mjóadal frá árinu 1812 eða 1813 og til ársins 1894. Einnig virðast Mjóadalskot og Holkot hafa verið byggð um óþekktan tíma fyrir 1712. Mjóidalur er nú nýttur sem beitiland fyrir sauðfé. Málsaðila greinir á um hvort Mjóidalur hafi stöðu jarðar að lögum.⁴⁶⁸

Kemur þá fyrst til skoðunar hvað ráðið verði af heimildum um afmörkun Mjóadals. Einkum verður litið til landamerkjabréfs Mjóadals frá 8. maí 1897 sem þinglýst var 29. júní sama ár. Athugun þessi tekur til heildarmerkja Mjóadals en umrætt svæði er allt innan þess sem íslenska ríkið gerir kröfu um að teljist þjóðlenda. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Mjóadal en þar eru kröfusvæði Hjaltadals, Kambfellskjálka og Sörlastaða til vesturs, Mýrar til norðurs og Íshóls til austurs. Til suðurs er landsvæði sem krafa er gerð til sem afréttarlands í Þingeyjarsveit. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Mjóadals verður fjallað um eignarréttarlega stöðu hans.

Í landamerkjabréfi Mjóadals er merkjum til austurs lýst svo að Mjóadalsá skilji lönd Mjóadals og Íshóls. Bréfið var samþykkt vegna Íshóls. Ekki eru til eldri heimildir en landamerkjabréfið um þessi merki. Í „skrá yfir afréttarlönd suður af Bárðardal vestan Skjálfafljóts“ frá 1904 er því lýst að Mjóadalsá ráði austurmörkum Mjóadalslands frá Syðri-Bótará að Tungufellsá. Í sömu heimild er mörkum Íshólslands til vesturs lýst svo að Mjóadalsá ráði frá Sjónarhóli að merkjalínunni milli Íshóls og Litlutungu. Þannig er samræmi milli landamerkjabréfs Mjóadals og afréttaskrárinnar um mörk Mjóadals til austurs.

Merkjum Mjóadals til suðurs er lýst svo í landamerkjabréfinu að Tungufellsá svo Þvergil og síðast bein stefna úr því vestur á hágrjót skilji Mjóadalsland og „almenning“. Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna þeirra landsvæða sem liggja

⁴⁶⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

sunnan greindra marka Mjóadals. Ekki eru til eldri heimildir en landamerkjabréfið um suðurmörk Mjóadals og ekki liggja fyrir aðrar heimildir um afmörkun aðliggjandi landsvæðis að sunnanverðu, þ.e. Vesturafréttar Bárðdæla, en afréttarskráin frá 1904. Í henni er mörkum milli Mjóadals og afréttarins lýst þannig að Tungufellsá ráði að Þvergili, þá ráði Þvergil uns það þrjóti. Í sömu heimild er því lýst að til almenninga teljist meðal annars „allur Mjóidalur sunnan við Tungufellsá og Þvergil vestan Mjóadalsár, og allt land sunnan við Sjónarhól austan Mjóadalsár.“ Gagnaðilar íslenska ríkisins hafa staðsett hornmark Mjóadals til suðvesturs, á „hágrjóti“, með tilteknum hætti á vatnaskilum. Rannsókn óbyggðanefndar bendir ekki til annars en að „hágrjót“ séu rétt staðsett af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins á vatnaskilum og það kemur heim og saman við það sem fram kom við skýrslutökur í málinu. Því er samræmi milli landamerkjabréfs Mjóadals og afréttaskrárinnar um mörk Mjóadals til suðurs.

Vesturmerkjum Mjóadals er lýst svo í landamerkjabréfinu að frá hágrjóti liggja merkin norður háfjallið, eftir því sem vatnsföll deili sveita milli, norður gengt upptökum Syðri-Bótarár. Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna þeirra landsvæða sem liggja vestan greindra marka Mjóadals. Ekki eru fyrir hendi eldri heimildir en landamerkjabréfið um vesturmörkin en í afréttaskránni frá 1904 er þeim lýst þannig að bein stefna ráði vestan við öll drög er liggja að Lambám og Grjóta að botni Syðri-Bótarár. Samræmi er þannig milli landamerkjabréfsins og afréttarskrárinnar um vesturmörk Mjóadals. Vestan kröfusvæðis Mjóadals eru kröfusvæði Hjaltadals, Kambfellskjálka og Sörlastaða. Í landamerkjabréfi Hjaltadals frá 16. janúar 1883 sem þinglýst var 18. júní 1884, segir: „Að sunnan eru Öräfi.“ Landamerkjabréfið er ekki undirritað vegna Mjóadals. Það landsvæði sem nú er gerð krafa um vegna Kambfellskjálka var auk kröfusvæðis Hjaltadals innan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfi Hjaltadals. Samkvæmt landamerkjabréfi Sörlastaða, frá 19. apríl 1884 sem þinglýst var 18. júní 1884, liggja „eiðigrjót og sandar“ að sunnan. Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna Mjóadals. Af þessum lýsingum er ekki ljóst hve langt til suðurs og suðausturs land Sörlastaða og Hjaltadals hefur verið talið ná. Heimildirnar svara því ekki hvort þau hafi náð allt að vatnaskilum til móts við land Mjóadals. Allt að einu mæla þær ekki í mót lýsingu landamerkjabréfsins á vesturmörkum Mjóadals.

Norðurmerkjum Mjóadals er lýst svo í landamerkjabréfinu að Syðri-Bótará skilji lönd Mjóadals og Mýrar. Bréfið var samþykkt vegna Mýrar. Ekki eru fyrir hendi eldri heimildir en landamerkjabréfið um norðurmörk Mjóadals. Í afréttaskránni frá 1904 er þeim lýst þannig að Syðri-Bótará ráði að ósi hennar. Í landamerkjabréfi Mýrar sem útbúið var þann 20. maí 1885 og þinglesið 14. júní 1880 er merkjum Mýrar til suðurs lýst svo að Syðri-Bótará skilji lönd Mýrar og Mjóadals að sunnan. Bréfið var áritað um samþykki vegna Mjóadals. Hér skal þess og getið að ekki eru fyrir hendi eldri heimildir um afmörkun Mýrar en landamerkjabréf þeirrar jarðar. Þannig er

samræmi milli landamerkjabréfs Mjóadals og annarra fyrirbyggjandi heimilda um mörk Mjóadals til norðurs svo langt sem þær heimildir ná.

Hér skal þess getið að frásögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns af „Mjóadal“ verður ekki talin mæla afmörkun Mjóadals í landamerkjabréfinu í mót en um frásögnina verður nánar fjallað hér á eftir.

Samkvæmt því sem að framan er rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfufsvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Mjóadals. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins og eldri heimildir mæla henni ekki í mót.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf Mjóadals var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn til þess að merkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst. Bréfið var undirritað af umráðamanni Mjóadals, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki Mjóadals, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn aðliggjandi landsvæða. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Ljóst er að fyrirsvarsmenn Mjóadals hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Af frásögnum Landnámu verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að nyrðri hluti þessa landsvæðis hafi verið numinn en vafi um þetta atriði hlýtur að vaxa eftir því sem sunnar dregur.

Verður nú sérstaklega litið til þess hvort Mjóidalur hafi stöðu jarðar að lögum. Af hálfu íslenska ríkisins er vísað til umfjöllunar í Jarðabók Árna Magnússonar og

Páls Vídalín frá 1712 og skráar yfir afréttarlönd suður af Bárðardal og vestan Skjálfandafljóts frá 1904 því til stuðnings að Mjóidalur hafi stöðu afréttar. Í Jarðabókinni segir svo: „Mjóidalur kallast eitt dalland sem liggur fram frá Mýri og er almennings afrjettur Bárðardalshrepps fyrir vestan fljótið og út að Djúpá [...] Þessi almennigur tekur alt austur í Skjálfandafljót fyrir framan byggðina so langt á fjall suður sem grös eru, og er þetta furðu víðátta [...] Króksdalur, sem nú kallast Smiðjuskógur [...] liggur í nefndum almenníngi“. Í sömu heimild er minnst á eyðibólin Mjóadalskot og Holkot þar sem segir: „Mjóadalskot og Holkot kallast tvö eyðiból á Mjóadal fyrir vestan ána, og sjást enn nokkur byggíngarmerki á báðum þeim, bæði tóftarústa og túngarða. Ekki má þessi eyðiból aftur byggja fyrir heyskaparleysi og so fjarska við byggðina.“

Samkvæmt framangreindu er örnefnið „Mjóidalur“ notað í víðtækri merkingu í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns og látið taka til landsvæðis sem liggur a.m.k. að verulegu leyti mun austar og sunnar en það landsvæði sem landamerkjabréf Mjóadals tekur til. Mjóadalskot og Holkot sem nefnd eru í Jarðabókinni kunna allt eins að hafa verið byggð út úr Mýri eins og á afréttinum.

Sem fyrr segir er talið að Mjóidalur hafi verið í byggð á árunum 1812–1894. Í lýsingu Eyjardalsár- og Lundarbrekkusókna árið 1840 kemur fram að bærinn Mjóidalur, áður nefndur Mjóadalskot, standi hér um bil mílu sunnar en Mýri, sé hjáleiga frá Mýri og metinn með Mýri. Þar sé „landgott og víðslægt en framar vetrarhart“. Í Jarðtali J. Johnsens frá árinu 1847 segir að Mjóadals sé ekki getið í jarðabókunum en samkvæmt sýslumanni sé hann afbýli frá Mýri. Samkvæmt jarðamati í Ljósavatnshreppi (síðar Bárðaðela- og Ljósavatnshreppum) 1849 var „Mjóidalur byggdur úr Mýrar landi fyrir 36 árum en ómetin“. Samkvæmt því mun það hafa verið um 1813. Í matinu kemur fram að á Mjóadal sé landrými sémilegt og landkostir til málnytu og þrifa séu í betra lagi. Í Nýrri jarðabók fyrir Ísland, sem var staðfest árið 1861, er Mjóidalur metinn sér til dýrleika. Fram kemur að fornt mat á jörðinni Mjóadal sé 6 hundruð en hið nýja 9,9 hundruð.

Í uppboðsbók sýslumannsins í Þingeyjarsýslu 1876–1889 kemur fram að 21. maí 1880 hafi verið haldið opinbert uppboðsþing að Ljósavatni. Þar hafi jörðin Mjóidalur í Ljósavatnshreppi tilheyrandi dánarbúi Jóns Jónssonar verið seld hæstbjóðanda, Kristjáni Jónssyni á Úlfsbæ. Mjóidalur er einnig nefndur jörð í yfirskrift landamerkjabréfs Mjóadals frá 8. maí 1897. Í kaupsamningi fyrir Mjóadal frá 4. júní sama ár er Mjóidalur einnig nefndur jörð og skýrt kveðið á um að verið sé að kaupa og selja landareign jarðar. Tekið er fram að hún sé 9,9 hundruð að dýrleika að nýju mati og engin hús eða kúgildi fylgi heldur sé aðeins keypt landeign jarðarinnar. M.a. er áskilið að seljandinn, Kristján Jónsson, greiði alla áfallna skatta og opinber gjöld af jarðeigninni auk þess sem honum er gert að annast löggilda merkjaskrá vegna hennar. Eftir að kaupin höfðu farið fram, þ.e. 29. júní 1897, var landamerkjabréfinu svo þinglýst.

Í bréfi hreppsnefndar Ljósavatnshrepps til prestsins á Halldórsstöðum 3. nóvember 1900 varðandi greiðslu lambfóðurs og preststíundar kemur fram að hreppurinn hafi aldrei keypt jörðina Mjóadal í heild sinni heldur einungis landeign hennar. Kúgildi, hús og mannvirki hafi verið undanskilin.

Í afréttaskránni frá 1904 er Mjóidalur talinn upp meðal jarðarluta. Þar kemur einnig fram að meðal almenninga sé „allur Mjóidalur sunnan við Tungufellsá og Þvergil vestan Mjóadalsár“. Landsvæðið sunnan Tungufellsár og Þvergils er utan þess svæðis sem krafa er gerð til vegna Mjóadals í máli þessu. Frásögn afréttarskrárinna bendir til þess að litið hafi verið svo á að landsvæðin sunnan og norðan Tungufellsár og Þvergils, sem örnefnið Mjóidalur tekur til, hefðu ólíka stöðu að lögum. Skráin var gerð eftir að Ljósavatnshreppur hafði keypt Mjóadal svo sem hann er afmarkaður í landamerkjabréfinu frá 1897 og tekið að nýta hann sem beutiland.

Árið 1907 var Ljósavatnshreppi skipt í tvo hreppa, samnefndan hrepp og Bárðdælahrepp. Í efnahagsreikningum Bárðdælahrepps frá árunum 1912–1920 er talað um Mjóadal sem jörð en þar er „landeign jarðanna Mjóadals og Íshóls“ talin upp meðal eigna hreppsins.

Í svarbréfi sýslumannsins í Þingeyjarsýslu til Stjórnarráðsins, dags. 6. apríl 1920, segir að Stjórnarráðið hafi beiðst skýrslu sýslumannsins um þau svæði í sýslunni sem talin hafi verið almenningar og um afréttarlönd sem sannanlega hafi ekki tilheyrt né tilheyri nokkru lögbýli. Telur sýslumaðurinn þá til almenning vestan megin Skjálfafljóts suður af Íshóls og Mjóadalsslöndum en ekki Mjóadal sjálfan.

Í skjali sem ber yfirskriftina „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ sem var fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, 14. nóvember 1985 segir m.a. að almenningar séu: „Vestanmegin Skjálfafljóts land allt suður af Íshóls og Mjóadalsslöndum.“ Það land sem nú er gerð krafa um vegna Mjóadals er sem sagt ekki þar á meðal.

Mjóidalur er innan þess landsvæðis sem oddviti Bárðdælahrepps tilgreindi sem „Bárðardalsafrétt vestri“ í bréfi til félagsmálaráðuneytisins 10. apríl 1989. Þar kemur fram að Ljósavatnshreppur eigi 5/11 hluta upprekstrarréttar á afréttinn. Efnislega kemur hið sama fram í bréfi oddvita Ljósavatnshrepps til ráðuneytisins þann 20. sama mánaðar.

Hér að framan hafa verið raktar þær fyrirliggjandi heimildir sem veita vísbendingu um stöðu þess landsvæðis að lögum sem krafa er gerð til vegna Mjóadals. Hin elsta fyrirliggjandi heimild um Mjóadal, þ.e. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1712, tekur ekki af tvímæli um hver sú staða hafi þá verið. Þar er minnst Mjóadal í tengslum við almenningafrétt Bárðardalshrepps. Jafnframt er minnst á Mjóadalskot og Holkot sem „eyðiból“ en ekki kemur fram hver afmörkun lands þeirra hafi verið eða saga þeirra að öðru leyti. Með tilliti til þess hve óljós frásögn Jarðabókarinnar er að þessu leyti getur sá hluti hennar sem nefnir Mjóadal í tengslum við almenningafrétt Bárðardalshrepps ekki haft svo afgerandi

þýðingu að hún vegi þyngra en aðrar yngri heimildir sem ótvírætt tala um Mjóadal sem jörð.

Heimildir frá 19. og 20. öld benda ótvírætt til þess að a.m.k. frá fyrri hluta 19. aldar hafi verið litið á Mjóadal sem jörð. Samkvæmt þeim mun Mjóadal hafa verið skipt út úr Mýri og byggð hafist þar að nýju 1812 eða 1813 en ekki eru fyrir hendi heimildir um afmörkun Mýrar fyrir þann tíma. Kristján Jónsson í Úlfsbæ sem gerði landamerkjabréf Mjóadals 1897 og seldi hann Ljósavatnshreppi sama ár leiddi rétt sinn til Jóns Jónssonar. Sá var sonur Jóns ríka sem 1839 var talinn eiga Mýri. Eftir að Ljósavatnshreppur keypti Mjóadal er ljóst að farið var að nýta landsvæðið sem sumarbeutiland á vegum hreppsins. Sú skipan mála hélt áfram eftir að Ljósavatnshreppi var skipt upp í samnefndan hrepp og Bárðdælahrepp 1907.

Að Mjóadal liggja jarðir til austurs, vesturs og norðurs, þar á meðal á fjöllum uppi. Heimildir þær um afréttarnot sem íslenska ríkið vísar til kröfum sínum til stuðnings, og á annað borð er ljóst er að taka til þess landsvæðis sem hér er til skoðunar, endurspeglar fremur beitarnot á Mjóadal en benda ekki til þess að land innan landamerkja Mjóadals hafi haft stöðu afréttar að lögum. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Ekki er fyrir hendi sjálfstæð afmörkun á afrétti sem tekur til lands innan landamerkja Mjóadals. Þá liggja ekki fyrir heimildir um að eigendur Mjóadals hafi litið svo á að hluti af landsvæði því sem afmarkað er í landamerkjabréfi Mjóadals væri afréttur fyrr en eftir að Ljósavatnshreppur keypti jörðina 1897 og tók að nýta hana sem beutiland. Samkvæmt framangreindu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs Mjóadals hafi að einhverju leyti stöðu afréttar að lögum.

Að framan hafa verið raktar fyrirliggjandi heimildir um Mjóadal. Í heimildum frá 19. öld og síðar er ítrekað talað um Mjóadal sem jörð en aldrei sem afrétt fyrr en eftir að hann komst í eigu Ljósavatnshrepps skömmu fyrir aldamótin 1900. Af heimildum sem eru eldri en frá 19. öld og taka til Mjóadals er einkum til Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1712 að taka en frásögn hennar er óljós varðandi stöðu þess landsvæðis sem hér er deilt um. Að því virtu sem að framan er rakið telur óbyggðanefnd nægjanlega fram komið að Mjóadalur hafi stöðu jarðar að lögum. Lagt verður til grundvallar að Mjóadal hafi verið skipt út úr jörðinni Mýri og hafi eftir það verið byggður og nýttur eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Ekki er annað fram komið en að hið sama hafi gilt um Mýri áður en Mjóadal var skipt út úr henni. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1897, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur Mjóadals farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki

taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Mjóadals sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁶⁹ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Mjóadals, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.6 Hjaltadalur og Kambfellskjálki

6.6.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem Þingeyjarsveit gerir einnig kröfu til sem eignarlanda sinna, Hjaltadals og Kambfellskjálka. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1, 3.17 og 3.18.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 500 m hæð og hefur leguna norður – suður og skiptist upp í tvær tungur að norðanverðu sem skildar eru að af Hjaltadal. Eystri tungan, Kambfellstunga, afmarkast af bröttum hlíðum Kambfells (945 m) og breikkar land til suðurs. Að austan afmarkast land af Timburvalladalsá og er land hallamikið til vesturs upp af henni. Ofan á og upp af tungunum er land hallalítið. Vestari tungan liggur austan í Bæjarkjálka inn með Hjaltadal. Vestanvert í Kambfelli liggja nokkur stór gil og ber þar helst að nefna Fossgil, sem er nyrst, Stíflhólagil og Sláttugil. Sunnan Sláttugils liggja nokkuð langir dalir er kallast einu nafni Krókar. Á vestari króknum eru tvö stór gil, Fremra- og Heimara-Kollugil. Sunnan Fremra-Kollugils skiptast Krókar um Hrauntungur. Norðan Heimara-Kollugils liggur Sláttugil og þar norðan Axlargil og bungan Öxl þar upp af á fjallinu. Austur-Krókur hefur leguna norðvestur-suðaustur og um hann rennur Austur-Króksá. Upp af giljum og dölum ofan Hrauntungna er land hallalítið. Suðaustan til á svæðinu liggur Austur-Króksfjall (939 m).

6.6.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla og síðan öræfa sunnan dalanna á svæðinu. Að því er Hjaltadal og

⁴⁶⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Kambfellskjálka varðar er því hafnað að eignarland jarðanna nái umfram fjallsbrúnir í 500 metra hæð en umrædd fjöll séu allt að 1000 metra há. Fjarlægð frá byggð og landshættir að öðru leyti, auk óljósrar lýsingar til suðurs, styðji og að um þjóðlendu sé að ræða. Byggt er á heimildum um að Hjaltadalur hafi frá ómunatíð verið notaður sem afréttarland Fnjóskdæla, sbr. til hliðsjónar afréttarlýsingu Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi fallist meira en takmörkuð eignarréttindi, enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé.

Af hálfu Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á landamerkjabréfi, dags. 16. janúar 1883 og þinglýst 18. júní 1884, og yfirlýsingu um skiptingu jarðarinnar, dags. 27. ágúst 1950. Jafnframt er byggt á öðrum skráðum eignarheimildum og þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Eldri heimildir mæli þeim almennt ekki í mót. Samkvæmt landamerkjalögum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að hafa frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum jarða, þau væru skráð og leyst yrði úr ágreiningi væri hann fyrir hendi. Landamerkjálýsingar þær sem gerðar hafi verið í kjölfarið á lögnum frá 1882 hafi víða verið byggðar á eldri heimildum svo sem lögfestum máldögum og eldri landamerkjabréfum. Það eigi við um þetta svæði. Þessum lýsingum hafi svo verið gefið aukið vægi með þinglýsingu og eftirlitsskyldu valdsmanna sem landeigendur telji að leiði til þess að þarna hafi orðið til fullkomnar heimildir um landamerkin og þannig eignarrétt þinglýstra eigenda. Í samræmi við fyrri niðurstöður óbyggðanefndar hvíli því sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landsvæðinu á ríkisvaldinu. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því að landamerkjabréfi var þinglýst. Jarðeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not landsins og hafi öll nýting verið háð leyfi frá þeim. Vísað er til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum eignarrétti og hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur aðilum þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Vísað er í almennar niðurstöður óbyggðanefndar og dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004, í máli nr. 48/2004, um að sönnunarbyrðin hvíli á þeim er vefengi landamerkjálýsingar og elstu heimildir um eignarhald á landsvæði. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Hjaltadals hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Notkun lands geti gefið vísbendingar um það hvort land sé eignarland eða ekki en þó megi ekkert alhæfa út frá því. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar

menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi hvorki náð til heiða né Hjaltadals enda sé sá skilningur ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til þoku fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka á Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhjá hefð og venjurétti. Vísað er til ákvæða Grágásar og Jónsbókar. Þá er því haldið fram að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar tekin sé afstaða til þess hvort jörðin sé öll beinum eignarrétti háð. Loks er vísað til eignarréttarákvæðis Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1994, eignarréttarákvæðis og jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga nr. 37/1993.

6.6.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hjaltadals og Kambfellskjálka er rakin í kafla 5.21 hér að framan, samanber einnig kafla 5.24 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 15. aldar, má ráða að Hjaltadalur hefur verið sjálfstæð jörð.⁴⁷⁰ Kambfellskjálka var skipt út úr Hjaltadal með yfirlýsingu sem dagsett er 27. ágúst 1950 en hið forna Kambfell virðist hafa verið hjáleiga frá Hjaltadal þar til það lagðist í eyði í kjölfar náttúruhamfara 1818.

Ekki er vefengt af hálfu íslenska ríkisins að Hjaltadalur og Kambfellskjálki hafi stöðu jarða að lögum. Ágreiningur málsaðila varðar hins vegar afmörkun eignarlands Hjaltadals og Kambfellskjálka til suðurs. Skeikar þá verulegu á kröfugerð íslenska ríkisins og kröfugerð eigenda Hjaltadals og Kambfellskjálka.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi Hjaltadals, frá 16. janúar 1883 sem þinglýst var 14. júní 1884, en engar eldri merkjalýsingar hafa fundist utan virðingar Kambfells frá 1804 en þar er merkjum ekki lýst á heildstæðan hátt. Athugun þessi tekur til merkja Hjaltadals til allra átta að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar eru kröfusvæði Sörlastaða til austurs, Mjóadals til suðausturs og kröfusvæði Bleiksmýrardals til vesturs og suðurs. Að norðan eru Snæbjarnarstaðir. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hjaltadals með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Merkjum Hjaltadals til norðurs er lýst svo í landamerkjabréfi jarðarinnar: „Að norðan merkjagarður, er liggur miðja vegu milli Snæbjarnarstaða og Hjaltadals.“ Bréfið var áritað um samþykki vegna Snæbjarnarstaða. Í landamerkjabréfi Snæbjarnarstaða frá árinu 1885 segir um norðurmörk jarðarinnar gagnvart Hjaltadal:

⁴⁷⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

„Að sunnan milli Hjaltadals liggur merkjagarður um miðja vega, er ræður merkjunum.“ Bréfið var áritað um samþykki vegna Hjaltadals. Afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins á Hjaltadal í máli þessu fær þannig stoð í landamerkjabréfi Hjaltadals og öðrum heimildum um mörk jarðarinnar að þessu leyti.

Í landamerkjabréfi Hjaltadals er merkjum til austurs lýst svo: „Að austan ræður Timburvallaá.“ Suðurmerkjunum er ekki lýst að öðru leyti en svo: „Að sunnan eru Örafi“. Bréfið er m.a. áritað um samþykki vegna Sörlastaða en ekki vegna Mjóadals. Í landamerkjabréfi Sörlastaða frá 19. apríl 1884 sem þinglýst var 18. júní sama ár er merkjum Sörlastaða til vesturs lýst svo að „Að vestan skiftir Sörlastaðalandi frá Hjaltadalsslandi og Snæbjarnarstaðalandi Timburvalladalsá og Bakkaá“. Í bréfinu segir einnig: „Að sunnan liggja eiðigrjót og sandar“. Bréfið var samþykkt vegna Hjaltadals. Í landamerkjabréfi Mjóadals frá 8. maí 1897 sem þinglýst var 29. júní sama ár er vesturmerkjum Mjóadals lýst svo að frá hágrjóti „liggja svo merkin norður háfjallið, eptir því sem vatnsföll deila sveita milli, norður gegnt upptökum Syðri-Bótarár, sem að norðan skilur lönd Mjóadals og Mýrar“. Bréfið var ekki áritað vegna Hjaltadals.

Sjá má að lýsing landamerkjabréfs Hjaltadals á norðanverðum austurmörkum jarðarinnar fær samrýmst landamerkjabréfi Sörlastaða hvað varðar mörkin suður að upptökum Timburvallaár við Pílagrímsfell. Suðausturmörk Hjaltadals og Kambfellskjálka gagnvart Mjóadal þarfnast hins vegar nánari skoðunar. Sem fyrr segir er þeim ekki lýst í landamerkjabréfi Hjaltadals að öðru leyti en „að sunnan eru örafi“. Vesturmörk Mjóadals eru samkvæmt landamerkjabréfi Mjóadals miðuð við vatnaskil. Þá er talað um „eyðigrjót og sanda“ að sunnan í landamerkjabréfi Sörlastaða. Þannig eru landamerkjabréf Hjaltadals og Sörlastaða óljós um afmörkun jarðanna til suðurs þar sem ekki er miðað við ákveðin náttúruleg kennileiti í landslagi heldur vísað til almennra staðhátta sem einkenna fjallendið á svæðinu. Á þessu svæði eru ekki skörp skil af náttúrunnar hendi milli gróðurlendis og ógróins fjallendis. Þegar upp úr Hjaltadal er komið eru staðhættir þar nokkuð einsleitir á stóru svæði en um er að ræða fjallendi sem er víðast hvar gróðursnautt en hallalítið og liggur í 800–1000 m hæð. Það á við um landsvæðið allt suður og austur fyrir vatnaskil á Austur-Króksfjalli. Landamerkjabréf Mjóadals er skýrara en bréf Hjaltadals þar sem þar er miðað við vatnaskil sem staðsetja má með allmikilli nákvæmni. Þar sem ekki er við annað að styðjast en það sem hér hefur verið rakið um afmörkun Hjaltadals og Kambfellskjálka til suðurs telur óbyggðanefnd rétt að skýra heimildirnar á þann veg að land það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Hjaltadals og landið sem afmarkað er í landamerkjabréfi Mjóadals liggi saman frá þeim stað þar sem sunnanverðu landi Sörlastaða sleppir. Afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins á Hjaltadal í máli þessu fær þannig stoð í landamerkjabréfi Hjaltadals og öðrum heimildum um mörk jarðarinnar að þessu leyti.

Merkjum Hjaltadals til vesturs er lýst svo í landamerkjabréfi jarðarinnar: „Að vestan ræður Fjallið“ og um suðurmörkin segir eins og áður rakið: „Að sunnan eru Örefi“. Vestan og sunnan kröfuvæðis Hjaltadals liggur kröfuvæði Bleiksmýrardals. Bréfið var ekki áritað vegna Bleiksmýrardals og ekki er til landamerkjabréf fyrir það landsvæði. Ekki kemur fram í landamerkjabréfinu nánari staðsetning á „Fjallinu“. Þá eru ekki fyrir hendi heimildir um afmörkun Bleiksmýrardals að þessu leyti. Landamerkjabréf Hjaltadals er þannig óglöggt varðandi afmörkun til suðurs og vesturs gagnvart Bleiksmýrardal og ekki liggja fyrir aðrar heimildir sem koma að gagni hvað þetta varðar. Með tilliti til þess sem áður er rakið varðandi mörk Hjaltadals og Kambfellskjálka til suðausturs gagnvart Mjóadal og þess að ekkert annað er komið fram í málinu sem leggja mætti til grundvallar um afmörkun Hjaltadals að þessu leyti telur óbyggðanefnd rétt að skýra landamerkjabréfið svo að land Hjaltadals nái til vesturs og suðvesturs að vatnaskilum vatnasviða Hjaltadalsár og Fnjóskár eins og gagnaðilar íslenska ríkisins byggja á í málinu. Afmörkun þeirra á landi Hjaltadals til vesturs og suðurs fær þannig stoð í landamerkjabréfi Hjaltadals.

Samkvæmt því sem að framan er rakið telur óbyggðanefnd að afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins á landi Hjaltadals og Kambfellskjálka eigi sér stoð í landamerkjabréfi Hjaltadals. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins. Ekki eru fyrir hendi heimildir sem mæla landamerkjabréfinu í mót og verður því miðað við að merkjunum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf Hjaltadals var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirliggjandi gögn ekki til annars en að merkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst. Bréfið var undirritað af umráðamanni Hjaltadals, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki Hjaltadals, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn aðliggjandi landsvæða. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi

verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Ljóst er að fyrirsvarsmenn Hjaltadals hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Af frásögnum Landnámu verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að nyrðri hluti þessa landsvæðis hafi verið numinn en vafi um þetta atriði hlýtur að vaxa eftir því sem sunnar dregur og land hækkar. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæjar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3–4/2004 á svæði 4 og 2–3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávíka frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Af hálfu íslenska ríkisins er byggt á því að hluti af því landsvæði sem afmarkað er í landamerkjabréfi Hjaltadals hafi stöðu afréttar að lögum. M.a. er byggt á því að Hjaltadalur hafi frá ómunatíð verið notaður sem afréttarland ásamt Bleiksmýrardal og Timburvalladal sem Suðurafreittur Fnjóskdæla. Hjaltadalur og Kambfellskjálki liggja að öðrum jörðum til allra átta nema suðvesturs. Þar er Bleiksmýrardalur sem óbyggðanefnd hefur komist að þeirri niðurstöðu að sé eignarland sbr. kafla 6.6. Heimildir þær um afréttarnot í Hjaltadal sem íslenska ríkið byggir á benda til þess að hluti þess lands sem nú er gerð krafa til vegna Hjaltadals og Kambfellskjálka hafi í gegnum tíðina verið nýtt sem afréttur. Heimildirnar gefa til kynna að sú nýting hafi farið fram undir stjórn eigenda Hjaltadals sem innheimt hafi afréttartolla af þeim sem rekið hafi á afréttinn. Til marks um það er jarðamatið 1804 sem segir um Hjaltadal: „Árstekjur af „afrétt“ eru 1 ríkisdalur og 32 skildingar.“ Ekki eru fyrir hendi heimildir um sjálfstæða afmörkun á afrétti innan merkjalýsingar Hjaltadals og slíka afmörkun leiðir ekki heldur af staðháttum. Þá eru ekki heimildir um að eignarréttarleg staða þess hluta Hjaltadals sem nýttur var sem afréttur hafi verið önnur en annarra hluta Hjaltadals. Afréttarlandið virðist því hafa tilheyrt jörðinni með sama hætti og annað land hennar. Svo virðist sem það hafi fyrst verið eftir að Hjaltadalur lagðist í eyði og komst í eigu Hálshrepps á 20. öld sem nýting alls lands jarðarinnar fór að einskorðast við afréttarnot. Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs Hjaltadals hafi að einhverju leyti haft stöðu afréttar að lögum og að umræddar heimildir endurspegli fremur beitarnot á hálendari hlutum jarðarinnar. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Að öllu framangreindu virtu verður lagt til grundvallar að jörðin Hjaltadalur, eins og hún var afmörkuð áður en Kambfellskjálka var skipt út úr henni, hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1883, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðanna farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðanna hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting heiðarlands jarðanna hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandshlutans leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Hjaltadals og Kambfellskjálka sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁷¹ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Hjaltadals og Kambfellskjálka, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.7 Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár

6.7.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem Þingeyjarsveit gerir einnig kröfu til sem eignarlands síns, tilheyrandi Bleiksmýrardal eystri, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.19.

Landsvæðið það sem hér um ræðir liggur í yfir 380 m hæð á austurhluta Bleiksmýrardals og hefur leguna norður – suður. Að vestan afmarkast svæðið af Fnjóská og rís land til austurs upp frá henni. Nokkur gil skerast í hlíðar fjallsins og ber þar helst að nefna Heimara- og Fremra-Mógil. Af Bleiksmýrardal, innan Skessugils, skerst suðaustur í fjöllin dalverpið Svartárdalur og rennur Svartá um hann til norðvesturs. Inn af Bleiksmýrardal liggja Bleiksmýrardrög og ná gróðurteygingar þar upp í 650–700 m hæð með árbökkum Fnjóskár. Upp af dölum og giljum svæðisins er land hallalítið, gróðursnautt og öldótt.

⁴⁷¹ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.7.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla og öræfa sunnan dalanna á svæðinu. Vísað er til dóms Landsyfírréttar Íslands frá 11. júlí 1885 í máli nr. 1/1855, í máli eigenda Illugastaða gegn Munkaþverárklaustri. Í málinu hafi einkum verið deilt um eignarrétt til afréttarplássins Bleiksmýrardals austan Fnjóskár sem eigendur Illugastaða hafi talið að fylgt hafi jörðinni við sölu. Dómurinn staðfesti afréttareign Illugastaða í Bleiksmýrardal en ekki verði ráðið af dómnum að hann staðfesti beinan eignarrétt Munkaþverárklausturs að Bleiksmýrardal austan Fnjóskar, heldur eingöngu afréttarréttindi. Samkvæmt landamerkjabréfi frá árinu 1885 sé afréttarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, allur sá hluti dalsins sem liggja fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá og suður á öræfi. Þá er litið til gjafabréfs frá árinu 1403 til Grundarkirkju, sem virðist hafa verið gefinn uxnaekstur á Bleiksmýrardal. Heimildir geti þess að Bleiksmýrardalur hafi frá ómunatíð verið notaður sem afréttarland, sbr. til hliðsjónar afréttarlýsingu Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal. Fjarlægð frá byggð og landshættir að öðru leyti styðji og að um þjóðlendu sé að ræða. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé.

Af hálfu Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á nefndum dómi Landsyfírréttar Íslands frá 11. júlí 1885 auk afsals, dags. 22. október 1919 og þingl. 1. nóvember 1919. Jafnframt er byggt á öðrum skráðum eignarheimildum og þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Eldri heimildir mæli þeim almennt ekki í mót. Samkvæmt landamerkjalögum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að hafa frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum jarða, þau væru skráð og leyst yrði úr ágreiningi væri hann fyrir hendi. Landamerkjalyásingar þær sem gerðar hafi verið í kjölfarið á lögnum frá 1882 hafi víða verið byggðar á eldri heimildum svo sem lögfestum, máldögum og eldri landamerkjabréfum. Það eigi við um þetta svæði. Þessum lýsingum hafi svo verið gefið aukið vægi með þinglýsingu og eftirlitsskyldu valdsmanna sem landeigendur telji að leiði til þess að þarna hafi orðið til fullkomnar heimildir um landamerkin og þannig eignarrétt þinglýstra eigenda. Í samræmi við fyrri niðurstöður óbyggðanefndar hvíli því sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landsvæðinu á ríkisvaldinu. Jarðeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not landsins og hafi öll nýting verið háð leyfi frá þeim. Vísað er til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið ennfremur á viðskiptavenju. Samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Á því er byggt að

ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum eignarrétti og hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur aðilum þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Vísað er í almennar niðurstöður óbyggðanefndar og dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004, í máli nr. 48/2004, um að sönnunarbyrðin hvíli á þeim er vefengi landamerkjalyfingar og elstu heimildir um eignarhald á landsvæði. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Bleiksmýrardals hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Notkun lands geti gefið vísbendingar um það hvort land sé eignarland eða ekki en þó megi ekkert alhæfa út frá því. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi hvorki náð til heiða né Bleiksmýrardals enda sé sá skilningur ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til þoku fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka á Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhjá hefð og venjurétti. Vísað er til ákvæða Grágásar og Jónsbókar. Þá er því haldið fram að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar tekin sé afstaða til þess hvort landsvæðið sé allt beinum eignarrétti háð. Loks er vísað til eignarréttarákvæðis Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1994, eignarréttarákvæðis og jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga nr. 37/1993.

6.7.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Bleiksmýrardals er rakin í kafla 5.22, samanber einnig kafla 5.24 um afrétti og afréttarnot.

Svo sem fram hefur komið af hálfu málsaðila liggur fyrir í máli þessu dómur Landsyfírréttar Íslands frá 11. júlí 1885, í máli nr. 1/1855, þar sem staðfestur var dómur héraðsréttar Þingeyjarsýslu varðandi eftirfarandi:

Afrjettarlandið Bleiksmýrardalur allur fyrir austan Fnjóská frá Hamarslæk og sudur á öræfi, á ad tilheyra Múnkaþverár klaustri, sem fullkomin og átölulaus eign, og eigindómur þess.

Landsyfírréttur breytti hins vegar niðurstöðu undirréttar varðandi uppreksrarrétt eigenda Illugastaða á Bleiksmýrardal en í dómsorði segir:

Illugastaða menn eiga upprekstur á Bleiksmýrardal austan Fnjóskár fyrir geldfénað sinn á sumrum ókeypis.

Undirréttur hafði komist að þeirri niðurstöðu að eigendum Illugastaða:

ber að greiða klaustrinu sanngjarna borgun fyrir not þau og brúkun, sem þau hafa haft af dalnum, síðan þau fyrst voru ákærð um brúkan hans, [...]

Í dómi Landsyfírréttar kemur fram að eigendur jarðarinnar Illugastaða hafi áfrýjað dómi héraðsréttarins gengnum

út af eignarrétti Munka-Þverárklosturs til afréttarplázens Bleiksmýrardals austan Fnjóskár sem áfrýjendurnir ætla, að liggja undir og tilheyrir eignarjörð þeirra Illugastöðum.

Eigendur Illugastaða byggðu einkum á því að

Munka-Þverárklostur hafi eignazt hið umþrætta afréttarland ásamt með jörðunni Illugastöðum, en ekki með einstakri heimild, og þar af leiði, að þegar konungur árið 1675 seldi téða jörð undan klaustrinu hafi nefnt afréttarland sem einn hluti úr eigninni horfið undan klaustrinu ásamt jörðunni.

Landsyfírréttur hafnaði þessari Málsástæðu sem ósannaðri. Síðar segir:

Í annan stað verður heldur engin sönnun leidd fyrir eign Illugastaða til dalsins austan Fnjóskár í þeim tilvitnuðu ummælum Árna Magnússonar og Páls Vídalíns í jarðabók þeirra, að Illugastaðir eigi almenning í dalnum, þar þessi ummæli votta ljóslega, að dalurinn, sem um er þrátt, austan Fnjóskár þá ekki var álitinn að heyra undir Illugastaði, heldur að jörð þessi aðeins ætti þar upprekstur fyrir geldfé sitt á sumrin [...]. Hér við bætist og það atriði, að það er full sönnun fyrir því, að umboðsmenn klostursins ekki allöngu eftir að jörðin var seld undan klaustrinu fóru að hafa afskipti af dalnum austan Fnjóskár sem eign klostursins og létu lögfesta hann hvað eftir annað sem tilheyrandi því samkvæmt máldögum þess. [...] En hinir tveir tilvitnuðu máldagar [Auðunar biskups frá 1318 og Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461] sýna með ljósum og berum orðum, að Munkaþverárklostur átti á 15. og 16. öld það umþrætta afréttarland austan Fnjóskár, og það ekki sem eigandi Illugastaða, heldur ex titulo speciali, því Illugastaðir og Bleiksmýrardalur eru í Ólafs máldaga taldar sem aðskildar eignir og hvort út af fyrir sig, [...].

Síðan segir í niðurstöðu dómsins:

En þegar áfrýjendurnir þannig ekki hafa getað fært sönnur á eign þeirra til þess umþrætta afréttarlands, og málsfærsla þeirra að öðru leyti um afnot Illugastaðajarðar eigenda af landinu ekki kemur heim við það, sem undir málinu er upplýst með þeirri teknu vitnaleiðslu, sem yfir höfuð ber með sér, að eigendur téðrar jarðar aldrei hafa notað sér það umþrætta land eða notað það að öðru leyti en fyrir geldfé sitt á sumrum, getur aðalréttarkrafa þeirra ekki tekist til greina.

Síðan segir um varakröfuna um upprekstarrétt á Bleiksmýrardal:

Hvað vararéttarkröfu þeirra þar á móti snertir, að þeim dæmist réttur til að reka á oftnefnt afréttarland geldfé sitt á sumrum, virðist þar á móti í þeim tilvitnuðu ummælum, samanbornum við þau bréf, sem undir málsfærslunni

eru fram komin, ástæða til að taka hana til greina, þannig að þeim beri fyrir sjálfa sig upprekstur á það umþrætta afréttarland, Bleiksmýrardal austan Fnjóskár fyrir geldfénað sinn á sumrum. Í þessu tilliti er þannig undirréttarins dómi að breyta en að öðru leyti að staðfesta.

Óbyggðanefnd telur ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í nefndum dómi Landsyfírréttar ásamt þeim takmörkuðu eignarréttindum sem eigendum Illugastaða voru dæmd. Þannig liggur fyrir úrlausn þar til bærs yfirvalds samkvæmt réttarskipan þess tíma um eignarréttarlega stöðu Bleiksmýrardals austan Fnjóskár. Eins og hér stendur á telur óbyggðanefnd að líta verði á dóm þennan sem bindandi um úrslit sakarefnisins. Krefjendur beins eignarréttar í máli því sem hér er til úrlausnar leiða rétt sinn frá Stjórnarráðinu sem seldi Hálshreppi Bleiksmýrardal 29. september 1919. Nefndin telur að dómurinn hafi vakið réttmætar væntingar dómhafa um að beinn eignarréttur þeirra væri fyrir hendi og nyti viðurkenningar og verndar opinbers valds. Þjóðlendukröfugerð íslenska ríkisins nú fær ekki samrýmst því, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004, þar sem fjallað er um Tunguheiði og úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 2/2005 þar sem fjallað er um Laugavelli.

Til afmörkunar þess hluta Bleiksmýrardals sem dæmt er um í málinu er ekki tekin afstaða í dómnum að öðru leyti en því sem áður greinir, þ.e. „fyrir austan Fnjóská frá Hamarslæk og suður á öræfi“. Eftir stendur að leysa úr um afmörkun eignarlands á Bleiksmýrardal til suðurs og austurs.

Kemur þá fyrst til skoðunar hver sé afmörkun eignarlands á Bleiksmýrardal til suðurs. Samkvæmt íslenskri orðabók merkir orðið „öræfi“ eyðimörk, óbyggðir eða ónytjað hálendi lands.⁴⁷² Ekki er fram komið við skýrslutökur eða í gögnum málsins að orðið „öræfi“ taki til staðbundins kennileitis á þessum slóðum sem örnefni. Ekki er heldur fram komið að um staðbundna málvenju sé að ræða um notkun orðsins. Óbyggðanefnd telur að í þeim heimildum sem talað er um að Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár takmarkist að sunnanverðu við „öræfi“ feli notkun orðsins í sér skírskotun til gróðurfars og nýtingarmöguleika. „Afréttarlandið“ Bleiksmýrardalur hafi náð svo langt suður sem það var nýtilegt sem beitiland. Það kemur heim og saman við byggingarbréf til Sigtryggs Jónatanssonar vegna Tungu og hálf Bleiksmýrardals frá 19. júní 1911 þar sem fram kemur að afréttarland umboðsins á Bleiksmýrardal nái „eins langt suður og drög og teygjur“. Mat á því hvar gróður hafi þrotið árið 1855 þegar dómur Landsyfírréttar féll er eðli málsins samkvæmt erfiðleikum bundið. Í greinargerð náttúrufræðings um staðhætti og gróðurfar á svæðinu sem gerð var að tilhlutan óbyggðanefndar kemur fram að „gróðurteygingar“ nái upp í 650–700 m hæð í Bleiksmýrardalsdrögum.

⁴⁷² *Íslensk orðabók 2002*. Edda – útgáfa hf. Reykjavík 2002, bls.1875.

Í vitnisburðum sem fram komu í máli því sem lauk með fyrrnefndum dómi Landsyfirrétta Íslands var borið um að land Bleiksmýrardals hefði náð dalinn á enda fram á „Sanda“. Í örnefnaskrá fyrir Bleiksmýrardal kemur fram að „Sandar heiti einu nafni dalurinn sunnan við Svartá.“ Frá ósi Svartár þar sem hún fellur í Fnjóská eru um 17 km í beinni loftlínu suður að mynni Fremra-Landsuðurgils þar sem gangnamannakofinn Bleiksblúð stendur í um 700 m hæð.

Sunnan Bleiksblúðar og Fremra-Landsuðurgils er Einstakatorfa. Í *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1933-1936* kemur fram að Einstakatorfa sé „allstór jarðvegshnaus, sem staðizt hefur stormhrynur aldanna og sómir sér prýðilega þarna í draginu. Mun hún vera um þrjár dagsláttur að flatarmálsstærð. Það virðist vera óskráð lög meðal allra haustfjallgangnamanna, að fara aldrei lengra en á Einstökutorfu, nema kindur sjáist sunnar.“ Þá kemur fram í ritinu *Göngur og réttir IV* að Einstakatorfa sé „syðsti hagabletturinn á dalnum“. Þar segir einnig um göngurnar: „Þar eru fremstu hagar á Bleiksmýrardal og er það regla gangnamanna, ef ekki sést til kinda á Einstökutorfu, þá er þar snúið við.“ Það að Einstakatorfa marki endimörk afréttarlandsins á Bleiksmýrardal til suðurs samræmist því sem fram kom við skýrslutökur í máli þessu fyrir óbyggðanefnd um tilhögun leita á svæðinu. Samkvæmt því sem að framan er rakið ná gróðurteygingar á austanverðum Bleiksmýrardal ekki lengra til suðurs en Einstakatorfa en hún er í rúmlega 700 m hæð. Ekkert er fram komið í málinu sem bendir til þess að gróður á svæðinu hafi náð lengra til suðurs um miðja 19. öld þegar dómur Landsyfirrétta féll. Óbyggðanefnd telur því rétt að miða við að orðið „öræfi“ sem notað er í dómnum um sunnanverð mörk Bleiksmýrardals, taki til landsvæðisins sunnan Einstökutorfu og hún falli innan eignarlands Bleiksmýrardals og marki endimörk þess til suðurs.

Kemur þá til skoðunar hver séu takmörk eignarlands á Bleiksmýrardals til austurs. Sem fyrr segir kemur ekki fram í dómi Landsyfirrétta hver þau séu. Jörðin Hjaltadalur liggur austan Bleiksmýrardals að norðanverðu. Í landamerkjabréfi Hjaltadals frá 16. janúar 1883 sem þinglýst var 14. júní 1884 er merkjum þeirrar jarðar til vesturs lýst svo: „Að vestan ræður Fjallið“. Fjallgarðurinn sem skilur að dalina Hjaltadal og Bleiksmýrardal nær upp í um 1000 m hæð. Ekkert er fram komið í málinu um afmörkun jarðarinnar Hjaltadals og eignarlands Bleiksmýrardals gagnvart fjallgarðinum annað en nefnt landamerkjabréf fyrir Hjaltadal. Orðalagi þess svipar til þess sem oft má sjá í landamerkjabréfum þar sem jarðir ná saman á fjöllum og merki þeirra eru miðuð við fjöllin. Óbyggðanefnd telur að sé orðalag bréfsins skýrt í ljósi staðháttanna á svæðinu sé rétt að miða við að lönd Hjaltadals og Bleiksmýrardals liggi þar saman.

Sunnan Hjaltadals er hornmark milli kröfusvæða Bleiksmýrardals, Hjaltadals, Mjóadals og afréttarlands í Þingeyjarsveit á vatnaskilum í um 1000 m hæð á „hágrjóti“ sem svo er nefnt af gagnaðilum íslenska ríkisins. Óbyggðanefnd hefur aflað upplýsinga um vatnaskil á svæðinu frá Vatnamælingum Orkustofnunar. Vatnaskil sem

afmarka vatnasvið Fnjóskár í suðaustanverðum Bleiksmýrardal liggja um þann punkt á „hágrjóti“ sem gagnaðilar ríkisins miða við og þaðan til suðvesturs með nánar tilteknum hætti, víðast hvar í yfir 900 m hæð eftir gróðursnauðu fjallendi. Þar sem ekkert annað er komið fram í málinu sem frekar mætti leggja til grundvallar um afmörkun Bleiksmýrardals að þessu leyti og hún verður heldur ekki ráðin af staðháttum telur óbyggðanefnd rétt að miða við umrædd vatnaskil. Með því njóta gagnaðilar íslenska ríkisins þess vafa sem uppi er um hver takmörk eignarlandsins séu að þessu leyti. Sú niðurstaða fær einnig stuðning af því að í landamerkjabréfi Mjóadals frá 8. maí 1897 sem þinglýst var 29. júní 1897 er merkjum Mjóadals gagnvart aðliggjandi landsvæðum til vesturs lýst á þann veg að vatnaskil ráði frá „hágrjóti“ til norðurs.

Að þeirri niðurstöðu fenginni að suðurmörk Bleiksmýrardals skuli dregin sunnan Einstökutorfu og sunnanverð austurmörk hans liggi á vatnaskilum liggur nú fyrir að leysa úr því hvar mörk eignarlands á austanverðum Bleiksmýrardal skuli dregin þar á milli, þ.e. frá Einstökutorfu að vatnaskilum. Sunnan Einstökutorfu er gil og eftir því rennur lækur vestur í Fnjóská. Þar sem ekkert annað er komið fram í málinu sem fremur má leggja til grundvallar um afmörkun eignarlands á Bleiksmýrardal að þessu leyti verða mörk þess dregin stystu leið frá upptökum lækjarins í vatnaskil.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan marka Bleiksmýrardals, svo sem þeim hefur verið lýst hér að framan, sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁷³ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða þess lands sem gerð er krafa til af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins en fellur utan marka Bleiksmýrardals samkvæmt framangreindri afmörkun, þ.e. landsvæði sem nær frá vatnaskilum og austur að kröfulínu gagnaðila ríkisins vegna „afréttarlands í Þingeyjarsveit“ og frá Einstökutorfu suður að kröfulínunni.

Af frásögnum Landnámu verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja ólíklegt að land á þessu svæði hafi verið numið. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

⁴⁷³ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Í „skrá yfir Afréttarlönd suður af Bárðardal vestan Skjálfandafljóts“ frá 1904 er fjallað um sameiginleg takmörk afrétta Ljósavatnshrepps. Þar er vesturmörkum þeirra lýst svo að fjallgarðurinn vestan við Kiðagilsárdrög og Mjóadalsárdrög ráði. Þá kom fram við skýrslutökur í máli þessu að afréttarlönd Bárðdæla og Fnjóskdæla séu talin ná saman á vatnaskilum á þessum slóðum. Uppdráttur Vatnamælingasviðs Orkustofnunar af vatnaskilum á svæðinu sýnir hins vegar að línun sem gagnaðilar íslenska ríkisins draga milli Bleiksmýrardals og „afréttarlands í Þingeyjarsveit“ er dregin talsvert austar en vatnaskilin eru í raun. Sami aðili, Þingeyjarsveit, gerir kröfu vegna beggja landsvæðanna og miðast kröfugerðin við að eignarland á Bleiksmýrardal og „afréttarland í Þingeyjarsveit“ nái saman. Um svæðið austan umræddrar kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins er fjallað í kafla 6.8. um afréttarland í Þingeyjarsveit. Umfjöllun þess kafla á einnig við um svæðið vestan línunnar sem skilur kröfusvæði Bleiksmýrardals frá kröfusvæði „afréttarlands í Þingeyjarsveit“ og austan nefndra vatnaskila sem afmarka eignarland á Bleiksmýrardal til austurs.

Ekkert liggur fyrir um það hvernig Ljósavatnshreppur er upphaflega kominn að rétti til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar en fellur utan þess sem dæmt var eign Munkaþverárklosturs 1855. Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumardeildar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að umrætt landsvæði innan kröfusvæðis vegna Bleiksmýrardals en utan þess landsvæðis sem dæmt var eign Munkaþverárklosturs 1855, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að landsvæðið sé þjóðlenda.⁴⁷⁴ Af fyrirbyggjandi gögnum sem nánar er fjallað um í kafla 6.8. um afréttarland Þingeyjarsveitar verður hins vegar ráðið að það sé hluti af afrétti jarða í fyrrum Bárðdæla- og Ljósavatnshreppum.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að umrætt landsvæði innan kröfusvæðis vegna Bleiksmýrardals en austan og sunnan þess sem dæmt var eign Munkaþverárklosturs 1855, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá þeim stað þar sem kröfulína gagnaðila íslenska ríkisins vegna Bleiksmýrardals á hágrjóti liggur um vatnaskil vatnasviða Fnjóskár og Mjóadalsár er kröfulínunni fylgt til suðurs og vesturs í sveitarfélagamörk Þingeyjarsveitar og Eyjafjarðarsveitar. Sveitarfélagamörkunum er síðan fylgt til norðurs í Fnjóská. Fnjóská er

⁴⁷⁴ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

síðan fylgt til norðurs að gili sem liggur við Einstökutorfu sunnanverða. Þaðan er gilinu fylgt inn í innstu drög þess. Þaðan er línan dregin stystu leið í vatnaskil og vatnaskilum svo fylgt í upphafspunkt á hágrjóti.

Sama landsvæði er afréttur jarða í fyrrum Bárðdæla- og Ljósavatnshreppum, sbr. 1. mgr. 5. gr. og b-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Um rétt til upprekstrar á afréttinn og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Þar ber sérstaklega að nefna 7. gr. laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 21/1986, og 7. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

6.8 Afréttarland í Þingeyjarsveit

6.8.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem afréttarlands Þingeyjarsveitar, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.20.

Landsvæðið það sem hér um ræðir er víðfeðmt og liggur í yfir 500 m hæð og hefur leguna norðaustur – suðvestur. Suður af Mjóadal og Íshól og suður á Sprengisandi er land öldótt. Öldur þessar eru fremur óreglulegar að lögun og gerð, sumar vaxnar blökkum og hörðum mosaskófum en fleiri eru þó naktar grjótauðnir. Víðast hafa þær leguna norður – suður og eru margar þeirra aflangar. Syðst á svæðinu liggur Tungnafellsjökull og norðan hans liggur Fjórðungsalda (976 m). Norðvestan undir henni er allstórt skeifulaga vatn með afrennsli austur í Jökulfall. Gróðurleysi er eitt helsta einkenni svæðisins en gróður er helst að finna þar sem vatn er fyrir.

6.8.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla eða öræfa sunnan dalanna á svæðinu. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttir. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfussvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Fjarlægð frá byggð og landshættir að öðru leyti styðji og að um þjóðlendu sé að ræða. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarþeirra fyrir búfé. Þá kom fram við aðalmeðferð málsins að ríkið gerði engar athugasemdir varðandi kröfur um afrétti einstakra landsvæða.

Krafa Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, um afnotarétt í þjóðlendu byggist á venjubundnum afnotum að fornu og nýju sunnan eignarlanda á svæðinu. Byggt er á heimildum um afmörkun afrétta á svæðinu, einkum ritinu *Göngur og réttir* og þinglýstu skjali sem ber yfirskriftina „skrá yfir afréttarlönd suður af Bárðardal

vestan Skjálfandafljóts“ frá árinu 1904. Í *Göngum og réttum* sé því lýst að Ljósavatnshreppur eigi ásamt Bárðdælahreppi Vesturafrétt inn af Bárðardal. Sé þar afar mikið landflæmi, Mjóadalur allur, Íshólsdalur og hagarnir meðfram Skjálfandafljóti að vestan, ásamt drögum á Sprengisandi, allt suður í Jökuldal í Tungnafellsjökli.

6.8.3 Niðurstaða

Í kafla 5.24 eru raktar heimildir um afréttarnot á þeim svæðum sem fjallað er um í máli þessu, þar á meðal Vesturafrétti Bárðdæla. Málsaðila greinir ekki á um að um þjóðlendu sé að ræða en krafa Þingeyjarsveitar lýtur einungis að óbeinum eignarréttindum innan hennar. Engar heimildir eru um að byggð hafi verið á þessu svæði en landið hefur haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendulaga.⁴⁷⁵ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Landsvæðið sem hér um ræðir liggur sunnan kröfusvæða tilheyrandi Íshól, Mjóadal og Bleiksmýrardal. Að vestan takmarkast það af vesturmörkum Þingeyjarsveitar gagnvart Eyjafjarðarsveit. Að sunnan er Holtamannaafréttur sem fjallað er um í máli nr. 1/2003 hjá óbyggðanefnd, Vatnajökull að suðaustan og að austan er Skjálfandafljót.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands á svæðinu. Líkt og áður er rakið gerir sveitarfélagið Þingeyjarsveit ekki kröfu um beinan eignarrétt að því, einungis að viðurkennt verði að það sé afréttur. Kemur því til skoðunar hvernig landsvæðið hefur verið nýtt af jörðum í hreppnum og hver mörk afréttar séu innan þess, sé hann þar að finna.

Heimildir allt frá árinu 1380 greina frá réttindum Ljósavatnskirkju í Króksdal. Hins vegar er Króksdalur talinn innan „Mjóadals“ sem sé „almenningsafréttur Bárðardalshrepps“ í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1712. Þar er því einnig lýst að „þessi almenníngur tekur alt austur í Skjálfandafljót fyrir framan bygðina so langt á fjall suður sem grös eru, og er þetta furðu víðátta.“

Fyrir hendi er þinglýst skjal frá árinu 1904 sem ber yfirskriftina „skrá yfir afréttarlönd suður af Bárðardal vestan Skjálfandafljóts“ gerð af oddvita Ljósavatnshrepps í umboði hreppsnefndarinnar sama ár. Þar er sameiginlegum takmörkum afréttarhlutanna lýst þannig: „Að austan ræður Skjálfandafljót frá ósi Mjóadalsár suður gengt hrauninu, sunnan við Marteinsflæðu. Að sunnan ræður bein stefna þaðan að upptökum Kiðagilsár. Að vestan ræður fjallgarðurinn vestan við

⁴⁷⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Kiðagils drög og Mjóadalsárdrög norður [...].“ Ekki eru fyrir hendi eldri heimildir en afréttaskráin frá 1904 um mörk afréttar á svæðinu.

Í ritinu *Göngur og réttir IV* er því lýst að Vesturafréttur inn af Bárðardal sé „mikið landflæmi [...] hagarnir meðfram Skjálfandafljóti að vestan, ásamt drögum á Sprengisandi, allt suður í Jökuldal í Tungnafellsjökli“.

Í skjali sem sýslumaður Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaptason, tók saman og ber yfirskriftina „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ er skrá yfir „afrétti“ í umsjá hreppsnefndar Bárðdælahrepps höfð eftir oddvita. Þar segir: „Að vestan og sunnan ráða hagar með öllum þeim ám og lækjum er í Mjóadalsá og Skjálfandafljót falla.“ Hinn sami Jóhann Skaptason getur um upphaf fjárleita Bárðdæla suður á Sprengisand í *Árbók Ferðafélags Íslands 1969*. Þar greinir hann frá því að eftir að Tómas Sæmundsson hafi fundið Tómasarhaga og séð til Jökuldals sumarið 1835 hafi verið farin könnunarferð 1846 og Jökuldalur fundist suðaustur með suðvestanverðum Tungnafellsjökli. Greint er frá því í ritinu að þar séu sæmilegir hagar. Frá þeim tíma hafi tekist upp göngur úr Bárðardal suður um Sprengisand, með efstu Þjósárkvíslum og í Jökuldal. Um skeið hafi Bárðdælir gengið allt suður á Háumýrar og hitt Rangæinga þar en það lagst fljótt niður. Á heimleiðinni hafi svo verið leitað um Tómasarhaga, norðanverðan Sprengisand, öræfin norður af Tungnafellsjökli og síðan um Mjóadal, Íshólsdal og Fljótsdal til Bárðardals.

Í svari oddvita Bárðdælahrepps við erindi félagsmálaráðuneytisins 1989 kemur fram að suðurmörk afréttarins séu óljós. Í svari oddvita Ljósavatnshrepps við samskonar erindi kemur hins vegar fram að mörk afréttarins séu „frá landamerkjum Mýrar til jökla“. Loks kom fram við skýrslutökur í máli þessu að leitað sé allt suður í Nýjadal (Jökuldal) sunnan Tungnafellsjökuls ár hvert.

Eins og að framan er rakið eru elstu heimildir óljósar um mörk afréttar á svæðinu til suðurs. Afréttaskráin frá 1904 miðar þau við línu sem dregin er frá hrauninu sunnan Marteinsflæðu beina stefnu að upptökum Kiðagilsár. Yngri heimildir greina hins vegar frá fjárleitum allt suður í Nýjadal (Jökuldal) sunnan Tungnafellsjökuls allt frá miðri 19. öld til þessa dags. Óbyggðanefnd telur nægilega sýnt fram á viðvarandi nýtingu landsvæðisins allt suður í Nýjadal til sumarbeitar fyrir búfé eigenda jarða í fyrrum Bárðdæla- og Ljósavatnshreppum.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um, eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998, þó þannig að jökull verður eðli málsins samkvæmt ekki notaður til sumarbeitar fyrir búfé. Engin gögn liggja fyrir um að landsvæði þetta hafi að öðru leyti mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að afréttarland í Þingeyjarsveit, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá þeim stað þar sem kröfulína gagnaðila íslenska ríkisins vegna Bleiksmýrardals á hágrjóti sker vatnaskil milli Fnjóskár og Mjóadalsár er nefndri kröfulínu fylgt suður og vestur að vesturmörkum Þingeyjarsveitar gagnvart Eyjafjarðarsveit. Þaðan er sveitarfélagamörkunum fylgt að hornmarki milli Þingeyjarsveitar, Eyjafjarðarsveitar og Rangárbings ytra. Þaðan er mörkunum milli Þingeyjarsveitar og Rangárbings ytra fylgt að jaðri Vatnajökuls. Jökuljaðrinum er síðan fylgt að upptökum Skjálfandafljóts við jaðar Rjúpnabrekkujökuls. Skjálfandafljóti er síðan fylgt að Galthóli. Frá Galthóli er fylgt línu sem dregin er beina stefnu í upphafspunkt á hágrjóti.

Sama landsvæði, að undanskildum Tungnafellsjökli er afréttur jarða í fyrrum Bárðdæla- og Ljósavatnshreppum í skilningi 1. gr. og b-liðar 7. gr. laga nr. 58/1998. Um rétt til upprekstrar á afréttinn og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Þar ber sérstaklega að nefna 7. gr. laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 21/1986.

Að því leyti sem afrétturinn liggur að þjóðlendu á Tungnafellsjökli, svo sem skilgreint hefur verið fyrr í úrskurði þessum og í úrskurðarorðum, telur óbyggðanefnd fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og afréttur er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.9 Hluti Vatnajökuls

Hér verður tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu þess hluta Vatnajökuls sem til umfjöllunar er í máli þessu, sbr. kafla 2.2 hér að framan og kafla 6.12 í máli nr. 1/2007. Kröfugerð íslenska ríkisins felur í sér að umrætt jökulsvæði sé þjóðlenda, sbr. kafla 3.1.1. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi innan jökuljaðars.

Óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að um eignarréttarlega stöðu jökulsvæða almennt fari eftir sömu reglum og um önnur landsvæði.⁴⁷⁶ Að því er varðar þann hluta Vatnajökuls sem hér um ræðir, er ekkert sem bendir til að þar hafi stofnast til beins eignarréttar eða takmarkaðra eignarréttinda fyrir nám, hefð eða með öðrum hætti.⁴⁷⁷

⁴⁷⁶ Sjá umfjöllun um jökla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴⁷⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Að því leyti sem jökulsvæði þetta liggur að afrétti í Þjóðlendu, svo sem skilgreint hefur verið fyrr í úrskurði þessum og í úrskurðarorðum, telur óbyggðanefnd fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði þetta á Vatnajökli, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Að austan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Rjúpnabrekkujökuls, við upptök Skjálfafljóts, og til suðausturs í Svíahnjúk eystri.

Að vestan er miðað við línu sem dregin er úr Svíahnjúk eystri í Bárðarbungu í 2009 m hæð og þaðan er fylgt línu sem dregin er beina stefnu í átt að Deili þar til hún sker jökuljaðarinn.

Að norðan, á milli framangreindra austur- og vesturmarka við jaðar Vatnajökuls, er jökuljaðrinum fylgt og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

6.10 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megji nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megji sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

Í tilefni af álitum umboðsmanns Alþingis frá 13. nóvember 2007 í máli nr. 5073/2007 gaf óbyggðanefnd lögmonnum málsaðila kost á að leggja fram slíka sundurliðun málskostnaðarreikninga að unnt væri að ákvarða málskostnað til einstakra málsaðila, fremur en sameiginlega. Hafi slík gögn legið fyrir eða borist er úrskurður um málskostnað í kafla 7 hér á eftir ákvarðaður til einstakra málsaðila en ella sameiginlega.

7 ÚRSKURÐARORÐ ⁴⁷⁸

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. afréttarland í Þingeyjarsveit, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá Skjálfandafljóti við Hrafnabjörg er fljótinu fylgt til upptaka við jaðar Rjúpnabrekkujökuls. Þaðan er jökuljaðrinum fylgt til vesturs að mörkum Þingeyjarsveitar og Rangárþings Ytra og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Þaðan er sveitarfélagamörkunum fylgt að hornmarki milli Þingeyjarsveitar, Eyjafjarðarsveitar og Rangárþings ytra. Þaðan er sveitarfélagamörkum Þingeyjarsveitar og Eyjafjarðarsveitar fylgt þangað sem Fnjóská sker þau í Bleiksmýrardrögum. Þaðan er Fnjóská fylgt að gili sem liggur við sunnanverða Einstökutorfu. Því gili er síðan fylgt inn í innstu drög þess og þaðan er línun dregin stystu leið í vatnaskil Mjóadalsár og Fnjóskár. Vatnaskilunum er svo fylgt þar til þau skera beina línu sem dregin er frá Galthóli í Sjónarhól og áfram í sömu stefnu til vesturs. Nefndri línu er fylgt þaðan til austurs að Rangá. Þaðan er Rangá fylgt að ósi. Frá ósi Rangár er dregin bein lína í hólmann í Íshólsvatni og þaðan í upphafspunkt í Skjálfandafljóti við Hrafnabjörg.

Sama landsvæði, að undanskildum Tungnafellsjökli er afréttur jarða í fyrrum Bárðdæla- og Ljósavatnshreppum, sbr. 1. mgr. 5. gr. og b-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. hluti Vatnajökuls, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Að austan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Rjúpnabrekkujökuls, við upptök Skjálfandafljóts, og til suðausturs í Svíahnjúk eystri.

Að vestan er miðað við línu sem dregin er úr Svíahnjúk eystri í Bárðarbungu í 2009 m hæð og þaðan er fylgt línu sem dregin er beina stefnu í átt að Deili þar til hún sker jökuljaðarinn.

Að norðan, á milli framangreindra austur- og vesturmarka við jaðar Vatnajökuls, er jökuljaðrinum fylgt og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

⁴⁷⁸ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamanur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Málskostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Eigendur Hlíðskóga, Sandhauga, Eyjardalsár, Öxarár, Ljósavatns, Arnstapa og Kambsstaða, kr. 800.000 vegna Gunnars Sólness hrl.

Eigendur Bakka, Birningsstaða, Bleiksmýrardals austan Fnjóskár, Kambfellskjálka, Hjaltadals, Íshóls, Mjóadals, Stóru-Tjarna, Sörlastaða og Tungu, kr. 1.200.000 vegna Sigurðar Jónssonar hrl.

Eigendur Vatnsenda kr. 210.000, eigendur Mýrartorfu kr. 250.000, eigendur Stóruvallatorfu kr. 235.000, eigendur Litluvalla kr. 225.000, eigendur Halldórsstaðatorfu kr. 255.000 og eigendur Hvarfs kr. 30.000, vegna Friðbjörns Garðarssonar hdl.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Karl Axelsson

Allan V. Magnússon

Sif Guðjónsdóttir

FYLGISKJÖL**I. Kort****II. Aðilaskrá****III. Skjalaskrá**

7.1 II. Aðilaskrá

Þjóðlendum

Afréttarland í Þingeyjarsveit

Arnstapi

Bakkasel

Bakki

Bakki

Bakki

Belgsá

Birningsstaðir

Birningsstaðir

Bleiksmýrardalur eystri

Bólstaður

Bólstaður

Engi

Engi

Eyjadalsá

Halldórsstaðir I

Halldórsstaðir I

Halldórsstaðir I

Halldórsstaðir II

Halldórsstaðir II

Hjaltadalur

Hlíðskógar

Íshóll

Kambfellskjálkaland

Kambsstaðir

Litlu Vellir

Ljósavatn

Lækjarvellir

Lækjarvellir

Mjóidalur

Mýri

Mýri

Mýri

Sandhaugar

Snæbjarnarstaðir

Stóru-Tjarnir

Stóru-Tjarnir

Stóruvellir I og III

Sörlastaðir

Sörlastaðir

Sörlastaðir

Sörlastaðir

Sörlastaðir

Tunga

Vatnsendi

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins

Þingeyjarsveit

Þorgeir Halldórsson

Skógrækt ríkisins

Gunnar Sigurður Valtýsson

Sigurlína Hrönn Halldórsdóttir

Stefán Kristjánsson

Skógrækt ríkisins

Svavar Þór Sigurðsson

Þórhalla Bragadóttir

Þingeyjarsveit

Héðinn Höskuldsson

Ingileif Ólafsdóttir

Svanhildur Sigtryggsdóttir

Tryggvi Valdemarsson

Baldur Vagnsson

Ásmundur Valdemarsson

Svanhildur Sigtryggsdóttir

Tryggvi Valdemarsson

Bergljót Þorsteinsdóttir

Ingvar Ketilsson

Þingeyjarsveit

Lífsvall ehf.

Þingeyjarsveit

Þingeyjarsveit

Þórhallur Hermannsson

Pétur R. Kristjánsson

Hreinn Þórhallsson

Kristín Ketilsdóttir

Sigurður Pálsson

Þingeyjarsveit

Guðrún Sveinbjörnsdóttir

Tryggvi Höskuldsson

Ríkissjóður Íslands

Lífsvall ehf.

Þingeyjarsveit

Ásvaldur Ævar Þormóðsson

Laufey Skúladóttir

Garðar Jónsson

Eiríkur Þóroddsson

Gylfi Friðriksson

Ólöf Eiríksdóttir

Þingeyjarsveit

Þórarinn Baldursson

Þingeyjarsveit

Helgi Ingason

Vatnsendi
Vatnsendi
Vatnsendi
Þórðarstaðir
Öxará
Öxará

Jenný Karitas Ingadóttir
Jón Ingason
Þórhallur Ingason
Skógrækt ríkisins Vöglum
Elín Inga Þórisdóttir
Þórir Kristinn Agnarsson

III. Skjalaskrá⁴⁷⁹

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 1.11.2006.
 - 1(1) Skjalaskrá, ódags. en móttækin 7.11.2006.
 - 1(2) Tilvísanaskrá, dags. 1.11.2006.
 - 1(3) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 15.6.2006. Tilkynning um meðferð á svæði VI.
 - 1(4) Beiðni lögmans fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um frest til skila á þjóðlendukröfum á svæði VI, austanvert Norðurland, dags. 6.9.2006.
 - 1(5) Bréf óbyggðanefndar til lögmans fjármálaráðuneytisins, frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði VI, dags. 14.9.2006.
 - 1(6) Bréf óbyggðanefndar til lögmans fjármálaráðuneytisins, frekari frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði VI, dags. 12.10.2006.
 - 1(7) Útrentun af kirkjujarðaskrá Kirkjueignanefndar S-Þingeyjarsýslu, ódags. en mótt. 7.11.2006.
 - 1(8) Dómur Landsyfírréttar, dags. 25.6.1855, í máli nr. 1/1855 (Bleiksmýrardalur). Hefti VII, bls. 223.
 - 1(9) Greinargerð, dags. 11.6.2007.
 - 1(10) Svar við frávísunarkröfu Sigurðar Jónssonar hrl. vegna Stóru-Tjarna, dags. 26.2.2007. Sjá skjal nr. 17(5).
 - 1(11) Landamerki afréttarlands Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, dags. 1.4.1885, óstaðfest uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 1(12) Bréf fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um þjóðlendukröfur á svæði VI, austanvert Norðurland, dags. 1.11.2006.
 - 1(13) Skýring á þjóðlendukröfulínu við Íshól, ásamt uppdrætti, dags. 23.5.2008.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 16.11.2007.

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):

 - 2(1) Arnstapi í Ljósavatnsskarði, dags. 16.1.1883. (*Merkt 1*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(2) Bakkasel í Fnjóskadal, dags. 1.11.1883. (*Merkt 2 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(3) Bakki í Fnjóskadal, dags. 1.11.1883. (*Merkt 3 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(4) Belgsá í Fnjóskadal, dags. 16.1.1883. (*Merkt 4*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(5) Birningsstaðir í Ljósavatnsskarði, dags. 2.6.1890. (*Merkt 5 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(6) Eyjardalsá í Bárðardal, dags. 2.6.1886. (*Merkt 6 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(7) Eyjardalsá í Bárðardal, dags. 22.5.1907. (*Merkt 7*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(8) Háls í Fnjóskadal, dags. 2.6.1890. (*Merkt 8 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(9) Hjaltadalur í Fnjóskadal, dags. 16.1.1883. (*Merkt 9*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
 - 2(10) Hvarf í Bárðardal, dags. 22.5.1907. (*Merkt 10*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.

⁴⁷⁹ Skjölum er raðað undir efnisflokkum og þau því ekki í réttri númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- 2(11) Sátt um landamerki Kambsstæða og Birkihlíðar, dags. 14.11.1968. (*Merkt 11*), a-b ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(12) Litlatunga í Bárðardal, dags. 10.6.1890. (*Merkt 12*), ásamt óstaðfestri uppskrift a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(13) Litluvellir í Bárðardal, dags. 18.5.1885. (*Merkt 13 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(14) Lundur í Fnjóskadal, dags. 2.11.1883. (*Merkt 14 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(15) Landamerki milli Lunds og Vagla, dags. 24.11.1921. (*Merkt 15*).
- 2(16) Mjóidalur í Bárðardal, dags. 8.5.1897. (*Merkt 16*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík.
- 2(17) Mýri í Bárðardal, dags. 20.5.1885. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(18) Mótmæli gegn afréttarskrá Mýra og Litlutungu í Bárðardal, dags. 15.6.1904. (*Merkt 18*).
- 2(19) Sandhaugar í Bárðardal, dags. 2.6.1890. (*Merkt 19 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(20) Snæbjarnarstaðir í Fnjóskadal, dags. 16.1.1885. (*Merkt 20 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(21) Stóru-Tjarnir í Ljósavatnsskarði, dags. 16.1.1883. (*Merkt 21 a-b*), ásamt a-b óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(22) Stóruvellir í Bárðardal, dags. 17.10.1883. (*Merkt 22 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(23) Sörlastaðir í Fnjóskadal, dags. 19.4.1884. (*Merkt 23 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(24) Tunga í Fnjóskadal, dags. 16.1.1885. (*Merkt 24 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(25) Vatnsendi í Ljósavatnsskarði, dags. 30.4.1885. (*Merkt 25 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(26) Lýsing á samningi milli jarðanna Þórðarstaða og Fnjósatungu, dags. 26.5.1885. a-b (*Merkt 26 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(27) Þórðarstaðir í Fnjóskadal, dags. 16.1.1883. (*Merkt 27 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(28) Öxará í Bárðardal, dags. 13.6.1890. (*Merkt 28*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík.
- 2(29) Öxará í Bárðardal, dags. 18.5.1901. (*Merkt 29 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(127) Illugastaðir og Kotungsstaðir, dags. 24.5.1886. (*Merkt 30 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(208) Stóratunga í Bárðardal, dags. 3.3.1884, ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík.
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- 2(30) Landamerkjabréf Arnstapa, dags. 16.1.1883. (*Merkt 1*).
- 2(31) Lögfesta Arnstapa, dags. 30.4.1810, ásamt uppskrift. (*Merkt 2*). a-b
- 2(32) Leyfi til heyskapar á Timburvalladal, dags. 24.6.1773, ásamt uppskrift. (*Merkt a-b 3*).
- 2(33) Mat á Sörlastöðum í Fnjóskadal til peningaverðs, dags. 2.5.1891. (*Merkt 4*).
- 2(34) Landamerkjabréf Tungu í Fnjóskadal, dags. 16.1.1883. (*Merkt 5*).
- 2(35) Landamerkjabréf Vatnsenda í Ljósavatnsskarði, dags. 30.4.1885. (*Merkt 6*).
- Landskiptabækur (skjalaflokkur A.4.):*
- 2(207) Uppboð á Mjóadal, dags. 21.5.1880. Uppboðsbók 1876-1889. (*Merkt 4*).
- Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):*
- 2(36) Jarðamat 1804 úr Ljósavatnshreppi: Litlatunga, Íshóll, Mýri, Halldórsstaðir, a-b Litluvellir, Stóruvellir, Sandhaugar, Eyjardalsá, Hlíðarendi, Hvarf, Öxará, Ljósavatn, Vatnsendi, Arnstapi og Stórutjarnir, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-l*).

- 2(37) Jarðamat 1804 úr Hálshreppi: Kambsstaðir, Birningsstaðir, Vaglí, Lundur, a-b Þórðarstaðir, Belgsá, Bakkasel, Bakki, Sörlastaðir, Kambfell, Hjaltadalur, Snæbjarnarstaðir, Tunga og Háls, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-p*).
- 2(38) Jarðamat í Ljósavatnshreppi (síðar Bárðdæla- og Ljósavatnshreppum) 1849: a-b Litlatunga, Íshóll, Mjóidalur, Mýri, Halldórsstaðir, Litluvellir, Stóruvellir, Sandhaugar, Hlíðarendi, Eyjardalsá, Hvarf, Öxará, Ljósavatn, Vatnsendi, Arnstapi og Stórutjarnir. Einnig er víkið að þrætulandi milli Stóruvalla og Sandhauga. Þá fylgir verðmat á þessu þrætulandi. Í sveitarlýsingu er landi lýst og talað um ágang af afréttarfé, en ekkert fjallað sérstaklega um afrétti, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-h*).
- 2(39) Jarðamat úr Hálshreppi 1849: Kambsstaðir, Birningsstaðir, Háls, Vaglí, Lundur, a-b Þórðarstaðir, Belgsá, Bakkasel, Bakki, Sörlastaðir, Hjaltadalur, Snæbjarnarstaðir, Tunga og Illugastaðir. Illugastaðir eru teknir með, þar sem gerð var krafa til afréttar á Bleiksmýrardal, en á það er raunar ekki minnst í jarðmatinu. Í sveitarlýsingunni segir, að sveit þessa megi sjálffæra kalla að afréttarlandi, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-i*).
- 2(40) Við yfirmat árið 1850 voru lagðar fram kærur frá ýmsum aðilum. Þar á meðal a-b frá Ara Sæmundssyni, umboðsmanni Munkaþverárklosturs, sem krafðist þess, að þrætuland á austanverðum Bleiksmýrardal yrði metið með jörðum í Hálshreppi. Var svo gert, en í verðskrá yfirmatsins segir, að landið væri áður ómetið með Illugastöðum í Fnjóskadal. Einnig er þarna minnst á kærur í öðrum sveitarfélögum (þ.e. öðrum svæðum), en inntak kæranna kemur ekki fram, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-h*).
- 2(41) Jarðamat í Bárðdælahreppi (áður Ljósavatnshreppi) 1916-1918: Mýri, a-b Halldórsstaðir, Litluvellir, Stóruvellir, Sandhaugar, Hlíðarendi, Eyjardalsá, Hvarf. (*Merkt 4 a-h*).
- 2(42) Jarðamat í Ljósavatnshreppi 1916-1918: Öxará, Ljósavatn, Vatnsendi, Arnstapi og Stórutjarnir. (*Merkt 5 a-e*).
- 2(43) Jarðamat í Hálshreppi 1916-1918: Kambsstaðir, Birningsstaðir, Háls, Vaglí, Lundur, Þórðarstaðir, Belgsá, Bakkasel, Bakki, Sörlastaðir, Hjaltadalur, Snæbjarnarstaðir, Tunga. Einnig er lýsing og mat Austur-Bleiksmýrardals, sömuleiðis Illugastaða, sem áttu rétt til uppreksturs á Austur-Bleiksmýrardal. (*Merkt 6 a-o*).
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 2(138) Manntalsþing að Húsavík á Tjörnesi, dags. 1.5.1775. Þingmönnum bannað að a-b reka sauðfé sitt úr þingsókninni yfir Skjálfandafljót á afrétt vegna pestveiks fénaðar, ásamt uppskrift. (*Merkt 5*).
- 2(139) Manntalsþingsréttur að Ljósvatni, dags. 6.5.1796. Lesin upp lögfesta a-b Ljósavatnskirkju fyrir eign sinni á Framfjöllum vestan fljóts sem Bárðdælingar mótmæla, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-c*).
- 2(140) Manntalsþing að Ljósavatni við Bárðardal, dags. 15.5.1797. Landaþrætumál a-b milli Ljósavatns og Bárðdælinga varðandi Króksdal, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-b*).
- 2(141) Virðing Kambfells, dags. 4.9.1804 til tíunda og skuldaútsvars en jörðin var a-b byggð fyrir fimm árum eftir að hafa legið í eyði meira en öld, ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(142) Manntalsþingsréttur á Ljósavatni, dags. 28.4.1807. Hreppstjórar kvarta yfir því a-b að nokkrir hreppsændur reki of mikinn fénað í almenningspart, í Bárðardalsafrétt fyrir vestan Skjálfandafljót, sem kallaður er Melar sem valdi skaða og átroðningi hjá þeim bændum sem næst búa afréttinni, ásamt uppskrift. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(143) Manntalsþingsréttur að Hálsi í Fnjóskadal, dags. 9.5.1809. Þingsvitni tekið um a-b ástand Þórðarstaða, jarðar Munkaþverárklosturs, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-b*).

- 2(144) a-b Virðing Stóruvalla í Bárðardal, dags. 6.10.1815 til lækkunar tíundargjalds vegna skemmda af skriðuföllum og vatnsgreftri, ásamt uppskrift. (*Merkt 22 a-b*).
- 2(145) a-b Álits- og skoðunargjörð, dags. 16.7.1819 að beiðni leiguliða um niðurfærslu landskuldar á klausturjarðirnar Hjaltadal og eyðikotið Kambfell vegna skriðufalla, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-b*).
- 2(146) a-b Álits- og skoðunargjörð, dags. 16.7.1819 að beiðni leiguliða um niðurfærslu landskuldar á klausturjarðirnar Tungu vegna skriðufalla, ásamt uppskrift. (*Merkt 24*).
- 2(147) a-b Aukahéraðsréttur að Hálsi, dags. 14.7.1841. Áreið á Bleiksmýrardal undirbúin og gerð en fyrirhugað var að tiltaka og ákvarða takmörk þess parts af dalnum sem tilheyrði Munkaþverárklaustri og meta hversu margar nýlendur mætti byggja Tunguábúanda að skaðlausu, ásamt uppskrift. (*Merkt 33 a-c*).
- 2(148) a-b Aukahéraðsréttur að Illugastöðum, dags. 16.7.1841. Niðurstöður áreiðarinnar á Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 34 a-d*).
- 2(149) a-b Aukaréttur að Skógum, dags. 21.6.1859. Jón Gunnlaugsson eigandi Sörlastaða auglýsir vitnisburð Sigurlaugu Guðmundsdóttur frá 28. maí síðastliðnum um notkun Timburvalladal frá Sörlastöðum. (*Merkt 35*).
- 2(150) a-b Aukahéraðsréttur að Hálsi, dags. 28.9.1850. Deila Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 41 a-c*).
- 2(151) a-b Aukahéraðsréttur að Hálsi, dags. 14.10.1850. Deila Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 42 a-b*).
- 2(152) a-b Aukaþing að Húsavík, dags. 7.1.1851. Deila Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 43 a-c*).
- 2(153) a-b Aukahéraðsréttur að Hálsi, dags. 8.5.1851. Deila Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 44 a-i*).
- 2(154) a-b Aukahéraðsréttur að Hálsi, dags. 30.5.1851. Deila Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 45 a-b*).
- 2(155) a-b Aukaþing að Hálsi í Fnjóskadal, dags. 24.7.1851. Deila Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 46 a-b*).
- 2(156) a-b Aukahéraðsréttur á Húsavík, dags. 11.8.1851. Dómur í deilu Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 47 a-f*).
- 2(157) a-b Aukahéraðsréttur að Sigríðarstöðum, dags. 29.9.1853. Áframhald á deilumáli Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal eftir að málinu hafði verið vísað heim í hérað af Landsyfirrétti, sbr. Landsyfirréttar og hæstaréttardómar VI, bls. 389-390, ásamt uppskrift. (*Merkt 48 a-f*).
- 2(158) a-b Aukahéraðsréttur á Tungu, dags. 30.9.1853. Áframhald deilu Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 49 a-e*).
- 2(159) a-b Aukahéraðsréttur að Lundi, dags. 1.10.1853. Áframhald deilu Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 50 a-c*).
- 2(160) a-b Aukahéraðsréttur, dags. 24.10.1853 að Fornastöðum. Áframhald deilu Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 51 a-b*).
- 2(161) a-b Aukahéraðsréttur að Fornastöðum, dags. 24.10.1853. Áframhald deilu Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 52 a-b*).
- 2(162) a-b Aukahéraðsréttur að Fornastöðum, , dags. 26.10.1853. Áframhald deilu Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 53 a-b*).
- 2(163) a-b Aukahéraðsréttur á Húsavík, dags. 25.11.1853. Dómur í deilu Munkaþverárklausurs og Illugastaða um Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 54 a-m*).
- 2(164) a-b Dómatkvæði héraðsdómara S. Schulesen í Bleiksmýrardalsmálinu, ódags., ásamt uppskrift. (*Merkt 55 a-h*).

- 2(165) Landamerkjadómur að Kambsstöðum, dags. 14.11.1968. Landamerkja-ágreiningur milli Kambstaða og Birkihlíðar. Endar með svohljóðandi sátt varðandi landamerki Kambsstaða og Birkihlíðar: “Bein lína úr vörðu, sem er 40 metra norðvestan við vesturenda Fletjugarðs, þar sem nú er girðingarhorn í Síkisós við Kambsá. Síðan ræður Kambsá landamerkjum jarðanna austur að austurmörkum Kambstaðalands.” (*Merkt 56 a-b*).
- 2(166) Aukadómþing, dags. 3.7. og 1.8.1973. Skútustaðahreppur gegn hreppsjóði Reykdælahrepps. Skútustaðahreppur krefst fjórðungs af útlögðum kostnaði vegna landamerkjagirðingar frá Sandvatni að sandgræðslugirðingu vestan við Gæsafjöll. Fram koma upplýsingar um girðingaf framkvæmdir á afréttarmörkum milli afréttarlands Skútustaðahrepps og afréttarlands lágsveitanna Reykdæla-, Aðaldæla-, og Kelduneshrepp. (*Merkt 57 a-f*).
- 2(194) Bréf. A. Sæmundsen til S. Schulesen sýslumanns. Svar við bréfi, dags. a-b 24.6.[1850]. Uppskrift af bréfi sýslumanns er fólgin í svarbréfi A. Sæmundsen. Svör sýslumanns vegna spurninga um nauðsyn þess að kalla Arngrím Andrés son fyrir réttinn ásamt fjáráðamanni og nauðsyn þess að vísa [Bleiksmýrardals]málinu fyrir rétt náist ekki sættir. Framlagt við aukarétt að Hálsi, dags. 28.9.1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 60 a-b*).
- 2(195) Bréf. Til A. Sæmundsen frá Th. Jónassen, settum amtmanni, dags 21.5.1850]. a-b Svar til A. Sæmundsen, við bréfi dagsettu sama dag, frá Th. Jónassen, vegna frestunar á uppboði, er fara átti fram á manntalsþingi að Hálsi þann 16.5.1851, á Munkaþverárklausturseign, afréttinni Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 61 a-c*).
- 2(196) Sóknarskjal. Ítarleg og yfirgripsmikil málsútlitun og réttarkrafa samkvæmt a-b henni. A. Sæmundsen til aukahéraðsréttar í Suður-Þingeyjarsýslu. Hálsi í Fnjóskadal, dags. 28.9.1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 62 a-g*).
- 2(197) Varnarskjal. Séra Jón Kristjánsson f.h. mæðginanna á Illugastöðum, Þuríðar a-b Aradóttur og Arngríms Andrés sonar, ítarlegt varnarskjal á 12 síðum. Að Hálsi, dags. 14.10.1850. Framlagt sama dag og ár við aukahéraðsrétt að Hálsi, ásamt uppskrift. (*Merkt 63 a-l*).
- 2(198) Útdráttur af Suður-Þingeyjarsýslu auctionsprotocol. Framlagt við aukahéraðsrétt a-b að Hálsi, dags. 14.10.1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 64 a-b*).
- 2(199) Þingsvitni, varnarskjal, vitnisburður 12 vitna um landamerki afréttarlands a-b klaustursins [að Munkaþverá]. A. Sæmundsen til aukahéraðsréttarins í Suður-Þingeyjarsýslu. 7 bls. Akureyri, dags. 22.5.1851. Framlagt við aukarétt að Hálsi, dags. 30.5.1851, ásamt uppskrift. (*Merkt 65 a-g*).
- 2(200) Bréf. Um ómerkingu hins konunglega landsyfírréttar á héraðsréttardómi í a-b Bleiksmýrardalsmáli og endurupptöku málsins. J. Jónsson Munkaþverá, til velbyrðugs herra sýslumannsins S. Schulesen, dags. 30.8.1853, ásamt uppskrift. (*Merkt 66 a-b*).
- 2(201) Útskrift af Landsyfírréttardómi, dags. 29.9.1853, ásamt uppskrift. (*Merkt 67 a*). a-b
- 2(202) Spurningar til vitnisins Gríms Guðmundssonar á Sellandi, 26 talsins, dags. a-b 29.9.1853, ásamt uppskrift. (*Merkt 68 a-d*).
- 2(203) Spurningar til vitnisins Kristínar Jónsdóttur í Tungu við vitnaleiðslu þar, dags. a-b 30.9.1853, í hinu svonefnda Bleiksmýrarmáli. 27 spurningar. Einnig spurningar til vitnisins mad. Hólmfríðar Jónsdóttur í Lundi, vitnaleiðsla þar þann 1.10.1853. 14 spurningar, ásamt uppskrift. (*Merkt 69 a-d*).
- 2(204) Lögfestur, ásamt uppskrift. (*Merkt 70 a-b*). a-b
- 2(205) Varnar-framhald. Að Fornastöðum staddur, dags. 26.10.1853, Jón Kristjánsson, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 71 a-d*).
- Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):*
- 2(44) Lögfesta Björns Schevings á Eyjardalsá, dags. 2.5.1753. Lögfesta Stefáns a-b Þórarinssonar fyrir Eyjardalsá, dags. 10.5.18??, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-d*).

- 2(45) Útdráttur úr kirkjustól Eyjardalsár. Lögfesta Björns Schevings 1754. Samhljóða áður nefndri lögfestu. Einnig vitnisburður Þorkels Eiríkssonar um merki Öxarár og Eyjardalsár, dags. 2.3.1631 og vitnisburður Jóns Grímssonar um sama frá árinu 1631. Jón Austmann vottar, dags. 4.2.1856, að þetta skjal sé skrifað upp eftir kálfskinnsbréfi með tveimur innsiglium, en það þriðja glatað. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(46) Bréf umboðsmanna Munkaþverárklosturs um Fnjóskadalsskóga, dags. a-b 16.5.1748, ásamt uppskrift. (*Merkt 3*).
- 2(47) Vitnisburðarbréf séra Gottskálks Jónssonar og tveggja presta annarra um máldaga Hálskirkju 1506 (1312) á skinni. Afrit af bréfinu, gert meðan það var í Landsbókasafni. Hér eru nefndar eignarjarðir Háls þ.e. Birningsstaðir, Kambsstaðir og Sandhaugar, sjöttungur í reka í Náttfaravík milli Hvanndala og Svínár og afrétt á heiði út, Hálsmannatungur. Bréf þetta er tortryggilegt, því að engir prestar með þessum nöfnum eru þekktir í upphafi 16. aldar skv. Íslenzkum æviskrám. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(48) Hálskirkjubréf og máldagar í Fnjóskadal 1574 með vitnisburði Jóns Illugasonar a-b og Odds Jónssonar að hafa séð dóm um lambseidi um allan Fnjóskadal fyrir Hálsstað frá árinu 1565, sem og dómurinn, einnig bera þeir vitni um að hafa séð vitnisburð Ólafs Hjaltasonar um máldaga Hálskirkju. Vitnisburður Ólafs er þar einnig, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(49) Staðfest afskrift, dags. 12.6.1608, af dómi um lambseidi Hálsstaðar í Fnjóskadal a-b 1565 og máldaga Ólafs Hjaltasonar 1565. Síðan er afskrift af vitnisburði séra Guðmundar Skíðasonar, dags. 25.10.1581, um máldaga Hálsstaðar, ásamt uppskrift. (*Merkt 6*).
- 2(50) Lögfesta Ólafs Tómassonar fyrir Hálsstað 1629-1630, 1631 og lögfesta Tómasar a-b Ólafssonar fyrir Hálsstað, án ártals. Báðar óstaðfestar, ásamt uppskrift. (*Merkt 7*).
- 2(51) Lögfesta Þorgríms Jónssonar prests á Hálsi á Hálsstað, 21.5.1726, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(52) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar á Hálsstað, dags. 7.4.1744, ásamt uppskrift. (*Merkt a-b 9 a-b*).
- 2(53) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar á Hálsstað, dags. 18.5.1745. (*Merkt 10 a-b*).
- 2(54) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 7.6.1770. Einnig hefur Sigurður Árnason prestur á Hálsi bætt við árið 1839, að samhljóða þessari séu lögfestur 1726, 1774, 1763, 1779 og 1830. (*Merkt 11 a-b*).
- 2(55) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 3.6.1779. Efnislega að mestu samhljóða fyrri lögfestum, en fyllri hvað varðar land milli Þverár og Fnjóskár, Þingmannalækjar og Markdælar. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(56) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 4.10.1782. (*Merkt 13 a-b*).
- 2(57) Lögfesta Sigurðar Árnasonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 1.6.1830. (*Merkt 14*).
- 2(58) Lögfesta Gunnlaugs Gunnlaugssonar prests á Hálsi á Kambsstöðum, dags. a-b 7.5.1796, ásamt uppskrift. (*Merkt 15*).
- 2(59) Vísitasía Björns Þorleifssonar biskups í Laufási, dags. 21.5.1701, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 16 a-d*).
- 2(60) Afrit af skilum Geirs Markússonar á tekjum Laufáskirkju, dags. 2.9.1730. Minnst er á Íshól, ásamt uppskrift. (*Merkt 17 a-c*).
- 2(61) Greinargerð um Laufásprestakall 1782. Minnst er á Íshól, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 18 a-b*).
- 2(62) Greinargerð um Laufásprestakall 1795. Minnst er á Íshól, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 19 a-b*).
- Vísitasíubækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):*
- 2(63) Háls í Fnjóskadal [1595]. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590- a-b 1616, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(64) Munkaþverárklosturjarðir, kúgildi og landskuldir árið 1590. Máldagabók

- a-b Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590-1616, , ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(65) Háls í Fnjóskadal, dags. 16.8.1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-d*).
- a-b 2(66) Eyjadalsá 1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- a-b 2(67) Laufás 1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-d*).
- a-b 2(68) Háls í Fnjóskadal, dags. 9.8.1680. Vísitasíubók Gísla Þorlákssonar 1659-1683, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-c*).
- a-b 2(69) Laufás, dags. 10.4.1686. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-e*).
- a-b 2(70) Háls í Fnjóskadal, dags. 12.4.1686. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).
- a-b 2(71) Eyjadalsá, dags. 13.4.1686. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-b*).
- a-b 2(72) Háls í Fnjóskadal, dags. 3.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-b*).
- a-b 2(73) Laufás, dags. 13.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-c*).
- a-b 2(74) Laufás, dags. 4.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-e*).
- a-b 2(75) Eyjadalsá, dags. 29.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-c*).
- a-b 2(76) Háls í Fnjóskadal, dags. 30.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-e*).
- a-b 2(77) Háls í Fnjóskadal, dags. 24.8.1702. Vísitasíubók Björns Þorleifssonar 1699-1710, ásamt uppskrift. (*Merkt 15 a-e*).
- a-b 2(78) Eyjardalsá, dags. 20.9.1702. Vísitasíubók Björns Þorleifssonar 1699-1710, ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-c*).
- a-b 2(79) Laufás, dags. 11.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 17 a-d*).
- a-b 2(80) Háls í Fnjóskadal, dags. 29.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-c*).
- a-b 2(81) Eyjardalsá, dags. 25.8.1722. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 19 a-c*).
- a-b 2(82) Háls í Fnjóskadal, dags. 29.6.1748. Vísitasíubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, ásamt uppskrift. (*Merkt 20 a-d*).
- a-b 2(83) Ljósavatn, dags. 3.8.1760. Vísitasíubók Gísla Magnússonar 1757-1769, Jóns Teitssonar 1781 og Sigurðar Stefánssonar 1790-1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-c*).
- a-b 2(84) Laufás, dags. 30.8.1760. Vísitasíubók Gísla Magnússonar 1757-1769, Jóns Teitssonar 1781 og Sigurðar Stefánssonar 1790-1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 22 a-e*).
- a-b 2(85) Eyjadalsá í Bárðardal, dags. 9.8.1828. Vísitasíubók Steingríms Jónssonar og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-c*).
- a-b 2(86) Ljósavatn, dags. 10.8.1828. Vísitasíubók Steingríms Jónssonar og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 24 a-e*).
- a-b 2(87) Háls í Fnjóskadal, dags. 14.8.1828. Vísitasíubók Steingríms Jónssonar og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 25 a-b*).
- a-b 2(212) Þóroddsstaður (Staður í Kinn) [1590]. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590-1616, ásamt uppskrift.
Skjalasöfn presta og prófasta (skjalaflokkur A.9.):
- a-b 2(88) Makaskiptabréf fyrir Íshóli og Heiðarhúsum, dags. 7.6.1875. (*Merkt 1 a-b*).
- a-b 2(120) Eyjardalsá. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. (*Merkt 2*).

- a-b
2(121) Laufás. Reikningar kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi febrúar 1723 – febrúar 1724
a-b gerðir að skipun biskups og amtmanns 1726. Íshóll meðal afbýla staðarins, þá í eyði. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(122) Prófastsvísitasía á Eyjardalsá árið 1735. Taldir upp vitnisburðir um landamerki,
a-b sem voru til staðar. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(123) Úttekt Eyjadalsár, dags. 9.6.1748. Vísað til 5 kálfsskinsbréfa með vitnisburðum
a-b um landamerki Eyjadalsár. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(124) Beiðni Jóns Gissurarsonar prófasts og séra Guðmundar Bjarnasonar um dóm á
a-b rekum, afréttum og ítökum kirkna 1639. (*Merkt 6*).
- 2(211) Laufás. Skrá séra Magnúsar Ólafssonar yfir eignir Laufáskirkju 1635. Þar er
a-b vikið að jörðum og heimalöndum Laufáss, m.a. Eyvindará, Íshóli, landi milli Höfðagilja og sögð landamerki Kussungsstaða, ásamt uppskrift.
- Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja (skjalaflokkur A.10.):*
- 2(181) Íshóll í Bárðardal. Umsókn Jóns Benediktssonar á Stóruvöllum um kaup á
a-c Íshóli, dags. 23.1.1874, send Laufáspresti. Bréf Laufásprests til stiftsyfirvalda, dags. 7.3.1874, þar sem mælt er með skiptunum. Efnisatriðin koma fram í bréfi stiftsyfirvalda til landshöfðingja, dags. 16.9.1874, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-d*).
- 2(182) Stórutjarnir í Ljósavatnsskarði. Uppkast að afsalsbréfi fyrir Stórutjörnum, dags.
a-c 30.12.1893. (Engin skjöl fylgja varðandi mat á jörðinni). Umsókn Stórutjarnabónda um kaup á jörðinni, dags. 11.2.1893. Umsókn bænda á Stórutjörnum og Fremstafelli til sýslumanns Þingeyjarsýslu um kaup á jörðum þeirra, dags. 20.1.1891. (*Merkt 2 a-f*).
- 2(183) Belgsá í Fnjóskadal. Umsókn bónda á Belgsá um kaup á jörðinni, dags.
a-b 14.4.1891. Skoðunargerð á Belgsá, Snæbjarnarstöðum og Reykjum í Fnjóskadal, dags. 2.5.1891. (*Merkt 3 a-c*).
- 2(184) Hjaltadalur, Belgsá og Tungu í Fnjóskadal. Bréf umboðsmanns
Munkaþverárklostursjarða til sýslumanns Þingeyjarsýslu, dags. 16.5.1891, með mati hans á jörðunum Reykjum, Tungu, Snæbjarnarstöðum, Hjaltadal og Belgsá. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(185) Þórðarstaðir í Fnjóskadal. Beiðni ábúanda um kaup á Þórðarstöðum, dags.
a-d 23.2.1891. Umsögn umboðsmanns um Þórðarstaði, dags. 10.3.1891. Lýsing ábúanda Þórðarstaða á jörðinni, dags. 16.3.1891. Skoðunargerð á Þórðarstöðum, dags. 11.4.1891. (*Merkt 5 a-i*).
- 2(186) Tungu í Fnjóskadal. Umsókn bónda í Tungu um kaup á jörðinni, dags.
22.4.1891. (*Merkt 6*).
- 2(187) Hjaltadalur í Fnjóskadal. Umsókn bónda í Hjaltadal um kaup á jörðinni, dags.
3.4.1891. Skoðunargerð á Hjaltadal og Tungu, dags. 6.6.1891. (*Merkt 7 a-c*).
- 2(192) Aukaréttur, dags. 26.1.1825 að Grund í Eyjafirði. Úttekt Munkaþverárklosturs
a-b og umboðsjarða í Eyjafirði. Minnst á eyðijörðina Kambfell í Fnjóskadal með tilheyrandi afrétt, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-d*).
- 2(193) Aukaréttur, dags. 26.1.1825 að Grund í Eyjafirði. Úttekt Munkaþverárklosturs
a-b og umboðsjarða í Eyjafirði. Minnst á afréttarland á Bleiksmýrardal næstliggjandi klosturjörðinni Tungu, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-d*).
- Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):*
- 2(125) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er
um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta. (*Merkt 1 a-c, almennt*).
- 2(126) Svarbréf Sýslumannsins í Þingeyjarsýslu, dags. 6.4.1920, við bréfi Stjórnarráðs
Íslands, dags. 29.12.1919. (*Merkt 1 b, almennt*).
- 2(172) Sala Halldórsstaða í Bárðardal. Afsal frá því í ágúst 1923, mánaðardags ekki
getið. Með fylgir lýsing jarðarinnar, dags. 3.7.1920. (*Merkt 1 a-e*).
- 2(173) Sala Belgsár í Fnjóskadal. Afsal, dags. 7.9.1908 og lýsing jarðarinnar, dags.
10.5.1907. (*Merkt 2 a-f*).

- 2(174) Sala Hjaltadals í Hálshrepp. Afsal, dags. 21.10.1912 og lýsing jarðarinnar, dags. 13.3.1911. Sömu leiðis virðingargerð frá umboðsmanni Norðursýslujarða, dags. 22.12.1911. Þar segir hann m.a. að hann sjái ekkert að því að sveitarfélagið fái jörðina með góðum kjörum þar sem afréttarlandið sé best komið í þess höndum. (*Merkt 3 a-f*).
- 2(175) Sala Arnarstapa í Ljósavatnshreppi. Afsal, dags. 6.12.1917 og lýsing jarðarinnar, dags. 22.5.1916. (*Merkt 4 a-e*).
- 2(176) Sala afréttarlandsins Austur-Bleiksmýrardals, dags. 29.9.1919. Afsal fannst ekki en í gögnunum kemur fram að Stjórnarráðið hafi afsalað Hálshreppi landið fyrir hönd ríkissjóðs. Með fylgir lýsing á landinu tekin úr mats- og virðingargerð jarðarinnar Tungu og einnig afsal þeirrar jarðar, dags. 15.6.1918 þar sem fram kemur að afréttarlandið Austur-Bleiksmýrardalur fylgi ekki með í sölnunni. (*Merkt 5 a-o*).
- 2(177) Sala Kambsstaða. Afsal, dags. 7.11.1914 og lýsing jarðarinnar, dags. 23.4.1913. (*Merkt 6 a-d*).
- 2(178) Sala Birningsstaða. Afsal, dags. 7.11.1914 og lýsing jarðarinnar, dags. 23.4.1913. (*Merkt 7 a-d*).
- 2(179) Sala Sandhauga. Afsal, dags. 25.7.1911 og lýsing jarðarinnar, dags. 31.10.1909. (*Merkt 8 a-f*).
- 2(188) a-b Sörlastaðir í Fnjóskadal. Bréf amtmanns í norðuramti varðandi makaskipti á „Sallastöðum“ og Syðribakka á Árskógsströnd, dags. 29.7.1851. Segir hann Sörlastaði hærra metna og „Sallastadir er formedelst sine fede Græsgange og vidtlöftige Landstrækninger hvortil henhörer en Afret, en af de bedre Jorder til til Landbrug;“ en þórir ekki að leggjast gegn kaupunum. Í bréfi umboðsmanns til amtmanns, dags. 23.7. s.á. segir um Sörlastaði: „Græsgangen er udmærket god, Landstrækningen overmaade stor, og desuden fed og græsrig. – Afret følger Jorden, og der have noget Birke- og Pilekræt“, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-e*).
- 2(189) a-c Eyjardalsá og Halldórsstaðir í Bárðardal. Fylgiskjöl með bréfi stiftsýfirvalda til kirkju- og kennslumálaráðuneytisins, dags. 15.10.1856 varðandi makaskipti á Eyjardalsá og Halldórsstöðum: Umsókn bænda í Lundarbrekkusókn um makaskipti, dags. 22.4.1856, með umsögn Eyjardalsárprests, dags. 23.4., og prófasts, dags. 6. 6. s.á. (Prófastur hafði áður verið prestur á Eyjardalsá. Flestir bændur í Eyjardalsárprestakalli munu hafa skrifað undir bréfið). Prófastur segir Halldórsstaði gæða bújörð, hæga til afnota og eiga talsverðan skóg. - Umsögn Eyjardalsárprests m.m. um jarðirnar, dags. 30.8.1856, vegna mótmæla Litluvallabónða. Þar segir, að miklu fleiri hesta þurfi að hafa á Eyjardalsá vegna flutninga, einkum á heyi, sem allt sé til fjalls að sækja, langan veg og brattan. (*Merkt 10 a-g*).
- 2(190) a-h Öxará og Granastaðir. Bréf amtamanns í Norður- og Austuramti til dómsmálaráðuneytis, dags. 7.10.1861, um makaskipti á Öxará fyrir Neðribæ í Flatey og Granastaði í Kaldakinn með nokkrum fylgiskjöllum. Umsókn Sigurðar Guðnasonar á Ljósavatni til konungs, dags. 21.9.1861. Umsögn Jakobs Péturssonar, umboðsmanns Norðursýslujarða, um Öxará og Granastaði, dags. 24.9.1861. (Jakob átti sjálfur Granastaði í mörg ár). Bréf amtmanns, dags. 28.1.1861 vegna makaskipta á Öxará fyrir Háls í Kinn, Part í Reykjadal og Neðribæ í Flatey, sem var hafnað. Með þessu bréfi fylgir umsókn, dags. 22.11.1860 og tvær umsagnir umboðsmanns, dags. 20.12.1860 og 19.1.1861. Í þeim dregur hann í efa réttindi Ljósavatnskirkju í Öxarárlandi nema í Öxarárey, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 11 a-o*).
- 2(191) a-b Íshóll í Bárðardal. Bréf stiftsýfirvalda til landshöfðingja, dags. 16.9.1874 varðandi makaskipti á Íshóli og Heiðarhúsum á Flateyjardalsheiði, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(210) Sala Þeistareykjalands. Afsal, dags. 14.9.1915 og lýsing landsvæðisins, dags. 30.6.1914.

Klausturumboð (skjalaflokkur A.13):

- 2(128) Óstaðfestur útdráttur úr bók yfir eiðfestar úttektir á öllum jörðum á Munkaþverár klausturgóss vesturparti 1824. Einnig eru teknar upp athugasemdir vegna eigna, sem ekki var getið í úttektinni og liggja fjarri klaustrinu. Þar á meðal eyðijarðarinnar Kambfells og afréttarlands á Bleiksmýrardal. „b, Eyðijörðin Kambfell í Fnjóskadal með tilheyrandi afrétt etc etc. viðkémur hér ekki. c, Afréttarland á Bleiksmýrardal, nærstliggjandi klausturjörðinni Túngu í Fnjóskadal; hvers brúkun ýmsra nátturlegra orsaka vegna, af eingum hefur það verið langa tíma.“ (*Merkt 1 a-b*).
- 2(129) Afrit af lögfestu Sölva Tómassonar fyrir Munkaþverárklaustri, þar með Bleiksmýrardal allan fyrir austan á, upplesinni 18.5.1731 og lögð fyrir landsyferrétt 1832 og aukarétt Þingeyjarsýslu 1853. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(130) Afrit af lögfestu Sveins Sölvasonar fyrir Munkaþverárklaustri, þar með Bleiksmýrardal allan fyrir austan á, upplesinni 25.5.1762 og lögð fyrir landsyferrétt 1832 og aukarétt Þingeyjarsýslu 1853. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(131) Afrit af lögfestu Erlends Hjálmarssonar fyrir Munkaþverárklaustri, þar með Bleiksmýrardal allan fyrir austan á, upplesinni 20.5.1785 og lögð fyrir landsyferrétt 1832 og aukarétt Þingeyjarsýslu 1853. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(132) Útdráttur úr sáttabók Akureyrar, dags. 3.10.1860. Jón Gunnlaugsson á Sörlastöðum lýsir yfir, að þingsvitni á Skógum, dags. 21.6.1859 skuli vera ógilt og hann sleppi öllu tilkalli til landsins fyrir vestan Timburvalladalsá. (*Merkt 5 a-c*).
- 2(133) Lýsing umboðsjarða Munkaþverárklaustursjarða í Hálshreppi 1878, Hjaltadalur, Snæbjarnarstaðir, Tunga og Bleiksmýrardalur. (*Merkt 6 a-c*).
- 2(134) Lýsing umboðsjarða Munkaþverárklaustursjarða í Hálshreppi 1878, Þórðarstaðir og Belgsá. (*Merkt 7 a-b*).
- 2(135) Lýsing umboðsjarða Munkaþverárklaustursjarða í Ljósavatnshreppi 1878, Vatnsendi, Arnstapi og Stórutjarnir. (*Merkt 8 a-c*).
- 2(136) Jarðabók Munkaþverárklausturs 1760. Kambfell eyðihjáleiga Hjaltadals. (*Merkt 9*).
- 2(137) Byggingarbréf handa Árna Dínussyni fyrir Hjaltadal með eyðijörðinni Kambfelli, dags. 30.3.1825. Ekkert kemur fram um merki eða getið sérstaklega um landnýtingu. (Eyðibýlið Kambfell er síðan byggt með Hjaltadal). (*Merkt 10 a-c*).
- Jarðabréf og máldagar (skjalaflokkur B.1):*
- 2(89) Máldagar Auðunar rauða. Lundarbrekkukirkja, Eyjardalsárkirkja, Ljósavatnskirkja og Hálsstaður. (1318). (Í.f. II. b., bls. 437-439).
- 2(90) Máldagar Auðunar rauða. „Saurlastader. geytabu.“ eign Munkaþverárklausturs (1318). (Í.f. II. b., bls. 485-486).
- 2(91) Máldagi Ljósavatnskirkju. Virðist fjallað um mörk Ljósavatns. (1380). (Í.f. III b., bls. 355-356).
- 2(92) Máldagi Ljósavatnskirkju. Kirkjan á 30 hundruð í heimalandi, Hriflugerði (1390). (Í.f. III. b., bls. 445-447).
- 2(93) Máldagar Péturs Nikulássonar. Eyjardalsárkirkja og Ljósavatnskirkja (1394). (Í.f. III. b., bls. 558-559).
- 2(94) Máldagar Péturs Nikulássonar. Hálskirkja (1394). (Í.f. III. b., bls. 572).
- 2(95) Sálugjafarbréf Halldórs prests Loftssonar, dags. 8.12.1403. Hann gefur Grundarkirkju í Eyjafirði „lx. yxnaRekstur j bleiksmýrardal.“ (Ekki kemur fram hvorum megin Fnjóskár þetta er). (Í.f. III. b., bls. 684-685).
- 2(96) Ljósavatn selt með ítökum, dags. 2.6.1431, „fylger heimalandj kroxdalr fra galltar grof framm ath kidiagile.“ (Í.f. IV. b., bls. 455-456).
- 2(97) Vatnsendi o.fl. jarðir goldnar konu fyrir seldar heimanfylgjujarðir, dags. 10.1.1445 (7.9.1446). (Í.f. IV. b., bls. 663-664).
- 2(98) Rekar og ítök Munkaþverárklausturs. Á skóg í Þórðarstaðalandi gegnt Fjósatungu (1446). (Í.f. IV. b., bls. 697-698).
- 2(99) Skrá yfir eignir Munkaþverárklausturs (1446). (Í.f. IV. b., bls. 699-700).

- 2(100) Skrá um kúgildi með jörðum Hólastaðar í Hjaltadal og um eldi á jörðum staðarins. Halldórsstaðir, Arnstapi og Lundur taldir. (1449). (Í.f. V. b., bls. 35 og 40-41).
- 2(101) Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Hálskirkja. (Í.f. V. b., bls. 298-299).
- 2(102) Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Munkaþverárklostur (1461). (Í.f. V. b., bls. 303).
- 2(103) Jarðakaupabréf, dags. 12.2.1462. Öxará seld fyrir 20 hundruð. (Í.f. V. b., bls. 362).
- 2(104) Jarðakaupabréf, dags. 10.5.1464 (23.1.1471). Litlatunga í Bárðardal. (Í.f. V. b., bls.418).
- 2(105) Vitnisburður um landamerki Sigríðarstaða og Vestritjarna (Stórutjarna), dags. 14.8.1468, „ath ion asmundzson handfesti herra einare abota svo felldann vitnisburd ath greindr ion uisse ei annath sannara en sigridarstader i liosavazskarde ætte alla iord mille merkia aanna. ok svo uisse hann hafa uerith haft ok halldit. svo ei sidur sagdiz fyrr nefdur ion áásmundzson hafa verit hia þa er gamli bonde Marteinsson selde magnuse oddasyne iordena vestri tiarner er liggur i liosavazskarde ok reiknade hennar iardar eign ecki leingra austr en ath þeim stora læk sem utan geingr epter skardeno ok sudur fellur i liosavatn. en hvorki reiknade gamle bonde iardar eign ok aungvar adrar itaulur yfer vmm lækenn i hlidena tilheyra iordunne vestrum tiornum.“ (Í.f. V. b., bls.527-528).
- 2(106) Vitnisburður um landamerki Lundar og Þórðarstaða, dags. 18.10.1469. Jón Þorvarðarson, sem búíð hafði 23 ár í Fnjóskadal, vitnaði, „ath ek hefi vitad haft ok haldith landamerki mille iardanna lundz ok þordarstada er liggia i fnofskadal. gard þann sem liggur vith dælena fyrer sunnan lundz sel.“ (Í.f. V. b., bls. 553-554).
- 2(107) Vatnsendi fenginn Ólafi Rögnvaldssyni og Hólakirkju til fullrar eignar fyrir 15 hundruð, dags. 4.5.1481. (Í.f. VI. b., bls. 354-355).
- 2(108) Kaupmálabréf, dags. 20.9.1485. Halldórsstaðir ásamt tveimur öðrum jörðum goldnir upp í skuld við Laufáskirkju. (Í.f. VI. b., bls. 549-550).
- 2(109) Vogabréf, dags. 4.10.1489 (24.3.1491). Mýri, 16 hundruð, og Skarð í Fnjóskadal, 20 hundruð, og fjögur málnytukúgildi goldin fyrir Stóruvoga á Vatnsleysuströnd, „sagdi hvorki þeirra odrv til landamerkia aa greindvm jordvm en hvort sellde odrv epter því sem jardernar ætti oc þeim hefde fylgtt at forv oc nyiv oc þær hefdu fremst eigande at vordet.“ (Í.f. VI. b., bls. 686).
- 2(110) Jarðkaupabréf, dags. 28.3.1520. Hólakirkju og biskupi seld fimm hundruð og 20 hundruð í Hóli í Kinn fyrir hálfu Velli (Stóruvelli) í Bárðardal. (Í.f. VIII. b., bls. 721-722).
- 2(111) Testamentisbréf Gottskálks Nikulássonar til Hólakirkju, dags. 6.6.1520. Þar á meðal Minnivellir, 10 hundruð. (Í.f. VIII. b., bls. 726-728).
- 2(112) Uppskrift á máldaga Miklagarðskirkju, dags. 17.1.1522. Kirkjan á skóg í Lundslandi, „rædvur gardstadvr fyrir ofan en kidzaa fyrir vtan“. (Í.f. IX. b., bls. 65-66).
- 2(113) Sigurðarregistur. Hóladómkirkja (1525). (Í.f. IX. b., bls. 293 og 300-301).
- 2(114) Sigurðarregistur. Munkaþverárklostur (1525). (Í.f. IX. b., bls. 305 og 308-309).
- 2(115) Jón Arason biskup lýsir landeign Ljósavatns, dags. 8.9.1544. (Í.f. XI. b., bls. 329-330).
- 2(116) Skrá yfir jarðir Hóladómkirkju og Hólastóls (1550). (Í.f. XI. b., bls. 848-849, 865, 873-880).
- 2(117) Skýrsla og reikningar Hólastóls, dags. 1.9.1552. (Í.f. XII. b., bls. 459-461).
- 2(118) Vitnisburður um sölu á Litlutungu til Ólafs Hjaltasonar biskups, dags. 21.2.1558. (Í.f. XIII. b., bls. 288).
- 2(119) Máldagi Hálskirkju staðfestur af Ólafi Hjaltasyni biskupi, dags. 21.9.1565. (Í.f. XIV. b., bls. 422).
- 2(206) Skrá yfir eignir Munkaþverárklosturs. Snæbjarnarstaðir taldir. (Í.f. IV b., bls. 699-700).

- 2(209) Jarðakaup, dags. 12.4.1477. Jörðin Þverá í Laxárdal seld með ítökum, þ. á m. „giellfienadar reskr til afriettar aa kroksdal arlega.“ (Í.f. VI. b., bls. 108-110).
Sá hluti skjalasafna stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja sem prentaður er í Lovsamling for Island (skjalaflokkur B.6.):
- 2(167) Eyjardalsá, Hólastólsjörð, gerð að prestssetri með konungsboði, dags. 21.3.1575. (*Merkt 1 a-c*).
- 2(168) Sörlastaðir. Makaskipti á Sörlastöðum og Syðribakka í Möðruvallasókn (Arnarneshreppi) í Eyjafirði heimiluð, dags. 12.11.1851. (*Merkt 2*).
- 2(169) Halldórsstaðir. Konungsúrskurður um aftöku Eyjardalsárkirkju og makaskipti á Eyjardalsá með hjáleigum og Halldórsstöðum, dags. 17.4.1857. (*Merkt 3 a-c*).
- 2(170) Öxará. Konunglegt leyfi til þess að hafa makaskipti á Öxará og Granastöðum í Kaldakinn með Neðribæ í Flatey, dags. 27.3.1862. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(180) *Hólastólsjarðir*. Skilmálar við sölu Hólastólsjarða, og listi yfir jarðirnar, dags. 13.3.1802. Þar eru taldar jarðirnar Fjöll og Hringver í máli 2, Nípá, Guðmundarstaðir/Gvendarstaðir, Finnsstaðir, Yztafell með Fellsseli í máli 4, Brettingsstaðir (hálfir), Jökulsá, Hóll í Fjörðum, Svínárnes (hálfir), Miðhús og Grímsnes í máli 5. (*Merkt almennt 1 a-e*).
- Bréfabækur biskupa (skjalaflokkur B.8.):*
- 2(171) Eyjardalsá. Sandhaugar. Sáttargerð Þorláks Skúlasonar biskups milli prestanna Tómasar Ólafssonar á Hálsi og séra Bjarna Magnússonar á Eyjadalsá vegna landamerkja Sandhauga og Eyjardalsár, dags. 19.9.1647. (*Merkt 1 a-b*).
- Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 4(27) Arnstapi, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(28) Arnstapi, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(29) Bakkasel, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(30) Bakkasel, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(31) Bakki, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(32) Bakki, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(33) Belgsá, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(34) Bleiksmýrardalur eystri, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(35) Bleiksmýrardalur eystri, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(36) Eyjadalsá, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(37) Eyjadalsá, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(38) Halldórsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(39) Halldórsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(40) Halldórsstaðir I-II, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-d
- 4(41) Hjaltadalur, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(42) Hjaltadalur, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(43) Hjaltadalur, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(44) Hvarf, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(45) Hvarf, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(46) Íshóll og Mjóidalur, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(47) Íshóll og Mjóidalur, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(48) Íshóll og Mjóidalur, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.

- a-b
4(49) Kambfellskjálki, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(50) Kambsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(51) Kambsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(52) Kambsstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(53) Litluvellir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(54) Litluvellir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(55) Litluvellir, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(56) Ljósavatn, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(57) Ljósavatn, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(58) Ljósavatn, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(59) Mýri, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(60) Mýri, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(61) Mýri, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(62) Sandhaugar, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(63) Sandhaugar, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(64) Sandhaugar, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-c
4(65) Stóru-Tjarnir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(66) Stóru-Tjarnir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(67) Stóru-Tjarnir, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(68) Stóruvellir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(69) Stóruvellir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(70) Stóruvellir I og III, spjöld úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-e
4(71) Sörlastaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(72) Sörlastaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(73) Sörlastaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(74) Vatnsendi, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(75) Vatnsendi, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(76) Öxará, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(77) Öxará, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(78) Öxará, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
4(80) Skrá yfir afréttarlönd suður af Bárðardal vestan Skjálfandafljóts, dags. 23.3.1904, ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
4(83) Veðbréf vegna Íshóls, nr. A 42, dags. 14.9.1884.
4(84) Kaupsamningur vegna Mjóadals, nr. B 38, dags. 4.6.1897.
4(85) Hlíðskógar, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- Jarðskiptabækur (skjalaflokkur A.4.):*
4(79) Landskipti milli Holtakots og Ljósavatns í Ljósavatnshreppi, dags. 2.7.1982.
- Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):*
4(86) Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Fornleifastofnun Íslands 1996. Forsíða; Efnisyfirlit: Inngangur (bls. 4-6); Inngangur að VI. kafla „Menningarminjar á miðhálandi Íslands eftir sýslum, samantekt“ (bls. 50); „Suður-Þingeyjarsýsla“ (bls. 62-63); „Viðauki I. Friðlýstar minjar á miðhálandi Íslands“-„Suður Þingeyjarsýsla“ (bls. 73-74); „Viðauki II. Skrá um

- menningarminjar á miðhálandi Íslands“ - „Suður-Þingeyjarsýsla“ bls. 78-79 og 160-173; Heimildaskrá (bls. 197-207). Kort fylgir, sjá skjal nr. 4(87).
- 4(87) a-b Kort: Þjóðminjasvæði á Miðhálandinu (hluta). (Blaðstærð A3 og hluti kortsins einnig stækkaður á blaðstærð A3). Kort þessi fylgja skjali nr. 4(86).
- Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):*
- 4(22) Jarðatal J. Johnsens, 1847, bls. 314-341.
- 4(23) Ný jarðabók 1861, bls. 121-132.
- 4(24) Fasteignabók 1921, bls. 153-169.
- 4(25) Fasteignabók 1932, bls. 83-90.
- 4(26) Fasteignabók 1942-1944, bls. 42-48.
- Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):*
- 4(11) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 64/1893, B-deild, bls. 85-90.
- 4(12) Reglugjörð um fjallskil í Þingeyjarsýslu, nr. 108/1904, B-deild, bls. 235-243.
- 4(13) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 82/1913, B-deild, bls. 122-132.
- 4(14) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 58/1920, B-deild, bls. 160-168.
- 4(15) Reglugjörð um breytingu á reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, 16.6.1920, B-deild, nr. 54/1924, bls. 92.
- 4(16) Fjallskilareglugerð fyrir Þingeyjarsýslu vestan Jökulsár, nr. 69/1929, B-deild, bls. 203-213.
- 4(17) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu, nr. 107/1937, B-deild, bls. 195-203.
- 4(18) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 231/1952, B-deild, bls. 446-453.
- 4(19) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 77/1959, B-deild, bls. 133-141.
- 4(20) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavík, nr. 207/1974, B-deild, bls. 444-451.
- 4(21) Fjallskilasamþykkt fyrir Suður-Þingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, nr. 169/1996, B-deild, bls. 342-349.
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11):*
- 4(1) Beiðni óbyggðanefndar til Þingeyjarsveitar um umsögn um leitarlista óbyggðanefndar og beiðni um gögn, dags. 19.1.2007.
- 4(2) Svar Þingeyjarsveitar, dags. 9.2.2007, við bréfi óbyggðanefndar, dags. 19.1.2007, ásamt yfirliti yfir fjallskil í Þingeyjarsveit, vestari hluta, dags. febrúar 2007.
- 4(3) Beiðni félagsmálaráðuneytisins til allra sveitarstjórna um upplýsingar varðandi afrétti, dags. 20.2.1989.
- 4(4) Svar Bárðdælahrepps, dags. 10.4.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(5) Svar Hálshrepps, dags. 25.2.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(6) Svar Ljósavatnshrepps, dags. 20.4.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(7) Svar Reykdælahrepps, dags. 25.4.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(8) Álitsgerð um réttarstöðu svokallaðs Austurafréttar, sem liggur sunnan Bárðardals og Mývatns í Suður-Þingeyjarsýslum, dags. 20.2.1980.
- 4(9) Bréf Skútustaðahrepps til félagsmálaráðuneytisins varðandi hreppamörk við Bárðdælahrepp á Framdölum, dags. 13.2.1991.
- 4(10) Bréf Bárðdælahrepps til félagsmálaráðuneytisins um að sveitarstjórnir Bárðdælahrepps og Skútustaðahrepps hafi ákveðið að vísa ágreiningi um sveitarfélagamörk til úrskurðar hjá félagsmálaráðuneytinu, dags. 20.2.1991.

- 4(81) „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.“ Sýslumaður Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaftason, dags. 13.5.1959. Fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, dags. 14.11.1985.
- 4(88) Vorhreppaskilabing fyrir Ljósavatnshrepp, dags. 16.6.1892. Ákveðið að Mjóidalur og Íshóll verði keyptar og nýttar til beitar. (Hreppsbók Ljósavatnshrepps hins forna 1877-1899).
- 4(89) Vorhreppaskilabing fyrir Ljósavatnshrepp, dags. 12.6.1893. Frestað að kaupa Mjóadal og Íshól. (Hreppsbók Ljósavatnshrepps hins forna 1877-1899).
- 4(90) Skýrsla um efnahag sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi í fardögum 1897. Hreppurinn búinn að kaupa Íshól og Mjóadal. (Hreppsbók Ljósavatnshrepps hins forna 1877-1899).

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Bólstaðar:

- 5 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 5(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Bólstað, dags. 27.3.2007.
- 5(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Bólstað, dags. 27.3.2007. Greinargerð, sá skjal nr. 12(3).

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Engis:

- 6 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 6(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Engi, dags. 27.3.2007.
- 6(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Engi, dags. 27.3.2007.
- 6(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Halldórsstaða I:

- 7 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Halldórsstaði I, dags. 27.3.2007.
- 7(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Halldórsstaði I, dags. 27.3.2007. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(3).

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Halldórsstaða II:

- 8 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 8(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Halldórsstaði II, dags. 27.3.2007.
- 8(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Halldórsstaði II, dags. 27.3.2007. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(3).

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Hvarfs:

- 9 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 9(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hvarf, dags. 27.3.2007.
- 9(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Hvarf, dags. 27.3.2007.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Litluvalla:

- 10 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 10(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Litluvelli, dags. 27.3.2007.
- 10(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Litluvelli, dags. 7.2.2007.
- 10(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Lækjarvalla:

- 11 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Lækjarvelli, dags. 27.3.2007.
- 11(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Lækjarvelli, dags. 7.2.2007.
- 11(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Mýrar:

- 12 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
 12(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Mýri, dags. 27.3.2007.
 12(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Mýri, dags. 7.2.2007.
 12(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Stóruvalla I:

- 13 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
 13(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóruvelli I, dags. 27.3.2007.
 13(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóruvelli, dags. 7.2.2007.
 13(3) Greinargerð, sjá skjal nr. 11(3).

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Stóruvalla III:

- 14 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
 14(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóruvelli III, dags. 27.3.2007.
 14(2) Greinargerð, sjá skjal nr. 11(3).

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Vatnsenda:

- 15 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
 15(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Vatnsenda, dags. 27.3.2007.
 15(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Vatnsenda, dags. 7.2.2007.
 15(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Gunnari Sólnes hrl. vegna Hlíðskóga, Sandhauga, Eyjadalsár, Öxarár, Ljósavatns, Arnstapa og Kambsstæða:

- 16 Kröfulýsing, dags. 29.3.2007.
 16(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hlíðskóga, dags. 7.3.2007.
 16(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Sandhauga, dags. 7.3.2007.
 16(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Eyjadalsá, dags. 7.3.2007.
 16(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Öxará, dags. 7.3.2007.
 16(5) Þinglýsingarvottorð fyrir Ljósavatn, dags. 7.3.2007.
 16(6) Þinglýsingarvottorð fyrir Arnstapa, dags. 7.3.2007.
 16(7) Þinglýsingarvottorð fyrir Kambsstæði, dags. 7.3.2007.
 16(8) Fasteignamatsvottorð fyrir Hlíðskóga, dags. 7.3.2007.
 16(9) Fasteignamatsvottorð fyrir Sandhauga, dags. 7.3.2007.
 16(10) Fasteignamatsvottorð fyrir Eyjadalsá, dags. 7.3.2007.
 16(11) Fasteignamatsvottorð fyrir Öxará, dags. 7.3.2007.
 a-b
 16(12) Fasteignamatsvottorð fyrir Ljósavatn, dags. 7.3.2007.
 a-b
 16(13) Fasteignamatsvottorð fyrir Arnstapa, dags. 7.3.2007.
 16(14) Fasteignamatsvottorð fyrir Kambsstæði, dags. 7.3.2007.
 16(15) Skrá yfir örnefni á Arnstapa ofan kröfulínu, ódags. en mótt. 12.4.2007.
 16(16) Afsal Bjargar Halldórsdóttur á Ljósavatni með hjáleigunni Holtakoti ásamt hluta Öxarárlands til Björns Jóhannessonar og erfingja hans, dags. 30.6.1884.
 16(17) Sætt um landamerki milli Kambsstæða og Birkihlíðar, ódags. en staðfest á skrifstofu Þingeyjarsýslu 21.11.1968.
 16(18) Landamerkjabréf Ljósavatns, dags. 12.6.1890.
 16(19) Kaupsamningur, dags. 20.2.1899. Öxarár kaupir hluta lands af Ljósavatni.
 16(20) Bréf sýslumannsins í Þingeyjarsýslu um að hann hafi útnefnd skoðanamaenn til matsgjörðar á Ljósavatni ásamt hjáleigunni Holtakoti, dags. 21.9.1921.
 16(21) Matsgjörð Ljósavatns ásamt Holtakoti, dags. 22.10.1921.
 16(22) Landamerkjabréf fyrir Kambsstæði og Birningsstæði, dags. 7.10.1915.
 16(23) Afsal fyrir Kambsstæði 1, dags. 25.11.1968. Hermann Tryggvason seljandi og Þórhallur Hermannsson kaupandi. Merkjum lýst.
 16(24) Greinargerð, dags. 25.7.2007.

- 16(25) Afsal Birgis Guðjónssonar o.fl. á Eyjadalsá til Baldurs Vagnssonar, dags. 2.12.1980. Landamerkjalyfing er í skjalinu.
- 16(26) Landskiptagerð fyrir Ljósavatn gagnvart Holtakoti og milli eigenda Ljósavatns, dags. 24.2.1984.
- 16(27) Bréf frá landbúnaðarráðherra um sameiningu jarðanna Kambsstæða 1 og 2, dags. 27.11.2006.
- 16(28) Afstöðumynd vegna samruna lands Kambsstæða I og II, dags. í okt. 2006.
- 16(29) Örnefni í Ljósavatnslandi innan kröfulínu um þjóðlendur, ódags. en mótt. 11.9.2007.
- 16(30) Örnefni í Kambsstöðum innan kröfulínu um þjóðlendur ásamt korti, ódags. en mótt. 11.9.2007.
- 16(31) Punktaskrá landamerkja jarða í Bárðardal, dags. 11.9.2007, ásamt korti. a-b

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Stóru-Tjarna:

- 17 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 17(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóru-Tjarnir, dags. 1.2.2007.
- 17(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóru-Tjarnir, dags. 16.2.2007. a-b
- 17(3) Hornpunktaskrá fyrir Stóru-Tjarnir, ódags. en mótt. 4.4.2007.
- 17(4) Kaupsamningur og afsal. Skúli G. Sigurðsson og Guðríður Sigurgeirsdóttir selja Stóru-Tjarnir til Laufeyjar Skúladóttur og Ásvaldar Þormóðssonar, dags. 28.12.1993.
- 17(5) Frávísunarkrafa Sigurðar Jónssonar hrl. til lögmanns fjármálaráðherra vegna Stóru-Tjarna, dags. 15.2.2007. Sjá skjal nr. 1(10).
- 17(6) Greinargerð, dags. 8.8.2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Bakka:

- 18 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 18(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Bakka, dags. 30.1.2007.
- 18(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Bakka, dags. 16.2.2007.
- 18(3) Hornpunktaskrá fyrir Bakka, ódags. en mótt. 4.4.2007.
- 18(4) Afsal Guðrúnar Stefánsdóttur á Bakka til Valtýs og Stefáns Kristjánssona, dags. 22.4.1971.
- 18(5) Erfðayfirlýsing vegna dánarbús Valtýs Kristjánssonar, dags. 1.3.1991. Greinargerð, sjá skjal nr. 17(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Birningsstaða:

- 19 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 19(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Birningsstaði, dags. 30.1.2007.
- 19(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Birningsstaði, dags. 16.2.2007.
- 19(3) Hornpunktaskrá fyrir Birningsstaði, ódags. en mótt. 4.4.2007.
- 19(4) Afsal Ferdinands Jónssonar á Birningsstöðum til Svavars Þ. Sigurðssonar, dags. 20.9.1958. Greinargerð, sjá skjal nr. 17(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Bleiksmýrardals eystri:

- 20 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 20(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Bleiksmýrardal eystri, dags. 30.1.2007.
- 20(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Bleiksmýrardal eystri, dags. 16.2.2007.
- 20(3) Hornpunktaskrá fyrir Bleiksmýrardals eystri, ódags. en mótt. 4.4.2007.
- 20(4) Afsal Ráðherra Íslands á Austur-Bleiksmýrardal til Hálshrepps, dags. 29.9.1919.
- 20(5) Byggingarbréf fyrir jörðina Tungu ásamt ½ Bleiksmýrardal, dags. 19.6.1911.
- 20(6) Árbók hins íslenska fornleifafélags 1933-1936. *Örnefni á Austur-Bleiksmýrardal*. Bls. 117-124.

- Greinargerð, sjá skjal nr. 17(6).
 20(8) Minnisblað varðandi lýsingu og afmörkun Íshóls og Bleiksmýrardals, dags. 15.11.2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Hjaltadals:

- 21 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
 21(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hjaltadal, dags. 30.1.2007.
 21(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Hjaltadal, dags. 16.2.2007.
 21(3) Hornpunktaskrá fyrir Hjaltadal, ódags. en mótt. 4.4.2007.
 21(4) Kaupsamningur. Ólafur Þ. Jónsson selur Hálshreppi Snæbjarnarstaði ásamt eyðijörðinni Hjaltadal, dags. 24.6.1958.
 Greinargerð, sjá skjal nr. 17(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Kambfellskjálkaland:

- 22 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
 22(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kambfellskjálkaland, dags. 30.3.2007.
 22(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Kambfellskjálkaland, dags. 30.3.2007.
 22(3) Hornpunktaskrá fyrir Kambfellskjálkaland, ódags. en mótt. 4.4.2007.
 22(4) Yfirlýsing eigenda Hjaltadals um skipti á jörðinni, dags. 27.8.1950.
 22(5) Afsal Ólafs Pálssonar á Kambfellskjálkalandi til Jónasar Þórðarsonar, dags. 23.7.1955.
 22(6) Afsal Jónasar Þórðarsonar á Kambfellskjálkalandi til Hálshrepps, dags. 9.5.1966.
 Greinargerð, sjá skjal nr. 17(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Sörlastaða:

- 23 Kröfulýsing, dags. 12.3.2007.
 23(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sörlastaði, dags. 31.1.2007.
 23(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Sörlastaði, dags. 16.2.2007.
 23(3) Hornpunktaskrá fyrir Sörlastaði, ódags. en mótt. 4.4.2007.
 23(4) Kaupsamningur. Ólafur Pálsson selur Hálshreppi ½ Sörlastaði, dags. 27.11.1955.
 23(5) Skiptayfirlýsing vegna dánarbús Sigríðar Sigurðardóttur, dags. 3.7.1995.
 23(6) Skiptayfirlýsing vegna dánarbús Friðriks Lúðvíks Guðmundssonar, dags. 21.12.1998.
 23(7) Leyfi sýslumannsins í Kópavogi til Eiríks Þóroddssonar til að sitja í óskiptu búi, dags. 10.3.2004.
 23(8) Skiptayfirlýsing vegna arfs, dags. 21.12.2005.
 23(9) Afsal Guðmundar Ólafssonar á ¼ hluta Sörlastaða til Ólafs Pálssonar, dags. 19.10.1917.
 Greinargerð, sjá skjal nr. 17(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Tungu:

- 24 Kröfulýsing, dags. 12.3.2007.
 24(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Tungu, dags. 31.1.2007.
 24(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Tungu, dags. 16.2.2007.
 24(3) Hornpunktaskrá fyrir Tungu, ódags. en mótt. 4.4.2007.
 24(4) Afsal Jónasar Davíðssonar á Tungu til Hálshrepps, dags. 30.1.1960.
 24(5) Skuldabréf Sigtryggs Jónatanssonar, dags. 15.6.1918.
 24(6) Kaupsamningur og afsal. Hreppsnefnd Hálshrepps selur Tungu til Jónatans Davíðssonar, dags. 20.12.1939.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Bakkasels:

- 25 Kröfulýsing, dags. 12.4.2007.
 25(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Bakkasel, dags. 11.4.2007.

- 25(2) Kaupsamningur. Guðrún Guðmundsdóttir selur Belgsá og Bakkasel til Skógræktar ríkisins, dags. 31.1.1946.
- 25(3) Afsal Marteins Sigurðssonar á Bakkaseli til Skógræktar ríkisins, dags. 22.5.1946.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Belgsár:

- 26 Kröfulýsing, dags. 12.4.2007.
- 26(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Belgsá, dags. 11.4.2007.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Mýrar:

- 27 Kröfulýsing, dags. 12.4.2007.
- 27(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Mýri, dags. 12.3.2007.
- 27(2) Yfirlýsing um sölu á Aldeyjarfossi, dags. 7.7.1908.
- 27(3) Afsal Jóns Karlssonar ²/₃ hluta Mýrar ásamt Litlu-Tungu til Jarðakaupasjóðis ríkisins, dags. 24.2.1937.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Þórðarstaða:

- 29 Kröfulýsing, dags. 12.4.2007.
- 29(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þórðarstaði, dags. 11.4.2007.
- 29(2) Kaupsamningur og afsal. Dánarbú Stefáns Jónatanssonar selur og afsalar Skógrækt ríkisins Þórðarstaði, dags. 7.6.1945.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 30 30(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 26.4.2007.
- 30(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 11.6.2007.
- 30(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 9.8.2007.
- 30(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 29.8.2007.
- 30(5) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 10.9.2007.
- 30(6) Fundargerð endurupptöku, dags. 29.5.2008.
- 31 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða, dags. 26.11.2007.
- 32 Greinargerð Hjörleifs Guttormssonar náttúrufnr. um staðhætti og gróðurfar, dags. maí 2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Íshóls:

- 33 Kröfulýsing, dags. 10.6.2007.
- 33(1) Bréf frá prestinum á Halldórsstöðum til hreppsnefndar Ljósavatnshrepps, dags. 16.12.1900, varðandi greiðslu á lambsfóðri. Úr gjörðabók nefndarinnar.
- 33(2) Fundargerð hreppsnefndar Ljósavatnshrepps, dags. 28.10.1901.
- 33(3) Bréf frá hreppsnefnd Ljósavatnshrepps til prestsins á Halldórsstöðum, dags. 3.11.1900, varðandi greiðslu lambsfóðurs og preststíundum. Úr gjörðabók nefndarinnar.
- 33(4) Fundargerð hreppsnefndar Ljósavatnshrepps, dags. 22.10.1900.
- 33(5) Hreppsnefndafundur Bárðdælahrepps og Ljósavatnshrepps, dags. 16.6.1907. Úr sveitarbók Bárðdælahrepps.
- 33(6) Fundargerð hreppsnefndar Bárðdælahrepps, dags. 22.10.1912. Úr sveitarbók Bárðdælahrepps.
- 33(7) Fundargerð hreppsnefndar Bárðdælahrepps, dags. 23.10.1919. Úr sveitarbók Bárðdælahrepps.
- 33(8) Fundargerð hreppsnefndar Bárðdælahrepps, dags. 6.3.1923. Úr sveitarbók Bárðdælahrepps.
- 33(9) Skýrslur um efnahag sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi í fardögum 1897.
- 33(10) Reikningur um tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1897-98.
- 33(11) Reikningur um tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1899.
- 33(12) Reikningur um tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1899-1900.

- 33(13) Skýrsla um efnahag sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1901.
 33(14) Reikningur um tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1900-1901.
 33(15) Reikningur yfir tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1901-1902.
 33(16) Reikningur um efnahag sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1902.
 33(17) Reikningur yfir tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1902-1903.
 33(18) Reikningur um efnahag sveitarsjóðsins í Ljósavatnshreppi 1903.
 33(19) Reikningur yfir tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Bárðdælahreppi 1907-1908.
 33(20) Eignaskrá Bárðdælahrepps 1908.
 33(21) Reikningur yfir tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Bárðdælahreppi 1908-09.
 33(22) Reikningur yfir tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Bárðdælahreppi 1911.
 33(23) Reikningur um efnahag sveitarsjóðsins í Bárðdælahreppi 1912.
 33(24) Reikningur yfir tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Bárðdælahreppi 1913-1914.
 33(25) Skýrsla yfir efnahag sveitarsjóðsins í Bárðdælahreppi 1913.
 33(26) Skýrsla yfir efnahag sveitarsjóðsins í Bárðdælahreppi 1914.
 33(27) Reikningur yfir tekjur og gjöld sveitarsjóðsins í Bárðdælahreppi 1915-1916.
 33(28) Skýrsla yfir eignir og skuldir Bárðdælahrepps 1918-1919.
 33(29) Eignir í fardögum 1920.
 33(30) Eignir í fardögum 1921.
 33(31) Eignir í fardögum 1922.
 33(32) Skrá um eignir í fardögum 1923.
 33(33) Skrá um eignir í fardögum 1924.
 Greinargerð, sjá skjal nr. 17(6).
 Minnisblað, dags. 15.11.2007, sjá skjal nr. 20(8).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Mjóadals:

- 34 Kröfulýsing dags. 10.6.2007.
 Greinargerð, sjá skjal nr. 17(6).

Lagt fram af málsaðilum:

- 35 a-b Yfirlitskort, mælikvarði 1:100.000 í A1. Mál nr. 3/2007. Kröfulínur allra málsaðila, dags. 26.5.2008.
 35 c Kort sem sýnir kröfulínur Íshóls og Mjóadals. Blaðstærð A3. Mælikvarði 1:100.000 í A1.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna afréttarlands í Þingeyjarsveit:

- 36 Kröfulýsing, dags. 8.9.2007.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 37 Vatnaskil milli Bleiksmýrardals (Fnjóskár) og Mjóadals (Mjóadalsár), dags. 28.1.2008.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Árbók Þingeyinga 1965, Sýslumörk Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaptason, bls. 66-67.
 Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1969, Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandaflijóts og Fljótsdalsheiðar, bls. 142-149.
 Ónr. Byggðir og bú suður-Þingeyinga 1985, bls. 159 og 223.
 Ónr. Eignarhald og ábúð á jörðum í Suður-Þingeyjarsýslu 1703-1930, Björn Teitsson, Reykjavík 1973, bls. 40-43, 48-49 og 154-155.
 Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 11. b., bls. 84-95 og 130-143.
 Ónr. Landnámabók, 1. b., síðari hluti, 1968. Jakob Benediktsson gaf út, bls. 268-287 og 322-323.
 Ónr. Göngur og réttir 4. b., Bragi Sigurjónsson 1986. *Suðurafrétt Fnjóskdæla*, bls. 252-257.

- Afréttarlönd og fjallskil í Ljósavatnshreppi. Bls. 271-276. Vesturafrétt Bárðdæla, bls. 281-385.*
- Ónr. Ritsafn Þingeyinga I, saga Þingeyinga til loka þjóðveldisaldar, Sögunefnd Þingeyinga, 1946, bls. 8-36.
- Ónr. Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu, Sögunefnd Þingeyinga, 1954, bls. 13-15, 150-171 og 200-221.
- Ónr. Uppdráttur afrétta í Þingeyjarsýslu. RALA, ódags. en mótt. 7.11.2006.
- Ónr. Þingeyjarsýslur, sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844, bls. 23-25.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum 1-7/2000 og 1-5/2001.
- Ónr. Skýrslur í máli 3/2007 hjá óbyggðanefnd, (20 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).

Gögn lögð fram til hliðsjónar af Gunnari Sólness hrl.:

- Ónr. Nýjar kvöldvökur 1932. Fnjóskdælasaga, bls. 27-47, 77-91, 129-141, 164-177. Nýjar kvöldvökur 1933, bls. 35-43, 77-88, 118-122, 147-153.

Skjöl lögð fram af óbyggðanefnd til upplýsingar fyrir lögmenn:

Greinargerð Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. um gagnaöflun óbyggðanefndar, dags. 5.6.2007.

Umsögn Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. varðandi vörslu jarðabréfa, dags. 3.9.2007 ásamt fyrirspurn Ólafs Björnssonar hrl. um hvort íslensk jarðarskjöl gætu verið varðveitt í erlendum skjalasöfnum, dags. 22.8.2007.

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 (Uppsveitir Árnessýslu) og 1-5/2001 (Sveitarfélagið Hornarfjörður).